

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ**

**UKRAYNA KRİZİ SONRASINDA NATO’NUN
AVRUPA GÜVENLİK YAPISINA ETKİSİ: BALTİK
GÜVENLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Mehmet Gürsu

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Nazmi ÜSTE

İzmir-2021

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Ukrayna Krizi Sonrasında NATO’nun Avrupa Güvenlik Yapısına Etkisi: Baltık Güvenliği Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerkere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğuunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğuunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/09/2021

Mehmet Gürsu

ÖZET

Doktora Tezi

Ukrayna Krizi Sonrasında NATO'nun Avrupa Güvenlik Yapısına Etkisi: Baltık Güvenliği Üzerine Bir İnceleme

Mehmet Gürsu

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Çalışmaları Programı

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzen; Dünya'nın, SSCB ve ABD arasında askerî ve siyasî olarak iki rakip ittifaka ayrılması ile kurulmuştur. Soğuk savaş olarak adlandırılan bu dönemde SSCB, Varşova Paktı aracılığı ile Doğu Bloku'nu, ABD ise NATO aracılığı ile Batı Bloku'nu siyasî ve askerî kontrolü altında tutmuştur. Soğuk savaşın bitimi ile Avrupa'daki eski rakip devletler arasında bir güvenlik ortamı tesis edilmiştir. Bu ortam, Rusya'nın, Kırım'ı illegal olarak ilhak etmesi ve Ukrayna'ya doğusuna örtülü askerî müdahalesi ile sona ermiştir. Rusya, Avrupa'daki istikrara karşı açık bir tehdit olarak belirmiştir. AB ve NATO, Avrupa'daki istikrarı sağlamak amacıyla aralarındaki iş birliğinin etkinliğini artırmak maksadıyla yeniden düzenlenmişlerdir.

Tez çalışmasında, Tehdit Dengesi teorisinden hareketle; Ukrayna krizi sonrasında NATO'nun Avrupa Güvenlik Yapısı'na etkisi ve Avrupa Güvenlik Yapısı'nın gelecekteki yönü araştırılmıştır. Bu bağlamda, Baltık devletlerinin AB, NATO ve Rusya'ya yönelik dış politikaları ve AB ve NATO üyelik tercihlerin nedenleri ele alınmıştır. Ukrayna krizi sonrasında; NATO ve AB devletlerinin güvenlik algılarındaki değişimin, Avrupa güvenliğini sağlamada alınan ortak ve bireysel önlemlerinin incelenmesi, AB ve NATO arasındaki savunma iş birliğinin kapsamını ve olası alternatifler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: AGY, Baltık Devletleri, NATO, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Tehdit Dengesi Teorisi, Soğuk Savaş, Ukrayna Krizi.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

**NATO's effect on European Security Structure in wake of Ukrainian Crisis: a
Research on Baltic Security**

Mehmet Gürsu

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of European Union

European Studies Program

International order after the Second World War; It was established by the division of the world into two rival alliances, militarily and politically, between the USSR and the USA. During this period, which is called the Cold War, the USSR kept the Eastern Bloc under its political and military control through the Warsaw Pact, while the USA kept the Western Bloc under its political and military control through NATO. With the end of the cold war, a security environment was established between the former rival states in Europe. This environment ended with Russia's illegal annexation of Crimea and its covert military intervention in the east of Ukraine. Russia has emerged as a clear threat to stability in Europe. The EU and NATO have reorganized in order to increase the effectiveness of cooperation between them in order to ensure stability in Europe.

In the research, After the Ukraine crisis, the impact of NATO on the European Security Structure and the future direction of that Structure were investigated in the light of the Balance of Threat theory. In this context, the foreign policies of the Baltic states towards the EU, NATO and Russia and the reasons for theirs EU and NATO membership preferences are discussed. After the Ukraine crisis; The change in the security perceptions of NATO and EU states, the joint and individual measures taken to ensure European security, the

scope of defense cooperation between the EU and NATO and possible alternatives are presented.

Key Words: Balance of Threat Theory, Baltic Countries, Cold War, ESS, NATO, Common Security and Defence Policy, Ukraine Crisis.

UKRAYNA KRİZİ SONRASINDA NATO’NUN AVRUPA GÜVENLİK YAPISINA ETKİSİ: BALTİK GÜVENLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
EKLER LİSTESİ	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DENGE TEORİLERİ VE ULUSLARARASI SİSTEM

1.1. REALİZM VE NEOREALİZM TEORİLERİNE KISA BİR BAKIŞ	14
1.1.1. Realizmin Temel Varsayımları ve Güç Kavramı	14
1.1.2. Neorealizmin Temel Varsayımları ve Güç Dengesi Teorisi	16
1.1.2.1. Güç Dengesi Teorisi	18
1.2. TEHDİT DENGESİ TEORİSİ	22
1.2.1. Tehdit Dengesi Teorisinin Temel Kavramları	24
1.2.1.1. Dengeleme Kavramı	25
1.2.1.2. Peşine Takılma Kavramı	32
1.2.2. Devletlerin İttifak Tercihlerinin Belirlenmesi: Tehdit Analizi	35

1.2.2.1. Toplam Güç	37
1.2.2.2. Coğrafi Yakınlık	39
1.2.2.3. Saldırgan Güç	40
1.2.2.4. Saldırgan Niyetler	41
1.2.3. Devletlerin İttifak Tercihlerinin Uluslararası Sisteme Etkisi	42
1.2.4. İttifak Biçimlendirmesini Etkileyen Faktörler	47
1.2.4.1. İdeoloji	47
1.2.4.2. Dış Yardım	50
1.2.4.3. Nüfuz Etme	53
1.2.5. Tehdit Dengesi Teorisine Yöneltilen Eleştiri ve Destekler	56

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK YAPISI

2.1. AVRUPA GÜVENLİK YAPISI'NIN BİLEŞENLERİ	62
2.1.1. Birleşmiş Milletler	64
2.1.2. Avrupa Konseyi	65
2.1.3. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı	66
2.1.4. Avrupa Birliği	67
2.1.5. Batı Avrupa Birliği	70
2.1.6. NATO	73
2.2. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI (AGSP)	76
2.2.1. AGSP'nin Gelişimi ve OGSP'ye Geçiş	76
2.2.1.1. Yapılanma Dönemi	77
2.2.1.2. Kurumsallaşma Dönemi	80

2.2.1.3. Anayasallaşma Dönemi	93
2.2.2. OGSP'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreci	98
2.2.2.1. OGSP'nin Kurumsal Yapısı	99
2.2.2.2. OGSP'nin Karar Alma Süreci	105
2.3. BREXİT SONRASI AVRUPA GÜVENLİK YAPISI	109
2.3.1. Birleşik Krallık'ın Brexit Kararının Nedenleri	110
2.3.1.1. AB şüphecilği	110
2.3.1.2. Küresel Britanya	113
2.3.2. Brexit Müzakereleri ve Ayrılma Antlaşması	117
2.3.2.1. Müzakerelerde Tarafların Pozisyonları	117
2.3.2.2. Ayrılma Antlaşması	120
2.3.3. Avrupa Güvenlik Yapısı'nda Birleşik Krallık'ın Yeri	126
2.3.3.1. Birleşik Krallık ve NATO İlişkileri	127
2.3.3.2. Brexit'in AB ve NATO İlişkilerine Etkisi	129
2.3.3.3. Birleşik Krallık ve OGSP İlişkileri	131
2.3.4. Britanyasız OGSP	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA KRİZİ SONRASINDA AVRUPA GÜVENLİK YAPISI ÜZERİNDEKİ NATO ETKİSİ VE BALTİK DEVLETLERİ GÜVENLİĞİ

3.1. AVRUPA GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASI VE NATO	142
3.1.1. Yakın Dönem AB ve NATO İlişkileri	144
3.1.1.1. OGSP'nin Gelişiminde NATO'nun Etkisi	150
3.2. BALTİK DEVLETLERİ GÜVENLİĞİ	155

3.2.1. Baltık Devletlerinin Kısa Tarihi	156
3.2.2. Baltık Devletleri Güvenliğinde OGSP ve NATO	161
3.3. UKRAYNA KRİZİ VE KARŞI TEPKİLER	166
3.3.1. Rusya Açısından Ukrayna'nın Önemi	166
3.3.2. Ukrayna Krizinin Tarihsel Arka Planı	168
3.3.3. Baltık Devletlerinin Ukrayna Krizine Tepkisi	174
3.3.4. NATO ve AB'nin Ukrayna Krizine Tepkisi	177
3.3.4.1. NATO'nun Krize Tepkisi	177
3.3.4.2. AB'nin Krize Tepkisi	183
3.4. KRİZ SONRASI DÖNEMDE OGSP'DE NATO ETKİSİ	186
3.4.1. Savunma Yetenekleri Geliştirme Süreci	192
3.4.2. Kriz Sonrası Tehdit Algılamalarındaki Değişim	195
3.5. YENİ BİR AVRUPA GÜVENLİK YAPISI'NA DOĞRU	209
3.5.1. AB ve NATO İş Birliğindeki Gelişmeler	210
3.5.2. Yeni Avrupa Güvenlik Yapısı'nda Olası Risk ve Fırsatlar	216
3.5.2.1. Olası Riskler	216
3.5.2.2. Olası Fırsatlar	221
SONUÇ	223
KAYNAKÇA	234
EKLER	

KISALTMALAR

AAD	Avrupa Adalet Divanı
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABAK	AB Askerî Komitesi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABKF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ADS	Avrupa Dış İlişkiler Servisi
AEİT	Avrupa Ekonomik İş Birliği Teşkilatı
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AESAN	Association of Southeast Asian Nations
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AGS	Avrupa Güvenlik Stratejisi
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AGY	Avrupa Güvenlik Yapısı
AK	Avrupa Konseyi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
APİ	Avrupa Politik İş Birliği
APT	Avrupa Politik Topluluğu
ASA	Avrupa Savunma Ajansı
ASF	Avrupa Savunma Fonu
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Birliği
BALTDEFCOL	the Baltic Defence College
BALTBAT	the Baltic Battalion

BALTNET	the Baltic Air Surveillance Network
BALTRON	Baltic Naval Squadron
BASG	Batı Avrupa Silahlanma Grubu
BASÖ	Batı Avrupa Silahlanma Örgütü
BAO	Brüksel Anlaşması Organizasyonu
BENELUX	Belçika, Hollanda, Lüksemburg
BK	Birleşik Krallık
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BTO	The Brussels Treaty Organisation
CoE	Council of Europe
CDP	the Capability Development Plan
CFSP	Common Foreign and Security Policy
CIVCOM	Sivil Kriz Yönetim Komitesi
CMC	Crisis Management Concept
CMPD	the Crisis Management and Planning Directorate
CONOPS	Concept Of Operations
COREPER	Devamlı Temsilciler Komitesi
CPCC	the Civilian Planning and Conduct Capability
çev.	Çeviren
DOTMLPF-I	Doctrine, Organization, Training, Material, Leadership, Personnel, Facilities plus Interoperability
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYİ	Daimî Yapılandırılmış İş Birliği
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council
EBRD	the European Bank for Reconstruction and Development
ECSC	European Coal and Steel Community
ECJ	European Court of Justice
Ed.	Editör
EDA	European Defence Agency

EDC	European Defence Community
EDF	European Defence Found
EDIDP	European Defence Industrial Development Programme
EEC	European Economic Community
EEAS	The European External Action Service
EIB	the European Investment Bank
EMU	the Economic and Money Union
ESS	European Security Stragecy
EPC	European Political Cooperation
ESDI	European Security and Defence Identity
ERDF	European Regional Development Fund
EU	European Union
EUGS	European Union Global Strategy for Foreign and Security Policy
EU ISS	European Union Institute for Security Studies
EUMC	Military Committee
EUMS	Military Staff
EU OPCEN	EU Operations Centre
ESDC	European Security and Defence College
ESIF	European Security and Intelligence Force
EURATOM	European Atomic Energy Community
DİK	Dış İlişkiler Konseyi
HaK	Hükümetlerarası Konferans
HR Policy	The High Representative for Common Foreign and Security
FAC	Foreing Affairs Council
UK GSP	UK's Generalised Scheme of Preferences
G7	Group of Seven
G20	Group of Twenty
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

ICC	International Criminal Court
ICI	Istanbul Cooperation Initiative
IEA	International Energy Agency
IS	International Staff
İİBİ	İstanbul İş Birliği İnisiyatifi
KYK	Kriz Yönetim Konsepti
MERCOSUR	Mercado Comun del Cono Sur-Southern Common Market
MBA	Modifiye edilmiş Brüksel Anlaşması
MFN	Most Favored Nation
MRA	Mutual Recognition Agreement
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NATO D-SACEUR	NATO Deputy Supreme Allied Commander Europe
NDPP	NATO Defence Planning Process
NCA	Nuclear Cooperation Agreement
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OEEC	Organization for European Economic Cooperation
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe
PESCO	Permanent Structured Cooperation
p.	Page
PGK	Politik ve Güvenlik Komitesi
PMG	The Politico-Military Group
pp.	Pages
PSC	Political and Security Committee
s.	Sayfa No
SatCen	European Union Satellite Centre
SCIA	Security Procedures For Exchanging and Protecting Classified Information Agreement
SEA	The Single European Act
SITCOM	Durum Merkezi
SPYK	Sivil Planlama ve Yürütme Kapasitesi

ss.	Sayfadan Sayfaya
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAS	Tek Avrupa Senedi
TH 2010	Temel Hedefler 2010
UKIP	UK Independence Party, Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi
UN	United Nations
WEAG	Western Union Armament Grup
WEAO	Western Union Armament Organization
WEU	Western European Union
YT	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Dengeleme ve Peşine Takılma Hipotezleri	s. 45
Tablo 2: İdeolojinin İttifak ve Devlet Davranışına Etkisi	s. 49
Tablo 3: Dış Yardımın İttifak ve Devlet Davranışına Etkisi	s. 52
Tablo 4: Nüfuz Etmenin İttifak ve Devlet Davranışına Etkisi	s. 55
Tablo 5: Barış Döneminde NATO ve AB Devletlerinin GSYİH'larına göre Savunma Harcama ve Değişim Oranları	s. 196
Tablo 6: Barış Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Askerî Personel Sayıları ve Değişim Oranları	s. 198
Tablo 7: Kriz Döneminde NATO ve AB Devletlerinin GSYİH'larına göre Savunma Harcama ve Değişim Oranları	s.201
Tablo 8: Kriz Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Askerî Personel Sayıları ve Değişim Oranları	s.203
Tablo 9: Kriz Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Ekipman Tedariki Payları ve Değişim Oranları	s.205

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Avrupa Güvenlik Yapısı'nın Bileşenleri	s. 63
Şekil 2: Avrupa Birliği Üyesi Devletler	s. 70
Şekil 3: NATO Üyesi Devletler	s. 75
Şekil 4: AGSP'nin Gelişim Süreci	s. 76
Şekil 5: OGSP'nin Kurumsal Yapısı	s. 101
Şekil 6: OGSP'nin Karar Alma ve Planlama Süreci	s. 106
Şekil 7: 2021 Yılı İtibarı ile Yürütülen OGSP Görev ve Operasyonları	s. 109
Şekil 8: Baltık Devletlerinin Coğrafi Konumu	s. 156
Şekil 9: Donbas Bölgesindeki Temas Hattı ve Askerî Durum	s. 174
Şekil 10: NATO Geliştirilmiş İleri Varlık Konuşu	s. 180
Şekil 11: Dört Fazlı Yetenek Geliştirme Yaklaşımı	s. 191
Şekil 12: Yetenek Geliştirmede Potansiyel Senkronizasyon Alanları	s. 195
Şekil 13: Barış Döneminde NATO, AB ve Baltık Devletlerinin Savunma Harcama Oranları	s. 197
Şekil 14: Barış Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Askerî Personel Sayıları	s. 199
Şekil 15: Barış Döneminde Baltık Devletlerinin Askerî Personel Sayıları	s. 200
Şekil 16: Kriz Döneminde NATO, AB ve Baltık Devletlerinin Savunma Harcamaları	s. 202
Şekil 17: Kriz Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Askerî Personel Sayıları	s. 204
Şekil 18: NATO ve AB Devletlerinin Ekipman Tedariki Payları	s. 206
Şekil 19: Kriz Döneminde Baltık Devletlerinin Askerî Personel Sayıları	s. 207
Şekil 20: Baltık Devletlerinin Savunma Harcamalarında Ekipman Tedariki Payları	s. 208

EKLER LİSTESİ

EK 1: 1948-2017 Arası Birleşmiş Milletler Operasyonları	ek s. 1
EK 2: AGİT Üyesi Devletler	ek s. 3
EK 3: Maastricht Antlaşması Madde J.4.	ek s. 4

GİRİŞ

Avrupa devletlerinin uluslararası alanda sahip oldukları derin, geniş siyasî ve ekonomik ilişkilerden dolayı, aralarında veya rakip olarak yer alacakları ittifaklar arasında doğacak bir istikrarsızlık veya kaos ortamı, tüm sistemi tehdit edecek hâle dönüşebilmektedir. Dünya çapında büyük bir yıkıma ve sonucunda uluslararası yapıda değişime yol açan iki dünya savaşının, büyük Avrupa devletlerinin çıkarlarının çatışması sonucunda çıktığı gerçeğinden hareketle, Avrupa’da özellikle güçlü devletlerin katılımıyla kapsayıcı, sağlam ve kalıcı barışı sağlayacak bir güvenlik yapısının oluşturulması hem Avrupa’nın hem de uluslararası sistemin istikrarı açısından büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası sistemin istikrarına olduğu kadar insanlığa karşı da bir tehdit olan Nazi Almanyası’nın, sosyalist ve kapitalist devletlerin ittifakı sonucu yok edilmesiyle sona eren İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşın getirdiği tüm yıkıma rağmen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) iki büyük güç olarak ayakta kalmıştır. Avrupa, tarihte ilk defa uluslararası sistemin güç merkezi olmaktan çıkmış ve böylece, sistemin güç merkezi kanatlara kayarak, yeni aktörlerin baskın olduğu uluslararası bir düzen başlamıştır. Savaş öncesi uluslararası sistemin Avrupalı başat aktörleri ise askerî ve ekonomik güçlerini kaybetmeleri nedeniyle savaş sonrası bu konumlarını yitirmişlerdir.

Yeni düzende, Batı dünyasında, kapitalist siyasî, sosyal ve liberal ekonomik politikaları uygulamalarındaki benzerlikler ve üstün askerî gücü nedeniyle ABD, doğal bir müttefik ve lider devlet olarak kabul edilirken; sosyalist siyasî, sosyal ve devletçi ekonomik politikalar uygulayan diğer başat güç Sovyetler Birliği ise Batı rejim ve toplum düzenine karşı bir tehdit olarak görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı’nın bitimi ile Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa’da izlediği yayılcı politika karşısında, eski Britanya Başbakanı W. Churchill’in Sovyetler Birliği’ne karşı ABD ve Britanya’nın barış ve istikrarın koruyuculuğunu yapması gerekliliğini vurguladığı “demir perde” konuşması; ABD’nin Truman Doktrini ile SSCB ve bağdaşıklarına komşu ülkelerde üsler kurma, ekonomik ve askerî yardım yapma ile şekillenen çevreleme politikasını uygulamaya koyması, soğuk savaş döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Bu gelişmelere ilave olarak Batı Avrupa’da güvenlik ve istikrarı sağlamak üzere 1948 yılında Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’un (Dunkirk Güçleri) katılımıyla Brüksel Anlaşması Organizasyonu [BAO, (The Brussels Treaty Organisation, BTO)] kurulmuştur. Ancak, Sovyetler Birliği tehdidini dengeleyecek güçte olmaması nedeniyle bu organizasyonun kuruluşu, ABD’yi Avrupa savunmasına katılıma davet işlevinden öteye gidememiştir. 1949 yılında, transatlantik bölgesinde güvenlik ve istikrarı sağlamak üzere ABD, BAO devletleri, İtalya, Portekiz, Danimarka, Norveç, İzlanda ve Kanada’nın katılımı ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization, NATO) kurulmuştur. Soğuk savaş süresince ABD ve patronajı altındaki NATO, sorgulanmaksızın, Batı Avrupa devletlerinin ve kıta savunmasının köşe taşı olarak görülmüştür.

Böyle bir ittifakın yaratılması ile hem Batı Avrupa devletlerinin kontrol altında tutulması hem de Avrupa’da güvenliği tehdit edecek eylemlerin yayılarak uluslararası güvenliği etkilemeden önlenmesi hedeflenmiştir. Böylece, savaş sonrası sistemi oluşturan uluslararası ve bölgesel örgütlerin amaç, kural ve değerlerine dayalı bir Avrupa güvenlik yapısı yaratılmıştır. Bu çerçevede, Avrupa güvenlik yapısı, barışın tesisi ve istikrarının sağlanması için oluşturulan birden fazla örgütün ortak amaç, kural ve değerlerinin pratikteki yansıması olarak tanımlanabilir.

Avrupa’da güvenliğin sağlanması arayışları sonucu kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu [AKÇT, (European Coal and Steel Community, ECSC)] ile elde edilen ekonomik başarı ve bütünleşmenin, savunma alanına da yayılmasına yönelik çabaların başlangıcını, 1950 yılında Avrupa Savunma Topluluğu’nun [AST, (European Defence Community, EDC)] kurulma girişimi oluşturmaktadır. Fransa tarafından reddedilen bu girişim sonrası benzer amaca sahip Batı Avrupa Birliği [BAB, (Western European Union, WEU)] Belçika, Birleşik Krallık, Federal Almanya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya katılımıyla 1955 yılında kurulmuştur. Mevcut Sovyet tehdidini hem siyasal hem askerî kabiliyet olarak dengelemekten uzak olması hem de NATO’ya bir alternatif oluşturabileceği kaygılarından dolayı bu örgütün işlevselliği soğuk savaş süresince dondurulmuştur.

Avrupa’nın ekonomik ve politik bütünleşmesindeki ilerlemeler ile karşılaştırıldığında, askerî bütünleşmenin çok fazla göz ardı edildiği görülmektedir. AB devletleri, savunmaya ABD’den daha fazla bütçe harcamalarına rağmen,

saldırlara karşı birleştirilmiş taktik kapasiteleri daima ABD’den daha düşük olmuştur. Batı Avrupa ve ABD, 30 yıldan daha fazla süren ortak yaşam biçimi sürdürmüşlerdir. Soğuk savaş döneminde, NATO ittifakı ile devletler arasındaki hiyerarşi, ortaklığın sınırları ve rolleri çok açık belirlendiğinden dolayı hiçbir taraf bundan rahatsız olmamıştır. Avrupa ABD’ye sonsuz karar verme serbestisi tanırken ABD’de nükleer ve konvansiyonel silahları ile Avrupa’yı korumuştur. SSCB’nin dağılması ile bu tip yaşam biçimi ihtiyacı ortadan kalkmış ve Avrupa, NATO’nun olmasa da ABD’nin de yeni dönemdeki rol ve sınırlarını tartışmaya açmıştır. Böylece, BAB ve NATO ilişkilerinden ziyade Avrupa devletleri ile bireysel olarak açık olarak tanımlanmış görev bölüşümü, soğuk savaşın bitimiyle bulanıklaşmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan radikal değişiklikler Avrupa güvenlik ve savunma politikasının oluşturulması için AB’ye yeni fırsatlar doğurmuştur. Ancak; Avrupa’nın arka bahçesi Batı Balkanlar’da, Yugoslavya’nın parçalanması sonrası oluşturulan devletler arasında savaşın çıkmasını önlemede ve sonlandırmada AB’nin (BAB’ın) varlık gösterememesi üzerine NATO’nun müdahale ederek barışı sağlaması, AB’nin krizlere ani ve birleşik olarak cevap vermede etkisizliğini ve NATO’nun bu alandaki tartışmasız üstünlüğünü ortaya koymuştur.

NATO’nun teşviki ile Avrupa’daki güvenlik çerçevesinin yeni uluslararası koşullara uyarlanması kapsamında NATO ve AB arasında iş birliği ve koordinasyonu artırmak amacıyla bir süreç başlatılmıştır. Bu süreçte, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’nı [OGSP, (Common Security and Defence Policy, CSDP)] politik etkisini ve yasallığını sağlaması maksadıyla kendi yapılarını kopya etmesi konusunda zorlayan NATO, bir anlamda OGSP’nin gelişimini karakterize etmiştir.

Batı Avrupa Birliği’nin 1992 Maastricht Antlaşması ile Birlik yapısı içine alınarak, savunma alanında AB bütünleşmesinin başlatılması planı, Birleşik Krallık’ın itiraz etmesi ile uygulanamamıştır. Bu nedenle bütünleşik bir Avrupa savunma alanı yaratılmasındaki ilerlemelerin hızı kesilmiştir. 1992’de kabul edilen Petersberg deklarasyonu ile BAB tarafından icra edilecek kriz yönetimi görevleri belirlenmiştir. Petersberg görevleri olarak adlandırılan bu görevlere yönelik sınırlı askerî operasyonel yetenek kazanılmasını çalışmalarının başlatılması ile AB’nin askerî entegrasyonunun başlangıcı yapılmıştır.

Ancak, Avrupa’da savunma ve güvenlik alanında bir bütünleşmenin somut

başlangıcı, Birleşik Krallık ve Fransa arasında 1998’de imzalanan Saint Malo Deklarasyonu ile yapılmıştır. Bu deklarasyonda NATO’yu da kapsayan bir Avrupa savunma ve güvenlik entegrasyonunun geliştirilmesi öngörülmüştür. Bu zirvede, Avrupa Güvenlik Yapısında değişim yaratacak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının ilkeleri belirlenmiştir. Bu ilkeler; AB’nin politik ve stratejik düzeydeki çıkarlarını, ABD’den bağımsız olarak belirlemesine ve izlemesine kendisinin karar vermesini tanımlamıştır. Buna yönelik alınan kararlar, açık olarak ABD ile sürdürülen ittifak ilişkisinin içeriğinin AB tarafından değiştirileceği; AB’nin, ekonomik bir dev, siyasi bir cüce ve askerî bir solucan olarak tanımlanan geleneksel rolünün değişeceği anlamına gelmekteydi.

Zirvede alınan, AB’nin ODGP ile özerk bir Avrupa savunma yapısının oluşturulması ve AB’nin bir güvenlik aktörü olabilmesi için sahip olunan askerî yetenek ve kapasitenin artırılmasına yönelik kararlar, NATO’ya alternatif bir yapı oluşturulduğu düşüncesi ile savunmalarını NATO merkezli düzenlemiş bazı AB üyesi devletler ile ABD’de endişeye yol açmıştır. St. Malo Zirvesi’nin hemen sonrasında ABD, Avrupa entegrasyonunu AB-NATO ilişkilerine uygun olması durumunda desteklediğini açıklayarak bu konudaki politikasını ortaya koymuştur.

3-4 Haziran 1999 tarihli Köln AB Zirvesi sonuç bildirgesinde, St. Malo metni üzerinde uzlaşıldığı ve ODGP’nin savunma boyutu olarak AGSP’nin oluşturulacağı kararı açıklanmıştır. İlaveten, ODGP hedefleri ve ortak bir savunma politikasının çerçevesinin geliştirilmesi doğrultusunda Konsey’in, Petersberg görevleri ile tanımlanmış tüm çatışma önleme ve kriz yönetimi görevlerine ilişkin karar alma yetkisine sahip olması gerektiği; bu maksatla, AB’nin, NATO’nun yürüttüğü faaliyetlere halel getirmeksizin, uluslararası krizlere müdahale edebilmesine olanak sağlayacak yetenekte, harekâta hazır bir askerî güç ile desteklenen özerk eylem kapasitesi ile bunu kullanmaya karar verme araçlarına sahip olması ihtiyacı vurgulanmıştır.

23-25 Nisan 1999 tarihlerinde Washington’da düzenlenen zirvede, NATO müttefiklerin toplu savunmasının temeli olarak tanımlanarak, daha güçlü bir Avrupa rolünün İttifak’a katkıda bulunacağı, BAB liderliğindeki operasyonlar için ayrılabilir ancak ayrı olmayan NATO varlıklarının ve yeteneklerinin kullanılması konsepti de dahil olmak üzere 1996 yılında Berlin’de alınan kararların daha da geliştirilmesi

gerektiği vurgulanmıştır.

2002 yılında imzalanan NATO ve AB Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Ortak Deklarasyonu ile iki örgüt arasındaki stratejik ortaklığın temelleri atılmış ve AB'nin barışı koruma ve kriz yönetimi operasyonlarında, ittifak yeteneklerini kullanması konusunda uzlaşılmış; kullanma yöntemleri 2003 Berlin Artı Antlaşmaları ile belirlenmiştir.

Yeni dönemde Sovyet tehlikesinin geçmiş olması, uzak doğuda Çin'in potansiyel küresel aktör olarak belirmesi, orta doğuda gelişen cihatçı radikalizmin petrol rejimlerini ve dolayısıyla Batı'nın enerji güvenliğini tehdit etmesi ile ABD'nin dikkatini Avrupa'dan bu olası çatışma bölgelerine çevirmesine yol açmıştır. ABD, liderliği altındaki tek kutuplu dünya düzenini uluslararası sisteme kabul ettirmek ve yakın gelecekte bu konumunu tehdit edebilecek bir gücün ortaya çıkmasını engellemek amacıyla, olası çatışma bölgelerindeki varlığını ve askerî gücünü artırma yoluna gitmiştir. Bu politikanın maliyetini karşılamanın bir yolu olarak Avrupa Güvenliği için ayırdığı bütçeden tasarruf etmeyi öngörmüştür. ABD'nin Avrupa'daki güçlerini azaltmasından doğacak boşluğun ise NATO'nun Avrupalı üyeleri tarafından NATO çerçevesinde doldurulması planlanmıştır. NATO'nun Avrupa Güvenliğindeki başat güvenlik aktörü konumunun olumsuz etkilememesi maksadıyla, NATO içinde Avrupalı üye devletler arasında Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin [AGSK, (European Security and Defence Identity, ESDI)] geliştirilmesi teklifinin altyapısı Brüksel (1994) ve Berlin (1996) zirvelerinde oluşturulmuştur. AGSK'nın amacı NATO'nun bir bütün olarak katılmayacağı bölgelerde Avrupalı NATO üyelerinin askerî harekât yürütmesine izin vererek Avrupa ve çevresindeki güvenliğin Avrupa devletleri tarafından sağlanmasını temin etmektir. Böylelikle ABD, küresel çıkarlarını tehdit etmeyecek bölgelerdeki çatışma ve sorunlara müdahalenin maliyetinden kurtuluyor ve Avrupa'daki varlığının ekonomik yükünü azaltıyordu. Ayrıca, hem AB'nin Avrupalı kanadının askerî varlık oluşturma talepleri bir ölçüde karşılanıyor hem de oluşum NATO içinde tutularak kontrol altına alınıyordu.

2007 Lizbon Antlaşması ile ortak bir AB güvenlik ve savunma politikasının yaratılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, AB üyesi devletler ülke sınırları dâhilinde silahlı bir tecavüze maruz kalan AB üyesi devlete, sahip olduğu tüm araç ve olanaklarla yardım etmekle yükümlü kılınmıştır. Bununla birlikte, transatlantik ittifaka hale

getireceğini öne sürerek NATO tipi müşterek bir savunma yapısının yaratılmasına karşı çıkan AB Atlantikçi kanadının etkisi ile bu yükümlülüğün yer aldığı maddeye, NATO'nun üye devletlerin savunulmasında ortak bir kurum ve zemin olduğu vurgusu ve üye devletler tarafından bu alanda verilen taahhüt ve iş birliğinin NATO altındaki taahhütleri ile tutarlı olması metni eklenmiştir. Böylece, savunmada ortaklığı amaçlayan yapı yerine bir dayanışma mekanizması oluşturulmuştur.

10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinde, AGSP kapsamındaki Petersberg görevleri doğrultusunda 2003'e kadar Avrupa Acil Müdahale Gücü'nün (European Rapid Reaction Force) kurulmasına karar verildiği açıklanmıştır. Ayrıca, NATO'nun bir bütün olarak müdahale etmediği uluslararası krizlere, AB'nin askerî liderliği altında müdahale edebilecek yetenekte askerî bir güce sahip olunmasının amaçlandığının, bir Avrupa'da bir Ordu kurulmasının niyetlenmediğinin altı çizilmiştir. Bu bildirimle AB Atlantikçi kanadını ve ABD'yi rahatlatarak şekilde Avrupa-Atlantik güvenlik bölgesinde ABD liderliğindeki NATO'nun başat güvenlik aktörü olduğu kesin ifadelerle belirtilmiştir.

7-10 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi, AB'nin NATO ile ilişkileri ve OGSP'nin geleceğine yönelik kritik önemde bazı kararların alınmasına şahitlik etmiştir. Bu kararlar:

- a. Acil Müdahale Gücü'nün komuta, kontrol, planlama ve istihbarat konularında NATO'nun sahip olduğu kabiliyetlerden yararlanması ve AB'nin kendi yapısını kurmaması,
- b. AB'nin, NATO Konseyi onayı gerekmeksizin NATO'nun olanak ve yeteneklerinden otomatik yararlanma hakkının garanti edilmesi,
- c. AB Genelkurmayının harekât icra edebilecek kabiliyette olmayacağıdır.

AB'nin, NATO olanaklarına otomatik erişiminin garanti edilmesi ile herhangi bir devletin engellemesinden kurtularak özerk hareket etme yeteneğini kazanması amaçlanırken AB askerî gücünün, NATO imkân ve yeteneklerine bağımlı kılınmasıyla ileride bağımsız hareket etmesine yol açacak yapıya sahip olması önleniyordu. Geline nokta, Petersberg görevleri ile sınırlandırılmış OGSP'nin askerî gücü ile küçük ölçekli operasyonları icra edebilecektir.

Genel olarak, bazı AB üye devletleri, OGSP çerçevesinde Avrupa Savunma Birliği'ni oluşturmanın ekonomik ve siyasî maliyetine katlanmak istememekte ve

NATO'nun savunma şemsiyesi altında kalmayı yeğlemektedirler. Bunun öne çıkan nedeni, bütçe açıklarını, GSYİH'lerinin %3'ünün altında tutma mecburiyetinde olan AB üyesi devletlerin, bunu gerçekleştirmekte savunma harcamalarında kısıntıyı tercih etmeleri ve savunmalarını NATO aracılığı ile ABD'ye teslim etmek istemeleridir. Bu devletler, özellikle merkezi ve doğu Avrupa devletleri ile Baltık devletleridir.

Baltık devletlerinin tarihsel geçmişi birbirlerinden ayrılamaz niteliğe sahip olup Rusya ile olan dolaylı ve direkt ilişkileri bu ülkelerin, tarihlerindeki en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Sovyetler Birliğinin 1991'de dağılması ile bağımsızlığını ilan eden Baltık devletleri, önceleri Rusya ile Batı arasında köprü devlet rolü ile tarafsızlık politikası uygulamışlardır. Rus birliklerinin 1994 yılında çekilmesi ile köprü devlet metaforu, Hristiyan değerleri ile iç içe batı medeniyetinin köprü başı devlet metaforu ile yer değiştirmiş ve Baltık devletleri kendilerini Batı medeniyeti ile Batılı olmayan Rusya arasında bir duvar olarak görmüşlerdir. Bu arada, mümkün olduğunca çabuk Sovyet mirasından uzaklaşarak Batı ve uluslararası kurumlara entegre olmayı dış politika öncelikleri hâline getirmişlerdir. Baltık devletleri ekonomik refahlarını güvenceye almak için AB, güvenliklerini garantilemek için NATO üyeliği politikası yürütmüşlerdir. NATO'ya katılım süreci ile AB'ye katılım süreci neredeyse birlikte yürütülen Baltık devletleri, 29 Mart 2004'de NATO'ya, 1 Mayıs 2004'de ise AB'ye üye olmuşlardır.

Baltık devletlerinin güvenlik ve savunma politikalarının temel amacı, güçlü transatlantik bağlar yolu ile güvenliklerini sağlamaktır. Bununla beraber, bu politika onların AGSP'nin aktif katılımcıları olmaktan çekindikleri anlamına gelmemekte; tersine, AGSP'nin yaratılmasını güçlü bir şekilde desteklemektedirler. Ancak, mevcut politikalara katılımlarında, güvenlik ve savunma alanında ulusal çıkarlarını gerçekleştirecek yeni fırsatları ve AGSP karar verme sürecini dikkate almaktadırlar. AGSP'nin mevcut yapısı ile Baltık devletlerinin güvenliğine önemli bir katkı sağlamaktan uzak olduğu görüşüne sahip olan Estonya, Letonya ve Litvanya için, kendi güvenlik, egemenlik ve toprak bütünlüklerinin ana garantörü NATO'dur.

Çalışma ile "Ukranya krizi ile ortaya çıkan durum sonrasında NATO'nun, Baltık devletleri ve AB güvenliği bağlamında Avrupa Güvenlik Yapısına etkileri nelerdir?" sorusunun cevabının bulunması amaçlanmıştır.

Çalışma, Ukrayna krizi ile görünür hâle gelen Rus tehdidi karşısında Avrupa Güvenlik Yapısı'nda yaşanan değişimin, NATO'nun Avrupa Güvenlik Savunma Politikası'na ve Baltık devletleri güvenliğine etkisi bağlamında incelenmesini hedeflenmiştir. Bu kapsamda, tezin kuramsal çerçevesini oluşturan Walt'ın tehdit dengesi teorisi hipotezlerinden hareket edilerek;

- a. AB, ABD ve Baltık devletlerinin ittifak tercihlerini oluşturan nedenlerin,
- b. AB, Baltık devletleri ve NATO arasındaki ittifak ilişkilerinin ve etkileşimin açıklanarak,
- c. Bu olay kapsamında tehdit dengesi teorisinin açıklayamadığı veya açıklamada zorluk çektiği olguların tespit edilmesi ve nedenlerinin ortaya konulması yolu ile literatüre katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede, temel araştırma sorusu yapılan literatür taraması sonucunda ortaya çıkan alt sorularla desteklenmiştir. Bu sorular ile hem tez hipotezinin doğrulanması hem de bu konu çerçevesinde tehdit dengesi teorisi önermelerin geçerliliğinin sınanarak literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Bu kapsamda çalışmada;

- a. Uluslararası ilişkiler disiplininde Neorealist teorisinin temel varsayımları ve Güç Dengesi teorisi nedir?
- b. Tehdit Dengesi teorisi nedir? Uluslararası ilişkiler alanındaki yeri ve önemi nedir?
- c. Devletlerin ittifak tercihlerinin belirlenmesi bağlamında tehdit dengesi teorisinin ileri sürdüğü hipotezler nelerdir?
- ç. Devletlerin ittifak tercihlerinin kendileri ve uluslararası sistem açısından etkileri nelerdir?
- d. Devletlerin ittifak tercihlerini etkileyen faktörler nelerdir?
- e. Avrupa güvenlik yapısının bileşenleri nedir?
- f. Avrupa Birliği güvenlik ve savunma politikasının tarihsel süreçte gelişimi, yapısı ve temel kurumları nedir?
- g. Avrupa Güvenlik Savunma Politikası nedir? Baltık Güvenliğinin bu politikadaki yeri nedir?

ğ. Baltık ülkelerinin bağımsızlığını kazanmaları sonrasında, güvenliklerinin sağlanması amacıyla neden (Rusya yerine) ABD korumasını ve dolayısıyla NATO ittifakına katılmayı tercih etmişlerdir?

h. Ukrayna krizi öncesinde Avrupa Güvenliği, Baltık güvenliği ve NATO ittifak ilişkilerinin durumu nasıldır? ve bu ilişkilerin tehdit dengesi teorisi hipotezleri bakışı açısı ile nasıl tanımlanır?

ı. Ukrayna krizi sonrasında Avrupa Güvenliği, Baltık güvenliği ve NATO ittifak ilişkilerinin durumu ve bu ilişkiler tehdit dengesi teorisi hipotezleri bakışı açısı ile nasıldır?

i. Ukrayna Krizi sonrasında direkt olarak Baltık devletlerine (orta Avrupa devletlerine dolaylı olarak AB'ye) yönelen ve halihazırda devam eden Rus tehdidi karşısında;

(1) AGSP üyesi Baltık ve AB üye devletlerinin güvenliklerini sağlamak amacıyla neden AGSP'yi mevcut tehdide karşı koyabilecek şekilde işlevsel hale getirerek tehdidi dengeleme/caydırma yolunu tercih etmemişlerdir?

(2) AGSP ve NATO (ABD) ile ilişkileri nasıl etkilenmiştir? sorularının cevabı araştırılmıştır.

Tez çalışmasının hipotezi olarak; “Bölgelerindeki devlet/devletlerin oluşturduğu (yakın) tehdit karşısında, devlet/devletler kendisine ideolojik olarak benzer devletler ile işlevselliği, tehdidin yakınlığına, büyüklüğüne ve gerçekleşme öngörüsüne bağlı olarak artan ittifak kurarlar” olarak belirlenmiştir. Hipotezde, (yakın) tehdit (Rusya'nın Baltık ülkelere (AB'ye) yönelik tehdidi) bağımsız değişken, ittifak (NATO ve Avrupa Savunma Yapısı/Baltık ülkeleri güvenliği) bağımlı değişken, tehdidin yakınlığına, büyüklüğüne ve gerçekleşme öngörüsüne bağlı olan ittifak işlevselliği ise moderatördür. Soğuk Savaş sonrasında AGSP/OGSP özelinde AB ve NATO ilişkilerinin tarihsel süreçte sonuçları ile ele alınması, sonrasında Baltık devletlerinin tarihsel arka planının incelenerek bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra AB ve NATO'ya yönelmelerinin sebeplerinin açıklanması gereklidir. Çalışmada bağımlı değişkenlerinin; birbirleri arasındaki ilişkilerin yapısı ve bu ilişkilerin olumlu ve olumsuz yönlerinin incelenmesi, bağımsız değişken olan Rusya tehdidi karşısındaki uyguladıkları politikaların ortaya konması, bağımlı değişkenlerinin Rusya'ya karşı yürüttükleri politikaların nedenlerinin açıklanması ve anlaşılması için ihtiyaç

duyulmaktadır. Tez çalışmasında, Rusya'nın Ukrayna krizi sonrasında ortaya çıkan daha doğrusu görünür hale gelen tehdidi karşısında Avrupa Güvenlik Yapısında değişim yaşanıp yaşanmadığı, NATO'nun Avrupa Güvenlik Yapısına ve Baltık Güvenliğine etkisi bağlamında incelenmesi hedeflenmektedir.

Avrupa Güvenlik Yapısı, AB Güvenlik ve Savunma Yapısı konusunu temel alan birçok araştırma, yayım, inceleme ve çalışmadan hareketle bu tez çalışmasındaki;

Birinci varsayım, Avrupa Güvenlik Yapısı'nın, Avrupa dışı uluslararası aktörleri de kapsadığı; bu yapının gelişim sürecinin, uluslararası ve AB içi konjonktürden etkilenerek dinamik olarak ilerlediği ve ilerleme sürecinin AB tarafından tam anlamıyla kontrol edilerek yönlendirilemediği, Avrupa Güvenlik Yapısının, NATO ve AB'nin başat aktörlerinin uzlaşması sonucu şekillendiğidir.

İkinci varsayım, hükümetlerarasıcılık yapısına rağmen NATO'nun başat gücünün ABD olduğu ve Avrupa Güvenlik Yapısı'nı oluşturan devlet ve kurumlar üzerinde etkili olduğudur.

Üçüncü varsayım, hükümetlerarasıcılık doğasına rağmen NATO'nun ABD ile diğer üye güçlü devletler arasındaki ilişkiler açısından sınırlı bir peşine takılma özellikleri gösteren bir ittifak olduğu; ancak, ABD ile zayıf üye devletler arasındaki ilişkiler açısından tam bir peşine takılma ittifakı olduğudur.

Dördüncü varsayım, AGY'deki devletler, ulusüstü ve uluslararası örgütlerin güvenliklerini sağlamayı esas aldıkları, devletlerin bu konudaki davranışlarını karşılaştıkları tehdidin yakınlığı ile aciliyetinin belirlediği ve alınan kararların genellikle yapının başat aktörleri tarafından yönlendirildiğidir.

Beşinci varsayım, mevcut konjonktürde Baltık devletlerinin güvenliğinin sağlanmasının bir bütün olarak Baltık güvenliğinin sağlanması anlamına geldiğidir.

Tez çalışmasının teorik altyapısını, Stephen M. Walt tarafından ileri sürülen Tehdit Dengesi (Balance of Threat) teorisi oluşturmaktadır. Neorealist ilkelerden hareket eden Walt, ittifakların nedeni olarak devletlerin potansiyel tehditleri değerlendirdiklerini ve bu potansiyel tehdidi bertaraf etmeye yöneldiklerini savunmaktadır. Tehdit dengesi teorisi ile Walt, devletleri ittifak kurmaya iten ve birbirlerinden ayıran güçlerin hem karşılaşılan tehdidin büyüklüğünü hem de devletlerin almayı umdukları yardımın boyutunu belirleyerek bireysel devletlerin güvenliğini etkileyeceğini; aynı zamanda, devletlerin ittifak ortaklarını seçerken göz

önüne aldığı faktörlerin bir bütün olarak uluslararası sistemin dönüşümünü şekillendireceğini ileri sürmektedir. Tehdit dengesi teorisi devletlerin davranışlarının, uluslararası politikanın yapısı ile devletler arasındaki toplam yetenek katmanları tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Böylece, belirgin bir dış tehdit ile karşı karşıya kalan devletler; dengeleme (balancing) davranışına veya peşine takılma (Bandwagoning) davranışına baş vurmayı tercih edeceklerdir.

Tez araştırmasında literatür taraması yönteminden yararlanılmıştır. Literatür taramasında, konu hakkında hem birincil hem de ikincil kaynaklar yeni tarihli olanlardan eski tarihlilere doğru incelenmiştir. Birincil kaynaklar kapsamında, araştırma konularıyla ilgili yayımlanmış kitaplar ve uluslararası makaleler; Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi, OGSP alt kurumları ile NATO'nun raporları ve basın açıklamaları; AB Antlaşmaları; ve ikincil kaynaklar olarak, uluslararası ve ulusal süreli yayınlardaki makaleler, düşünce kuruluşlarının yayınladıkları raporlar, kitaplar, internet kaynakları kullanılarak araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kurum veya devlet yetkililerinin yaptıkları açıklamaların çözümlenmesinde söylem analizi yöntemine baş vurulmuştur. Okumalar, tehdit dengesi teorisinin hipotezleri ışığında yapılmıştır. Araştırmanın başlangıcında oluşturulan tezin taslak içerik planı ve araştırma soruları incelemeye yön vermiştir. Tezin içeriği araştırma sırasında erişilen bilgiler doğrultusunda revize edilmiştir.

Tezin birinci bölümünde, konunun bütünlüğünün sağlanması ve tezin teorik hareket noktasının bilinmesi maksadıyla; realizmin ve neorealizmin temel varsayımları, güç kavramı ve güç dengesi teorisi incelenmiş; sonrasında, neorealizmin temel varsayımları ele alınarak tehdit dengesi teorisi; temel kabulleri, teoriye yöneltile eleştiri ve verilen destekler ışığında irdelenmiştir. Devletlerin güvenliklerini sağlamada başvurdukları ittifak tercihlerini ve bunların nedenlerini açıklayan tehdit dengesi teorisinin ayrıntılı incelenmesi, AB üye devletlerinin ve Baltık devletlerinin tehdit karşısındaki davranış ve ittifak tercihlerinin belirlenmesinde ve NATO ile ilişki ve etkileşimlerinin açıklanmasında referans noktasını oluşturacak olması nedeniyle büyük öneme sahiptir.

İkinci bölümde, Avrupa Güvenlik Yapısı'nı oluşturan bileşenler irdelenmiştir. Bu çerçevede, Avrupa Güvenlik Yapısı'nın bileşenlerini oluşturan Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Batı Avrupa

Birliği ve NATO'nun görev ve amaçları açıklanmıştır. Ayrıca, Avrupa Savunma Teşkilatı kurulması girişiminden Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na giden gelişim sürecinin tarihsel arka planı ele alınarak, süreçteki kırılma anları tehdit dengesi teorisinden yararlanılarak yorumlanmıştır. Ek olarak, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın karar alma süreci ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bunun yanısıra bu bölümde Avrupa Güvenlik Yapısı'nda ve OGSP'nin şekillenmesinde önemli derecede etkisi olan Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının (Brexit), AB ve NATO ilişkilerine ve Avrupa Savunma Yapısı'nın geleceğine etkisi tehdit dengesi teorisi ışığında irdelenmiştir. Avrupa Güvenlik Yapısı'nı oluşturan bileşenlerin tarihsel süreçte gelişimini, amaçlarını ve faaliyet alanları ile süreç içinde geçirdikleri dönüşümün irdelenmesi ve bu yapının ana unsurlarından biri olan OGSP'nin yapısının anlaşılması, bu yapının işlevselliğinin ortaya konulması açısından önemlidir. Bu bağlamda, Avrupa ile AB ve NATO güvenlik ilişkileri ortaya konulmuştur. Avrupa Güvenlik Yapısı'nın temel taşlarını ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın işleyişini ortaya koyan bu bölüm, tezin sonraki bölümlerindeki AB-Rusya ilişkilerinde ortaya çıkan sorunların Avrupa Güvenlik Yapısı zerindeki etkilerinin anlaşılmasına ve yorumlanmasına dayanak oluşturmuştur.

nc bölümde, Ukrayna krizi sonrası OGSP'ye NATO etkisi ve Baltık devletleri güvenliği ele alınmıştır. Ukrayna krizi sonrasında ortaya çıkan durumun AB, NATO ve Baltık devletlerinin tehdit algılarını etkileme düzeyi ve OGSP'nin Rus tehdidi karşısında kriz öncesi ve sonrasındaki takındığı tutum, NATO aracılığıyla ABD'nin bu yapı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada, 1991 yılında bağımsızlıklarını kazanan Baltık devletlerinin ya da kendi değimleriyle, bağımsızlıklarını yeniden kuran ve 51 yıl Sovyetler Birliğinin bir parçası olarak yaşamış Baltık devletlerinin Rusya yerine neden Batı (ABD ve AB) ile ittifak kurmayı tercih ettikleri tehdit dengesi teorisi hipotezleri ışığında irdelenmiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş Sonrasında AB ve NATO ilişkileri, OGSP'nin gelişimine NATO'nun etkisi, Baltık Devletleri güvenliğine OGSP ve NATO'nun etkisi, Ukrayna krizi sonrası Baltık devletleri güvenliği ve kriz sonrası ortaya çıkan yeni Avrupa Güvenlik Yapısı'nın geleceğine yönelik senaryolar tartışılmıştır. Kriz sonrasında kendini bulma süreci hlen devam eden yeni Avrupa düzeni dinamiklerinin incelenmesi; AB, NATO

ve Baltık devletlerinin savunma ve ittifak anlayışlarındaki değişimin açıklanması ve bu düzenin ileride alacağı şeklin öngörülmesi açısından önem taşımaktadır.

Tez çalışması, Avrupa güvenlik yapısının bileşenlerinin ve bunların görev ve amaçlarının incelenmesi, oluşmasına katkıda bulundukları yapının temellerinin anlaşılması ve bunlar arasındaki ortak hedefin görülmesi açısından önem taşımaktadır. Soğuk savaş döneminde Batı Avrupa devletlerinin Avrupa Savunmasının tartışmasız kilit taşı olarak ABD'nin siyasî ve askerî liderliğindeki NATO'yu kabul etmelerinin altında yatan olguların, süreç içindeki ve soğuk savaş sonrası bazı AB üyesi devletlerin davranışlarındaki değişikliklerin nedenlerinin açıklanması, Avrupa Güvenlik Yapısı'nın başlangıcından daha çok bu yapının gelecekte alacağı çerçevenin alternatiflerinin belirlenmesi açısından önemlidir.

Ayrıca, bu yapının taşıyıcı sütunlarından birini oluşturan OGSP'nin gelişiminin tarihsel süreçte incelenmesi, Atlantikçi kanat ile Avrupacı kanat arasındaki Avrupa entegrasyonunun güvenlik ve savunma alanına yayılması konusunda mücadelenin ortaya konulması; bu bağlamda, Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası'nın yaratılması ve geliştirilmesinde NATO'nun etkisinin açıklanması, hem NATO aracılığıyla ABD ile AB üyesi devletler arasındaki bireysel ilişkilerin hem de AB-NATO ilişkilerinin geleceğinin kavranmasında önem taşımaktadır.

Ukrayna krizinin arka planının açıklanması bağlamında, kriz öncesi ve sonrası konjonktürün hem Ukrayna-Rusya ilişkileri hem Ukrayna-AB ve NATO ilişkileri bağlamında irdelenmesi krizin nedenlerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. AB, NATO ve Baltık ülkelerinin krize yönelik geliştirdikleri politikaların incelenmesi, krizin bu aktörler tarafından algılanma şeklini, Avrupa güvenliğini sağlama girişimlerinin sonuçları ile AB ve NATO iş birliğinin kapsamının ve gelecek yönünün anlaşılması açısından yarar sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DENGE TEORİLERİ VE ULUSLARARASI SİSTEM

1.1. REALİZM VE NEOREALİZM TEORİLERİNE KISA BİR BAKIŞ

İdealizmin uluslararası sistemi normatif bir kurgu ile yorumlamasına karşı çıkan realizm, uluslararası politikanın yorumlanmasında gücü merkez alarak devletleri temel analiz birimleri olarak kabul etmektedir. Realizmin temel kabullerinden hareket eden neorealizm, uluslararası politikanın uluslararası sistemin yapısı ile devletler arasındaki etkileşimin sonucu olduğunu ve uluslararası sistemin istikrarının devletler arasındaki güç dengesine bağlı olduğunu savunmaktadır.

1.1.1. Realizmin Temel Varsayımları ve Güç Kavramı

Kökenleri Thucydides, Machiavelli ve Hobbes'un düşüncelerine dayandırılan realizmin, modern uluslararası ilişkiler alanında bir disiplin olarak ortaya çıkmasında en büyük katkıyı sağlayan bilim insanları olarak Edward H. Carr ve Hans J. Morgenthau kabul edilmektedir.

Realistler, idealizmi eleştirerek devletlerin izlediği uluslararası politikaların bilimsel yöntemlerle analiz edilmemesi nedeniyle uluslararası ilişkiler disiplininde gelişme olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu kapsamda Carr; gerçek bilimin öncelikle olguları, aslında nasıl olmaları gerektiğini ortaya koyması ve onları anlamaya çalışması gerektiğini ifade ederek uluslararası ilişkilerin, olguları daha az normatif daha çok ampirik yöntemler kullanarak yorumlamasını önermiştir.¹ Carr, "Yirmi Yılın Bunalımı: 1919-1939 (The Twenty Years' Crises: 1919-1939)"² başlıklı kitabında idealizmi ütopyacı olmakla eleştirmiş ve realist teorinin yapılandırılmasındaki ilk bilimsel adımları atmıştır. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerin gelişimini insan gelişimi ile özdeşleştirerek realizmin, emekleme döneminde olan bu alanın olgunlaşmasını ve çözümlemeye ağırlık vermeyi sağlayacağını savunmuştur. Ayrıca;

¹ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar 2004, s. 36.

² İdealizmin eleştirisi ve realizmin kuramsallaştırılmasının kökenlerini hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Edward H. Carr, **The Twenty Year's Crises, 1919-1939**, Palgrave Macmillan, Londra, 2016.

idealizmin uluslararası ilişkileri, “ütopyacı-rasyonel” bir anlayışla evrensel normlar çerçevesinde standartlaştırmasına karşı çıkarak, bunun sistemdeki başat devletlerin değerlerinin yaygınlaştırılması anlamına geldiğini ve savaş galibi devletlerin koyduğu statükonun devamını amaçladığını ifade etmiştir. Carr, Machivelli’den gelen realist geleneğe atıfla, uluslararası ilişkilerde mevcut durumun anlaşılması için devletler arasındaki güç ilişkilerinin ele alınmasının zorunlu olduğunu öne sürmüştür.³

Adı Carr ile birlikte realizmin kurucu babaları arasında yer alan Morgenthau, devlet davranışını insan davranışı ile karşılaştırarak açıklamıştır. Bu çerçevede, insanların doğaları gereği güç elde etmek için çabalamalarına benzer bir şekilde, devletlerin de güç peşinde koştuklarını; düzen yokluğunun, insanlar arasında olduğu gibi devletler arası sistemde de anarşi ve çatışmaya yol açtığını ileri sürmüştür.⁴ Çalışmaları çerçevesinde Morgenthau, uluslararası ilişkilerde realist teorinin temel ilkelerini belirlemiştir. Buna göre, özetle:

- a. Politika, kökü insan doğasına dayanan objektif yasalarla yönetilir.
- b. Güç üzerinden tanımlanmış çıkar konsepti, uluslararası politikada realizmi yönlendiren temel yol göstericidir.
- c. Realizm, güce dayalı çıkar konseptinin evrensel olarak geçerli objektif bir kategori olduğunu kabul etse de konsepti sabit bir anlamla sınırlamaz.
- ç. Realizm, politik faaliyetlerin ahlaki önemini bilir ve politik faaliyetlerin başarısı ile ahlaki gerekler arasındaki kaçınılmaz gerilimi gözden kaçırmaz.
- d. Realizm, bir devletin arzularının ahlakiliğinin evreni yöneten ahlaki yasalarla tanımlanmasını reddeder. Gerçek ile kanaat arasında ayrım olduğuna inanır.
- e. Realizm ile diğer düşünce okulları arasındaki fark gerçek ve derindir.⁵

Realizmin ilkelerinin belirlenmesi bağlamında, realist görüşü savunan bilim insanları ve politika yapıcılar arasında realizmin dört temel kabule dayalı olduğu konusunda genel bir uzlaşa vardır. İlk temel kabul, merkezi yasal yönetimden yoksun olan bir anarşik dünyada, uluslararası sistemin en önemli aktör ve kilit analiz birimleri devletlerdir. Realizm, devletlerden ve çok uluslu şirketler, terörist gruplar, diğer

³ Atilla Eralp (Ed.), “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 70-71.

⁴ Aydın, s. 46.

⁵ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace**, 5. Baskı, Alfred A. Knopf, New York, 1978, ss. 4-15.

ulusüstü ve uluslararası organizasyonlar gibi devlet dışı aktörlerden oluşan bir yapıyı uluslararası sistem kavramı başlığı altında tanımlamaktadır. Realist bakış açısına ve ilk temel kabul doğrultusunda devlet dışı aktörler, uluslararası sistemde devletlerden daha önemsiz kabul edilmektedir. İkinci temel kabul, devletlerin birer üniter aktör olduğudur. Realistlere göre devletlerin iç politikası, dış politikasından izole edilmiştir. Devletlerin iç politik farklılıkları eninde sonunda gidereceklerini ve diğer devletlerle olan ilişkilerinde tek bir merkezden yönetilen politikalar uygulayacakları kabul edilmektedir. Üçüncü kabul, üniter aktör olan devletler temel olarak belirli bir amaca sahip, rasyonel aktörlerdir. Yönetimsel karar vericiler rasyonel bir süreç sonucunda, amaçlanan hedeflere erişmede faydayı maksimize maliyeti minimize eden, işlevselliği en fazla olan veya en azından kabul edilebilir bir çığıtıya sahip alternatifini seçeceklerdir. Dördüncü temel kabul ise ulusal ve uluslararası güvenliğin devletler için en öncelikli ve yaşamsal konu olduğudur. Realistlere göre dünya politikasında, askerî ve güvenlikle ilgili politik konular en önemli role sahiptir. Bu kabullerden hareketle realistler; uluslararası istikrarın sağlanması, sürdürülmesi ve bozulmasını konu olarak gücün, anlaşmazlıkları çözmede bir araç olarak kullanımına ve devletlerin toprak bütünlüğünün korunmasına odaklanırlar. Askerî güvenlik veya stratejik konuları “yüksek politika (high politics)” olarak tanımlamakta, devlet bekasını sağlama konuları ile karşılaştırıldığında daha önemsiz görünen ekonomik ve sosyal konuları ise “düşük politika (low politics)” olarak adlandırmaktadırlar. Devletlerin güvenlik açısından hedefleri veya niyetleri göz önüne alındığında, devletlerin güce, genel olarak diğer devletlerin sahip oldukları yeteneklere erişmede ve gücü kullanmalarındaki kilit konseptin, devletler arasındaki güç dengesi olduğunu savunurlar.⁶

1.1.2. Neorealizmin Temel Varsayımları ve Güç Dengesi Teorisi

Kenneth Waltz, neorealizmin realizmin temel ilkelerinden hareket ettiğini; ancak, nihai amaç ve buna ulaşmada kullandığı araçlar, neden ve sonuçları açısından realizmden farklı olarak görüldüğünü öne sürmektedir. Bu bağlamda Waltz, Morgenthau’nun, realizmin, “rasyonel” devlet adamının; fazla ve daha fazla güç

⁶ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, **International Relations Theory**, 5. Basım, Logman, Pearson Education Inc., New York, 2012, ss. 39-40.

birikimi için çabaladığını, gücü başlı başına bir son olarak kabul ettiğini; neorealizmin ise gücü, az ya da çok olmasıyla devletleri riske atan, kullanılması muhtemel bir araç olarak gördüğünü belirtir. Neorealizme göre, bir devletin aşırı zayıflığı saldırıyı davet edecek, aşırı güçlenmesi ise hasımlarını caydıracaktır. Aşırı güçlenen bir devlet, diğer devletlerin silahlanmasına ve ona karşı gayretlerini birleştirmelerine yol açacaktır. Bu nedenle, güç duyarlı devlet adamının uygun miktarda sahip olmak isteyeceği, kullanışı muhtemel bir araçtır. Bununla birlikte, önemli durumlarda devletlerin en son endişesi, güç değil güvenlik olacaktır. Neorealizm, uluslararası politikanın anlaşılabilmesi için uluslararası yapının etkilerinin geleneksel realizmin birim seviyesi açıklamasına eklenmesi gerektiğini iddia etmektedir. Yapıların, eylem ve sonuçları etkilediğini vurgulayan neorealizm, insanın doğuştan gelen güç arzusunun, diğer bir gücün yokluğunda savaş için yeterli neden üreteceği kabulünü ret eder ve etkileşen birimler (devletler ve uluslararası sistem) ile uluslararası sonuçları arasındaki nedensel bağlantıyı yeniden tasarlar.⁷ Waltz, anarşik bir yapıda güvenliğin en yüksek son nokta olduğunu, sadece varlıklarını sürdürmelerinin garanti edilmesi kaydıyla devletlerin huzur, yarar ve güç gibi diğer amaçları güvenli bir şekilde arayacaklarını savunmaktadır. Gücün bir amaç değil bir araç olduğunu, devletlerin zayıf koalisyona katılmayı tercih ederek muhtemel kullanışlı bir araç olan gücün, peşinden koştukları bir amaç olmasına izin vermeyeceklerini öne sürmektedir.⁸

Bu açıklamalar temelinde, Waltz'ın köşe taşlarını belirlediği neorealist teorinin temel varsayımları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- a. Uluslararası yapının temel taşı olan devletler, asgari düzeyde güvenlik, azami düzeyde küresel hegemonya arayan üniter, rasyonel aktörlerdir,
- b. Uluslararası devletler sistemi anarşik bir yapıya sahiptir,
- c. Uluslararası sistemde, devletler işlevleri ile değil sahip oldukları yeteneklerle farklılaşırlar.
- ç. Uluslararası sistem “kendi kendine-yardım (self-help)” sistemidir.⁹

⁷ Kenneth N. Waltz, “The Origins of War in Neorealist Theory”, **Journal of Interdisciplinary History**, XVIII: 4, İlkbahar 1988, ss. 616-617.

⁸ Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, Addison-Wesley Publishing Company, Massachusetts, 1979, s. 126.

⁹ Waltz, *Theory of International Politics*, ss. 88-93.

Uluslararası sistemdeki güç dağılımını; bir büyük güçten oluşan tek kutuplu, iki büyük güçten oluşan çift kutuplu veya üç veya daha fazla büyük güçten oluşan çok kutuplu olarak sınıflandıran neorealistler, bu sınıflandırmanın uluslararası güvenlik üzerindeki etkisine özel önem verirler. Onlara göre devletler gücü, kendi çıkarlarına hizmet etmek veya hedeflerini gerçekleştirmek için kullanmaktadır.¹⁰

Realistlerin uluslararası politikayı devletler arasındaki ilişkilerin doğal bir ürünü olarak kabul ederek sadece sonuçlarla ilgilenmelerine karşı çıkan neorealistler, devletler arasındaki etkileşimin sistem düzeyindeki yapısal nedenler ile birim düzeyindeki devletlerin kendilerinden kaynaklanan nedenler tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Uluslararası politikayı, sistemin yapısı ve birim düzeyde devletler arasındaki etkileşimin ürünü gören neorealistler, sistem ve birim düzeyindeki yapısal neden ve sonuçlar ile amaç ve araçları ayrı ayrı analiz etmektedirler.¹¹

1.1.2.1. Güç Dengesi Teorisi

Realizm, devletlerin uluslararası sistemde güvenliklerini sağlamak ve hayatta kalabilmeleri için diğer devletleri tehdit kabul etmeleri gerektiğini öne sürmektedir. Bu doğrultuda, her devlet uluslararası sistemdeki konumunu diğer devletlerin gücüne bağlı olarak düzenleyecektir. Devletlerin izledikleri gücü elde etme politikaları sonucunda uluslararası sistemin temel teorisi “güç dengesi teorisi” ortaya çıkacaktır.¹²

Güç dengesi terimi; eşit veya eşit olmayan bir paylaşımında, devletler arasındaki gücün göreceli dağılımını ifade etmektedir. Geleneksel olarak güç dengesi politikası, bir devletin diğer devletler üzerinde baskın olmadığı, devletler arasında göreceli bir dengenin var olduğu düzlemdeki ilişkileri tanımlamaktadır. Betimsel olarak ise; dengelenemeyen güçteki bir devletin uluslararası sistemin dengesini bozarak tehlike yaratacağı varsayımı ile diğer devletlerin, onu dengelemek maksadıyla güçlerini artırması ve birleştirmesidir. Bu nedenle, güç dengesinde dezavantajlı duruma sahip ihtiyatlı devletler, potansiyel hegomonik bir devlete karşı bir ittifak şekillendirecekler

¹⁰ Viotti ve Kauppi, s. 42.

¹¹ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İş Birliği, 3. Baskı, Alfa, İstanbul, 2004, s. 194.

¹² Chris Brown ve Kirsten Ainley, Uluslararası İlişkileri Anlamak, çev. Arzu Oyacıoğlu, 2. Baskı, Yayın Odası Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 37.

ve/veya muhtemel saldırıyı sınırlamak amacıyla öz yeteneklerini artıracak önlemler alacaklardır.¹³ Devletler arasında devam eden gücü elde etme mücadelesi, kaçınılmaz olarak devletler arasında bir denge yaratacaktır. Sistemin doğası gereği, olası her koşul altında bir devlet gücün mutlak hâkimi olamayacağından, devletler arasında bir güç dengesi oluşacaktır. Bu nedenle, güç dengesi ilkesi uluslararası sistemin istikrarının korunmasında bir ön koşul olarak kabul edilmektedir.¹⁴

Realist teorilerin ortak önermeler ürettiklerini ifade eden DiCicco ve Levy, uluslararası sistemde veya iki devlet arasındaki güç dağılımının, uluslararası çıktıları şekillendiren öncelikli değişken olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca, sistemde gücün bir devlette çok fazla yoğunlaşmasının genellikle koalisyonları engelleyerek savaşa yol açtığını, engellenen koalisyonların veya bu beklentilerin, genelde egemen devlet sisteminin kurulmasını sağladığını savunmaktadırlar. Egemen devlet sisteminin, hegemonyanın kurulmasını ve sürdürülmesini önlemesi nedeniyle klasik realizm, waltzyan neorealizm, saldırgan ve savunmacı realizm ve neoklasik realizmin; devlet ve/veya devletlerin hangi koşullar altında, hangi etkilerle, nasıl denge sağladığı konusunda farklı özellikleri olmasına rağmen, tamamının güç dengesi teorileri olduğunu ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra, realizmin uluslararası sistemde gücün önemine yönelik önermelerini kabul ettiği halde güç dengesi teorilerini ret eden ve aşırı güç yoğunlaşmalarının uluslararası sistemdeki istikrarı bozarak savaşa yol açmasından ziyade barışa katkıda bulunarak istikrar sağladığını ve genellikle baskın devletlere karşı bloke koalisyonlarının oluşmadığını varsayan; Güç Geçiş Teorisi (Abramo Fimo Kenneth Organski), Hegemonik Geçiş Teorisi (Robert Gilpin), Uzun Küresel Liderlik Döngüleri Teorisi (George Modelski ve William R. Thompson)¹⁵ gibi

¹³ Martin Griffiths, Terry O’Callaghan ve Steven C. Roach, **International Relations: The Key Concepts**, 2. Basım, Routledge, New York, 2008, ss.17-18.

¹⁴ Oktay F. Tanrısever, “Güç”, **Devlet ve Ötesi, Uluslararası ilişkilerde Temel Kavramlar**, (Ed. Atilla Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 57.

¹⁵ Güç Geçiş Teorisi için Bkz. Abramo Fimo Kenneth Organski, **World Politics**, 2. Basım, Alfred A. Knopf Inc, New York, 1968.; Hegemonik Geçiş Teorisi için Bkz. Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, New York, 1981.; Robert Gilpin, “The Theory of Hegemonic War”, **The Journal of Interdisciplinary History**, Cilt: 18, Sayı: 4, İlkbahar 1988, ss. 591-613.; Uzun Küresel Liderlik Döngüleri Teorisi için Bkz. George Modelski ve William R. Thompson, **The “Long Cycle of World Leadership”**, **Seapower in Global Politics, 1494-1993**, The Macmillan Press Ltd., Londra, 1988.; Charles W. Kegley ve Gregory A. Raymond, “The Long Cycle of Global War and the Transformation of Alliance Norms”, **Journal of Peace Research**, Cilt: 26, Sayı: 3, 1989, ss. 265-284.

hegomonik realizm veya hegomonik istikrar teorileri olarak adlandırılan realist teoriler olduğunu belirtmektedirler.¹⁶

Waltz, politik aktörlerin dengeleme veya peşine takılma davranışının sistemin yapısına bağlı olduğu; kazanının kesin olduğu bir ortamda, kazananın korunmak için koalisyon oluşturmak yerine peşine takılmanın daha karakteristik bir davranış olacağını ifade ederek peşine takılma ve dengeleme arasındaki kesin ayrımın altını çizmektedir.¹⁷ Temel amacı hayatta kalmak, güvenliğini sağlamak olan devletler, güvenlikleri ile ilgili olarak mutlak kazanca oranla göreceli kazanca daha çok değer verecekler, çok güvenli veya çok güvensiz durumlarda mutlak kazanım arayışı göreceli kazanım arayışına üstün gelebilecektir. Güvenliğini sağlama yeteneğinde olmayan zayıf devletler, tek şansları güçlü devletlerin peşine takılma olduğunda risk alabileceklerdir. Ancak, dengeleme davranışının uygun olduğu bir ortamda, peşine takılma davranışı gösteren devlet cezalandırma ile karşı karşıya kalacaktır.¹⁸

Güç dengesi teorisi neorealizmi geliştirirken, paradigmada “saldırgan realizm” ve “savunmacı realizm” olarak kavramsal ayrılığa yol açmıştır. Saldırgan realistlere göre; uluslararası “kendi kendine-yardım” sisteminde devletler güvenliklerini zorlukla sağlarlar. Bu nedenle, devletler elde edebildikleri kadar çok güç, özellikle askerî güç kazanarak izleyecekleri saldırgan ve yayılmacı politikalarla küresel veya en azından bölgesel hegemonya sağlamaya çalışırlar. Savunmacı realistler göre devletler, uluslararası sistemdeki konumlarını koruyarak güvenlik temin ederler. Bu nedenle, devletler kurulu dengeyi bozmayacak bir güce sahip olma eğilimlidirler. Daha çok güç daha az güvenliğe yol açacağından, uluslararası sistem içinde diğer güçlere oranla kendini güvende hisseden rasyonel bir devletin daha fazla güç elde etmek için bir nedeni kalmayacaktır. Uluslararası sistem, hükmetme ve hegemonya kurma arayışındaki devletleri değil, mevcut düzeni koruyan statükocu devletleri ödüllendirmektedir.¹⁹

¹⁶ Jonathan M. DiCicco ve Jack S. Levy, “The Power Transition Research Program: A Lakatosian Analysis”, **Progress in International Relations Theory**, (Ed. Colin Elman ve Miriam Fendius Elman), MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2003, ss. 110-111.

¹⁷ Waltz, *Theory of International Politics*, ss. 125-126.

¹⁸ Kenneth N. Waltz, “Evaluating Theories”, **The American Political Science Review**, Cilt: 91, No: 4, Aralık, 1997, s. 915.

¹⁹ Brown ve Ainley, s. 39.

Saldırgan realizmin bir temsilcisi olan Mearsheimer'e göre devletler, uluslararası rakiplerine karşı güvenliklerini sağlamak ve hayatta kalma umutlarını artırmak amacıyla daha fazla güç kazanmanın zorunlu olduğunu düşünmektedir. Hatta büyük bir güç, rakiplerine karşı belirgin bir askerî üstünlük elde etmiş olsa da daha fazla güç kazanma fırsatı aramaya devam edecektir. Güvenli hale gelmek isteyen büyük devlet güç arayışına başlayacak; ancak, rakiplerine karşı ne kadar görece üstün güce sahip olması gerektiğini bilememesi, onlara karşı bir savaşı kazanacağını garanti edememesi ve rakiplerinin zaman içinde değişecek yeteneklerinin yönünü ve kapsamını ön göremeyeceğinden, bu arayışı uygun bir güce ulaşana kadar değil hedeflediği hegemonyayı kurana dek sürdürecektir.²⁰

Uluslararası sistemde bir devletin gücünün dengelenemeyecek kadar artması, kurulu dengeyi bozacak ve bozulan dengenin tekrar kurulması ihtiyacı, devletleri bu güce karşı önlem almaya zorlayacaktır. Zayıf devletler, güçlü devletlerin sahip olduğu üstün yeteneklerini kullanmadaki tercihlerinin kendi çıkarları ile uyuşacağından emin olamayacakları nedeniyle onların eylem özgürlüklerini sınırlamaya çalışacaklardır. Güçlü devletlerin oluşturduğu tehlike açık ve yakın olarak algılandığında, zayıf devletler bu tehlikeye karşı askerî yeteneklerini artırma, savunma ittifakları biçimlendirme, müttefikleri ile ortak askerî planlar geliştirme seçeneklerine başvurabilecekler veya güç dengesini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek için savaş başlatma girişiminde dahi bulunabileceklerdir.²¹

Kissinger, güç dengesine dayalı dünya düzeninin amacının; krizleri ve/veya savaşları önlemek değil, doğru bir şekilde çalışması durumunda hem bir devletin diğer devletleri egemenliği altına alma arzusunu hem de devletler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları sınırlamak olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, güç dengesi sistemi, barıştan çok istikrarı ve devletlerin aşırı davranışlardan kaçınmalarını sağlamayı hedeflemektedir. Doğal olarak, kurulu bir güç dengesi uluslararası sistemde yer alan tüm devletleri memnun etmeyecektir. Kurulu bir güç dengesi sisteminin

²⁰ John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, W.W. Nanon & Company Inc., New York, 2001, ss. 34-35, 169.

²¹ Stephen M. Walt, "Keeping the World Off Balance: Self Restraint and U.S. Foreign Policy", **America Unrivaled: The Future of the Balance of Power**, (Ed. G. John Ikenberry), 5.Basım, Cornell University Pres, Londra, 2002, s. 124.

başarısı, bir devletin memnuniyetsizlik derecesini uluslararası düzeni bozmaya kalkışacağı noktanın altında tutmasına bağlıdır.²²

Kendini SSCB'nin mirasçısı olarak gören ve uluslararası sistemdeki mevcut yerinden memnun olmayan Rusya, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde ve SSCB bağdaştığı devletlerde Batı yanlısı yönetimlerin iş başına gelmesini bir güvenlik sorunu olarak algılamakta; bu coğrafyadaki ülkelere gerek ekonomik gerekse askerî olarak müdahale ederek kendi yörüngesinde tutma ve Sovyetler Birliği'nin uluslararası sistemde sahip olduğu pozisyonu kazanmaya yönelik politika izlemektedir. Büyük güç olma amacıyla devlet yapısını ve dış politikasını düzenlerken ekonomisini ve askerî yeteneklerini geliştirmektedir. AB ise ABD, NATO ve çevre ülkelerle iş birliği içinde iç gücünü konsolide etmeyi, yükselen tehdit Rusya'nın gücünü sınırlandırarak yatıştırmayı ve soğuk savaş sonrası Batı lehine kurulan statükoyu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu politikaları ile AB savunmacı realizme bir örnek oluştururken, izlediği politikalarla Rusya, saldırgan realizmin pratikteki bir uygulamasıdır. Bağımsızlıklarını kazanmaları sonrasında kısa sürede Batı'ya yönelerek AB ve NATO'ya üye olan Baltık devletleri özelinde ise; özellikle Ukrayna krizi sonrasında bu devletlerin savunma harcamalarını artırarak kendi askerî yeteneklerini geliştirmeleri ve Ukrayna'ya hem ekonomik hem de askerî destek (sadece Estonya) sağlamaları, Rusya'nın ülkelerinde ve bölgelerinde yürüttüğü ayrılıkçı ve irredantist faaliyetlerine karşı katı muhalefet yapmaları, NATO'nun; bölgedeki askerî varlığını sürekli hâle getirmesinin ve Rusya'ya karşı sert önlemler almasının güçlü savunucuları olmaları açık ve yakın bir tehdit olarak algıladıkları Rusya'ya karşı NATO aracılığı ile güç dengesi sağlama politikasıdır.

1.2. TEHDİT DENGESİ TEORİSİ

Savunmacı realizmin bir temsilcisi olan Stephen M. Walt, tehdit dengesi teorisini 1985'de yayımladığı "İttifak Biçimlendirmesi ve Dünya Güç Dengesi, (Alliance Formation and the Balance of World Power)" başlıklı makalesinde ileri sürmüştür. "Devletleri bir araya ne getirir?" sorusu altında, devletlerin tehdit

²² Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, 10. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 13.

karşısında ittifak kurduklarını, ittifak tercihlerinin devletlerin gücüne ve uluslararası sistemin durumuna bağlı olarak değiştiğini öne sürmektedir.²³

Walt, Waltz'ın tümünden gelimci, bilimsel ve mikroekonomik teoriye dayanan neorealizmini temel alarak geliştirdiği güç dengesi teorisine bir düzeltme olarak önerdiği teorisini, makalelerine ek olarak iki kitabında tartışmaya açmıştır. Walt, "İttifakların Kökeni (Origins of Alliances)" adlı kitabında, devletlerin büyük, süper devletlerle ve kendi aralarındaki ilişkilerde gösterdiği davranışlarını inceleyerek tehdit dengesi teorisini ayrıntılandırmıştır. "Devrim ve Savaş (Revolution and War)"²⁴ başlıklı kitabında, devrime ya da köklü değişikliklere maruz kalan devletlerin neden zaman zaman savaşa girdiklerini ve savaşın eşiğinden döndüklerini tehdit dengesi teorisi varsayımlarından yola çıkarak açıklamıştır. Walt realizmin temel ilkelerinin;

- a. Devletlerin uluslararası sistemin temel aktörleri olduğunu,
- b. Devletlerin az ya da çok rasyonel bir biçimde, mevcut seçenekleri değerlendirerek karar verdiklerini,
- c. Devletlerin temel amacının güvenliklerini sağlamak olduğunu,
- ç. Gücün, özellikle askerî gücün uluslararası politik yaşamı biçimlendirmede en önemli faktör olduğunu belirtmektedir.²⁵

Walt, devletlerin mevcut veya potansiyel tehditleri bertaraf etmek için kendisi ile benzer tehdit algılaması taşıyan devletlerle bir araya gelmelerinin ittifakların nedeni olduğunu savunmaktadır. Buna karşın, Sprecher ve Krause ittifakların nedeni olarak, bir devletin gücünü kendi sınırlarının ötesine genişletme, askerî bir çatışmadan kaçınma veya ona hazırlanma amacıyla kullanmasını görmektedirler.²⁶

Keohane, neorealizm ve tehdit dengesi teorisine ilişkin değerlendirmesinde; Neorealizmin, elitlerin kendi çıkarları peşinde koştuğunu ve bu çıkarların genellikle gücü elinde tutmak olarak tanımladığını; gücün maksimizasyonunun gücün korunmasına bağlı olduğunun altını çizmektedir. Devlet elitlerinin gücü elinde tutma eğilimli olmaları, yakın coğrafyadaki tehditkâr devletin başarılı olması durumunda

²³ Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", **International Security**, Cilt: 9, Sayı: 4, İlkbahar 1985, s. 3.

²⁴ Daha geniş bilgi için Bkz. Stephen M. Walt, **Revolution and War**, Cornell University Pres, Londra, 1997.

²⁵ Stephen M. Walt, "Alliances, Threats, and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs", **Security Studies**, Cilt: 1, Sayı: 3, İlkbahar, 1992, s. 473.

²⁶ Christopher Sprecher ve Volker Krause, "Alliances, Armed Conflict, and Cooperation: Theoretical Approaches and Empirical Evidence", **Journal of Peace Research**, Cilt: 43, Sayı: 4, 2006, s. 363.

hükümetlerin birbiri ardına kolaylıkla yıkılacağı veya ideolojinin, devlet elitlerini bağımsızlıklarını terk etmeleri yönünde ikna edeceği varsayımlarına karşı, Walt'ın temel bulgularının da kaynağı olan sağlıklı bir şüphecilik ürettiğini öne sürmektedir. Ona göre, Walt'ın neorealist teoriye en önemli katkısı metodolojik olmaktan daha çok teoriktir ve önsel hipotezleri ile neorealizm, Walt'ın peşine takılma ve ideolojik birliktelikler hakkındaki önermelerini formüle etmesine katkı sağlamaktadır.²⁷

Devletlerin potansiyel hegomonik bir devletten güce dayalı bir denge kurarak korunabileceği kabulüne dayalı klasik ve neorealist teorilerin temel ilkesi olan güç dengesi teorisine karşı bir önerme sunan tehdit dengesi teorisi, devletlerin potansiyel hegomonik bir devletten korunmak amacıyla bir araya geleceklerini savunmaktadır. Devletleri bir araya getiren ve birbirlerinden ayıran güçler, karşılaşılan tehdidin ve elde edilmesi beklenen yardımın boyutunu belirlediğinden devletlerin güvenliğini de etkilemekte, devletlerin ittifak tercihini belirleyen faktörler bir bütün olarak uluslararası sistemin dönüşümünü şekillendirmektedir. Devletler, sistemdeki en güçlü devlete karşı değil kendilerine en büyük tehdidi oluşturan devlete karşı denge kurmaktadır. Bir devletin diğer devletlere karşı oluşturduğu tehdidin boyutu, birbiriyle ilişkili birkaç bileşenin ürünü olduğu kabulü ile teori, güç dengesi teorisinin yalnızca toplam yeteneklerin dağılımına odaklanarak açıklayamadığı birçok olayı açıklayabilmektedir. Örneğin, bir devletin kabaca eşit güçteki potansiyel müttefikler arasından ittifak tercihini, güç dengesi teorisinin aksine tehdit dengesi teorisi açıklayabilmektedir. Bu çerçevede, tehdit dengesi teorisinin güç dengesi teorisini kapsadığı söylenebilir. Toplam güç, tehdidin önemli bir bileşeni olsa da tek bileşeni değildir. İttifakların, tehdit dengesizliklerine (sadece güç dengesizliklerine değil) bir yanıt olarak kabul edilmesi durumunda daha gerçekçi bir sonuç elde edilebilecektir.²⁸

1.2.1. Tehdit Dengesi Teorisinin Temel Kavramları

Belirgin bir dış tehdit ile karşılaşan devletler;

a. Dengeleme (Balancing) davranışına veya,

²⁷ Robert O. Keohane, "Alliances, Threats, and the Uses of Neorealism", **International Security**, Cilt: 13, No: 1, Yaz 1988, ss. 173-174.

²⁸ Stephen M. Walt, **Origins of Alliances**, Cornell University Press, Londra, 1990, ss. 1, 263-264.

b. Peşine Takılma (Bandwagoning) davranışına başvurmayı tercih edeceklerdir.²⁹

1.2.1.1. Dengeleme Kavramı

Haas güç dengesini, rakip devletler veya devlet blokları arasında tamamen dış ve uluslararası bir denge olarak tanımlayarak bir devletin, başka bir devletin kendisini herhangi bir şekilde tehdit edecek güç elde etmesini engelleyecek önlemleri alması olduğunu savunmaktadır. Bu sistemde, bir devlet ya da ittifakın güç dengesinin değiştiğini ifade etmesi, rakip devlet ya da ittifakın daha önce olduğundan daha güçlü olduğunu anlamını taşımaktadır. Bu kapsamda güç dengesi, sistemde bir devlet veya ittifakın hegemonya sağlamaya yönelik güç kazanması durumunda, başka bir devlet ya da koalisyonunun rakip ittifaka katılmasıyla sonuçlanacaktır.³⁰ Walt, devletlerin kendilerini daha güçlü devletten koruma amacıyla ittifak kurdukları kabulünün güç dengesi teorisinin temelini oluşturduğunu vurgulamaktadır. Buna göre; devletler kendileri için tehdit oluşturabilecek üstün kaynaklara sahip devlet ya da koalisyonlardan korunmak amacıyla ittifaklara katılacaklardır.³¹

Waltz'a göre dengeleme veya peşine takılma evrensel politik bir davranış kalıbı değildir ve sistemin yapısı tarafından belirlenmektedir. Devletler güçlerini artırmaya çalışacak, yetersiz kaldıklarında ise başka devletlerle birleşeceklerdir. Dengeleme durumunda devletler, zayıf koalisyona katılmayı tercih edeceklerdir.³²

Devletlerin dengeleme davranışı üç özellik taşımaktadır: dengeleme bir devlet veya koalisyona karşı yapılır. İkincisi, bu davranış amaçlıdır. Üçüncüsü, devletler amaca ulaşmada aşağıdaki yöntem ve araçları (dengeleme araçları) kullanabilirler:

- a. Yumuşak (askerî olmayan) ve iç (pozitif),
- b. Yumuşak (askerî olmayan) ve dış (negatif),
- c. Sert (askerî) ve iç (pozitif),

²⁹ Walt, s. 17.

³⁰ Ernst B. Haas, "The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda", **World Politics**, Cilt: 5, No: 4, Temmuz 1953, ss. 448-449, 457-458.

³¹ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 18-19.

³² Waltz, *Theory of International Politics*, ss.125-126.

ç. Sert (askerî) ve dış (negatif).³³

İç dengeleme, bir devletin kendisine yönelmiş tehdidi kendi imkânlarını kullanarak minimize etmeye çalışmasıdır. Dış dengeleme, bir devletin karşı karşıya kaldığı tehdidin üstesinden gelmek maksadıyla diğer devletlerle iş birliği yapmasıdır. Negatif dengeleme, devletlerin iç veya dış dengeleme yoluyla, mevcut yeteneklerini kullanarak diğer devletlerin yeteneklerini zayıflatmaya çalışmasıdır. Daha çok askerî yetenek üzerinden tanımlanan negatif dengeleme, ekonomik ve diplomatik olarak da diğer devleti zayıflatma girişimlerini kapsamaktadır. Pozitif dengeleme, devletin dünya politikasında kendi kapasitesini artırmaya yönelik çabaları (hem iç hem de dış kaynaklı) olarak tanımlanmaktadır. Sert dengeleme, bir devletin rakibine karşı askerî yeteneğini artırma ve ittifaklara katılma yolu ile tehditkâr devlete karşı askerî güç ve araçlar kullanarak yaptığı dengeleme iken yumuşak dengeleme, bir devletin; sınırlı bir askerî yeteneğe sahip olma politikası izleyerek; kültür, ekonomi, diplomasi ve uluslararası kuruluşlar gibi yumuşak güç araçlarını ile rakibinin göreceli gücünü zayıflatması ve kendi güvenliğini artırarak tehditkâr devleti dengelemesidir.³⁴

İç ve dış dengelemeyi AB ve Baltık devletleri açısından ele aldığımızda, özellikle Ukrayna krizi sonrasında Baltık devletlerinin sivil ve askerî savunma yapılarını ve ekonomilerini güçlendirerek iç dengeleme yapmaktadırlar. Bu devletlerin, Rusya tehdidini dengeleyecek güçleri olmadığından, askerî açıdan NATO ile ekonomik açıdan ise AB ile iş birliği yaparak dış dengeleme de yapmaktadırlar. AB ise hâlihazırda üye devletlerinin tüm millî güç unsurlarını tek bir hedef altında birleştirmiş ve kendisine yönelecek tehditleri önleyecek bir yetenekte askerî güce sahip bir yapıda olmadığından, mevcut tehdidi NATO ile caydırarak dış dengeleme yapmaktadır. Üyeler arasındaki tehdit algılamasındaki farklılık bu dengelemenin şiddetini Rusya'ya karşı uygulanan askerî ve ekonomik yaptırımların uygulanma kararlılığına bağlı olarak değiştirmektedir. Rusya'nın ise, güvenliğine tehdit kabul ettiği eylemleri kendi imkânları ile dengeleyecek askerî güce ve ekonomik güce "şimdilik" sahip olduğu görülmektedir (iç dengeleme). Ayrıca, Gürcistan, Ukrayna ve

³³ Andreas Bock ve Ingo Henneberg, "Why Balancing Fails: Theoretical Reflections on Stephen M. Walt's, Balance of Threat Theory", **University of Cologne International Politics and Foreign Policy**, Çalışma Raporu, 2013, s. 10.

³⁴ Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı? Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", **Akademik Bakış**, Cilt: 10, Sayı: 20, Yaz 2017, ss. 234-235.

Baltık devletleri örneklerinde olduğu gibi tehdit gördüğü devletleri zayıflatmak amacıyla kara propaganda, ekonomik ambargo uygulamaları ile negatif dengeleme yapmaktadır. Devlet yapısını reforme etmesi, ordusunu modernize etmesi ile sevk ve idare yeteneklerini geliştirmesi; Suriye, Venezuela ve Libya krizlerine müdahaleleri, soğuk savaşın bitimi ile terk ettiği uzun menzilli uçuşlara başlayarak Kuzey Kutbu, Atlantik ve Pasifik Okyanusu ile Karadeniz'deki tarafsız hava sahalarında devriye uçuşları yapması vb. eylemleri ile uluslararası alanda diplomatik ve askerî etkisini artıracak pozitif dengeleme de yapmaktadır. NATO üyesi devletler, silahlı kuvvetlerini modernize ederek askerî gücünü artırmaları ve Rusya'ya karşı mobilize duruma getirecek gerekli önlemleri almaları ile sert dengelemeye yapmaktadır. AB ve NATO, tehdit olarak tanımladıkları Rusya'yı hedef almaları, yaptırımlarla Rusya'nın askerî gücünü geliştirmesini önlemeye çalışmaları, Ukrayna'ya silah satmaları ve bu silahlı kuvvetlerinin savaşma yeteneğini yükseltmeleri ile yumuşak dengeleme yapmaktadır.

Dengeleme ittifaklarının birkaç şekilde biçimlendirilebileceğini öne süren Walt, en tipik ittifak biçiminin bir devletin diğer devletlerin gücünü kendi gücüne ekleme yoluyla karşı bir tehdit yaratması olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden, büyük güce sahip rakip devletler, öncelikle birbirlerinden kaynaklanan tehdide karşı üsler ve diğer kullanışlı askerî varlıklar elde etmek veya rakibinin nüfuz alanının yayılmasını önlemek ve onu zayıflatmak amacıyla müttefik arayacaklardır. Bu iki tip dengelemenin ortak noktası, dış tehdide karşı diğer devletlerin desteğini kazanma isteğidir. Rusya'nın, NATO üyesi Türkiye ile yakın ilişkiler kurması, rakip ittifakın nüfuz alanını zayıflatmak amacıyla müttefik arayışına; ayrıca, 9 Ağustos 2020 tarihinde Belarus'ta yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde ve sonrasındaki protestolarda kendine yakın aday Aleksandr Lukaşenko'yu desteklemesi ise rakibin nüfuz alanının yayılmasını önlemek için müttefik arayışına birer örnektir. Buna ilaveten, bölgesel devletler kendi aralarında yoğun bir çekişmeye ya da aktif bir askerî çatışmaya girdiklerinde genellikle büyük güçlerden, zaman zaman da diğer yerel aktörlerden yardım ararlar. Bunun sonucunda, iki tip dengeleme ortaya çıkmaktadır: belirli askerî sonuçlar için askerî araçlarla yürütülen dengeleme ve rakibin imajı ve yasallığına yönlendirilen politik araçlarla yürütülen dengeleme.³⁵ Ukrayna krizi sonrasında Rusya'nın askerî müdahalede bulunabileceği ülkeler arasında yer alan

³⁵ Walt, *Origins of Alliances*, s. 149.

Baltık devletleri ve Polonya’da NATO gücünün konuşlandırılması, Baltık denizi üzerinde devriye ve gözlem uçuşlarının yapılması, bu devletlerin silahlı kuvvetlerinin devam eden modernizasyonu ve güçlendirilmesi, bu bölgelerde icra edilen NATO tatbikatları ile bu devletlerin topraklarının NATO’nun koruması altında olduğu mesajının verilmesi, Rusya’nın askerî olarak dengelenmesidir. Kırım’ı yasadışı ilhak etmesi ve Ukrayna’nın doğusuna endirekt askerî müdahalesi ile Rusya’nın uluslararası hukuku çiğnemesinin tüm uluslararası platformlarda dile getirilmesi, bu nedenle Rusya’ya ekonomik ve siyasî yaptırımlar uygulanarak sürekli gözden geçirilmesi ve gerektiğinde genişletilmesi, Rusya’nın imajını yenilenmesine ve eylemlerinin yasallığını sağlamaya yönelik tezlerine karşı uygulanan politik bir dengelemedir.

Walt devletlerin iki temel nedenden dolayı dengelemeyi seçeceklerini ileri sürmektedir. İlk neden, devletlerin hegomonik potansiyele sahip devleti çok güçlenmeden dizginlemede başarısız olmaları durumunda varlıklarını riske atacak olmalarıdır. Hegomonik devlet ile müttefik olma, onun iyi niyetinin sürekliliğine güven duymak anlamına geleceğinden, devletlerin izleyeceği en güvenli strateji; müttefiklerine kolayca hükmedecek devletlerden kaçınarak kendilerine benzer yetenekteki devletlerle ittifak kurmaktır. Baltık devletleri, bağımsızlıklarının devamını sağlayabilmek adına geçmişten gelen deneyimleri ile kendilerine her zaman hükmedebilecek otoriter bir Rusya yerine; demokrasilerini, ekonomilerini ve askerî yeteneklerini geliştirmede yardım alabileceklerine ve kendilerini Rusya’dan koruyabileceklerine inandıkları AB ve NATO ile ittifakı tercih etmişlerdir. İkinci neden; zayıf ittifakın daha fazla yardıma ihtiyaç duyması ve yeni katılan bir devletin ittifak içindeki etkisinin artacak olmasıdır. Tersine, yardıma daha az ihtiyaç duyan güçlü bir ittifaka katılacak bir devlet, ittifak içinde az etkiye sahip olacak ve ortaklarının isteklerine karşı kırılgan bir hale gelecektir. Bu nedenle, zayıf ittifaka katılım devletler tarafından tercih edilen bir seçimdir.³⁶

Baltık devletlerinin AB ve NATO’ya üye olmayı tercih etmelerinin nedeni bu örgütlerin zayıf olmaları değil; demokratik yapıları ve karar almada hükümetlerarasıcılık prensibi ile bu örgütleri, gerektiğinde bir ölçüye kadar pazarlık edebilecekleri ve yardım alabilecekleri ittifaklar olarak görmeleridir. İttifaka kayda değer bir katkı sağlamayacakları, Rusya’nın politikalarını tartışmasız uygulayarak

³⁶ Walt, Alliance Formation and the Balance of World Power, ss. 5-6.

peşine takılma davranışına mecbur kalacak olmaları nedeniyle Batı'ya oranla zayıf olan Rusya ile ittifak kurmaktan kaçınmışlardır.

Chong dengelemeyi; tehditkâr bir devletin oluşturduğu tehlikeyi dengelemek veya ona meydan okumak amacıyla bir devletin gücünü, en güçlü ve en tehditkâr devlet ile başa baş artırma yoluyla aktif olarak güvenliğini koruma ve çıkarlarını geliştirmek maksadıyla uyguladığı bir strateji olarak tanımlamaktadır. Dengelemenin gerçekleşmesi durumunda, tehditkâr devlet yararına olan statükocu güç dağılımı, meydan okuyan devlet lehine değişecektir. Açık ya da olası bir tehdit durumunda; devletlerin başvurdukları dengeleme eyleminin boyutu, artırdıkları askerî ve politik yeteneklerinin ve kurdukları askerî ittifakın gücünde yansıyacaktır. Dengeleme süreci, bir devletin veya ittifakın giderek artan bir şekilde diğerinin konumuna meydan okuması ve diğerinin aynı şekilde karşılık vermesini içermesi nedeniyle dengeleme genellikle rakip ittifaklar arasında bir gerilim meydana getirecektir.³⁷

Büyük güce sahip bir devlet, karşılaştığı belirgin bir tehdide karşı koyabilmek için müttefik arayacaktır. Büyük güçteki devletlerin güvenlik endişeleri, benzer güce sahip devletlerden kaynaklanan tehditlerdir. Büyük güçler birbirlerine iki şekilde karşı koyabilirler. Birincisi, bir büyük gücün direkt olarak veya diğer bölgesel aktörleri destekleme yolu ile rakip büyük gücün bölgesel müttefiklerine karşı koymasıdır. Bu yöntem örnek olarak, Rusya'nın Suriye'deki iç savaşta ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerine ve ayrılıkçı güçlere karşı Suriye hükümetine direkt destek vererek iç savaşın gidişatını hükümet lehine çevirmesi verilebilir. Diğer yöntem ise, daha fazla fayda sağlamayı önerme veya karışıklık çıkarma yolu ile rakip büyük güce müttefik bölgesel devletleri kendi tarafına çekmeye ikna etmektir. Rusya'nın NATO ve AB üyesi olmak isteyen ve AB ile Ortaklık Antlaşması imzalama sürecindeki Ukrayna'ya önce ticaret ambargosu koyarak ekonomik olarak zor duruma düşürmesi ve sonrasında Ortaklık Antlaşmasından vazgeçmesi karşılığı kredi teklif ederek Ukrayna'yı kendi tarafında kalmaya ikna etmesi ve sonucunda çıkan protesto olaylarında Rusya destekli yönetimin yıkılması üzerine önce Kırım'ı yasadışı ilhak etmesi, sonra Donbas'ta karışıklık çıkartarak hâlen Ukrayna'daki ayrılıkçı güçleri desteklemesi buna bir

³⁷ Ja Ian Chong, "Revisiting Responses to Power Preponderance: Going Beyond The Balancing Bandwagoning Dichotomy", **Institute of Defence and Strategic Studies**, Singapur, Aralık 2003, s. 5.

örnektir. Bölgesel güçler ise coğrafi olarak yakın diğer bölgesel güçlerden gelebilecek tehditlere karşı daha hassas olacaklardır. Bu nedenle bölgesel güçler tarafından oluşturulan ittifakların çoğu diğer bir yerel aktörden gelen tehditlere karşı olacak, herhangi bir büyük güçte bir devleti dengeleme amaçlı olmayacaktır. Ancak, büyük güçte bir devlet çok ciddi bir tehdit oluşturuyorsa, bölgesel güçler büyük güçteki devlete karşı savunma ittifakları şekillendireceklerdir.³⁸ Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa devletlerinin önce BAO, daha sonra da ABD ve Kanada ile birlikte NATO ittifakını kurmaları, Sovyetler Birliği’ni, Avrupa kaynaklı yerel bir tehditten ziyade daha büyük, ciddi ve yaşamsal öneme sahip tehdit olarak görmelerinden kaynaklanmıştır.

İran nükleer krizi özelinde “Dengeleme davranışı tehdidi azaltır mı? Saldırgan devlet ve ittifakları zayıflatma yolu ile güvenliği tesis edebilir mi?” sorularını irdeledikleri çalışmalarında Bock ve Henneberg, ABD ve İsrail’in nükleer silaha sahip bir İran’ı bölge ve uluslararası güvenliğe bir tehdit olarak algılamaları sonucunda, nükleer silah üretme teknolojisine ve nükleer silaha sahip olmasını önlemek amacıyla İran’a karşı bir dengeleme ittifakı oluşturduklarını; bu bağlamda, İran’a karşı yapılacak askerî bir eylemin nükleer programı engellemek yerine sadece onu yavaşlatacağından dolayı zararlı olacağı; hatta, yapılacak bir saldırının İran’ın, nükleer silahlarının caydırıcılık ve kendini savunmanın zorunlu bir yolu olduğu inancını güçlendireceğini savunarak, ABD ve İsrail dengelemesinin gerçekten işlediği konusunda şüpheleri olduğunu ve gerçekte, bu dengelemenin tehdidi artırdığını vurgulamaktadırlar. Sonuç olarak, dengeleme davranışının, tepki gösterilen tehdidi azaltmadığını; tehdidin oluşmasında ne toplam gücün ne coğrafi yakınlığın ne de saldırı gücünün belirleyici olmadığını öne sürerek, tehdidin oluşmasında silahların varlığının değil saldırgan niyetin belirleyici olduğunu savunmaktadırlar.³⁹

Ayrıca Bock, “Güven(siz)lik için dengeleme: Küba füze krizi ışığında, İran nükleer krizinin bir analizi” başlıklı makalesinde, yönlendirici varsayımlarının; ilk olarak, dengelemenin tehdidi azaltacak yerde şiddetlendirdiği; ikinci olarak, bir devletin niyetinin saldırgan olarak tanımlanmasının, o devletin tehdit olarak algılanması için belirleyici olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca, dengelemenin başarısız

³⁸ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 153-164.

³⁹ Bock ve Henneberg, ss. 1-2, 18-21.

olduğu; güvenlik ikilemini şiddetlendirmesi ve dengeleyen devlet tarafından algılanan tehdidi güçlendirerek geri teptiği göz önüne alındığında, dengeleme stratejilerinin zarar verici olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁰

Değişmez bir unsur olan anarşi (anarchy) ve değişken bir unsur olan karşıtlıktan (polarity) oluşan uluslararası sistem, seçim süreci ile ödüllendireceği ve cezalandıracağı aktör davranışlarını; sosyalizasyon süreci ile sistemdeki aktörlere uygun ihtiyatlı dış politikayı belirlemektedir. Sistemin sabit anarşik yapısı, saldırgan rakiplerden gelen tehditle karşılaştığında hayatta kalmak için dengeleme ittifaklarını biçimlendirecek devletleri seçerek sosyalle ederken; değişken yapı özelliği olan karşıtlık ise dengeleme sürecinin etkinliğini belirlemektedir. Christensen ve Snyder'e göre çok kutuplu bir sistemde devletler, yapısal olarak dengeleme sistemini istikrarsızlaştıracak iki karşıt hata yapma eğilimlidirler. Bir yandan devletler kendilerini, dengenin kurulması için varlığını sürdürmesi kaçınılmaz görülen umursamaz müttefiklere prangalayabilirken (Chain Gang), diğer yandan, üçüncü tarafa güvenerek bir hegomonik devletin yükselişini durdurmanın maliyetine katlanmamak (Beleşçilik, Free-Ride) için sorumluluk aktarabilirler (Buck Passing). Çok kutuplu bir sistemde dengelemenin etkinliğini engelleyen iki eşit ve karşıt ittifak çelişkisinden ilki, prangalanma problemidir. Çok kutuplulukta, genellikle eşit derecede güce sahip müttefikler arasında ittifak içinde yüksek derecede bir güvenlik bağımlılığı bulunmaktadır. Bu bağımlılık, ittifak içinden herhangi bir devlet savaşa girdiğinde kaçınılmaz olarak diğer ortaklarını da yanında sürükleyecektir. İkinci ve karşıtı olan çelişki, çok kutupluğun bozukluğu olarak nitelendirilen sorumluluk aktarmadır. Artan bir tehdit karşısında dengeleme ittifakları, bazı devletlerin maliyete katlanmadan diğer devletlerin dengeleme çabalarından yararlanmayı "beleşçiliği" deneyecek olmalarından dolayı makul zaman içerisinde kurulamayacaktır. Zorunlu olmayan masraflardan kaçınmak istemeleri veya rakip güçlerle karşılıklı düşmanlıktan uzak durmak ile kendi görelî pozisyonlarını güçlendirme beklentileri nedeniyle bu devletler beleşçiliği tercih edeceklerdir.⁴¹

⁴⁰ Andreas Bock, "Balancing for (In)Security: An Analysis of the Iranian Nuclear Crisis in the Light of the Cuban Missile Crisis", **Perceptions**, Cilt: XIX, Sayı: 2, Yaz 2014, s. 115.

⁴¹ Thomas J. Christensen ve Jack Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*, Cilt: 44, Sayı: 2, İlkbahar 1990, ss. 138, 140-141.

Ancak, bir devlet tehlike olarak belirdiğinde, potansiyel kurban devlet için bu tehlikeye en uygun karşılık diğer devletlerle bir araya gelerek bu tehdidi çevrelemenin maliyetine katlanarak sorumluluk almak olacaktır. Yine de devletlerin saldırgana karşı koymanın maliyetini diğerlerine transfer etme çabası olan sorumluluk aktarma, çoğu tehdit karşısında devletlerin tercih ettiği bir davranıştır.⁴²

Chong, tek kutuplu bir sistemde, lider devlete karşı bireysel eylemlerin bir önemli etki yaratamayacağını farkında olan devletlerin, lider devleti dengelemenin yükünü kaldırabilecek ve buna istekli olacak bir devlet bulmalarının kolay olmayacağını öne sürmektedir. Ona göre, en iyi çok kutuplulukta çalışan bir strateji olan sorumluluk aktarma; devletlerin, rakipsiz veya potansiyel olarak en tehditkâr devletin etkisine başarılı şekilde meydan okuyabilecek kendilerinden başka aktörleri tanımladıklarında ortaya çıkmaktadır.⁴³ Ayrıca, uluslararası sistemde büyük ve güçlü devletler arasında müttefiklerin kolayca elde edilebilir olduğu inancı da sorumluluk aktarmayı özendirir.⁴⁴ İttifak desteğine ve diğer devletlerin güvenliği sağlama çabalarına güven, zayıf devletleri beşçiliğe cesaretlendirmektedir. Kapasitesi ile her durumda çok az katkı sağlaması nedeniyle zayıf devlet için en yararlı politika beşçiliktir. Beşçilik, barış zamanı ittifaklarında ve savaş zamanı koalisyonlarında sorun olmaktadır. Beşçi devlet genellikle coğrafyadan yararlanmaktadır. Zayıf devlet potansiyel bir savaşın ön cephesinde değilse, doğrudan tehdit edilen devletler tarafından sağlanan kolektif korumanın yararlarından faydalanacaktır.⁴⁵

1.2.1.2. Peşine Takılma Kavramı

Waltz, zayıf devletler için dahi kazanmanın mümkün olduğu ve kaybetmenin güvenliklerini tehlikeye atmadığı mantıklı bir davranış⁴⁶ ve devletlerin hayatta kalmak için denediği stratejilerden biri (diğeri dengeleme) olarak tanımladığı peşine takılmayı, somut ödüller vaat ederken daha az çaba ve daha düşük maliyet gerektiren, bazen dengelemeden daha az talepkâr ve daha ödüllendirici bir strateji olarak görüldüğünü

⁴² Walt, *Keeping the World Off Balance*, s. 134.

⁴³ Chong, s. 8.

⁴⁴ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 30-31.

⁴⁵ Labs, s. 393.

⁴⁶ Waltz, *Theory of International Politics*, s. 126.

ifade etmektedir.⁴⁷ Walt ise peşine takılmayı, tehdit altındaki bir devletin tehditkâr kaynağı devlet ile uyum sağlayarak ittifak kurması olarak nitelendirmektedir.⁴⁸ Peşine takılma kavramı, bir devletin yaşamını sürdürme umuduyla tehditkâr güçlü devlete veya koalisyonu karşı ittifak oluşturmak ya da bir ittifaka katılmak yerine onunla uyum sağlama yöntemi veya seçeneği olarak tanımlanabilir. Bu davranışı tercih eden bir devlet, güçlü devletin “ötekini değiştirme” (altercasting)⁴⁹ hedefiyle uyumlu bir şekilde kendi rol kimliğini tekrar formüle edecektir. Böylece zayıf devlet kimliğini, güçlü devlet tarafından konulan öncelikler üzerine kurulan ilişki doğrultusunda yeniden yapılandırılacaktır. Güçlü devlet sahip olduğu yeteneklerle zayıf devlet için çekici olması nedeniyle amaçlarına barışçıl ya da daha yıkıcı olan savaş yöntemiyle erişebilecektir.⁵⁰

Chong, peşine takılmanın, güçlü ve hatta tehditkâr güce sahip bir devletten korunma arayışı olarak zayıf devletlerin temel güvenlik endişelerini koruyan bir strateji olduğunu ve genellikle, daha güçlü devletin isteklerini veya ihtiraslarını sorgusuz kabul etmeyi gerektirdiğini öne sürmektedir. Özellikle zayıf devletlerin pazarlık şansını artıracak ve güçlü devletin eylemlerini engelleyecek rakip bir devletin olmadığı bir ortamda, zayıf devletlerin güçlü devlet ile ittifak yapmasında bu durumla karşılaşılacaktır. İttifak kurulan güçlü devletin zayıf devletin çıkarlarını tehdit edebilme potansiyeline rağmen zayıf devletin ittifaktaki güçlü ve baskın devletin politikalarını destekleme veya karşı çıkma durumu, peşine takılmanın ölçüsünü ortaya koyacaktır. Sonuç olarak; peşine takılmada, ikincil aktörler güçlü aktör tarafından korunmaları karşılığında eninde sonunda önemli derecede uluslararası eylem otonomilerinden vazgeçmek zorunda kalacaklardır.⁵¹

Walt, aldığı eleştiriler doğrultusunda teorisini gözden geçirerek, “Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia” başlıklı makalesinde

⁴⁷ Waltz, Structural Realism after the Cold War, s. 38.

⁴⁸ Walt, Origins of Alliances, s. 17.

⁴⁹ **Altercasting:** Bu politika, bir devletin (öz), diğer devletin (öteki) sosyal ve politik konjonktürü tanımlama şeklini, o devletin sahip olmasını istediği bir rolü yaratacak yollarla, yönlendirici olarak kullandığı öz sunum ve aşama yönetimi taktiklerini içeren, “etkileşimde olunanı kontrol etme tekniği”dir. Bkz. Eugene A. Weinstein ve Paul Deutschberger, “Some Dimensions of Altercasting”, **Sociometry**, Cilt: 26, Sayı: 4, Aralık 1963, ss. 454-466.

⁵⁰ Petr Kratochvíl, “The Balance Of Threat Reconsidered: Construction Of Threat In Contemporary Russia”, **Konferans Bildirisi**, 5. Pan-European Konferansı, Lahey/Hollanda, Eylül 9-11, 2004, s. 13.

⁵¹ Chong, ss. 5-6.

hipotezlerini destekleyen yeni kanıtlar ortaya koymuştur. Bu bağlamda, peşine takılma kavramını; başat gücü yatıştırmak ya da zaferinden pay kapmak için onunla ittifak kurmayı da ekleyerek genişletmiştir. Peşine takılmanın bazı koşullar altında gerçekleşebileceğini; bu bağlamda, çok zayıf devletlerin daha fazla peşine takılma eğilimli olabileceğini ileri sürmüştür. İttifaka katkı sağlayacak çok az caydırıcılığa veya savunma gücüne sahip olan zayıf devletlerin, ne pahasına olursa olsun kazanan tarafta olma arayışında olacaklarını, ittifak kuracakları bir devletin olmadığı bir durumda ise ilk tercihleri olmasa da peşine takılma davranışına zorlanabileceklerini savunmuştur. Ek olarak, başat güç yatıştırılabilir olduğunda peşine takılmanın daha olası olduğunu; zayıf devletle ittifakı tercih etmesi durumunda tehditkâr gücün arzularının karşılanabilir veya yönlendirilebilir olacağını öne sürmüştür.⁵² Bu bağlamda, Synder; Walt'ın peşine takılma konseptini saldırgan ve savunmacı olarak ikiye ayırdığını vurgulamakta ve saldırgan peşine takılmayı, zaferin nimetlerini paylaşmak için başat devletle bir araya gelme; savunmacı peşine takılmayı, saldırıdan korunmak amacıyla üstün ve saldırgan bir devlet ile bir araya gelme, onu yatıştırma şekli olarak tanımlamaktadır.⁵³

Walt'a göre, uluslararası sistemde baskın bir devlete karşı olmaktan daha çok onunla ittifak kurma eğilimi yaygındır. Devletler, kazanan baskın devletle iş birliği ve ittifaka doğru yönelecekler ve bu yönelim baskın devletin güç kazanmasını hızlandıracaktır. Baskın devletin gücünün dizginlenemeyecek noktayı aşması, rakip ittifakı zayıflatacaktır. Bu durum, baskın devlet ve müttefiklerini daha da teşvik edecek ve peşine takılma, kararsız devletleri ittifaka çekecektir. Ona göre, güç devletleri cezbetmektedir. Bu durumu; "Bir devlet ne kadar güçlü ise ve bu özelliğini ne kadar çok açık olarak sergiliyorsa, diğer devletler o kadar büyük olasılıkla onunla ittifak kuracaklardır" hipotezi ile açıklamaktadır. Ek olarak, bir devletin gücündeki göreceli bir düşüşün, en iyi ihtimalle müttefiklerinin tarafsız kalmalarına veya en kötü ihtimalle ittifak değiştirmelerine yol açacağını savunan Walt'a göre, devletlerin peşine takılma davranışına eğilimli oldukları inancı, çoğu ittifakın oldukça kırılğan olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda, devletleri peşine takılma davranışına yönlendiren iki

⁵² Stephen M. Walt, "Testing theories of alliance formation: the case of Southwest Asia", **International Organization**, Cilt: 42, Sayı: 2, İlkbahar 1988, ss. 277, 278-279.

⁵³ Glenn H. Snyder, "Alliances, Balance and Stability", **International Organization**, Cilt: 45, No: 1 Kış 1991, s. 129.

farklı güdüleme tanımlamaktadır. İlk güdüleme, peşine takılmanın bir devlet tarafından taviz verme biçimi olarak benimsenmesidir. Bu kabulde, tehditkâr devlet veya koalisyon ile anlaşma yaparak peşine takılma davranışını seçen devlet, kendisine yapılabilecek bir saldırıdan kaçınma veya saldırıyı başka bir tarafa yönlendirme beklentisi içerisinde olacaktır. İkinci güdüleme ise bir devletin, savaş zamanında zaferin ganimetlerini paylaşmak için baskın taraf ile ittifak kurmasıdır.⁵⁴

Peşine takılma kavramını işlevsel açıdan Saf Peşine Takılma (Pure Bandwagoning) ve Sınırlı Peşine Takılma (Limited Bandwagoning) olarak ikiye ayıran Kuik, bu kavramların üç şekilde birbirlerinden ayırt edileceğini ileri sürmektedir:

a. Saf peşine takılma, genellikle büyük ortak ile siyasî ve askerî uyum biçimini alırken; sınırlı peşine takılma, büyük ortak ile seçici konularda politika koordinasyonu ve büyük ortağa gönüllü saygı gösterilmesi şeklinde ortaya çıkan siyasî bir ortaklığı içermektedir.

b. Saf peşine takılma, büyük güçler için sıfır toplamı bir senaryoyu yani, bir devlet bir güce sahip olduğunda, aynı anda kendisini başka bir güçten uzaklaştırmasını ifade ederken; sınırlı peşine takılma, mutlaka sıfır toplamı bir durumu göstermeyecektir. Bir devlet, mevcut hegemonik (büyük ortak) ile ilişkilerini sürdürürken yükselen bir güçle sınırlı peşine takılmayı tercih edebilir.

c. Saf peşine takılma, büyük ortak ve diğerleri arasındaki ast-üst ilişkilerini kabul ederken, sınırlı peşine takılmada küçük devlet, özerkliğini kaybetmekten veya aşırı bağımlı hale gelmekten dikkatli bir şekilde kaçınmaktadır.⁵⁵

1.2.2. Devletlerin İttifak Tercihlerinin Belirlenmesi: Tehdit Analizi

Walt, güç dengesi teorisinin varsayımlarını biçimlendirmesinde sadece devletlerin sahip olduğu gücü hesaba kattığını; teorisin, devletlerin potansiyel tehdit ve muhtemel müttefiklerini tanımlarken dikkate alacağı diğer faktörleri göz ardı etmesinden dolayı ciddi hata içerdiğini ve gözden geçirilmesi gerektiğini ifade

⁵⁴ Walt, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, ss. 6-8.

⁵⁵ Cheng-Chwee Kuik, "The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China", *Contemporary Southeast Asia*, Cilt: 30, Sayı: 2, 2008, ss. 168-169.

etmektedir. Ona göre güç, denklemin önemli bir parçası olmasına rağmen tamamı değildir.⁵⁶ Walt'ın, dengeleme davranışına yol açan devletleri güçlü veya saldırgan olarak ayırt etmesinin önemli olduğunu vurgulayan Person, bu ayrımın tek başına bir devletin, diğerini tehdit etmesini ya da etmemesini sağlayan ham maddi güç olmadığını belirtmektedir.⁵⁷

Tehdit dengesinin, dengeleme veya peşine takılma davranışını tehlide kesin bir karşılık olarak görmesinden dolayı, devletlerin karşılaşabileceği tehdidin boyutunu oluşturan faktörlerin dikkate alınması ve onların bir bütün olarak analiz edilmesi önem taşımaktadır. Waltz, büyük devletlerin uluslararası kendi kendine-yardım sisteminde yer aldıkları hiyerarşik basamağı belirlemek amacıyla sahip oldukları yeteneklerin bileşimini analiz eden güç ölçümünü kullanırken⁵⁸ Walt, benzer bir yöntemle bir devletin tehlike oluşturma durumunu ortaya koymak için tehdit analizi faktörlerini kullanmaktadır. Bileşimi ile tehdidin boyutunu belirleyen faktörleri Walt, dört ana başlık altında incelemektedir:

- a. Toplam Güç (Aggregate Power),
- b. Coğrafi Yakınlık (Geographic Proximity),
- c. Saldırgan Güç (Offensive Power),
- ç. Saldırgan Niyetler (Aggressive Intentions).⁵⁹

Bu bağlamda tehdit; toplam gücün, coğrafi yakınlığın, saldırı gücünün (yeteneklerinin) ve saldırgan niyetlerin bir fonksiyonu olmaktadır. Diğer tüm durumlar sabitken, bu faktörlerin herhangi birindeki artışı diğer devletler (ve özellikle büyük güçler) bu artışı gösteren devlet veya koalisyonları tehdit kaynağı olarak kabul edecek ve kendilerini koruyacak oluşum arayışına gireceklerdir.⁶⁰

Labs, Walt'ın uluslararası anarşik sistemin devletleri dengeleme eğilimine

⁵⁶ Walt, Alliance Formation and the Balance of World Power, ss. 8-9.

⁵⁷ Robert Person, "Balance of Threat: The domestic Insecurity of Vladimir Putin", **Journal of Eurasian Studies**, Cilt: 8, 2017, ss. 48-49.

⁵⁸ Waltz, Theory of International Politics, s. 131.

⁵⁹ Walt, Origins of Alliances, ss. 21-22. ; Walt, politik yaşamdaki en büyük ve en önemli olaylar arasında olduğunu ileri sürdüğü devrim ve savaşın birbirleri ile etkileşimini tehdit dengesi teorisinden yola çıkarak incelediği "**Devrim ve Savaş**" adlı çalışmasında, devletlerin coğrafi olarak yakın devletteki devrime, uzakta olan devlete olandan daha fazla duyarlı olduğunu kabul ederek bir devletin coğrafi (yakınlık) durumunun devrim tarafından etkilenmediği gerekçesi ile tehdit analizinde dikkate alınacak faktörler arasında kullanmamıştır. Bkz. Stephen M. Walt, **Revolutions and War**, Cornell University Press, Londra, 1997, s. 19.

⁶⁰ Walt, Keeping the World Off Balance, s. 133.

zorladığını ve devletlerin tehdit analizlerinde sadece toplam gücü dikkate almadıklarını; coğrafi yakınlık, saldırgan güç ve saldırgan niyet olarak sınıflandırdığı diğer faktörlerin de önemli olduğunu ileri sürdüğünü ve Walt'ın bu üç faktörü toplam güç ile birleştirerek “güç dengesi” teorisini “tehdit dengesi” teorisine dönüştürdüğünü ileri sürmektedir.⁶¹

İran nükleer krizi bağlamında tehdidin sosyal inşasını inceledikleri çalışmalarında Bock ve Eschenbacher, Walt'ın teorisinin devlet davranışını açıklamada ikna edici olduğunu kabul etmelerine rağmen, bir devletin tehditkâr olduğu kararının verilmesinde dört faktörün (toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırgan güç, saldırgan niyetler) analizine gerek olmadığını savunarak, bir devletin niyetinin diğer devlet tarafından saldırgan olarak algılanmasının o devletin tehditkâr olarak tanımlanması için tek belirleyici olduğunu öne sürmektedirler. İlaveten, bir devletin (veya Hizbullah, IŞİD gibi devlet dışı bir aktörün) saldırgan görüntüsü ve niyetinin saldırgan olarak algılanmasının, görüntünün algılamayı etkilemesi ve algılamının görüntüyü beslemesi nedeniyle birbirini karşılıklı güçlendirdiğini, sonuç olarak, dengeleme davranışının güvenlik ikilemi (security dilemma) dinamiğini şiddetlendirdiğini ve böylece, dengeleme davranışı gösteren devlet/devletlerin tehdit algısını güçlendirdiğini ifade etmektedirler.⁶²

1.2.2.1. Toplam Güç

Uluslararası sistemin kendi kendine-yardım özelliğinden dolayı devletler, kendi çıkarlarını gözetmek ve hedeflerine ulaşabilmek için birleşik kapasitelerini, maddi ve manevi unsurlarının toplamı olan millî güçlerini kullanmak zorundadırlar. Bir devletin sahip olduğu ekonomik, askerî ve diğer yeteneklerinin tamamı o devletin gücünü oluşturur. Bu yetenekler, devletlerin sahip olduğu gücün unsurlarını oluşturduğundan bölümlendirilemez ve birbirlerinden ayrı olarak değerlendirilemez. Devletlerin uluslararası sistemdeki hiyerarşik sırasını; nüfus ve toprak büyüklüğü, doğal kaynaklar, ekonomik kapasite, askerî güç, politik istikrar ve yetenekten oluşan

⁶¹ Eric J. Labs, “Do Weak States Bandwagon?”, **Security Studies**, Cilt: I, Sayı: 3, İlkbahar 1992, s. 386.

⁶² Andreas Bock ve Saskia Eschenbacher, “The Social Construction of Threats. The Iran Nuclear Crisis as a Textbook Example for Jack Mezirow’s Transformative Learning Theory”, **Adult Education Research Conference**, Kansas State University Libraries, Harrisburg, PA, 2014, ss. 75, 76-78.

bir bütün, başka bir tanımla toplam kaynakları belirlemektedir.⁶³

Toplam güç, bir devletin sahip olduğu ve hedeflerine ulaşmak için kullanacağı siyasî, askerî, coğrafi, demografik, bilimsel ve teknolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik kapasitelerinin bir araya gelmesinden meydana gelen toplam yetenek olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴ Gücün hem soyut hem de somut boyutunu kapsayan Tezkan'ın millî güç tanımdaki soyut yetenekler olan devletin psikolojik ve sosyal kapasitesi, Walt'ın toplam güç (nüfus, endüstriyel ve askerî yetenekler, teknolojik yetenek)⁶⁵ tanımlamasında yer almamıştır. Bunun nedeninin, ölçümü oldukça zor olan bu kapasitelerin kullanılan ölçüt skalalarına göre değişiklik gösterebilmesi olduğu ileri sürülebilir.

Walt'ın tehdit yaklaşımından hareketle, bir devletin kullanabileceği toplam gücün başka bir devlet için yarattığı tehdidin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Tek başına güç, devletlerin dengeleme eğilimini etkilemez. Güç, her zaman tek ve en önemli unsur olmamasına rağmen, dengeleme eğilimini etkileyen temel faktörlerden sadece birisidir. Genel olarak bir devletin dengeleme isteği, kısmen dengelemenin o devlet için etkili ya da yararlı olmasına bağlıdır. Bu kabul; zayıf devletlerin, orta ve büyük güçte devletlerden daha çok peşine takılmayı tercih etme eğilimli olmalarının nedenini açıklamaktadır. Zayıf bir devlet, sonuç üstündeki etkisinin ve kaynaklarının çok sınırlı olmasından dolayı zararla karşılaşmamak maksadıyla ne pahasına olursa olsun kazanan tarafta olma zorunluğunu duyacaktır. İlave olarak; bir devlet, diğer devletlerin ona karşı dengeleme davranışına başvurmaya kalkışmayacağı kadar çok güçlenerek başat bir güç olabilir. Ancak, bu başat devletin üstünlük seviyesi fiziksel olarak yeryüzüne hâkim olmak için yeterli kapasiteye sahip değilse, gerçek hegemonyayı sağlayamayacaktır. Buna rağmen, diğer devletler üstün yeteneklerini kendi üzerlerinde yoğunlaştırabilecek başat gücü, tahrik etmemek amacıyla ona karşı dengeleme yapmaktan vazgeçebileceklerdir. Üstelik büyük güç, özellikle diğerlerini ikna edilmesine yol açacak, peşine takılma davranışını gösteren devletleri daha fazla ödüllendirecektir. Bu noktada, güç ve dengeleme arasındaki ilişki, eğrisel olacaktır. Devletler, tehditkâr gücü dengelemeyi bir noktaya kadar başarabileceklerdir.

⁶³ Waltz, Theory of International Politics, s. 131.

⁶⁴ Yılmaz Tezkan, **Jeopolitikten Millî Güvenliğe**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2005, s. 148.

⁶⁵ Walt, The Origin of the Alliances, s. 22.

Tehditkâr devletin, bu noktanın ötesine geçerek sürekli güçlenmesi durumunda, diğer devletler giderek artan bir şekilde dengelemeyi faydasız görecektir ve tehditkâr gücü dengelemede giderek daha çok az istek gösterecekleridir.⁶⁶

1.2.2.2. Coğrafi Yakınlık

Gücü yansıtmaya yeteneğinin mesafe ile ters orantılı olmasından dolayı coğrafi olarak yakın devletler, uzaktakilerden daha büyük tehdit oluşturacaktır. Bu nedenle devletler, ittifak seçimlerini uzak olanlardan daha çok yakın tehditlere karşılık vermek için yapacaklardır. Yakın tehdit devletlerin, dengeleme veya peşine takılma davranışına başvurmalarına yol açabilecektir. Bu bağlamda, yakın tehdit peşine takılmaya yol açtığına, “etki alanı” görüngüsü ortaya çıkacaktır. Güçlü bir komşu devlet tarafından itaate zorlanması nedeniyle peşine takılma davranışını tercih eden bir zayıf devlet, diğer devletlerden daha kırılgan hâle gelecektir.⁶⁷

Mevcut yetenekleri ile tehdit oluşturan ve coğrafi olarak yakın devletler, uzak olanlardan çok daha tehlikeli olarak algılanacaktır. Benzer şekilde, büyük askerî saldırı yeteneğine sahip devletler de kendi toprağını savunacak kadar askerî güce sahip olanlardan daha fazla tehlike yaratacaktır. Ayrıca, açıkça saldırı niyetindeki devletler, önceliği statükoyu koruma olanlardan daha fazla karşıtlığı kışkırtma, derinleştirme eğilimine sahip olacak ve acil bir tehdit olarak algılanacaklardır.⁶⁸

Coğrafi yakınlık⁶⁹ ile ilgili belirtilenlere ilaveten Walt tehdidin bir unsuru olarak tanımladığı coğrafi yakınlığı açıklamakta kullandığı “coğrafi olarak yakın bir devlet uzakta olandan daha fazla tehdit oluşturacaktır” hipotezi ile büyük ölçüde askerî tehdidi kastetmesi nedeniyle eleştirilebilir. Günümüzde uluslararası sistemin üst katmanında yer alan güçlü devletler, sadece sahip oldukları askerî güçlerini değil,

⁶⁶ Walt, *Keeping the World Off Balance*, ss. 134-135.

⁶⁷ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 23-24.

⁶⁸ Jason Warner ve Mark Dietzen, “Balancing Threat: The United States and The Middle East”, **Yale Journal of International Affairs**, Cilt: 5, Sayı: 2, İlkbahar/Yaz 2010, s. 10.

⁶⁹ Walt, 1985’de yayımladığı “Alliance Formation and the Balance of World Power” başlıklı makalesinde Coğrafi Yakınlık (Geographic Proximity) yerine Yakınlık (Proximity) kavramını kullanmıştır. Bkz. Walt, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, s. 9.; Orta Doğu’daki devletlerin ittifak davranışlarını Tehdit Dengesi Teorisi hipotezleri ile açıkladığı, 1990 yılında yayımlanan “The Origins of Alliances” başlıklı kitabında tehdit seviyesini belirleyen faktörler arasında “Yakınlık” kavramı yerine “Coğrafi Yakınlık” kavramını kullanmıştır. Bkz. Walt, *Origins of Alliances*, s. vi.

küresel ekonomik ve politik güçlerini kullanarak uyguladıkları gizli ve açık ambargolar, gümrük duvarlarını yükseltme, mal varlıklarına el koyma veya dondurma, seyahat yasağı vb. ekonomik ve politik yaptırımlarla coğrafi olarak uzakta olmanın dezavantajından çok fazla etkilenmeden hedef devletlerin ekonomilerini ve siyasal düzenlerini bozmak yoluyla tehdit yaratabilmektedirler. Bu bağlamda, bu hipotezi, “Askerî, ekonomik ve politik gücünü başka bir devlet üzerinde kullanabilme yeteneğine sahip devletlerden coğrafi olarak yakın olanlar, uzakta olanlardan daha fazla tehdit oluşturacaktır” şeklinde geliştirebiliriz.

1.2.2.3. Saldırgan Güç

Bir devlet yüksek derecede mobil, harekât yarıçapı geniş ve vuruş etkinliği yüksek silahlı kuvvetler gibi askerî yetenekler ve/veya yayılcı bir ideoloji gibi bir politik yetenek kazanması durumunda, diğer devletlerin toprak bütünlüğüne veya politik istikrarına doğrudan tehdit yaratabilir. Böyle bir tehdit ile karşılaşan diğer devletler, saldırgan güce ulaşan devlete karşı denge kurma eğiliminde olacaklardır. Kendi toprağını savunma yeteneğine sahip; ancak, yüksek güvenle saldırma yeteneğinden yoksun bir devlete karşı dengeleme isteği duyulmayacaktır.⁷⁰ Bir başka deyişle, saldırı yeteneğine sahip devletlerin gücü; coğrafya, askerî yetenek veya başka bir nedenden dolayı yeterli caydırıcılık kapasitesine sahip olmayan diğer devletleri, güçlerini birleştirerek olası saldırgan devlete karşı bir ittifak kurmaya teşvik edecektir.

Saldırı yeteneği ve coğrafi yakınlık kavramları açıkça ilişkili olsa da birbirlerinden farklıdır. Aynı şekilde, saldırgan güç ve toplam güç kavramları yine yakından ilişkili olmalarına rağmen aralarında farklılık bulunmaktadır. Saldırgan güç; bir devletin, diğer devletin egemenliğini veya toprak bütünlüğünü kabul edilebilir maliyetle tehdit etme yeteneği olarak tanımlanabilir. Toplam gücün, büyük ve mobil bir askerî yetenek oluşturma yolu ile saldırgan güce dönüştürülebilme kolaylığı, belirli bir dönemdeki saldırı veya savunma için görece avantaj sağlayan çeşitli faktörler tarafından etkilenir. Saldırı gücünün etkisi, mevcut duruma göre değişkendir. Bir devletin saldırı yeteneğinin ortaya koyduğu yakın tehdit, diğer devletlerde ittifak kurma yolu ile ona karşı dengeleme yapmak için güçlü bir dürtü yaratabilirken,

⁷⁰ Walt, Keeping the World Off Balance, ss. 137-138.

saldırgan güç, çabuk bir zafer kazanacak yetenekte ise kırılgan devletler ona karşı direnmede yarar görmeyebilirler. Ayrıca, müttefiklerinden yeteri kadar çabuk yardım alamayacak bir devlet açısından dengeleme, mantıksız görülebilir. Bu eğilim “etki alanının” ortaya çıkmasının bir nedeni olabilir: potansiyel müttefiklerinden uzak ve geniş saldırı kabiliyetine sahip bir devletle sınırdaş devletler için dengeleme kolaylıkla uygulanabilir olmadığından, peşine takılma davranışını tercih edebilirler.⁷¹

1.2.2.4. Saldırgan Niyetler

Saldırgan niyetler (Aggressive Intentions), güç odaklı dış politika çizgisi izleyen bir devletin toplam gücünü, özellikle ekonomik, siyasî ve askerî gücünü artırması ve bu gücünü başka bir devletin aleyhine kullanma olasılığının yükselmesi olarak tanımlanabilir. Devletler güvenliklerini sağlamak amacıyla, saldırgan niyet taşıdığı ortaya çıkan devlete karşı bir araya gelerek onun gücünü sınırlamaya çalışacaklardır. Kurulu ittifaklar ise daha sıkı iş birliğine giderek alacakları önlemlerle saldırgan niyete sahip devleti dizginlemeye çalışacaklardır. Bu davranışa örnek olarak Ukrayna krizindeki rolü ve Kırım’ı illegal ilhakı sonrasında Rusya’nın açık olarak saldırgan bir güç olarak tanımlanması; NATO, AB ve diğer bölge ülkelerinin bir araya gelerek koordinasyon içinde Rusya’ya karşı politik ve askerî yaptırımlar uygulamaları verilebilir. Bununla birlikte, açık olarak diğerlerini tehdit etmeyen bir devletin toplam gücünü oluşturan faktörlerde, diğer devletler aleyhine meydana gelebilecek bir değişim de bu devletin tehdit olarak algılanmasına yol açabilir. Bunun nedeni, ortada görünen tehdit olmasa da tehdidin ortaya çıkma olasılığının var olmasıdır.

Walt’ın “Saldırgan Niyetler”i tehdidin bir parçası olarak gördüğünü ve devletlerin tehdiye karşı harekete geçireceği gücün büyüklüğünün karşı karşıya kaldıkları tehdidin yarattığı tehlikenin boyutuna bağlı olduğunu ileri süren Synder, “saldırgan niyetler, tehdidi yaratan güçten daha fazla bir gücün harekete geçirilmesi ile dengelenir” hipotezi ile Walt’ın, savunma tarafındaki niyet faktörünü dikkate almadığını savunmaktadır. Ona göre, yetenekler ve niyetler olarak iki parçadan oluşan tehdiye verilecek savunma karşılığı da benzer şekilde parçalanacaktır. Bu çerçevede, tehdidin hem yeteneklerin hem de niyetlerin veya çözümlerin dengesi olduğunu

⁷¹ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 24-25.

varsaymak rasyonel olmayacağından dolayı, bir devletin saldırgan eğilimi, savunmadaki devletin katı bir şekilde direnmesi ile dengelenecektir. Bu dengelemenin tamamıyla başarılı olması, saldırgan devletin kendisini engelleyebilecek yetenekteki savunma ittifakına üye devletlerin, birbirlerini kriz ve savaşta destekleyeceğinden açıkça emin olmasına bağlı olacaktır.⁷²

Walt'a göre, güç önemli olsa da algılanan niyet daha yüksek derecede öneme sahiptir ve devletlerin ittifak seçiminde rol oynamaktadır. Bir devlet sınırlandırılmayacak kadar saldırgan olarak algılandığında, diğer devletlerin onunla peşine takılma özellikli bir ittifak kurmalarının çok düşük olasılık olduğunu öne sürmektedir. Buna karşın, bu tip bir ittifak saldırgan devletin niyetini değiştiremez ise zayıf devletin saldırgan devletin müttefiki de olsa muhtemelen kurbanı olacağını, bu sonuçtan kaçınmak için zayıf devletin tek seçeneğinin, diğer devletler ile birlikte saldırganlara karşı dengeleme ittifakı kurmak olacağını savunmaktadır.⁷³

1.2.3. Devletlerin İttifak Tercihlerinin Uluslararası Sisteme Etkisi

Tehdit dengesi teorisi, uluslararası sistemi dengeleme ve peşine takılma dünyası olarak iki farklı şekilde imgelemektedir. Dengeleme dünyasında, devletlerin davranışlarını sınırlayan ve yardıma dayalı politikalar tercih edileceğinden dolayı, devletler için tehdit yaratmayan dış ve savunma politikaları uygulanacak ve güçlü devletler, ortaklarına daha fazla yarar sağlayabileceklerinden dolayı müttefik olarak daha değerli olacaktır. Bunun aksine, peşine takılma dünyasında ise devletler, en tehlikeli devlet ile ittifak kurma eğilimli olacaklarından, büyük güçler müttefik kazanmak için hem güçlü hem de potansiyel saldırgan olarak algılanmalarını sağlayacak politikalar izleyecektir. Bu dünyada, alınacak tek bir yenilgi bir tarafın zayıflamasının ve diğer tarafın güçlenmesinin göstergesi olarak kabul edileceğinden uluslararası rekabet daha yoğun işleyecektir. Bu açıklamalardan hareketle; tehditkâr veya statükocu devletler, uluslararası sistemde peşine takılma davranışının yaygın olduğuna inanılırsa daha fazla güç kullanma eğilimli olacaklardır. Tehditkâr devletler, diğer devletlerin kendilerine karşı denge kurmayacaklarını varsayımından

⁷² Synder, ss. 126-127.

⁷³ Walt, Origins of Alliances, ss. 25-26.

hareketle, daha fazla müttefik kazanacakları kabulü ile güç kullanacaklar; statükocu devletler ise rakiplerinin güçlü ve dirençli görünerek elde edecekleri kazanımlardan korkacaklarından dolayı uygun konjonktürün oluşmasını bekleyeceklerdir. Bir dünya için uygun olan politikaların diğer dünyada olumsuz sonuç doğuracağından dolayı devletlerin uluslararası ortamı doğru analiz edememeleri, uygulayacakları politikalarda hata yapmalarına yol açarak kendileri için tehlike yaratacaktır.⁷⁴

Uluslararası sistem tarihsel süreçte incelendiğinde, çoğu devletin karşı karşıya kaldığı dış tehdidi bertaraf etmek amacıyla dengeleme davranışına başvurmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bir devletin eylem özgürlüğünü nispeten koruyan bir dengeleme ittifakına katılması, potansiyel hegemonik bir devletin altında yer almaktan daha tercih edilebilir olmasından dolayı önceliklidir. Peşine takılma ise, tehditkâr bir gücün kullanılabileceği kaynakları artırması ve diğerlerinin onun iyi niyetine güvenmeyi gerektirmesinden dolayı tehlikelidir. Ayrıca, devlet adamlarının karar ve davranışlarından emin olunamaması, devletlerin algılamaların güvenilirmez olması ve niyetlerinin değişebilmesinden dolayı, potansiyel tehditlere karşı denge kurmak bir devletin iyi niyetine ve yardımseverliğine güvenmekten daha güvenli görülecektir. Dengelemenin yaygın olduğu uluslararası sistemde; tehditkâr devlet, saldırganlığına ortak bir muhalefetle karşı koyulacağını bilmesi nedeniyle eyleme geçme kararını kolay veremeyeceğinden dolayı, diğerleri kendilerini daha güvende hissedeceklerdir. Statükocu devletler ise saldırgan politikalardan kaçınarak, diğer devletlerin kendilerine karşı koalisyon biçimlendirmesine yol açmaktan veya kendilerine karşılık verebilecek koalisyonları kısıktırmaktan sakınmayı tercih edeceklerdir. Ancak, peşine takılmanın baskın bir eğilim olduğu uluslararası sistemde, saldırganlığın ödüllendirilmesi nedeniyle devletlerin güvenlikleri sınırlı olacaktır. Başarılı saldırgan devletler, rakiplerine oranla kendi güçlerini artıracak müttefik kazanacaklarından dolayı güçlü askerî yeteneğe dayalı sert dış politika izleyeceklerdir.⁷⁵

Devletlerin dengeleme veya peşine takılma eğilimleri; güçlü devletlere karşı zayıf devletlerin tutumu, müttefiklerin mevcudiyeti ve ittifak tercihlerinin yapıldığı ortam tarafından etkilenecektir. Tehditkâr bir devletin var olduğu ortamda, sınırlı gücü ile bir savunma koalisyonuna kayda değer bir katkı sağlayamayacak zayıf

⁷⁴ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 27-28.

⁷⁵ Walt, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, ss. 4-5, 15.

devletin, dengeleme ittifakı kurması kolay değildir. Zayıf devletler, sonucu çok az etkileyebilmelerinden ve süreçte çok ağır bir biçimde zarar görebileceklerinden dolayı, kendilerini korumak ve kazanan tarafta olmayı seçmek zorundadırlar. Ancak, kararları ile sonucu etkileme gücünü elde edebilmeleri durumunda, zayıf ittifaka katılmak onlar için rasyonel olacaktır. Eşit yetenekteki devletler tarafından tehdit edildiklerinde denge kurmayı tercih edecek zayıf devletler, büyük bir güç tarafından tehdit edildiklerinde peşine takılma eğilimli olacaklardır. Söz konusu büyük güç, hızlı ve etkili eylem kapasitesine, özellikle güçlü saldırı kapasitesine sahip olduğunda bu eğilim daha da artacaktır. Bu nedenle, bir devlet ne kadar zayıfsa o kadar büyük olasılıkla peşine takılma davranışını tercih edecektir. Buna karşın, kararı ile zafer ve yenilgi arasındaki farkı belirleyecek kapasitedeki güçlü devlet, zayıf bir koalisyonu kazanana çevirebilecektir. Güçlü devlet bu kapasitesinin karşılığını, ittifak politikalarını büyük ölçüde kendi çıkarları doğrultusunda belirleyerek alacaktır. İttifaktaki diğer devletlerin politikalarını koalisyon politikalarına uyarlamaları ile büyük devlet rakiplerine karşı güç kazanacaktır. İkinci olarak dengelemenin bir ön koşulu olan etkili bir diplomatik iletişim sisteminin varlığı, potansiyel müttefiklerin ortak çıkarlarını tanımlamayı ve tepkilerini koordine etmeyi mümkün kılacaktır. Zayıf devletler ittifak yardımıyla emin olduklarında dengeleme eğilimli olacaklar, ittifak desteğinin yokluğunda ise tehditkâr güç ile uyum sağlayacaklardır. Devletlerin bu davranışları büyük güçlerin kendi etki alanını yaratmasına yardım edecektir. Büyük devlet, güçlü devletler ile dengeleme davranışı bağlamında ilişki kuracak olmasına rağmen, küçük ve zayıf devletler ile muhtemelen peşine takılma özelliğinde ilişki kuracaktır. Devletler güç, yakınlık, saldırı kapasitesi ve diğerlerinin niyetleri ile ortaya konan ortak tehditlere karşı olan ittifaklara veya güçlere katılacaklardır. Son olarak, ittifak tercihlerinin yapıldığı ortam, devletlerin dengeleme veya peşine takılma kararlarını etkileyecektir. Devletler, barışta veya savaşın ilk aşamalarında büyük tehdit oluşturan güçleri yenmek ya da caydırmak için muhtemelen dengelemeyi tercih edeceklerdir. Kaybeden taraftan bazıları uygun bir anda, karşı tarafa geçme eğilimli olacaklardır. Barışın sağlanması ile galip koalisyonlar büyük olasılıkla ile parçalanacak ve dengeleme girişimi tekrar başlatılacaktır.⁷⁶

⁷⁶ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 29-31.

Labs, Walt'ın "bir devlet ne kadar zayıfsa o kadar büyük olasılıkla, dengeleme yerine peşine takılmayı tercih edecektir" varsayımına karşı çıkarak tarihsel kanıtların büyük devletin tehdidine karşı karşıya kalan küçük devletlerin, çoğunlukla dengelemeyi tercih ettiğini gösterdiğini; ancak, tarihin büyük devletin tehdidine karşı küçük devletlerin peşine takılmayı tercih ettiğini gösteren kanıtlara da sahip olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, zayıf devletler kaybedecek bir şeyleri olmadığından hegemonik devletin peşine takılabilirler. Onlar için savaşı kimin kazanacağı, hayatta kalmadan daha önemli değildir. Büyük devletler ile karşı karşıya kalan küçük devletlerin genel olarak politik tercihleri; bağlantısızlık, tehdit eden devletin peşine takılma, koruyucu büyük devlet ile beşşçilik için dengeleme, koruyucu büyük devlet ile dengeleme ve savaşma, zayıf devletler ile ittifak arama ve tek başına savaşma olacaktır.⁷⁷

Bu açıklamalardan yola çıkılarak, Dengeleme ve Peşine Takılma davranışı hakkında Walt'ın hipotezleri ve devletlerin davranış şekli tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Dengeleme ve Peşine Takılma Hipotezleri

S/N	Hipotez	İlgi Alanı	Devletlerin Davranışı
1	Dış tehditle karşılaşan devletler, tehdit yaratan devlete karşı diğer devletler ile ittifak kurar.	Genel	Dengeleme
2	Dış tehditle karşılaşan devletler, en ciddi tehdit yaratan devletle müttefik olur.	Genel	Peşine Takılma
3	Tehditkâr devletin toplam gücü ne kadar büyükse, diğerlerinin ona karşı bir araya gelme eğilimi o kadar büyüktür.	Toplam Güç	Dengeleme
4	Bir devletin toplam yetenekleri ne kadar büyükse, diğerlerinin onunla bir araya gelme eğilimi o kadar büyüktür.	Toplam Güç	Peşine Takılma
5	Güçlü bir devlet ne kadar yakınsa, komşularının ona karşı bir araya gelme eğilimi o kadar büyüktür.	Coğrafi Yakınlık	Dengeleme

⁷⁷ Labs, ss. 386, 390, 391-392, 406.

6	Güçlü bir devlet coğrafi olarak ne kadar yakınsa, komşularının onunla ittifak kurma eğilimi o kadar büyüktür.	Coğrafi Yakınlık	Peşine Takılma
7	Bir devletin saldırı yetenekleri ne kadar büyükse, diğerlerinin ona karşı bir araya gelme eğilimi o kadar büyüktür.	Saldırgan Güç	Dengeleme
8	Bir devletin saldırı yetenekleri ne kadar büyükse, diğerlerinin onunla bir araya gelme eğilimi o kadar büyüktür.	Saldırgan Güç	Peşine Takılma
9	Tecavüzkâr bir devletin niyeti ne kadar çok saldırgan algılanıyorsa diğerlerinin ona karşı bir araya gelmesi o kadar fazla olasıdır.	Algılanan Niyetler	(Güçlü Devletler) Dengeleme
10	Tecavüzkâr bir devletin niyeti ne kadar çok saldırgan algılanıyorsa diğerlerinin ona karşı bir araya gelmesi o kadar düşük olasıdır.	Algılanan Niyetler	(Zayıf Devletler) Peşine Takılma
11	Savaş süresince şekillenen ittifaklar, düşman yenildiğinde dağılacaktır.	İttifak Zamanı	Dengeleme/ Peşine Takılma
12	Dengeleme peşine takılmadan daha yaygındır.	Genel	Dengeleme
13	Devlet ne kadar güçlü ise, o kadar fazla dengeleme eğilimindedir. Zayıf devletler, diğer zayıf devletlere karşı denge kuracaklar, büyük güç tarafından tehdit edildiklerinde peşine takılma davranışını göstereceklerdir.	Devlet eğilimi	Dengeleme/ Peşine Takılma
14	Müttefik desteğinin olması ne kadar yüksek ihtimale sahipse, o kadar büyük dengeleme eğilimi vardır.	Destek sağlama	Dengeleme
15	Yeterli müttefik desteği ne kadar kesinse beşerilik ve sorumluluk aktarma eğilimi o kadar çok yüksektir.	Zayıf Devlet eğilimi	Bedavacılık / Sorumluluk aktarma
16	Saldırgan devlet ne kadar dizginlenemez algılanıyorsa, diğerlerinin ona karşı dengeleme yapma eğilimi o kadar yüksektir.	Saldırgan güç	Dengeleme
17	Savaş zamanında, bir taraf ne kadar çok zafere yakınsa diğerlerinin o tarafın peşine takılma eğilimi o kadar yüksektir.	Zayıf devlet eğilimi	Peşine takılma

Kaynak: Walt, Origins of Alliances, ss. 32-33.'den yararlanılarak geliştirilmiştir.

1.2.4. İttifak Biçimlendirmesini Etkileyen Faktörler

Tehdit ile karşılaştırıldığında ikincil öneme sahip bazı faktörler, devletlerin ittifak biçimlendirmelerini etkilemektedir.

1.2.4.1. İdeoloji

İdeolojiyi, toplumsal düzendeki sosyal durumları ve bunların aralarındaki ilişkileri irdeleyerek izah eden, toplumu oluşturan birimlerin yerlerini ve ilişkilerini açıklama yolu ile toplumsal, sosyal, politik faaliyetlere yönelik bir program öneren oldukça tutarlı ve kapsamlı bir düşünce dizisi olarak tanımlanmaktadır.⁷⁸

Genel bir kabul olarak; her devlet geçmişten bugüne kadar karşılaştığı olaylar sonucunda geliştirerek kurumsallaştırdığı ideolojiye ve bunun uygulaması olan politikalara sahiptir. Bu çerçevede, birbirlerine yakın ideolojik düşünce, sistem ve değerler dizisine sahip devletler, birbirleriyle kolaylıkla yakınlaşabilmekteler; farklı, zıt ideoloji, sistem ve değerlere sahip devletler ise birbirlerine mesafeli durmayı tercih etmektedirler. Bununla birlikte, tarihsel süreç, konjonktürel bir durum karşısında birbirlerine ideolojik olarak karşı olan devletlerin, çıkarları gerektirdiğinde belli bir dönem için birbirleri ile yakın iş birliğine girdiklerini de göstermektedir. İdeoloji ve değerler dizisinin devletlerin politikaları üzerindeki etkisi güçlü de olsa, farklı devletlerin birbirleri ile yakınlaşması devlet adamlarının dış politika uygulamalarında çoğunlukla, çıkar odaklı karar verme eğiliminde olmalarından kaynaklanmaktadır.

Klasik realist bakış açısı ile devlet adamları genel olarak izledikleri politikaları, güç açısından değil etik ve yasal ilkeler ya da biyolojik gereklilikler açısından ifade etmektedirler. Morgenthau, devletlerin uygulamaya koydukları tüm politikaların zorunlu olarak güç arayışı odaklı olduğunu; bu bağlamda, ideolojilerin güç yarışında yaşanan müdahaleleri, destekleyicilerine ve diğer aktörlere psikolojik ve ahlaki bir çerçevede sunarak meşrulaştırma amacıyla kullanıldığını vurgulamaktadır.⁷⁹ Bu kapsamda, uluslararası ortamda güvenliklerini sağlamak ve çıkarlarını korumak

⁷⁸ Terrance Bull ve Richard Dagger, **Political Ideologies and The Democratic Ideal**, 2. Basım, Harper Collins, New York, 1995, s. 9.

⁷⁹ Hans J. Morgenthau, **The Struggle for Peace and War**, Alfred A. Knopf, New York, 1948, s. 61.

amacıyla devletler, izledikleri politika ve yürüttükleri eylemleri, en azından kendisi ile aynı değerlere ve sisteme sahip devletler tarafından desteklenmesini sağlamak maksadıyla ideolojik nedenselliğe büründürmektedirler. Ortak bir ideolojinin varlığı, ittifakın sahip olduğu amaçların temellerini ve sınırlarını belirlemektedir. Böylelikle ideoloji ortak tehditlerin karakter, niyet ve kapasiteleri ile onlara karşı birleşmenin rasyonelliğini vurgulamasının yanı sıra ittifak üyesi devletlere eyleme geçmelerinde olumlu bir motivasyon sağlayarak önceden hantal olan bir birliğin, operasyonel sosyal bir kuruma dönüşmesine hizmet etmektedir. Ortak amaçların işleyen bir ideolojiye dönüşümündeki kilit faktör; ortak kazanım ve çıkarları ortaya koyacak, potansiyel müttefikler arasında mevcut farklılıkların azaltılmasını ve göz ardı edilmesini sağlayacak lider devlet kapasitesidir.⁸⁰

Walt, ideolojik dayanışmanın; devletlerin benzer politik, kültürel ve diğer özellikleri taşıması sonucundaki ittifakları tanımladığını ve iki veya daha fazla devletin benzeştikleri oranda müttefik olabileceklerini savunmaktadır. İdeolojik ittifaka yönelik bu hipotezini dört varsayıma dayandırmaktadır. İlk önce, devlet adamları, kendi devlet yönetim sistemlerinin doğasından dolayı iyi olduğuna inanıyorlarsa, benzer yönetim sistemine sahip devletlerin de iyi olduğunu kabul etmek zorunda kalacaklardır. Bu nedenle, benzer devletler ile ittifak, bir devletin kendi politik prensiplerini savunma yolu olarak görülebilir. İkincisi, doğasından dolayı iyi olan bir devletin saldırgan olmayacağı kabulü ile, benzer devletler birbirlerinden, diğer devletlere göre daha az korkacaklardır. Üçüncüsü, benzer devletler ile ittifak, zayıf bir rejimi geniş popüler bir hareketin parçası olduğunu göstererek onun yasallığını artıracaktır. Son olarak, tek başına ideoloji ittifak oluşumu için devletlerin uymak zorunda oldukları bir reçete sunacaktır. Ortak bir ideoloji etkili ittifakların kurulmasına yardım etmesine rağmen, bazı ideolojiler savunucuları arasında dayanışma ve ittifaktan daha çok çatışma ve uyuşmazlık üretecektir. Güvenli bir ortamda, ittifakların kurulmasında ideoloji önem kazanacak, devletler büyük olasılıkla ideolojik ittifaklara yöneleceklerdir. Tehlikeli bir ortamda ise müttefiklik ilişkisinde ideolojik tercihin önemi azalacak ve güvenlik kaygıları ağır basacaktır. Bu tip bir ortamda pragmatik çıkarlara sahip ideolojik temelli ittifaklar uzun süreli olmayacaktır. Bu bağlamda,

⁸⁰ George Liska, **Nations in Alliance: The Limits of Interdependence**, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1962, s. 62.

ideolojinin ittifak seçimlerinde rolünün ikincil olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, ideolojik rejimler doğası gereği lidere izleyeceğinden, takip zorunluluğu güçlendikçe ittifakın çatışma üretme eğilimi artacaktır.⁸¹ İdeolojinin ittifak biçimlendirmesine ilişkin hipotezleri ile ittifak ve devlet davranışı üzerindeki etkisi tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: İdeolojinin İttifak ve Devlet Davranışına Etkisi

S/N	Hipotez	İttifaka Etkisi	Devlet Davranışına Etkisi
1	İki veya daha fazla devlet ideolojik açıdan ne kadar çok benzeşirlerse, o kadar fazla olasılıkla müttefik olurlar.	İttifaka güvenilir yüksek motivasyonlu müttefik bulma.	İdeolojik olarak benzer devletlerle iş birliği yaparak kendisini güvende hissetme.
2	İdeoloji ne kadar çok merkezi ve hiyerarşik bir ittifak yapısı dayatırsa, ittifak o kadar fazla çatışmacı ve kırılgan olacaktır.	İttifak içinde uyumsuzluk, ittifakın caydırıcılığında azalma ve olası ittifak dağılması/müttefik kaybı.	İttifaktaki baskın devlete ve hiyerarşiye karşı çıkarını koruma için ideolojik kuralları esnetecek politika geliştirme.
3	İttifak seçiminde ideolojinin etkisi ne kadar çok abartılırsa; devlet adamları o kadar çok hem müttefikleri hem de düşmanları arasındaki ideolojik anlaşmanın derecesini abartacaklardır.	İttifaklara ideolojik sadık müttefik bulma.	İttifaktaki üye devletlerin ile aynı amaç ve değerlerini paylaştığı konusunda kamuoyunu ikna etme yolu ile iç desteğin artırılması.
4	Bir devlet kendisinin ne kadar fazla güvenlikte algılsa, ideolojinin ittifak seçimlerinde o kadar büyük etkisi olacaktır.	Güvenlik kaygısından uzak ideolojik olarak güvenilir müttefik bulma.	Kendi rejimlerini korumak ve destek alabilmek için ideolojik olarak yakın ittifaklara yönelme.
5	Bir devlet ne kadar meşruiyetten yoksun ise iç ve dış desteği artırmak için o kadar büyük olasılıkla ideolojik müttefik arayacaktır.	Sadık müttefik bulma.	Meşruiyetini sağlamak amacıyla ideolojik ittifakın peşine takılma.

Kaynak: Walt, *Origins of Alliances*, ss. 39-40.’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

⁸¹ Walt, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, ss. 18-21, 24, 26.

1.2.4.2. Dış Yardım

Devletlerin, dış politika amaçlarına erişebilmek için kullandığı araçlardan biriside dış yardımdır. Maddi ve ayni yardım yolu ile başka devletleri destekleyecek yardımlarda bulunmak uluslararası politikada eskiden beri uygulanan bir yöntem olmasına rağmen dış politika aracı olarak kullanılması oldukça yenidir.⁸² Dış yardım, iş birliğindeki işlevselliği artırarak güçlü ittifakların kurulmasına yardım etmektedir. Bu bağlamda; dış yardım, öncelikle yardımda bulunan verici devlete güvenliğini temin etmek ve hedeflerini gerçekleştirmek üzere müttefik kazanmayı sağlayacaktır. Dost bir hükümeti ekonomik veya askerî olarak destekleyen verici devlet, öncelikle alıcı devleti rakip ittifakın eline düşmekten veya iç düşmanlarından koruyacaktır. İkincisi, dış yardım müttefik kazanmak için girişimde bulunmayı sağlayacaktır. Üçüncüsü, verici devlet lehine, dış yardım alıcı devletin vatandaşlarının sempatisini ve aklını kazanmada yardımcı olacaktır.⁸³ Bunlara ek olarak; bir devlet için dış yardımda bulunma, diğer devletler üzerinde olumlu tanınma ve politik etki yaratması açısından dış politika aracı olarak kullanışlı bir yöntemdir.⁸⁴

Morgenthau, bir devletten diğer bir devlete para, mal ve hizmetin aktarılması anlamında dış yardımı;

- a. İnsani Dış Yardım (Humanitarian Foreign Aid),
- b. Yiyecek Dış Yardımı (Subsistence Foreign Aid),
- c. Askerî Dış Yardım (Military Foreign Aid),
- ç. Rüşvet (Bribery),
- d. Saygınlık Dış Yardımı (Prestige Foreign Aid)
- e. Ekonomik Gelişme İçin Dış Yardım (Foreign Aid For Economic Development)

olmak üzere altı farklı kategoride sınıflandırmaktadır. Morgenthau'ya göre, dış yardımın temel amacı politik etki ve sadakat yaratmaktır. Bu nedenle, dış yardımın kaynağı belirgin değil ise yardımın politik etkisi kaybolacaktır. Alıcı devletin, bir yanda yapılan yardım ve yararlı sonuçları öte yanda verici devletin politik

⁸² Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika**, 4. Baskı, Atilla Kitapevi, Ankara, 1993, ss. 153-154.

⁸³ Clair Apodaca, "Foreign Aid as Foreign Policy Tool", **Makale**, 26.04.2017, <http://politics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-332?print=pdf>, (14.10.2018), ss. 1, 6.

⁸⁴ Leonard Dudley, "Foreign Aid and the Theory of Alliances", **The Review of Economics and Statistics**, Cilt: 61, Sayı: 4, Kasım 1979, s. 571.

felsefesi, sistemi ve amaçları arasında olumlu bir ilişki kurması halinde politik sadakat ortaya çıkacaktır.⁸⁵ Yardım yolu ile diğer bir devlet üzerinde etki yaratmayı hedefleyen devletin; kendi politik felsefesi, sistemi ve amaçları konusunda alıcı devletin elitlerini ve kamuoyunu kazanması gerekecektir. Alıcının elitleri ve kamuoyunda verici devlet hakkında iyi niyet ve minnettarlık yaratacak politikaların izlenmesi, yardımın politik etkisi yaratılarak alıcının sadakatinin kazanılması açısından önemlidir. Böylelikle; alıcının, vericinin politikalarını yakınsamak amacıyla iç ve dış politikada alacağı karar ve yürüteceği faaliyetlerin meşruiyetinin sağlanmasında kamuoyu rızası yaratılacaktır.

Holsti, politika yapıcılarının ve devletlerinin diğer devletlerle ilişkilerini yeniden yapılandırılmasını tanımlamak amacıyla “Yeniden Yönelim (Reorientation)” kavramını kullanmaktadır. Bu kavrama göre, bir devletin dış politikasını yeniden başarıyla yapılandırıldığını söylemek için, yeniden yönelimin dış faaliyet ve işlem modelini tamamen değiştirmesi gerekmektedir.⁸⁶ Bu önermeden hareketle, alıcı devletin politik bir tercih yaparak, aldığı yardımın kaynağını değiştirmemesi ve çeşitlendirmemesi durumunda; iç ve dış politikasını verici devletin politik felsefe, sistem ve amaçları doğrultusunda yapılandırıldığı, verici devletin politik hedefleri ile uyumlu hale getirdiği ve bu yönelim sürecinin alıcı devletin elitleri ile kamuoyu tarafından onaylandığı ifade edilebilir. Bu tip yardım ilişkisi, alıcı devleti verici devlete karşı bağımlı hale getirerek, onun politik istek ve hedeflerini sıkı bir şekilde destekleyen bir müttefik olmasına ve peşine takılmaya yol açacaktır.

Walt; dış yardımları, ittifakların temel nedeni veya güçlü etkileme araçları olduğu sonucuna varmanın hatalı olduğunu savunmaktadır. Dış yardım ilişkisini ittifakları güçlendirme sürecinin parçası olarak niteleyen Walt, taraf devletlerin ittifakın kendi çıkarlarına hizmet edeceğine inandıklarında dış yardım ilişkisinin kurulabileceğini ve bu nedenle, yardım ilişkisinin kurulmasının genellikle ittifakın nedeni olmaktan ziyade ittifakın bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁷ Bu çerçevede, Walt’ın dış yardımın ittifak biçimlendirmesine ilişkin hipotezlerinin, ittifak ve devlet davranışı üzerindeki etkisi tablo 3’de verilmiştir.

⁸⁵ Hans Morgenthau, “A Political Theory of Foreign Aid”, *The American Political Science Review*, Cilt: 56, No: 2, Haziran 1962, ss. 301, 308-309.

⁸⁶ Kalevi Holsti, *A Pioneer in International Relations Theory, Foreign Policy Analysis, History of International Order and Security Studies*, Springer, Cham, 2016, s. 104.

⁸⁷ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 41-44.

Tablo 3: Dış Yardımın İttifak ve Devlet Davranışına Etkisi

S/N	Hipotez	İttifaka Etkisi	Devlet Davranışına Etkisi
1	Yardım ne kadar çok değerliyse, vericinin yararlanacağı tekel o kadar büyük, ittifak şekillendirilmesinde o kadar etkili araç olur.	Baskın devlet yardım tekeli ile ittifak içinde	Yardım ne kadar değerli ve alternatifsiz ise alıcı devlet, vericinin önceliklerine göre politikalar uygulaması.
2	Karşılaşılan dış tehdit ne kadar belirgin ise askerî yardım o kadar önemli, o kadar büyük bir dürtü kaynağı ve ortak düşmana karşı bir denge unsuru olur.	asimetrik bağımlılık yaratılması.	Tehdit ortamında askerî yardımın öneminin artması ve alıcının, verici ile daha uyumlu politika izlemesi.
3	Karşılıklı bağımlılık ne kadar büyük ise her iki devletin ortağının çıkarına uyumu o kadar büyük olur.	İttifakta asimetrik bağımlılık yaratılması ile vericinin politikalarına uyum sağlanması.	Önemi oranında yardım alacak olan devletin, verici karşısındaki önemini artırmaya yönelik politikalar izlemesi.
4	Bir konunun önem derecesi hakkında alıcı ile verici arasında ne kadar büyük görüş ayrılığı var ise, vericinin, alıcıyı etkileme yeteneği o kadar az olur.	İttifakta asimetrik motivasyonun ortaya çıkması ve ittifak ilişkilerinin zayıflaması.	Vericinin isteklerine uyum maliyeti, vazgeçilen yardımın maliyetinden daha büyük olmasından dolayı alıcının kendi çıkarları doğrultusunda vericinin isteklerinin maliyetine katlanmaması.
5	Alınan yardımın maliyeti, vericinin isteklerine uyumun maliyetinden ne kadar az ise, vericinin, alıcıyı etkileme yeteneği o kadar az olur.		
6	Verici, alıcıya sağladığı yardımı ne kadar çok politik olarak kullanma yeteneğine sahip olursa yardım için kadar çok güdülenecektir.	Dış yardım sağlama yolu ile vericinin ittifaktaki karar verme otonomisine sahip olması.	Alıcının politikalarının, dış yardım yolu ile verici tarafından daha fazla bir şekilde etkilenmesi.

Kaynak: Walt, Origins of Alliances, ss. 43-44.'den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Yukarıda açıklandığı üzere, dış yardımın ittifakların biçimlendirilmesinde üstlendiği rol sınırlıdır. Bunun temel nedeni alıcı devletin, verici devletin politik felsefesi, sistemi ve amaçları kabul etmesinde yardımların etkisinin sınırlı olmasıdır. Bu nedenle, alıcı devletin diğer bir ittifaka girmesinin önlenmesi ve tarafsız kalmasının sağlanması amacıyla verici devlet tarafından sağlanan yardımların, koşulluluk ilkesine göre alıcı devlete aktarılması başvurulabilecek bir politikadır. Böylelikle alıcı devlet, yardımı ikame edemezse, yardımların sürekliliğini sağlamak için vericinin politik felsefesi, sistemi ve amaçları kabul etmese de onunla geçici olsa da yardım ilişkisi kurabilecektir.

1.2.4.3. Nüfuz Etme

Devletler güvenliklerini sağlamak ve varlıklarını devam ettirebilmek amacıyla uluslararası konjonktüre uygun ve güçlerini dikkate alarak uygulayacakları politikalarla, çıkarlarını azami düzeyde gözetecek şekilde hareket edeceklerdir. Devletler çıkarlarını belirlerken, sadece uluslararası ortamı yani dış çevre koşullarını değil aynı zamanda iç çevre koşullarını; yerel aktörlerin davranışlarını da dikkate alacaklardır. Bu bağlamda, iç çevreye diğer bir devletin nüfuz etmiş olması, çıkarların belirlenmesi sürecinde göz önüne alınması gereken faktörlerden birisidir.⁸⁸

Bir devlet uygulayacağı dış yardım politikaları aracılığı ile diğer bir devlette ekonomik, teknolojik ve askerî bağımlılık yaratarak onu, nüfuz edilebilir bir hale dönüştürebilir. Nüfuz etmenin daha ileri seviyesi ise bir devletin üst düzey yöneticilerinin ya da elitlerinin rüşvet, satın alma ya da kuramsal bağlılığını sağlama yolu ile elde edilmesidir. Savunma anlaşmaları, askerî yardım, askeri personelin eğitimi, askerî üs kurma, yatırım yolu ile ekonomik bağ kurma, yardım, özel veya ayrıcalıklı ticaret ilişkileri, para anlaşmaları gibi araçların tamamı bir devlet üzerinde etki kurma veya sağlama yollarıdır⁸⁹.

⁸⁸ Nayef Al-Rodhan, “The Future of International Relations: A Symbiotic Realism Theory” **Makale**, 2013, <https://www.bbvaopenmind.com/wp-content/uploads/2013/03/BBVA-OpenMind-The-Future-of-International-Relations-A-Symbiotic-Realism-Theory-Nayef-Al-Rodhan.pdf.pdf>, (15.10.2018), s. 335.

⁸⁹ John Herz, “The Territorial State Revisited-Reflections on the Future of the Nation State”, **International Relations in the Twentieth Century: A Reader**, (Ed. Marc Williams), Palgrave Macmillan, Londra, 1990, ss. 91-92.

Bu çerçevede; nüfuz etme, bir devletin kendi çıkarları doğrultusunda, diğer bir devletin gücünü ve yönetim araçlarını elinde tutan yönetici elitleri veya o topluma yön veren en etkili ve güçlü aktörleri kullanmak aracılığıyla o devletin iç ve dış politikaları üzerinde etki yaratma süreci olarak tanımlanabilir.

Walt, nüfuz etmeyi bir devletin politik sisteminin diğer bir devlet tarafından dolaylı bir şekilde yönlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, nüfuz etme;

a. Bölünmüş sadakat gösteren kamu memurlarının, yetkilerini bir devleti diğerine yakınlaştırmak için kullanması,

b. Lobi kuruluşlarının, potansiyel bir müttefikle ilgili politik kararları ve kamuoyu algısını değiştirmek için çeşitli yollar kullanması,

c. Elit ve kitle davranışlarını etkilemek amacıyla dış propaganda kullanılması biçimlerinde yapılabilir. Ancak, nüfuz etme ve ittifak şekillendirme arasındaki nedensel ilişki genellikle belirsizdir. Özellikle, iki devlet arasındaki eğitim yardımı, askerî eğitim ve benzeri şekildeki yaygın ilişkiler; devletleri birbirlerine yaklaştırması, ortak çıkarları oluşturmaya nedeniyle bir ittifak şekillendirmesine yol açabilir. Gücün, toplumun ve devletin çeşitli katmanları arasında paylaşılmış olması, devlet ve toplumun dış propagandaya açıklığı veya dış çıkarları temsil eden lobiler tarafından erişilebilirliği ya da sansürün zayıf olması nüfuz etmeyi kolaylaştırabilecektir. Bu noktada, demokrasinin egemen olduğu açık toplumlarda kurulacak karşılıklı ilişkilerle nüfuz etme, gücün tek elde ya da iktidardaki belli bir grubun elinde toplandığı, devlet ve toplumun sıkı bir şekilde kontrol altında tutulduğu kapalı toplumlara nazaran daha etkili olacaktır. Nüfuz etmenin şiddeti, diğer bir devlete nüfuz etme niyetindeki devletin nihai amaçları tarafından belirlenecektir. Bir devletin, diğer devletin kamuoyu ve elitlerini manipüle etme yolu ile izlediği bağlılık yaratma politikası, hedef devlet tarafından egemenliğine bir saldırı olarak algılanacaktır. Bir devlet düşmanca propaganda, ayrılıkçı grupları destekleme vb. yollar ile diğer devletin bağlılığını sağlama politikasını izlediğinde ise, muhtemelen bu politika hedef devletin karşı kampa yönelmesine yol açacaktır. Hedef devletin politik sistemi ne kadar şeffaf ise, o kadar çok büyük yelpazedeki faaliyetler yasal bir etki olarak görülecek ve nüfuz etmek isteyen devletin değişimi etkilemek için o kadar az çaba göstermesi gerekecektir. Tersine, yüksek derecede merkezileşmiş, otoriter bir rejimin davranışını değiştirmek, üst liderliğin ya asimile edilmesini ya da yönetimden

uzaklaştırılmasını gerektirecektir.⁹⁰ Walt'ın, ittifak biçimlendirmesinde nüfuz etmenin ittifak ve devlet davranışı üzerindeki etkisine ilişkin hipotezleri, tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4: Nüfuz Etmenin İttifak ve Devlet Davranışına Etkisi

S/N	Hipotez	İttifaka Etkisi	Devlet Davranışına Etkisi
1	Bir devlet diğer bir devletin politik sistemine ne kadar fazla erişebiliyorsa, bu iki devletin ittifak kurma ihtimali o kadar büyüktür.	Siyasî olarak güvenilir bir müttefik ile ittifak kurma.	Nüfuz eden devletle ittifak kurma eğiliminin devlet kademelerinde kabul görmesi ve uygulanan politikaların bu devletin politikaları ile uyumlu olması.
2	Bir devletin toplum sistemi ne kadar çok açık ise, o devlete nüfuz etme daha fazla etkili olacaktır.	Hedef devletin kamuoyu ve devlet kademelerinde ittifak lehine hızlı ve etkili algı oluşturma.	Nüfuz eden devletle iş birliğine yönelik kamuoyu ve devlet desteğinin sağlanması.
3	Nüfuz etme ne kadar çok sınırlı ise etkisi o kadar yüksek olacaktır.	Hedef devlette nüfuz eden devlete / ittifaka karşı güven sağlama ve güvenilir müttefik yaratma.	Hedef devletin politikalarında nüfuz eden devletin çıkarlarının gözetilmesi, ittifak kurma motivasyonunun artması.
4	Bir devlet nüfuz etme davranışından ne kadar çok rahatsız ise, nüfuz eden devletten o kadar çok uzaklaşacaktır.	Hedef devlette nüfuz eden ülkeye / ittifaka karşı güvensizlik doğması, olası müttefik kaybı.	Nüfuz etmeye çalışan devletten uzaklaşarak başka müttefik veya ittifak arama.
5	Lobiler, propagandistler ne kadar çok ittifaka destek verirlerse, nüfuz etme o kadar çok etkili olacaktır	Nüfuz eden ülkeye / ittifaka karşı hedef toplum güvenini ve rızasını sağlama ve meşruiyet temini.	Kamuoyu rızası / baskısı ile nüfuz eden devletin politikalarına uyum sağlama.

Kaynak: Walt, *Origins of Alliances*, s. 49'dan yararlanılarak geliştirilmiştir.

⁹⁰ Walt, *Origins of Alliances*, ss. 46-48.

1.2.5. Tehdit Dengesi Teorisine Yöneltilen Eleştiri ve Destekler

Walt'ın, güç dengesi teorisinin yeniden formüle edilmesi ve eksiklerinin tamamlayıcısı olduğunu ileri sürdüğü tehdit dengesi teorisine ilk ciddi eleştiri, Kenneth Waltz tarafından yapılmıştır. Walt'ın devletlerin uluslararası iktidara karşı değil tehlide karşı denge oluşturduğu öngörüsü ile güç dengesi teorisinin yeniden formüle edilmesini önerdiğini ifade eden Waltz, bu öneriyi kusurlu görülen bir teorinin açıklayıcı gücünü artıran ve onu daha kesin hale getiren düzeltici kavram olarak kabul edebileceğini belirtmektedir. Ancak, bir teorinin kavramlarını değiştirmenin, o teoriyi kendi içinde değerlendirilmesi zorunlu yeni bir teoriye dönüştürdüğünü ileri sürerek; tehdit dengesi teorisinin, yeni bir teori olmadığı ve dış politika yapıcılarının ittifak kararı verirken kullandıkları düşünme biçimlerinin açıklanmasının bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda; Walt'ın, güç dengesi teorisinin kavramlarından hareketle tehdit değerlendirmesi yolu ile ampirik özellikli yeni bir teori oluşturma iddiasını; teorinin bir araç olarak deneysel malzeme ve cihaza sahip olamayacağı ve teorinin kanıtlarının onu bir olguyu açıklamakta kullanan tarafından ortaya konulmasının gerektiğini; ayrıca, bir teoriyi daha fazla ampirik olması için zorlamanın “gerileyen teori kayması” (Regressive Theory Shift) anlamına geleceğini ileri sürmekte ve Walt'ı genel bir teoriyi belirli bir açıklamaya dönüştürmekle eleştirmektedir.⁹¹

Keohane, teorinin yapılandırılmasında ittifakların oluşturulma koşullarını, resmen kurulu olmasının ittifakın devamlılığına etkisini, gayri resmî bir antlaşma ile resmî antlaşmanın ittifakta yarattığı etki arasındaki farkı, ittifak taahhütlerinin içselleştirilmesi amacıyla elitlerin yasallığı ile performansları arasındaki ilişkiyi dikkate almamakla eleştirerek tehdit dengesi teorisinin eksiklikleri olduğunu öne sürmektedir.⁹²

Tehdit dengesi teorisinin; devlet davranışının, öncelikle uluslararası politikanın yapısı ile devletler arasındaki toplam yetenek katmanları tarafından belirlendiğini varsaydığını ifade eden Kaufman, teoriyi; devlet adamlarının seçeneklerini ve kararlarını açıklamada yetersiz kalmakla eleştirmektedir. Eleştirilerine hem

⁹¹ Kenneth N. Waltz, “Evaluating Theories”, s. 916.

⁹² Keohane, s. 175.

neorealizmin hem de tehdit dengesi teorisinin devlet adamlarının gerçekte karşılaştığı seçenekleri açıklamaktan ziyade onları belirsizleştiren aşırı bir kuraklık içinde olduğunu eklemektedir. Ayrıca, ittifak davranışının sadece uluslararası sistemin bir ürünü değil devletlerin iç sürecinin, ideolojisinin ve devlet adamlarının algılamalarının sonucu olduğunu vurgulayarak hem neorealizmi hem de tehdit dengesi teorisini yetersizlikle eleştirmektedir. Devletlerin nihayetinde, peşine takılmaktan ziyade dengeleme eğilimli olduğunu öne sürerek, Walt ve neorealizmin, genellikle müdahale etmemenin veya tehdide gecikmiş bir cevap vermenin riskini ve maliyetini küçümseydiğini savunmaktadır. Kaufman, devlet adamlarının hatalı algılamaları, inanç sistemleri, ideoloji ve yerel sınırlamalarının ittifak kararlarının zamanlaması, sağlamlığı ve etkinliği üzerinde Walt'ın öngördüğünden daha fazla etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Dengeleme ve peşine takılma arasındaki katı ikilemin, büyük ve küçük devletlerin görünen tehdide karşı gerçekten karşılık verme yollarını tam olarak açıklayamadığını ileri sürerek, devletlerin tehdit eden güce karşı dengeleme ve peşine takılmaktan başka tarafsızlık, yatıştırma ve üçüncü bir güçle ilişkileri geliştirme (dinamik dengeleme) seçenekleri olduğunu vurgulamaktadır. Ek olarak, özellikle demokrasilerin tehdit dengesi teorisi önermelerine göre hareket etmediğini, demokratik süreçler tarafından gerekli kılınan yerel sınırlamalardan dolayı dengelemenin geciktiğini ve etkinliğinin sulandırıldığını; üstelik ideoloji, ekonomik nüfuz ve politik yıkıcılığın iki savaş arası dönemdeki ittifaklar üzerinde Walt'ın teorisinin tahminlerinden daha büyük etkiye sahip olduğunu da ileri sürmektedir.⁹³

Synder, tehdit dengesi teorisinin, saldırgan devleti ittifak veya müttefiklik yolu ile yatıştırabilmek için (savunmacı) peşine takılmayı ittifak veya bir araya gelme yolu ile sınırlamayı denediğini; ancak, “bir araya gelme” teriminin esnekliği nedeniyle ne çeşit bir yatıştırmanın tanımlandığını belirsiz bıraktığını ileri sürmektedir. İlâveten, Walt'ın, peşine takılma kavramının tanımını, bir devletin korku ve kırılganlık duygusuyla ve baskı altında, tehditkâr devlete karşı bir ittifaktan kaçınma veya tehditkâr devlete büyük ve karşılıksız tavizler verme gibi ittifak içermeyen yatıştırıcı davranışları kapsayacak şekilde genişletmeye çalıştığını ifade etmektedir. Ona göre, tehditkâr bir devleti dengelerken, yumuşamanın müzakere edilmesinin veya tehditkâr

⁹³ Robert G. Kaufman, “To Balance or To Bandwagon?, Alignment Decisions in 1930s Europe”, *Security Studies*, Cilt:1, No: 3, İlkbahar, 1992, ss. 418-420, 438.

devletle “makul derecede iyi ilişkiler” kurulmasının peşine takılma olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Ayrıca; Walt’ı, üçüncü bir devlet veya başka bir şey pahasına yatıştırmayı içermemekle ve tarihsel örnekleri göz ardı etmekle eleştirmektedir. Ona göre, teorideki bir başka sorun dengeleme-peşine takılma ikiliğinin, saldırıya karşı savunma ittifakı ve bir rakibin uzlaşmasına karşı dengeleme olan diğer ikiliğin sınırlarını aşmasıdır. Dengeleme ittifaklarını açık olarak savunmacı; bazı peşine takılma ittifaklarını ise saldırgan olarak niteleyerek yapılacak bir analiz, peşine takılmayı genelde saldırgan ittifaklar sınıfına yerleştirecektir. Ancak, bütün ittifakları tehdide karşılık olduğu kabul etmesi ile teori, peşine takılmadan başka bir saldırgan ittifak tanımlamaz. Bu nedenle Synder, Walt’ın analizinin; dengeleme ittifaklarının bir karşı koyma ve savunma ittifaklarının bir uzlaşma şekli olarak resmedildiği ikinci geniş ikileme daha yakın olduğunu belirtmektedir. Hasım bir devletle uzlaşmanın, ittifakın yanı sıra birçok yolu olduğunu, Walt’ın ittifaklara odaklanmasının, devletlerin rakiplerini ne zaman dengeleyecekleri ve onlarla ne zaman uzlaşacakları sorusunun tam bir analizini engellediğini savunmaktadır. Ayrıca, devletlerin ittifaktan ziyade diğer yollarla örneğin, silahlanma ve askerî bir eylem ile dengeleme yapabileceklerini; bu nedenle, Walt’ın analizinin, güç dengesi teorisinin bütünüyle ittifak kurulumu üzerine olduğu hakkında yanlış bir izlenim bıraktığını, tamamen geliştirilmiş ittifak teorisinin, ittifaklar ve diğer güvenlik yolları arasındaki seçimlerle ilgilenmek zorunda olması gerektiğini, güç dengesi teorisinin çerçevesinin bu amaca uygun olmasına rağmen, Walt’ın bunu yapmaya kalkışmadığını öne sürmektedir. Bunlara ilaveten, Walt’ın neorealizme dayalı analizinde, sistem yapısına ait değişkenlerin çok az rol oynaması, aklında 1945 sonrası çift kutuplu sistem varken, yaptığı genellemenin hem çok kutuplu hem de çift kutuplu sistemde eşit olarak uygulanabileceğine inanması ve teorisinde yapısal farklılıklara az duyarlılık göstermesi nedenleriyle Walt’ı eleştirmektedir.⁹⁴

Schweller, Walt’ın peşine takılma davranışını tehdit kaynağı ile ittifak olarak tanımlamasını; öncelikle, peşine takılmayı stratejik teslimiyetle karıştırması; ikincisi, konvansiyonel kullanımını ve terimin yaygın anlamını reddetmesi; üçüncüsü, peşine takılmayı yalnızca tehdide karşı bir cevap olarak görerek, peşine takılma için birincil güdülemeleri yani kolay kazanım ve fayda beklentisini dikkate almaması açısından

⁹⁴ Snyder, ss. 128-130.

problemli bulmaktadır. Daha genel bir ifade ile ittifakların sadece tehdide karşı değil aynı zamanda fırsatlara da karşılık olduğunu vurgulamaktadır. Peşine takılmayı sadece tehdide karşı bir karşılık olarak tanımlamasıyla Walt'ın, bu davranışa angaje olacak devletlerin özellikle tehdide maruz kalmayanların temel nedenlerini gözden kaçırdığını ileri sürmektedir.⁹⁵

Ayrıca, Schweller; Walt'ın peşine takılmayı, dengelemenin karşısı olarak kullanmak istediğini; ancak, bunu yaparken peşine takılma kavramının ortak kullanım kuralını ihlal ettiğini ileri sürer. Geleneksel kullanımın peşine takılmayı; momentumu ile toplam veya gücü cezbeden hareket olarak tanımladığını ifade eder. Mevcut veya revaçta olan bir trendi izlemeyi veya muhtemelen kazanacak tarafa katılmayı “sürüye katılmak” (to climb aboard the bandwagon) olarak adlandırır. Ona göre, devletler, serbest iradeleri veya karşı koyamayacakları bir güce boyun eğme zorunluğunun sonucu olarak peşine takılmayı tercih edebilirler. Bu standart ile güç dengesi teorisinin “daha güçlü koalisyona katılmak” olan peşine takılma tanımı, ortak kullanıma sadık olduğunu; tehdit dengesi teorisinin ise “tehlike kaynağı ile bir araya gelme” veya “tehdide teslim olma” olarak tanımladığı peşine takılmanın, “eğer yenemiyorsan ona katıl” deyiimi ile ifade edilebilecek konseptin, sadece zorlayıcı veya zorunlu yanını içerdiğini ve Walt'ın peşine takılma tanımının baskın bir güce teslim olma kavramına çok yakın olduğunu savunur.⁹⁶

Larson, benzer şekilde konumlanmış devletlerin farklı davranış şekillerini tercih etmelerini ve teorisinin öngörülerinin tersine, neden güçlü devletlerin zaman zaman peşine takılma davranışını ve zayıf devletlerin dengeleme davranışını gösterdiklerine bir açıklama getirememesini eleştirmektedir.⁹⁷

Vasquez, Morgenthau ve Waltz'ın bir devlete en büyük tehdit kaynağının muhtemel güç avantajına sahip diğer devletten geldiğini savunduğunu ileri sürmektedir. Bu önermeden hareketle, bir iktidar mücadelesi ve kendi kendine yardım sistemi olduğu kabul edilen bir dünyada, tehdit oluşturma yeteneğine sahip bir

⁹⁵ Randall L. Schweller, “New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition”, **American Political Science Review**, Cilt: 91, Sayı: 4, Aralık 1997, s. 928.

⁹⁶ Randall L. Schweller, “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, **International Securify**, Cilt: 19, Sayı: 1, Yaz 1994, s. 81.

⁹⁷ Deborah Welch Larson, “Bandwagon Images in American Foreign Policy: Myth or Reality?”, **Dominoes and Bandwagons, Strategic Beliefs and Great Power Competition In The Eurasian Rimland**, (Ed. Robert Jervis ve Jack Snyder), Oxford University Press, 1991, ss. 87-88.

devletin, bu potansiyelini ne zaman kullanacağını kimsenin garanti edemeyeceğinden dolayı diğer devletler tarafından gözetim altına tutulmasını ve yakın tehdide bakmaksızın devletlerin bu güce karşı denge kurmak zorunda olduklarını iddia etmektedir. Bu bağlamda; Walt'ın teorik önermesine karşı çıkarak, uluslararası sistemde tehdit kaynağı olarak algılanan devletlere karşı alınabilecek önlemin, ona karşı veya onunla ittifak kurmaktan ziyade, onun gücüne karşı ya gücünü artırma ya da aynı tehdidi algılayan diğer devletlerle ittifak kurma olduğunu savunmaktadır.⁹⁸

Benzer olarak Synder de devletlerin tehdit olarak gördükleri güçle ittifak kurmak ve ona karşı olmaktan daha başka seçenekleri olduğunu, bu seçeneklerin; öncelikle resmî veya gayri resmî olarak tarafsız kalmak, diğerinin ise müttefiklerden başka üçüncü taraflarla ilişki geliştirmek olduğunu ileri sürmektedir. Bir başka seçeneğin ise tehditkâr devleti yatıştırmak veya onunla uyum içinde olmak olduğunu belirtmektedir.⁹⁹

Eleştirilerinin yanı sıra Vasquez, "tehdit dengesi" deyiminin bir tanımlama olarak uygun olduğunu, bu deyim devletlerin davranışını büyük paradigma ile çok daha uygun bir şekilde, gerçekte olduğundan daha fazla belirgin hale getirdiğini, güç dengesi teorisini kademe kademe değiştirirken retorik olarak bütün yan anlamlarını ve onun duygusal gücünü içerdiğini, paradigmanın düzeltilmesi, anlaşılması ve desteklenmesi olarak ortaya çıktığını ve bu şekilde yapılmasıyla Waltz'ın açıklamalarındaki bulguların kuraldışı doğası ve potansiyel yıkımını paradigmadan çıkartıp attığını ileri sürmektedir. Böylelikle Walt'ın teorisine bir anlamda destek sunmaktadır. Ona göre, tehdit dengesi kavramı öncelikle, Waltz'ın teorize ettiği yolla devletlerin neden dengeleme yapmadığının açıklanmasının bir göstergesidir. Öncelikle bu kavram, Walt'ın bulgularıyla bağlantılı olarak ortaya atmasından önce Waltz'da veya literatürde ele alınmamıştır. İkinci olarak, kavram farklı gerçeklerden başka herhangi bir alışılmamış gerçeği ortaya koymamaktadır. Son olarak tehdit dengesi teorisini realizmin yeni çeşidi olarak tanımlayan Vasquez, bu teorisinin orijinal teori ile karşılaştırıldığında, farklı kanıtları toplamasından ve yeni bir çeşit realizmi desteklediğini söylemesinden başka aşırı deneysel içeriğe sahip olmadığını

⁹⁸ John A. Vasquez, "The Realist Paradigm and Degenerative versus Progressive Research Programs: An Appraisal of Neotraditional Research on Waltz's Balancing Proposition", **The American Political Science Review**, Cilt: 91, No: 4, Aralık, 1997, s. 904.

⁹⁹ Glenn H. Snyder, s. 128.

savunmaktadır.¹⁰⁰

Yetiv, İran-Irak savaşı özelinde 1982 ile 1990 yılları arasında, ABD'nin körfez bölgesine yaptığı müdahaleleri analiz ederek güç dengesi ve tehdit dengesi teorilerini karşılaştırdığı çalışmasında, tehdit dengesi teorisinin mevcut durumu daha iyi açıkladığını belirterek, üç hipotez ileri sürmektedir. İlk olarak, dengeleyici devletin dengeleme yapmak gibi sert bir yaklaşım yerine çeşitli teşvikler aracılığıyla en tehditkâr devletle iş birliği yapma ihtimalinin az olduğuna inandığında, tehdide karşı dış dengeleme yapması daha muhtemeldir. İkincisi, dışarıdaki devlet politik veya ideolojik tehditten daha ziyade bölgesel bir askerî tehdit ile karşılaştığında tehdide karşı dengeleme daha muhtemeldir. Üçüncüsü, Devletler, güce karşı küresel düzeyde dengelemeye karşı çelişkili oldukları zaman dahi bölgesel düzeyde tehdide karşı dengeleme yapacaklarından küresel baskı büyük bir rol oynamayacaktır. Yetiv çalışmasında dört genel sonuca ulaşmaktadır:

- a. Güç dengesi teorisinin başarısızlığı belirgindir.
- b. Tehdit dengesi teorisinin, güç dengesi teorisinin ortaya koyduğundan daha iyi performans gösterdiği gerçektir.
- c. Küresel düzey zorunluluklar, bölgesel dengeleme üzerinde beklenildiğinden daha düşük bir etkiye sahiptir.
- ç. Realist ve neorealist düşünürler sistemik faktörlerin devletlerin davranışını şekillendirmede kritik önem taşıdığı ve bunların yerel ve kişisel düzeydeki faktörleri önemsiz gösterdiği veya anlamsızlaştırdığını varsaymaktadırlar.¹⁰¹

¹⁰⁰ Vasquez, ss. 904-905.

¹⁰¹ Steve Yetiv, "The Travails of Balance of Power Theory: The United States in the Middle East", **Security Studies**, Cilt:15, No: 1, Şubat-Mart 2006, ss. 101-105.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK YAPISI

2.1. AVRUPA GÜVENLİK YAPISI'NIN BİLEŞENLERİ

Güvenlik ve istikrarı sağlamak maksadıyla Avrupa ve transatlantik bölgesinde faaliyet yürüten birçok örgütün bileşimi Avrupa Güvenlik Yapısı'nı (AGY) oluşturmaktadır. AGY'nin başarısı, bu örgütler arasında Avrupa güvenliğinin sağlanmasına yönelik iş birliği, koordinasyon ve uyumun yaratılmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle, söz konusu örgütler ve üyesi devletler arasındaki farklı çıkarların ortak hedefe yönlendirilmesi ve karşılıklı dengelenmesini sağlayacak bir çevrenin yaratılması Avrupa güvenliğinin sağlanması için bir ön koşuldur.

Soğuk savaş döneminde AGY'nin bileşenleri olarak güvenlik ve istikrarı sağlamayı amaçlayan; NATO, Avrupa Ekonomik Topluluğu [(AET), European Economic Community, EEC)]¹⁰², BAB¹⁰³, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı [(AGİT), Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE] soğuk savaş sonrasında amaçlarını ve yapısını yeni konjonktüre uyarlayıp bu özelliklerini korumuşlardır.¹⁰⁴ Højberg, bu bileşenlere Birleşmiş Milletler [(BM), United Nations, UN] ve Avrupa Konseyini [(AK), Council of Europe, CoE] eklemektedir.¹⁰⁵ Günümüzde AGY'nin bileşenlerini BM, AK, AGİT, NATO ve AB oluşturmaktadır.

Genel olarak Avro-Atlantik ekseninde kurulu Avrupa Güvenlik Yapısı'nın bileşenleri olan bu örgüt ve kurumlar, üye devletlerinde; demokrasi, hukukun üstünlüğü ve ifade özgürlüğü prensiplerini kurumsallaştırmak, barışı desteklemek, sivil ve askerî alanda koordinasyon ve iş birliğini sağlayarak güvenlik ve istikrarın temin edilmesini ortak amaç olarak benimsemişlerdir. Meşruluğunu BM, AGİT ve AK prensiplerine tam uyuma dayandıran Avrupa Birliği (ODGP ve OGSP) ve NATO, bu yapının temel ve geliştirici unsurlarıdır. Şekil 1'de Avrupa Güvenlik Yapısı'nın

¹⁰² 1992 Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği'ne [(AB), European Union, EU] dönüşmüştür.

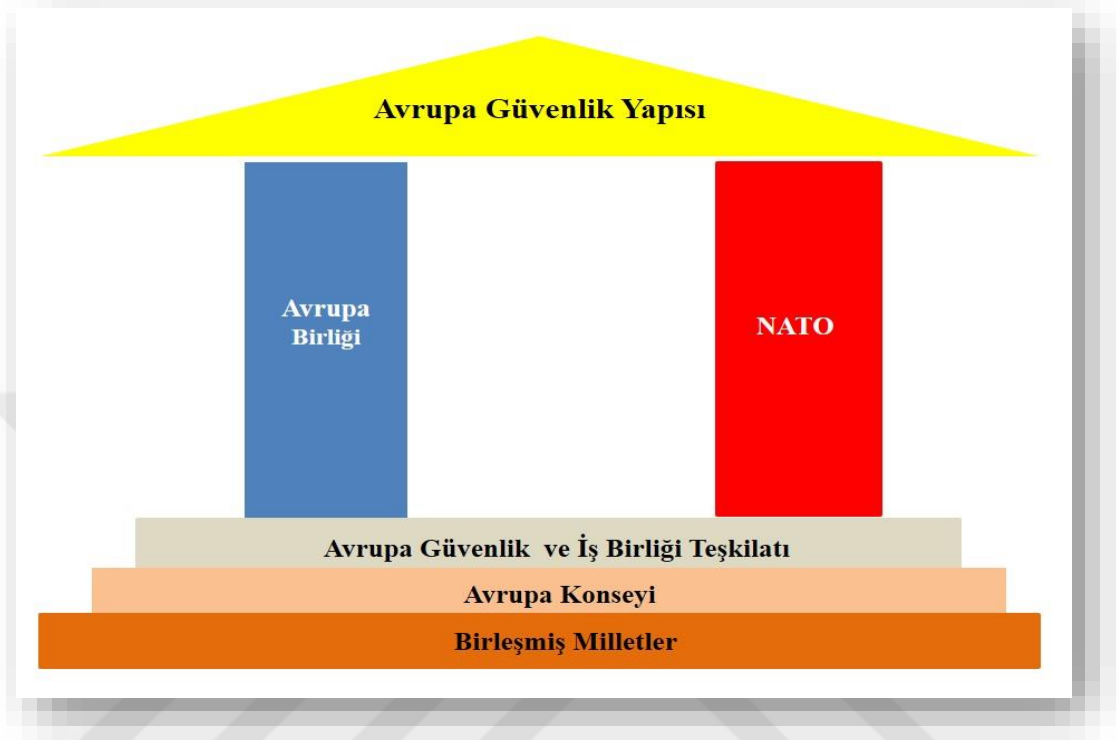
¹⁰³ 2011 yılında görev ve sorumlulukları ile organları AB'ye devredilerek kapatılmıştır.

¹⁰⁴ Gülnur Aybet, **A European Security Architecture after the Cold War, Questions of Legitimacy**, Macmillan Press, Londra, 2000, s. x.

¹⁰⁵ Anne-Else Højberg, "The European Security Structure, A Plethora of Organizations?", **NATO Review**, Web Basımı, No: 6, Cilt: 43, Kasım 1995, ss. 30-35. <https://www.nato.int/docu/review/1995/9506-7.htm>, (12.05.2019).

bileşenleri verilmiştir.

Şekil 1: Avrupa Güvenlik Yapısı'nın Bileşenleri

Kaynak: Aybet ve Højberg'in tanımlarından yararlanılarak özgün olarak oluşturulmuştur.

Bu kurum ve örgütler İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası düzlemde, sistemin anarşik yapısına bir düzen ve denge getirmek, üye devletler arasında koordinasyon ve iş birliğini temin ederek küresel güvenliği sağlamak; Avrupa düzleminde ise devletler arasında iş birliğini artırma yolu ile olası bir çatışma veya savaş önleyerek bölgesel güvenliği sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Doğal olarak soğuk savaş koşullarına göre yapılandırılmış söz konusu örgütler bu dönemin bitimiyle ortaya çıkan yeni tehditlere ve hızla değişen güvenlik risklerine karşı koyabilmek, amaçladıkları iş birliği ve güvenliği sağlayabilmek maksadıyla kendilerine yeni görevler ve yeni faaliyet alanları tanımlamış olsalar da halihazırda dünyayı soğuk savaş döneminden daha istikrarlı hale getirmeyi henüz başaramamışlardır. Bunun temelinde, kendilerini küresel güvenliğin garantörü olarak gören devletlerin, uluslararası sistemi çıkarları doğrultusunda şekillendirme arayışları bağlamında söz konusu kurumları da kullanarak, güvenliği sağlama adına yaptıkları güvenlik ihlallerinin, sistemin dengesini bozması ve daha karmaşık hale getirmesi yatmaktadır.

2.1.1. Birleşmiş Milletler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sisteme yeni bir düzen getirmek maksadıyla oluşturulmuş kurumlardan biri¹⁰⁶ olan Birleşmiş Milletler (BM), uluslararası barış ve güvenliği temin etmek amacıyla 26 Haziran 1945’de San Fransisco’da imzalanan ve 24 Ekim 1945’de yürürlüğe giren Antlaşma ile kurulmuştur.¹⁰⁷ Örgütün amaçları ve ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- a. İnsan haklarını korumak ve geliştirmek,
- b. Sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak,
- c. Uluslararası hukuku desteklemek.¹⁰⁸

Bu amaçları ve ilkeleri gerçekleştirebilmek için BM’nin uyması gereken yedi ilke tespit edilmiştir:

- a. Örgütün tüm üyeleri egemen ve eşittirler;
- b. Üyeler anlaşma yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getireceklerdir;
- c. Üyeler aralarındaki anlaşmazlıkları barışçı yollarla gidereceklerdir;
- ç. Üyeler herhangi bir devletin bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı güç kullanmaktan veya tehditten kaçınacaklardır;
- d. Üyeler örgütün gelişmesini destekleyecekler ve kendisine karşı zorlayıcı tedbir alınmış bir devlete yardım etmekten kaçınacaklardır;
- e. Örgüte üye olmayan devletler de barış ve güvenliğin gerektirdiği ölçüde Antlaşma ilkelerine uygun davranmak zorunda bırakılacaktır;
- f. Saldırı eylemlerine karşı ve barışı korumak amacıyla alacağı zorlama tedbirleri dışında örgüt, özü bakımından bir devletin ulusal yetki alanına giren işlere karışmayacaktır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Diğer kurumlar; uluslararası sistemde liberal ekonominin işlemlerini sağlamak üzere, Uluslararası Para Fonu (International Money Fund) ve sonradan Dünya Bankası’na dönüşecek Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD, International Bank for Reconstruction and Development) ve sonradan Dünya Ticaret Örgütüne dönüşecek, uluslararası serbest ticaretin sağlanması için Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT, General Agreement on Tariffs and Trade).

¹⁰⁷ Faruk Sönmezoğlu, Ülke Arıboğan, Gülden Ayman ve Beril Dedeoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4. Baskı, DER Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 142-143.

¹⁰⁸ United Nations, “What We Do”, <http://www.un.org/en/sections/what-we-do/index.html>, (08.06.2019).

¹⁰⁹ Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, 4. Baskı, Attila Kitabevi, Ankara, 1993, s. 537.

Soğuk savaş sonrasında BM faaliyetlerinin odak noktasını, EK-1’de¹¹⁰ görüldüğü gibi barışı koruma operasyonları oluşturmuştur. Günümüzde ortaya çıkan konvansiyonel veya asimetrik güvenlik tehditleri, bunları önlemek maksadıyla yapılan çok uluslu müdahaleler, artan bölgesel gerginlikler, uluslararası hukuk ihlalleri, ülke yönetimlerini değiştirme, ülke işgalleri, toprak ilhakları, terör örgütleri aracılığıyla yapılan vekâlet savaşları devletlerin güvenlik kaygılarını artırmaktadır. Günümüzdeki uluslararası panoramaya bakıldığında, BM’nin küresel barış ve güvenliği sağlamada başarılı olmadığını ortadadır.

2.1.2. Avrupa Konseyi

İkinci Dünya Savaşı her kıtada olduğu gibi Avrupa’da da siyasal, toplumsal ve ekonomik yıkıma yol açmıştır. Avrupa Konseyi (AK), Avrupa’da yeni diktatörlüklerin ortaya çıkmasını ve yeni bir savaşı önleyecek düzenin kurulması amacıyla 5 Mayıs 1949’da imzalanan ve 3 Ağustos 1949’da yürürlüğe giren Londra Anlaşması ile 10 Avrupa ülkesi tarafından kurulmuştur.¹¹¹

Avrupa Konseyi, hedeflediği standartların üye devletlerde yaratılması, yasalaşması, izlenmesi ve üyeler arasındaki politik iş birliğini kolaylaştırma alanlarında çalışma yürütmekte ve toplantı özgürlüğünün, ifade ve medya özgürlüğünün, eşitliğin ve azınlık haklarının korunmasını savunmaktadır. Konsey, üyelerine yolsuzluk ve terörizmle savaşta, gerekli yargı reformlarının yapılmasında yardım etmekte ve uluslararası konvansiyonlarla insan haklarını genişletmektedir. Bu bağlamda; örgüt, tüm üye devletlerin kişisel başvuru hakkını kabul ettiği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini (The European Court of Human Rights) kapsayan çeşitli izleme mekanizmalarına sahiptir.¹¹²

Avrupa Konseyi; insan hakları, temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin kurumsallaşarak yerleşmesi açısından üyesi devletler üzerinde önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Konseyinin yargısal bir yapıya sahip olması

¹¹⁰ United Nations, “Where we operate” <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>, (08.06.2019).

¹¹¹ Ayhan Döner, **İnsan haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 79.

¹¹² Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, “Council of Europe”, <http://www.mfa.gov.tr/council-of-europe.en.mfa>, (05.03.2019).

önemli bir fark yaratmaktadır. Aynı zamanda, Konsey üyelerin katılım öncesinde erişmek zorunda olduğu standartlara da sahiptir. Konsey üyeliği, devletlerin politik sistemlerini bu standartlar doğrultusunda düzenlemeleri ve ülkelerinde batı liberal yasalarına ve ilkelerine dayalı politik kurum ve uygulamaları tesis etmeleri sonrasında gerçekleşebilecek bir amaç dizisidir.¹¹³

2.1.3. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı

Helsinki süreci ile Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı'nın (AGİK) ilke ve hedeflerine dayanan Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT), soğuk savaş sonrasında yeni bir iş birliği ve kapsayıcı model geliştirmek amacıyla açık ve yenilikçi yetkili bir Avro-Atlantik güvenlik kurumu olarak ortaya çıkmış¹¹⁴ ve 1990'da imzalanan Paris Şartı ile sürekli bir kurum haline dönüştürülmüştür. AGİK, 1999 İstanbul Zirvesi ile resmiyet kazanarak AGİT'e dönüşmüş ve İstanbul Şartı ile AGİK süreci resmen sona ermiştir.¹¹⁵

AGİT'in genel amacı çatışma önleme ve kriz yönetimidir. Faaliyet alanları, olası çatışmaların tespiti, silahların kontrolü, azınlık hakları, diplomatik girişimlerin teşviki, medya özgürlüğü, güvenlik mekanizmalarının korunması, insan haklarına bağlı kalınması, sınır yönetimi ve çevresel faaliyetler, polislik, demokrasi alanlarında faaliyet göstermektedir. Listesi EK-2'de verilen 57 katılımcı üyesi eşit konuma sahiptir ve kararlar politik uzlaşma yolu ile alınmaktadır. Ancak, alınan kararların üye devletler üzerinde yasal bağlayıcılığı bulunmamaktadır.¹¹⁶

AGİT'in güvenliğe yaklaşımı ortak ve kapsamlıdır. Ortak güvenlik yaklaşımı ile AGİT alanındaki güvenlik ile ilgilenmektedir. Kapsamlı güvenlik yaklaşımı ile istikrarsızlık yaratan her şeyi, özellikle geleneksel veya stratejik güvenliği, ekonomik ve çevresel güvenliği ve insan güvenliğini konu alanına almaktadır.¹¹⁷

¹¹³ John Baylis, "European Security in The Post Cold War Era: The Continuing Struggle Between Realism and Utopianism", **European Security**, Cilt: 7, 1998, s. 19.

¹¹⁴ Alexandra Gheciu, **Securing Civilization? The EU, NATO, and the OSCE in the Post-9/11 World**, Oxford University Press Inc., New York, 2008, s. 116.

¹¹⁵ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 2. Basım, DER Yayınları, İstanbul, 2005, s. 150.

¹¹⁶ Sönmezoğlu, Aribdoğan, Ayman ve Dedeoğlu, s. 74.

¹¹⁷ David J. Galbreath, **The Organization for Security and Co-operation in Europe**, Routledge, New York, 2007, ss. 118-119, 121.

2.1.4. Avrupa Birliği

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da kalıcı bir barışın sağlanmasına odaklanan Alman Adenauer, İtalyan De Gasperi, Fransız Monnet ve Schuman gibi politikacılar Fransa ve Almanya arasında bir iş birliği mekanizmasının oluşturulması gerektiğini, bu tip bir yapı oluşturmada sağlanacak ekonomik iyileşmenin, yeni bir savaşın hazırlığı olmaktan öteye gidemeyeceğini savunmaktaydılar. Kıtada ekonomik iyileşmenin sağlanarak halklara yeterli bir yaşam standardının sunulması ve eski nefretlerin canlanmasının önlenmesi için Avrupa’da çözülmek zorunda olan başlıca problemler; devletler arasında uzlaşma zemini yaratılması, politik istikrar ve gelişmenin sağlanmasıydı. Avrupa’da barış, politik iş birliği, ekonomik iyileşme ve uluslararası ticaretin gelişmesine dayalı bir yapı yaratmak için o gün ortaya atılan çözüm, bu günkü Avrupa Birliği’nin (AB) temelini oluşturmuştur.¹¹⁸

Çözüm, savaşın nedenlerinden birini oluşturan Alman ve Fransız demir ve kömür endüstrilerinin ortak ve özerk bir yönetim yapısı altında birleştirilmesi olmuştur. Bu doğrultuda Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Batı Almanya 1951’de Paris Antlaşmasını imzalayarak 1952’de yürürlüğe giren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu [(AKÇT), European Coal and Steel Community, ECSC] kurmuşlardır. Antlaşma ile; AKÇT’yi idare etmek üzere bir Yüksek Otorite, yasama için bir Bakanlar Konseyi, politika formüle etmek için bir Ortak Meclis, Antlaşmayı yorumlamak ve anlaşmazlıkları çözmek için bir Adalet Mahkeme’si olmak üzere bir takım ulusüstü kurumlar yaratılmıştır. Ekonomik bir birlik olarak AKÇT, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’nın yeniden inşa edilmesi, olası bir çatışmanın önlenmesi ve iş birliği yaratma yönteminin simgesi haline gelmiştir. Elde edilen başarı, AKÇT’nin üye devletler arasında iş gücü ve malların akışında engelsiz tek ortak pazarın yaratılacağı Avrupa Ekonomik Topluluğu’na [(AET), European Economic Community, EEC] dönüştürülmesi düşüncesini tetiklemiştir. 1957 Roma Antlaşması ile düşüncelerini eyleme geçiren üye devletler; AET ve atom enerjisi bilgi havuzu olan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu [(AAET), European Atomic Energy

¹¹⁸ Duncan Watts, **The European Union**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008, ss. 3, 10.

Community, EURATOM] olarak iki yeni yapı kurmuşlardır.¹¹⁹ Kararları ile üye devletlerin politika yapım süreçlerine ve ulusal politikalarına müdahale etmeyen, üye devletler üzerinde kendi politikalarını empoze etmede çok kısıtlı güç veya yaptırıma sahip olan ve üye devletlerin egemenliklerinden kaynaklanan yetkilerini devrettikleri bu yapılar, aldıkları kararlar ile bu alanda üye devletlere bağlayıcılık yaratan ulusüstü organizasyonlar olmaları açısından önemlidirler.¹²⁰

AET, EUROATOM ve AKÇT, 1965’de imzalanan Modifiye edilmiş Brüksel Antlaşması ile Avrupa Toplulukları olarak tek çatı altında birleştirilmiştir.¹²¹ Üyeler arasında dış politikayı koordine etmek amacıyla Avrupa Politik İş Birliği [(APİ), European Political Cooperation, EPC] 1970’te; bölgesel ekonomik eşitsizlikleri gidermek ve Avrupa’nın en yoksul bölgelerine ek kaynak sağlamak için Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu [(ABKF), European Regional Development Fund, ERDF] 1975’de, Avrupa’nın ekonomik entegrasyonunu tamamlamak üzere Avrupa Para Sistemi [(APS), European Monetary System, EMS] 1979’da kurulmuştur. Ortak bir pazarın tamamlanması için süreç başlatan Tek Avrupa Senedi [(TAS), The Single European Act, SEA] 1987’de; AB Antlaşması olarak bilinen, AET’nin kurumlarını ve karar verme sürecini değiştiren Maastricht Antlaşması 1992’de imzalanmıştır. Hâlihazırda Danimarka’nın üye olmadığı “Para Birliği” her alanda kullanıma 2002’de sunulmuştur. Avrupa Adalet Divanı’na [(AAD), European Court of Justice, ECJ] itiraz hakkı olmaksızın üye devletlere ceza verme yetkisi verilmiş; Avrupa Merkez Bankası, Merkez Bankası Avrupa Sistemi ve Avrupa Para Enstitüsünü kapsayan çeşitli yeni kurumlar yaratılmıştır. Maastricht Antlaşması ile üye devletler, ortak dış ve güvenlik politikalarının tanımlanmasını ve uygulamasını üstlenerek ortak savunma politikalarını mümkün olan her yerde benimseyecekleri konusunda anlaşmışlardır. AB’nin politikalarını ve kurumlarını revize eden iki antlaşmadan; Amsterdam Antlaşması 1997’de imzalanarak 1999’da yürürlüğe girmiş, Nice Antlaşması ise 2001’de imzalanarak 2003’de yürürlüğe girmiştir. 2004’de Konsey tarafından kabul edilen taslak anayasa olan Avrupa’nın Geleceğine İlişkin Sözleşme’nin (The

¹¹⁹ Anca Pusca, **European Union, Challenges and Promises of a New Enlargement**, International Debate Education Association, New York, 2004, ss. 9-10.

¹²⁰ Martin J. Dedman, **The Origins and Development of the European Union 1945–95, A History of European Integration**, 2. Basım, Routledge, New York, 2001, s. 7.

¹²¹ Erhan Erçin, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İKV:170, İstanbul, 2002, s. 5.

Convention on the Future of Europe) 2005’de Fransa ve Hollanda’da düzenlenen referandumlarda ret edilmesi üzerine Almanya’nın önderliğinde başlatılan çalışmalar sonucunda 2007’de kabul edilen Lizbon Antlaşması ile 2009’da yürürlüğe girmiştir.¹²² Görüldüğü gibi AB, ulusüstü kurumlarını ve anayasasını oluşturarak Birleşik bir Avrupa yaratma yolunda ilerlemektedir. İnsan onurunun korunması, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıyı Avrupa yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası ve ayrıcı özelliği olarak benimseyen AB’nin temel hedefleri, özetle;

- a. Vatandaşlarının esenliklerini ve barışı artırmak,
- b. Sınırları içinde özgürlük, güvenlik ve adaleti sağlamak,
- c. Dengeli ekonomik büyüme ve fiyat istikrarına, tam istihdamlı yüksek derecede rekabetçi pazar ekonomisine, sosyal gelişmeye ve çevrenin korunmasına dayalı sürdürülebilir gelişme sağlamak,
- ç. Sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla savaşmak,
- d. Bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi teşvik etmek,
- e. Ekonomik, sosyal ve bölgesel bağlılık ile AB ülkeleri arasında dayanışmayı artırmak,
- f. Vatandaşlarının zengin kültürel ve dilsel farklılıklarına saygı göstermek,
- g. Birimi “Avro” olan ekonomik ve parasal bir birlik kurmaktır.¹²³

Avrupa’da güvenliği, barışı ve refahı sağlamak amacı ile başlatılan yolculuk, zaman içinde ekonomik, siyasî ve askerî birlikteliğin sağlanmasına doğru evrilmiştir. Altı devlet arasında oluşturulan yapı; Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık’ın 1973, Yunanistan’ın 1981, Portekiz ve İspanya’nın 1986, Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in 1995, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya’nın 2004, Bulgaristan ve Romanya’nın 2007 ve Hırvatistan’ın 2013’de katılımı ile 28 ülkeye ulaşmıştır. Hâlihazırda, Arnavutluk, Karadağ, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Türkiye AB’ye tam üyelik için katılım müzakerelerini yürütmektedir. İzlanda 2009 yılında AB’ye tam üyelik için başvurmuş, 2010 yılında katılım müzakerelerine başlamıştır; ancak,

¹²² Matthew J. Gabel, “European Union (EU)”, **Makale**, <https://www.britannica.com/topic/European-Union>, (05.03.2019).

¹²³ The EU in brief, “Goals and values of the EU”, https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en, (01.01.2019).

balıkçılık politikası üzerinde anlaşma sağlanamaması üzerine 2013 yılında müzakereleri askıya almış ve 2015 yılında da AB üyelik başvurusunu geri çektiğini resmî olarak AB'ye bildirmiştir. Birleşik Krallık'ın, 31 Ocak 2020 tarihinde AB'den (Brexit) ayrılması ile AB'nin üye sayısı 27'ye düşmüştür. Şekil 2'de Avrupa Birliği (AB27) ülkeleri görülmektedir

Şekil 2: Avrupa Birliği Üyesi Devletler

Kaynak: Map of Europe, “Map of the EU 2020”, <https://mapofeurope.com/eu-map-2020/>, (16.04.2021).

2.1.5. Batı Avrupa Birliği

Ekonomik, sosyal, kültürel ve iş birliğini geliştirmek ve üyeleri arasında kolektif savunma ve güvenliği sağlamak amacıyla, Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un (Dunkirk Güçleri) katılımıyla Brüksel Antlaşması

Organizasyonu [(BAO), The Brussels Treaty Organisation, BTO] 1948 yılında kurulmuştur. Brüksel Antlaşması, Avrupa'daki galip güçleri güvenliklerini sağlamak için bir araya getirmeyi ve ABD'yi Avrupa savunmasında rol alması için ikna etmeyi amaçlamıştır. Bu yönüyle, BAB ve NATO'nun öncülü olma işlevini görmüştür.¹²⁴

Sovyetler Birliği'nin nükleer kapasiteye erişmesi, Doğu Almanya'da "halk polis"i tehdidi karşısında Fransa ve Belçika dışındaki NATO üyeleri Federal Almanya'nın silahlandırılmasını savunuyorlardı.¹²⁵ Bu doğrultuda Fransa tarafından, bir Alman ordusunun kurularak çeşitli Avrupa ülkelerinin birliklerinden oluşan ve NATO'nun komuta yapısında bir Avrupa Savunma Bakanı tarafından yönetilen Avrupa ordusu kurulmasını içeren Pleven Planı önerilmiştir. ABD'nin desteğiyle 27 Mayıs 1952'de Paris'te toplanan AKÇT üyeleri, Fransız planından farklı ulusüstü nitelik taşıyan Avrupa Savunma Topluluğu [(AST), European Defence Community, EDC] antlaşmasını imzalamışlardır.¹²⁶ Avrupa ordusunun kurulması ve savunma alanında iş birliği gerekliliği konusunda İtalya'nın başlattığı üye devletleri ikna çalışmaları, kaçınılmaz olarak dış politikada iş birliğini de gündeme getirmiş ve 1953'de başarı ile sonuçlanacak Avrupa Politik Topluluğu [(APT), European Political Community, EPC] kurulması çalışmaları başlatılmıştır.¹²⁷ Ağustos 1954'te gelindiğinde altı devletten dördü tarafından onaylanmış ve İtalya'nın da onaylamak üzere olduğu AST Antlaşması, Gaullist ve Komünistlerin antlaşmanın içerdiği ulusüstü maddeler konusundaki şüpheleri nedeniyle Fransa Meclisi tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Belçika, Federal Almanya, Birleşik Krallık, Kanada ve ABD'nin katılımıyla düzenlenen Ekim 1954'de Londra konferansında; işgalin sonlandırılarak Federal Almanya'ya egemenliğinin verilerek silahlandırılması, NATO'ya katılımı ve İtalya ile birlikte 1948 Brüksel Antlaşması'na katılımı kararları alınarak Brüksel Antlaşması'nı değiştiren ve

¹²⁴ Hazel Smith, **European Union Foreign Policy, What It Is and What It Does**, Pluto Press, Londra, 2002, ss. 40, 41.

¹²⁵ CVCE.eu, "The need for German rearmament", https://www.cvce.eu/en/obj/the_need_for_german_rearmament-en-be64df30-92d8-4e3c-bd97-d870e3d6a121.html, (19.06.2019).

¹²⁶ CVCE.eu, "The plan for an EDC", https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/29a4e81c-c7b6-4622-915e-3b09649747b8/Resources#4996601d-bd87-49e8-a5ff-f69cb86a7309_en&overlay, (19.06.2019).

¹²⁷ Kjell A. Eliassen, **Foreign and Security Policy in the European Union**, Sage Publication Ltd., Londra, 1998, ss. 2-3.

tamamlayan Protokol 23 Ekim 1954’de imzalanmıştır. Protokol doğrultusunda, Federal Almanya, İtalya ve BAO güçleri tarafından Batı Avrupa Birliği [BAB, (Western European Union, WEU)] 6 Mayıs 1955 yılında kurulmuştur.¹²⁸ ABD ile Avrupa’nın savunma bağlantısını sağlayacak BAB, Avrupa’daki Almanya ve Birleşik Krallık endişesini dindirecek, Avrupa güvenliği konusunda alınacak kararlara Fransa’yı da katacaktı.¹²⁹

Batı Avrupa’da ekonomik iyileşmenin sağlanması, herhangi bir saldırgan politikaya karşı koymada üye devletlerin birbirlerine yardımı, birliğin genişletilerek Avrupa entegrasyonunun geliştirilmesi BAB’ın ana hedefleri olarak belirlenmişti. BAB, 1954’den 1973’e kadar danışma ve iş birliğinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamasına rağmen 1973 ile 1984 arasında ekonomik, sosyal ve kültürel rolleri Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü [(AEİÖ), Organization for European Economic Cooperation, OEEC] ve Avrupa Konseyi’ne, politik görevlerinin çoğu API’ye aktarılmıştır. 1980’lerin başlarında API’nin, güvenlik ve savunma konularının ötesine genişletilmesi girişimleri başarısız olunca, Ekim 1984 Roma Deklarasyonu ile Batı Avrupa güvenliğinin yanı sıra NATO’nun ortak savunmasının gelişimine katkıda bulunacağı vurgusuyla BAB, yeniden faaliyete geçirilmiştir. BAB Bakanlar Konseyi, gelecek çalışma programı için genel rehber niteliğinde olan “Avrupa Güvenlik Çıkarları üzerine Platformu” (Hauge Platformu) belgesini 27 Ekim 1987 tarihinde onaylamıştır. Dokümanda, Tek Avrupa Senedi’ne uygun bir Avrupa Birliği kurma taahhüdü hatırlatılarak, güvenlik ve savunmayı içermeyen bütünleşmiş bir Avrupa’nın kurulamayacağı ve ittifakın güvenliğinin bölünmezliği vurgulanmıştır.¹³⁰

Soğuk savaş sonrasında AB ve NATO arasında köprü görevi görmesi amacıyla 1990’larda tekrar canlandırılan BAB, AB üyesi olmayan NATO üyelerini, ittifak dışı ve genişleme adayı Avrupalı NATO üyelerini çalışmalarına dâhil etmiştir. Petersberg formülü ile NATO’nun bütünüyle katılmadığı, AB’nin liderliği altında yürütülecek

¹²⁸ Smith, s. 44.

¹²⁹ Alister Miskimmon, **Germany and the Common Foreign and Security Policy of the European Union, Between Europeanisation and National Adaptation**, Palgrave Macmillan, New York, 2007, s. 25.

¹³⁰ André Dumoulin, “The Origins and Development of Western European Union”, 08.07.2016 “The Development of Western European Union”, 08.07.2016, https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/72d9869d-ff72-493e-a0e3-bedb3e671faa/dfe9eac4-4fe8-4ae1-af1e-3060f8031126/Resources#eeac85a9-30fe-434a-9137-c55016b156e2_en&overlay, (05.01.2019), ss. 1-4.

kriz yönetimi görevlerinde BAB'ın, NATO varlıklarını kullanabilmesi sağlanarak, teorik olarak AB ve NATO ortaklığı yaratılmıştır. Gevşek koordine edilmiş deniz kuvveti, polis ile sivil faaliyetlerini yürüten BAB'ın ciddi askerî operasyonları yürütme yeteneğinden uzak olması ve NATO karşısındaki zayıflığı karşısında 1998'de, Birleşik Krallık ve Fransa tarafından bir AB askerî gücü kurma girişimi başlatılmıştır. NATO ile görev çatışmasından kaçınarak ittifak dışı AB üyesi devletlerin tam katılımına izin veren ve AB liderliğinde yürütülecek faaliyetleri "Petersberg" kriz yönetimi ve insani yardım kapsamında limitleyen bir formül geliştirilerek 1999'un sonunda Helsinki'de kabul edilmiş ve BAB'ın temel fonksiyonları, Modifiye edilmiş Brüksel Antlaşması'nın korunması maksadıyla yerleşik bir sekreterlik bırakılarak AB'ye devredilmiştir. BAB bağlantılı Batı Avrupa Silahlanma Grubu (Western Union Armament Grup) ve Batı Avrupa Silahlanma Örgütü'nün (Western Union Armament Organization) yerine Avrupa Savunma Ajansı (European Defence Agency) 2004 yılında kurulmuştur. Avrupa savunma birliği çerçevesinin NATO'yu dışarıda bırakmaksızın belirlenmesi çalışmalarında Lizbon Antlaşması ile yeni bir adım atılmıştır. NATO'nun önceliklerinin ve ittifak dışı statünün korunması kaydıyla AB üyesi devletlerin, silahlı bir saldırıya uğrayan üye devlete yardım yükümlülüğü getirilen Antlaşma ile Avrupa savunmasının BAB çatısı altında ilerletilemeyeceği kabulü ile BAB'ın kapatılacağı açıklanmıştır.¹³¹ Tüm fonksiyonları AB'ye devredilmiş BAB, 2011 yılında kapatılmıştır.

2.1.6. NATO

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında BM Güvenlik Konseyi'nde¹³², Sovyetler Birliği'nin veto hakkını kullanarak Batılı güçlerin desteklediği kararların çıkmasını defalarca engellemesi ABD ve müttefikleri arasında oldukça rahatsızlık

¹³¹ Alyson JK Bailes ve Graham Messervy-Whiting, **Death of An Institution: The End for Western European Union, a Future for European Defence?** Akademia Press, Gent, 2011, ss. 3-4.

¹³² BM Güvenlik Konseyi, 5'i daimî üye statüsünde, 10'u ise süresi uzatılmayan ve 2 yılda bir seçilen geçici üye statüsünde 15 üyeden oluşur. Daimî üyeler; Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Birleşik Krallık, Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'dur (Öncesi SSCB). Genel kurulun 2/3 çoğunluğu ile alınan önerilerin BM kararı olabilmesi için daimî üyelerin tamamı tarafından onaylanması zorunludur. Bkz. UN Security Council Report, "The UN Security Council Handbook: A User's Guide to Practice and Procedure", **El Kitabı**, 2019, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/the-un-security-council-handbook-by-scr-1.pdf>, (24.02.2021), ss. 1-2.

yaratmıştı. Sovyetler Birliği'nin BM'deki veto gücünü ile oylama üstünlüğünü aşabilmek ve BM'yi canlandırmak, Batı ittifakını tek bir çatı altına toplayarak üyelerini, "komünist rakiplerin" veto gücüne karşı bir antlaşma temelinde korumak gayesi NATO'nun ABD'nin öncülüğünde kurulmasının nedenini oluşturmuştur.¹³³ Ancak, Batı'nın ortak çıkarları, özgürlükçü değerleri ve Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlama sorumluluğunu üstlenmesinin en önemli ön koşulu, ABD'nin kabulleneceği antlaşma temelli bir taahhüt ihtiyacıydı.¹³⁴ 1949 yılında ABD, İtalya, Portekiz, Danimarka, Norveç, İzlanda, Kanada'nın ve BAO ülkelerinin katılımıyla Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmasıyla Avrupa'nın güvenlik problemi, ABD'nin Avrupa'yı NATO içerisinde savunma taahhüdü ile çözülmüştür.¹³⁵

Genel olarak NATO ittifakının üç temel amacı bulunmaktadır:

- a. Sovyet yayılmacılığını caydırmak,
- b. Güçlü bir ABD varlığını Avrupa kıtasında bulundurarak Avrupa'da milliyetçi militarizmin canlanmasını engellemek,
- c. Avrupa'da politik entegrasyonu teşvik etmektir.¹³⁶

NATO, soğuk savaş boyunca Avrupa jeostratejik çevresinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Avrupa'da (ve dünyanın diğer bölgelerinde) istikrar; misilleme kabiliyetine sahip nükleer silahlarla donatılmış silahlı kuvvetlerle karşılıklı konuşlanmış NATO ve Varşova ittifakı olarak iki bloğa bölünmesiyle sağlanmıştır. Rakip ittifakları sağlamlaştıran en önemli unsur, her iki bloktaki tehdit algısı olmuştur. 1990'ların başında, Sovyetler Birliğinin çözülmesi, Avrupa'daki komünist rejimlerin çökmesi ve Varşova Paktının dağılması, NATO'nun da yok olacağı beklentisini yaratmıştır. Buna rağmen NATO amacını yeni konjonktüre uyarlayarak varlığını devam ettirmiş, eski rakipleri ile ortaklığını güçlendirmeyi ve uzun vadede önemli olacak şekilde yeni bir misyonu ifade etmeyi amaçlayan bir dizi inisiyatif başlatmıştır. 1991'de uygulamaya koyduğu "yeni stratejik çevre" konsepti ile müttefiklerinin güvenliğine zarar verebilecek çok yanlı ve çok yönlü riskleri öncelikli tehdit olarak

¹³³ Lawrence S. Kaplan, **NATO and the UN, A Peculiar Relationship**, University of Missouri Press, Columbia, 2010, s. 2.

¹³⁴ Gustav Schmidt, "From London to Brussels: Emergence and Development of a Politico-Administrative System", **NATO's Post-Cold War Politics The Changing Provision of Security**, (Ed. Sebastian Mayer), Palgrave Macmillan, Londra, 2014, s. 32.

¹³⁵ Smith, s. 41.

¹³⁶ NATO, "A short history of NATO", https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_139339.htm, (14.04.2019).

kabul etmiştir. Bu yıllardaki Avrupa savunma yapısının geleceği tartışmalarında üstünlüğü BAB'a karşı kazanan NATO; transatlantik ilişkilerde katalizör kurum olmayı, Avrupa'da stratejik dengeyi sağlamayı ve Kıta'yı herhangi bir saldırıya karşı savunmadaki başat rolünü sürdürmüştür. NATO, üyeleri ile koordinasyon içerisinde; iş birliği, çatışma önleme ve kriz yönetimi, diyalog yolu ile güvenliği artırma ve nükleer silahlara daha az güvenecek güç konuşlandırma, komuta yapısı ve yetenek ihtiyaçlarını gözden geçirerek başlattığı değişim ve uyum süreci ile hem müttefiklerinin dönüşümünü sağlamış hem de yeni bir Avrupa savunma yapısının inşasına da katkıda bulunmuştur. Soğuk Savaş döneminde, 16 üyeli NATO'nun¹³⁷ üye sayısı günümüzde, şekil 3'te görüldüğü gibi 30'a ulaşmıştır.

Şekil 3: NATO Üyesi Devletler

Kaynak: <https://mapchart.net> (16.04.2021)'den yararlanılarak özgün olarak oluşturulmuştur.

¹³⁷ Mark Webber, James Sperling ve Martin A. Smith, **NATO's Post-Cold War Trajectory, Decline or Regeneration?**, Palgrave Macmillan, Londra, 2012, ss. 2-3.

Bir soğuk savaş kurumu olan NATO, Walt'ın ön gördüğü gibi düşman yenildiğinde gibi dağılmamış; statik yapısını bölgesel kriz, çatışma ve terörizm gibi ortaya çıkan yeni tehditlere karşı koyacak, savunmadan eyleme geçecek şekilde dönüştürerek Avrupa'nın güvenliğinde başat örgüt olma rolünü pekiştirmiştir. NATO aracılığıyla, ittifak üyesi devletler arasında sadece askerî açıdan değil siyasî ve ekonomik açıdan da karşılıklı bağımlılık yaratılmıştır. Büyük ortak ABD, müttefiklerinin askerî ve sivil bürokratik yapısına nüfuz ederek ekonomik, askerî ve hatta sosyokültürel ilişkileri yürüten elitlerini yaratmış, ittifakı hem müttefiklerini savunacak hem de kendi önceliklerini gerçekleştirecek biçimde yapılandırmıştır. Ayrıca, soğuk savaş döneminde beleşçilik yapan Avrupa'nın kendini savunma sorumluluğunu, NATO'ya ve ABD silahlarına aktarması nedeniyle yeni dönemde karşılaştığı tehditlere karşı kendisini savunacak kapasitede olmaması ittifakın devamı sağlayan nedenler arasındadır. Bu bağlamda; tehdit dengesi teorisini, ittifaklarda zaman içinde gelişen karşılıklı bağımlılığı göz ardı etmesi nedeniyle eleştirebiliriz.

2.2. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI (AGSP)

2.2.1. AGSP'nin Gelişimi ve OGSP'ye Geçiş

Avrupa'da ortak bir güvenlik politika belirlenmesi ve bir iş birliği alanı yaratma çalışmalarından, AGSP'nin oluşturulmasına ve OGSP'ye giden politik süreç şekil 4'de görüldüğü gibi üç dönem altında incelenecektir.

Şekil 4: AGSP'nin Gelişim Süreci

Kaynak: Özgün olarak oluşturulmuştur.

2.2.1.1. Yapılanma Dönemi

Başarısız olan Avrupa Savunma Topluluğu (AST) kurulması girişiminden (1952), Maastricht (AB) Antlaşması'nın imzalanmasına (1992) kadar olan dönem “Yapılanma Dönemi” olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin temel özelliği, Avrupa’da ekonomik kalkınmayı, refahı artırmayı, ekonomik, sosyal, kültürel bütünleşmenin ilerletilmesinin yanı sıra savunmada ve dış politika alanında birliği sağlayacak bir yapı oluşturmak amacıyla birden çok faaliyetin başlatılmasıdır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa devletleri, özellikle Fransa için Avrupa güvenliğini sağlama çalışmalarının odak noktasını, Almanya’nın yeniden silahlanmasının ve saldırganlığının önlenmesi oluşturmaktaydı. Schuman Planı ile başlayan Avrupa güvenliğini sağlama çalışmalarının ilk somut çıktısı, her iki Dünya savaşının da çıkış nedenlerinden biri olan “Alsace Lorraine” bölgesindeki demir ve kömür madenlerini ortak bir yönetim yapısı altına alarak, Fransa ile Almanya arasında sorun olmaktan çıkaran, 1950’de imzalanmış AKÇT antlaşması olmuştur. Ancak, (Federal) Almanya’nın silahsızlandırılmış olması, Sovyetler Birliği’nin nükleer kapasiteye sahip olması ile artan gücüne ve tehdidine karşı Avrupa’nın ortasında büyük bir güç boşluğu yaratmıştır. BAO bu boşluğu dolduracak yetenekte olmadığından ABD, transatlantik bölgesinde Sovyetler Birliği’ni dengelemek üzere Alman ordusunun direkt olarak kendi kontrolü altında katılacağı birleşik bir operasyonel yapının oluşturulmasını önermiştir. Bu öneriye karşı Fransa, Avrupalı bir savunma bakanının kontrolü altında bir Avrupa Ordusu kurulmasını içeren “Pleven” planını geliştirmiştir. Bu teklifi görüşmek üzere 15 Şubat 1951’de Paris’te Fransa, Almanya, İtalya, Belçika ve Lüksemburg bir araya gelmiş, görüşmelere ABD, Birleşik Krallık, Kanada ve Danimarka gözlemci gönderirken, Hollanda 8 Ekim 1951’de katılmıştır. Sonuçta, Jean Monnet’in ortaya attığı tekliften hareketle, 27 Mayıs 1952’de AST Antlaşması imzalanmıştır. Pleven planından farklı olarak AKÇT’ye benzeyen ulusüstü bir yapıyı öneren AST Antlaşması, Almanya ve BENELUX ülkeleri tarafından onaylansa da Fransız parlamentosunun, Almanya’nın silahsızlandırılmasını kapsamadığı ve Antlaşma’nın ulusüstü maddelerinin ulusal bağımsızlığı ve Fransız Ordusunu zayıflatabileceği gerekçeleriyle anlaşmayı 30

Ağustos 1954’de ret etmesi nedeniyle başarısız olmuştur.¹³⁸

Fransa’nın bu tavrı, güçlü bir Almanya ile komşu olma endişesinin hâlâ canlı olduğu, güvenliğinin sağlanması amacıyla silahsız ve kontrolü altında tutabileceği bir Almanya istediğinin bir göstergesidir. Ayrıca, Komünistlerin de karşı çıktığı AST Anlaşması’na karşı milliyetçi güdülerle hareket eden Gaullist Fransız hükümetin özellikle savunma ve dış politika alanındaki egemenliğini, çıkarları doğrultusunda kontrol edemeyeceği uzlaşmaya dayalı ulusüstü bir yapıya aktarmak istememesi de bu kararı etkilemiştir.

Sonrasında, Avrupa’da saldırgan politikalara karşı koymak ve devletlerin birbirine yardımı temelinde ortak bir savunma yapısı oluşturulması amacıyla 1955’de BAB kurulsay da mevcut tehdidi siyasî ve askerî açıdan dengeleme gücünden uzak olması nedeniyle ABD’nin siyasî ve askerî liderliğindeki NATO, Sovyet tehdidini dengeleme gücüyle Avrupa savunmasının temel örgütü olma konumunu devam ettirmiştir. Avrupa’da ortak siyasî ve güvenlik politikaları oluşturma çalışmaları sonucunda 1970’de Lüksemburg Raporu ile Avrupa Topluluğuna üye devletlerin dış politikalarını görüşerek koordine edebilmesini sağlamak üzere Avrupa Politik İş Birliği (API) kurulmuştur. Doğu bloğu ile Batı arasındaki müzakereler AGİK çatısı altında devam ederken API, Batı Avrupa’nın ortak bir kimlik altında dünya politik mekanizmasında aktif rol oynaması arzusunun gecikmiş bir ifadesi olarak zaman içinde geliştirilmiştir.¹³⁹ BAB, üye devletler arasında koordinasyon ve danışma mekanizması olarak işlev görse de görevlerinin çoğu, 1973-1984 yılları arasında Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü, Avrupa Konseyi ve API’ye devredilerek görev alanı daraltılmıştır. Ancak, 1984 Roma deklarasyonu ile Batı Avrupa’nın coğrafî, politik, psikolojik ve askerî açıdan güçlendirilmesi yanında savunma konularının, silah kontrolünün, Doğu-Batı ilişkilerinin ve silahlanma işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla BAB yeniden fonksiyonel hâle getirilmiştir.¹⁴⁰ Tek Avrupa Senedi’ni 1986 yılında imzalayan devletler; dış politika alanında ortak ilke ve amaçların tanımlanarak

¹³⁸ Federiga Bindi, “European Union Foreign Policy: A Historical Overview”, **The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe’s Role in the World**, (Ed. Federiga Bindi ve Irina Angelescu), 2. Basım, The Brookings Institution, Washington, D.C., 2012, ss. 13-14.

¹³⁹ Maria Raquel Freire, “The European Security and Defence Policy History, Structures and Capabilities”, **European Security and Defence Policy, An Implementation Perspective**, (Ed. Michael Merlingen ve Rasa Ostrauskaite), Routledge, New York, 2008, s. 10.

¹⁴⁰ Aybet, s. 144.

geliştirilmesine, Avrupa güvenliğini ilgilendiren konularda yakın iş birliğinin, dış politika sorunlarında bir Avrupa kimliğinin geliştirilmesine katkıda bulunacaklarını açıklamışlardır. Ayrıca, anlaşmada yer alan hükümlerin bazı üye devletlerin güvenlik konusunda BAB veya NATO ittifakı çerçevesinde daha yakın işbirliği içinde olmasına engel olmadığı, anlaşmaya taraf devletlerin uluslararası toplantı ve konferanslardaki pozisyonlarını API kararlarını dikkate alarak belirlemeleri gerektiği belirtilmiştir.¹⁴¹

Burada dikkati çeken husus, ilk defa üye devletlerin dış politika ve güvenlik alanında ortak ilke ve amaçların tanımlanması ve kendi politik tutumlarını belirlemede API’de alınan kararları dikkate almaları konusunda bir iradenin ortaya koyulmuş olmasıdır. Ayrıca; Atlantikçi kanadın, Avrupa bütünleşmesinin; ortak güvenlik, ortak kimlik, ortak dış politika alanlarına genişletilmesi hedefinin özellikle NATO’ya alternatif bir yapı oluşturacağı yönündeki endişelerini gidermek maksadıyla, bu anlaşmanın BAB ve NATO çerçevesinde yürütülen faaliyetleri etkilemeyeceği, bu iki örgütün birbirine rakip veya alternatif olmadığına altının çizilmesidir.

BAB’ın NATO’ya alternatif oluşturma endişelerini gidermek amacıyla Ekim 1987’de düzenlenen Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu’nda; Batı Avrupa devletleri güvenliğinin Kuzey Amerikalı müttefikler ile yakın işbirliği içinde garanti altına alınabileceği, ittifak güvenliğinin bölünemez olduğu, ABD’nin konvansiyonel ve nükleer gücünün Avrupa savunmasının ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır.¹⁴² Ayrıca, transatlantik bölgesinde güvenliğin sağlanmasında Avrupa ve Kuzey Amerika’da devletlerinin karşılıklı olarak yaşamsal öneme sahip olduğu ve Avrupa güvenliğinin öncelikli hedefinin; her çeşit savaşın önlenmesi olduğu, askerî üstünlük aramaksızın her hangi bir saldırıyı caydırmak maksadıyla savunma hazırlığını ve askerî yetenekleri sağlayarak güvenliğin korunmasının amaçlandığı ifade edilmiştir.¹⁴³ Bu konferansın Hollanda ve Britanya tarafından düzenlendiği dikkate alındığında, Atlantikçi kanadın, NATO’nun Avrupa güvenliğindeki rolünün hiçbir şekilde zayıflamasına taraf olmayacağı; bu kapsamda, BAB’ın NATO’nun alternatifi

¹⁴¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Tek Senedi**, çev. Meltem Cansever, İKV: 43, İstanbul, 1987, ss. 25-27.

¹⁴² Simon Duke, **The Elusive Quest for European Security, from EDC to CFSP**, Macmillan Press Ltd, Londra, 2000, s. 77.

¹⁴³ Western European Union, “Platform on European Security Interests (Lahey, 27.10.1987)”, **Antlaşma**, 22.06.2015, https://www.cvce.eu/content/publication/2002/1/29/444f642c-62ed-4fd9-8136-a129d2de3783/publishable_en.pdf, (17.04.2019), ss. 2-4.

olmadığının vurgulanmasına büyük önem atfettiği anlaşılmaktadır.

1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin hızlı bir şekilde dağılması sonucunda uluslararası sistemde ortaya çıkan boşluk, soğuk savaş süresince oluşturulmuş statik yapıları hazırlıksız yakalamıştır. Bu süreçte, NATO'nun olmasa da ABD'nin Avrupa'daki varlığı sorgulanır hâle gelmiştir. Tehdidin sona ermesiyle ekonomik bir birlik olan AET'den, siyasal birliği sağlama hedefiyle 1970'lerin başında Avrupa Topluluğu'na (AT) dönüşen Batı Avrupa, ekonomik ve siyasal birliğini sağlamlaştırma yolunda Birlik'e dönüşme ve kendi kolektif savunma yapısını kurma çalışmalarına hız vermiştir. Ancak, bu dönemde ortaya çıkan bölgesel sorunları çözme ve çatışmaları önleme konusunda APİ'nin ve BAB'ın zayıflığı, özellikle Yugoslavya iç savaşında etkili olamamaları, AB için güvenlik ve dış politika alanında yeni bir yapılanmanın inşasını zorunlu hâle getirmiştir.

Bu dönemde Birlik içinde ortak ve etkin bir dış politikanın oluşturulması, ekonomik alanda kurulan ortaklığın savunma alanına da genişletilebilmesi için Maastricht Antlaşması öncesinde yapılan pek çok girişim sonucunda, bu alanda bazı düzenlemeler yaşama geçirilmiştir. Bu çabalar, arzu edilen etkinliğe sahip olmasa da ortak bir dış ve güvenlik politikasının oluşturulması bağlamında, Birlik içinde önemli yol kat edilmesini sağlamıştır. Hedeflenen ortaklık yapısının oluşturulamamasının kök nedeni, üye devletler arasında Birlik'in siyasî yapısı ve geleceği ile ilgili ortak bir uzlaşının sağlanamamış olmasıdır.¹⁴⁴

2.2.1.2. Kurumsallaşma Dönemi

Maastricht (AB) Antlaşması'ndan (1992) Lizbon (Reform) Antlaşması'na (2007) kadar olan dönem “Kurumsallaşma Dönemi” olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin en önemli özelliği, Avrupa savunma ve güvenlik yapısını oluşturma çalışmalarının AT yapısında yer almayan BAB ile Birlik dışından sağlanmaya çalışılmasının yanı sıra Antlaşma ile kurulan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası sütunu ile AB'nin dış politika ve güvenlik alanında kendi kurumlarını yaratması ve geliştirilen politika araçları ile bu alanda üye devletler arasında bağlayıcılık yaratılmasına

¹⁴⁴ Sinem Kocamaz, “Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Geleceği”, **Ege Akademik Bakış**, 10 (3), 2010, s. 955.

çalışılmasıdır. Üye devletlerin zorunlu uyumunu sağlayacak ortak bir savunma ve güvenlik yapısı ve karar mekanizmasının Topluluk Antlaşması içine alınması başariyama da yaratılan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası sütunu ve kurumları ile ortak Avrupa savunma yapısının oluşturulmasında önemli bir ilerleme kaydedilmiştir.

Maastricht Antlaşması ile karar alma süreçleri birbirinden farklı, üç temel sütundan oluşan AB Antlaşması imzalanmıştır. Ekonomik ve Parasal Birlik (AT) birinci sütunu, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası [(OGSP), Common Foreign and Security Policy, CFSP] ikinci sütunu, Adalet ve İçişlerinde İş Birliği ise üçüncü sütunu oluşturmuştur. Yine bu Antlaşma ile BAB, Birlik'in savunma konularında yetkili kılınmıştır.¹⁴⁵ Ancak, Maastricht Antlaşması her ne kadar ODGP'yi içine alarak ona hukuki bir özellik kazandırsa da hükümetlerarası statüye tabi olmasının ötesinde bir yenilik getirmiş değildir. Yine de Antlaşma, ODGP'nin karakterini ve amaçlarını ortaya koyması, ortak eylem ve ortak tutum olarak tanımlanan iki önemli dış politika aracı oluşturması açısından önemlidir. Ortak eylem ile, AB Bakanlar Konseyinin belirlediği somut hedeflere ulaşılabilme amacıyla üye devletler arasında koordinasyon sağlanarak kaynakların yönlendirilmesi; ortak tutum ile özel bir konu hakkında belirlenen AB tutum veya yaklaşımı doğrultusunda üye devletlerin kendi ulusal politikalarını uyumlandırmaları amaçlanmıştır. İlave olarak; ortak bir savunma politikasının belirlenmesi ile ilgili temel ilkelerin ortaya konulması açısından önem taşıyan Antlaşma ile AB'nin savunmasıyla ilgili karar ve faaliyetler BAB'ın sorumluluğu altına alınmıştır. Böylece BAB'ın, hem AB'nin savunma ayağı hem de NATO'nun Avrupa kanadı olarak geliştirilmesi öngörülmüştür.¹⁴⁶ Maastricht Antlaşması ile ilk defa AB antlaşmalarında ortak bir dış ve güvenlik politikasının tanımlanması ve uygulanmasının yer olarak hukuki bir statünün oluşturulması, üye devletler arasında dış ve güvenlik politikalarında koordinasyon ve bağlayıcılık yaratılması, ODGP ve OGSP'nin kurumsallaştırılması açısından önemlidir.

BAB Bakanlar Konseyi, savunma alanında ortak politika oluşturma çabaları kapsamında; 19 Haziran 1992'de, Petersberg Görevleri olarak adlandırılan askerî ve güvenlik konularındaki öncelikleri belirlemiştir. Petersberg Deklarasyonu ile BAB'ın

¹⁴⁵ Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992, "TITLE V, Article J.4", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EN> (08.03.2019), s. 59,

¹⁴⁶ Kocamaz, ss. 955-956.

otoritesi altında hareket eden ulusal askerî birliklerin;

- a. İnsani yardım ve kurtarma görevlerinde,
- b. Barışı Koruma görevlerinde,
- c. Uzlaştırma dâhil kriz yönetimi için muharebe kuvveti görevlerinde

kullanılacağı açıklanmıştır. Petersberg Deklarasyonuna kadar bu görevler, AB'nin otoritesi altında BAB'ın yönlendirdiği operasyonlarda uygulanmaktaydı. AB yasalarında olmamasına rağmen, bir şekilde savunma uygulamalarına sahip olan Birlik'in eylemlerini ve kararlarını detaylandırmak ve uygulamak için BAB'ın Birlik'in gelişiminin ayrılmaz bir parçası olduğu Maastricht Anlaşması ile (madde J.4.2) ilişkilendirilmiştir.¹⁴⁷ Özetle deklarasyon; etkileri için yasal çerçeveyi ve usulleri belirlemekte ve BAB operasyonu kararlarının, BM kararlarına uygun olarak BAB Bakanlar Konseyi tarafından alınacağını ifade etmekteydi. Sonraki yıllarda Petersberg görevlerinin çerçevesinin belirlenmesinde ve uygulanmasındaki performansın düş kırıklığı yaratması üzerine BAB'ın faaliyetleri, sivil güvenlik hizmetleri ile sınırlandırılmıştır. Genel olarak ODGP'nin yürütülmesi ve sonuçları etkisiz görülerek, özellikle Antlaşma'nın J.4 maddesinin uygulanması tatmin edici bulunmamıştır.¹⁴⁸ Maastricht Antlaşması madde J.4. EK-3'de verilmiştir.

Haziran 1996 Berlin NATO Bakanlar toplantısında Avrupa liderliğindeki müdahaleler için işlevsel bir model geliştirme arayışında olan Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa için mevcut tek çözüm, NATO ve BAB ilişkisinin kurulmasıydı. Berlin deklarasyonu, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'ni her zaman olduğundan daha açık şekilde başlatmakla kalmamış; aynı zamanda, NATO ve BAB'ın ortak çalışması için tam ve özel bir program ortaya koymuştur.¹⁴⁹ Bu toplantıda, NATO içerisindeki Avrupa parçasının güçlendirmesi kapsamında AGSK'nın geliştirilmesi ve BAB'ın buna nezaret etmesi kararı ilan edilmiştir.¹⁵⁰

1997 Amsterdam Antlaşması ile BAB'ın AB'nin ayrılmaz bir parçası olduğu,

¹⁴⁷ Fabien Terpan, "Tasks and Instruments for Implementing the CSDP", **The Treaty on European Union (TEU)**, (Ed. Hermann-Josef Blanke ve Stelio Mangiameli), Springer Heidelberg, New York, 2013, s. 1242.

¹⁴⁸ Fabrizio Pagani, "A New Gear in the CFSP Machinery, Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union", **European Journal of International Law**, Cilt: 9, Sayı: 4, Ocak 1998, ss. 738-739.

¹⁴⁹ Bailes ve Messervy-Whiting, s. 35.

¹⁵⁰ NATO, "Development of The European Security and Defence Identity (ESDI) Within NATO", **Bilgilendirme**, <https://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/05esdi.pdf>, (18.03.2019).

özellikle insani yardım ve kurtarma, barışı koruma, uzlaştırma dâhil kriz yönetimi için muharebe kuvvetleri görevleri bağlamında Birlik'in operasyonel hale gelmesini sağladığı ve ODGP'nin savunma açısından Birlik'i desteklediği vurgulanmıştır. Ek olarak, Avrupa Konseyinin karar vermesi durumunda Birlik'in, BAB'ın AB'ye entegrasyonunu sağlamak amacıyla ile daha sıkı kurumsal işbirliğini teşvik etmesi gerektiği benimsenmiştir.¹⁵¹ Ayrıca, Antlaşma madde J.7'ye uygun olarak Birlik politikasının, bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının belirgin karakterini zayıflatmaması gerektiği; bu politikanın, bazı üye devletlerin NATO anlaşması ile kazanılmış ortak savunma zorunluluklarına saygı göstermesi ve kurulu Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ile uygun olması gerektiği belirtilmiştir.¹⁵²

Avrupa Güvenlik Yapısı'nda değişim yaratacak AGSP'nin ilk prensipleri 1998 St.Malo zirvesinde ortaya konulmuştur. Bu zirvede AB, uluslararası alanda rolünü tam oynayacak bir konuma ihtiyacı olduğunu, uluslararası krizlere karşı cevap verebilmek amacıyla inandırıcı bir askerî güç ile desteklenecek müstakil harekât yeteneği oluşturmada kullanacağı araçlara ve bu maksatla hazırlığa ihtiyacı olduğunu deklare etmiştir.¹⁵³ St.Malo'da, AB'nin en ciddi askerî oyuncularını olan ve müstakil bir AB savunma kapasitesinin kurulabilmesi için aralarında mutlaka bir anlaşmaya varmaları gerektiği herkesçe kabul edilen, Fransa ve Birleşik Krallık tarafından ortaya konan Avrupa savunma otonomisi araştırması üç alanı hedeflemekteydi. Buna göre, ilk alan olan politik/stratejik düzeyde; AB, çıkarlarını Washington'un direktifleri olmadan nasıl tanımlayacağına, nasıl izleyeceğine kendisi karar veriyordu ve sonrasında çıkarlarını işlevsel kılmak için politik irade gösterecekti. İkinci alan olan yetenek düzeyinde; AB, işlevselliğini devam ettirmek için hem askerî hem de sivil araçlar geliştirecekti. Buradaki düşünce, NATO çerçevesinde Avrupalıların temel olarak beleşçilikten (free-ride) yararlanmaya devam etmesi; ancak, Avrupa çerçevesinde zorunlu kaynakların bedelini ödeyecek olmalarıydı. Ve son alan olarak işlevsellik düzeyinde ise; AB, ABD'nin Avrupa alanından ayrılmada ve sorumluluklarını AB'ye devretmede kararlı olduğunun bilincinde olarak, stratejisi ve çıkarları doğrultusunda

¹⁵¹ Pagani, s. 740.

¹⁵² Treaty of Amsterdam Amending The Treaty on European Union, "The Treaties Establishing The European Communities And Certain Related Acts", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN> (18.03.2019), s. 12.

¹⁵³ Bindi, s. 36.

belirli deniz aşırı görevleri icra edebilmek için yavaş bir şekilde, güven, tecrübe ve yetenek kazanacaktı.¹⁵⁴ Aslında bu zirvenin önemi ne NATO’nun Avrupa savunmasındaki öncelikli rolünün tanımlanması ne de Avrupa savunmasının “Avrupalı” olmasıdır. Bu zirvenin önemi; yeni AB güçlerinin, ODGP çatısı altında ve hükümetlerarasıcılık temelinde geliştirilmesi zorunluluğunun vurgulanmasıdır.¹⁵⁵ Ortak bir Avrupalı Savunma Yapısı yaratma yolunda AB savunma yeteneğinin ODGP çatısı altında geliştirilmesi kararı, Avrupalı kanadın bir başarısı olarak kabul edilse de kararların hükümetlerarasıcılık temelinde alınacak olması, Avrupa savunma yapısının geliştirilmesinin AB’nin Atlantikçi kanadı tarafından kontrol altında tutulacağının göstergesidir.

1999 Köln Avrupa Konseyi’nde, AB’nin uluslararası alandaki rolünün tam oynaması gerektiği; bu amaçla, AB’ye OGSP ile ilgili sorumluluklarını üstlenmek için gerekli araç ve yetenekleri verme niyetinde olduğu açıklanmıştır. Ayrıca, OGSP’nin hedefleri ve ortak savunma politikası doğrultusunda Konseyin, AB Antlaşması’nda tanımlanan çatışma önleme ve kriz yönetimi ile Petersberg görevleri alanındaki tüm kararları alabilmesi gerektiği; uluslararası krizlere karşı koyabilmek maksadıyla Birlik’in güvenilir askerî güç ve gerekli hazırlıkla desteklenmiş müstakil harekât yeteneğine ve bunu kullanmadaki karar araçlarına ulaşmaya mecbur olduğu belirtilmiştir. Böylece AB’nin, BM Anlaşması prensiplerine uygun olarak uluslararası barış ve güvenliğe katkı yapma yeteneğinin artacağı vurgulanmıştır. Ek olarak, BAB’ın bir organizasyon olarak amacını tamamladığı ifade edilmiş ve BAB’ın işlev ve Petersberg görevleri alanındaki sorumluluklarının AB tarafından yürütülmesine yönelik gerekli yapının hazırlanması kararı alınmıştır.¹⁵⁶ Köln deklarasyonu, artık AB’nin sadece sivil güç olmayacağı, Avrupalıların askerî bir harekât için müstakil yetenek yaratıp yaratmayacağı konusundaki AB, BAB ve NATO içindeki tartışmaların sonlandığının ilanıdır. AB içinde bu gibi bir yeteneğin yaratılması kararı, aynı zamanda bu yeni askerî yeteneğin boyutu, kapsamı, etkisi ve NATO ile ilişkilerinin

¹⁵⁴ Jolyon Howorth, “European Defence Policy between Dependence and Autonomy: a Challenge of Sisyphian Dimensions”, **The British Journal of Politics and International Relations**, Cilt: 19, 2017, s. 22.

¹⁵⁵ Bailes ve Messervy-Whiting, s. 39.

¹⁵⁶ European Parliament, “Cologne European Council 03–04 June 1999, Conclusions of The - Presidency, Annex III - Declaration of the European Council and Presidency Report on Strengthening The European Common Policy on Security and Defence”, **Başkanlık Sonuç Değerlendirmesi**, http://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm#an3, (19.03.2019).

belirlenmesi hakkında yeni bir tartışmayı da başlatmıştır. Kısa bir ifade ile AGSP, etkili olarak 1999 Köln Avrupa Konseyi'nde yaratılmıştır.¹⁵⁷

1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nde, AB'nin askerî ve sivil kriz yönetim yeteneğinin, güçlendirilmiş güvenlik ve savunma konusunda ortak Avrupa politikasının bir parçası olarak geliştirilmesi niyeti vurgulanarak ileri bir adım daha atılmıştır. Konsey, temel amacının uluslararası krizlere karşılık vermek için NATO'nun bir bütün olarak katılmadığı operasyonlarda, AB liderliğinde askerî harekât kararı almak, başlatmak ve icra edebilmek amacıyla müstakil bir yeteneğin geliştirmesinin planlandığını deklere etmiştir.¹⁵⁸ Petersberg görevlerinin uygulanması için üye devletlerin, gönüllü olarak 2003'e kadar, 60 gün içerisinde intikal edebilen, 1 yıl süreli görev icra kapasiteli, gerekli komuta kontrol, istihbarat lojistik yeteneklerine ve diğer savaş destek unsurlarına sahip, gerektiğinde uygun hava ve deniz unsurları ile desteklenecek 15 tugay veya 50.000-60.000 kişilik kara gücünün oluşturulmasına katkı sağlaması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Petersberg görevlerinin tamamının yerine getirilmesi maksadıyla; gönüllü, koordineli ulusal ve çok uluslu çabalar yolu ile başarılabilecek komuta kontrol, istihbarat ve stratejik ulaşım alanlarında kolayca konuşlandırılabilir askerî ve kolektif yetenek hedeflerinin hızla geliştirilmesi için ortak bir Avrupa temel hedefi benimsenmiştir. İlaveten, Birlik'in Petersberg operasyonları hakkında karar alabilmesi, operasyonların politik kontrolünü ve stratejik yönlendirmesini sağlamak amacıyla Konsey içerisinde, elçilik seviyesindeki ulusal temsilcilerde oluşan sürekli Politik ve Güvenlik Komitesi [(PGK), Political Security Committee, PSC], üye devletlerin genelkurmay başkanlarından oluşan AB Askerî Komitesi [(ABAK), Military Committee, EUMC] ve gerekli askerî uzmanlığı sağlayacak AB Genelkurmay'ını [(AB Gnkr) Military Staff, EUMS] içeren yeni politik ve askerî yapının kurulması da kararlaştırılmıştır. Ek olarak, Petersberg görevlerinin kararlılıkla icra edilebilmesi için üye devletlerin ulusal ve çok uluslu askerî yeteneklerini geliştirmelerini gerektireceği; bunun, aynı zamanda, NATO'nun yeteneklerini güçlendirecek ve Avrupa güvenliğini geliştirmede Barış için Ortaklık'ın

¹⁵⁷ Dirk Peters, **Constrained Balancing: The EU's Security Policy**, Palgrave Macmillan, New York, 2010, ss. 21, 26.

¹⁵⁸ Akan Malici, **The Search for a Common European Foreign and Security Policy: Leaders, Cognitions, and Questions Of Institutional Viability**, Palgrave Macmillan, New York, 2008, s. 12.

[BİO, Partnership for Peace (PfP)] etkinliğini artıracığının altı çizilmiştir.¹⁵⁹

Mart 2000 Lizbon gayri resmî Avrupa Konseyinde, üçüncü ülkelerin AB askerî kriz yönetim yapısına dâhil edilmesi ve 1999 Helsinki Avrupa Konseyi sonuçları doğrultusunda AB'nin NATO ile ilişkilerinin daha da geliştirilmesine yönelik bir rapor hazırlanması ihtiyacı ile Feria Avrupa Konseyine kadar ya da Konseyinde bir Sivil Kriz Yönetimi Komitesinin kurulması beklentisi ilan edilmiştir.¹⁶⁰

Haziran 2000 Santa Maria da Feria Avrupa Konseyinde, AGSP'yi de kapsayan ODGP'nin tüm alanları ile ilgili ulusal temsilcilerden oluşan geçici Politik ve Güvenlik Komitesi'nin kurulması resmen onaylanmış, PGK'ya tavsiyede bulunmak üzere askerî delegasyon tarafından temsil edilen Savunma Bakanları'ndan oluşan, geçici AB Askerî Komitesi ve AB Genelkurmayı kurulmuştur. Bunun yanı sıra, küresel barışı koruma görevlerine destek verebilecek 5.000 kişilik iyi eğitilmiş polis gücü olan Avrupa Güvenlik ve İstihbarat Gücü [(AGİG), European Security and Intelligence Force, ESIF] oluşturulmuştur.¹⁶¹

Helsinki Temel hedefleri doğrultusunda oluşturulacak ve üye devletlerin, gönüllülük prensibi temelinde insan gücü ve askerî silah, teçhizat ve araç ile katkıda bulunacakları askerî gücün, başlangıç harekât isterlerinin karşılanma durumunu ve eksiklikleri belirlemek üzere AB Yetenek Taahhüt Konferansı (Capability Commitments Conference) Kasım 2000'de toplanmıştır. Konferansta, AB'yi müstakil harekât icra edebilecek yeteneğe kavuşturmak için güçlendirilmesi gereken ihtiyaçlar tanımlanmıştır. Buna göre stratejik taşıma, komuta kontrol ve istihbarat toplama alanlarında daha fazla yetenek kazanılmasına ihtiyaç duyulduğu ilan edilmiştir.¹⁶² Bazı alanlarda, 100.000 üstünde asker, 400 muharip uçak ve 100 muharip gemi gibi taahhüt fazlalığı; stratejik hava taşıması ve helikopterler dâhil taktik ulaşım gibi bazı alanlarda ise taahhüt eksikliği vardı. Bu konferansta üye devletler, katkıda bulunacakları kuvvetlerin bileşimi ve hazır olma zamanları konusundaki taahhütlerini, kendileri ile

¹⁵⁹ European Parliament, “Annex 1 to Annex IV Presidency Progress Report to The Helsinki European Council on Strengthening The Common European Policy on Security and Defence”, **İlerleme Raporu**, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel2_en.htm#IVa, (05.05.2019).

¹⁶⁰ European Parliament, “Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 Presidency Conclusions, II. Common European Security and Defence Policy”, **Başkanlık Değerlendirme Raporu**, http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm?textMode=on#2, (05.05.2019).

¹⁶¹ Robert M. Cutler ve Alexander Von Lingen, “The European Parliament and European Union Security and Defence Policy”, **European Security**, Cilt: 12, Yaz 2003, ss. 10-11.

¹⁶² Bastian Giegerich ve William Wallace, “Not Such a Soft Power: The External Deployment of European Forces”, **Survival Global Politics and Strategy**, Cilt: 46, Sayı: 2, 2004, s. 176.

koordine kurulmadan harekât planı hazırlanmasına imkân vermeyecek bir şekilde karmaşık yapmışlardır.¹⁶³ Böylelikle kendilerinin onayı olmaksızın bir harekât planının hazırlanmasını olanaksız kılmışlardır. Yine de Yetenek Taahhüt Konferansı, ilk kez mevcut yeteneklere dayanarak ulusal katkı kataloğunun hazırlanması ve müstakil bir harekât icra edilmesinde AB'nin eksikliklerin ortaya konulması açısından önemlidir.

Aralık 2000 Nice Avrupa Konseyi'nde, AB'nin uluslararası alandaki rolünü tam olarak uygulaması için, kriz yönetimi ve çatışma önlemede tutarlı bir Avrupa yaklaşımı geliştirmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.¹⁶⁴ Zirvede, kalıcı politik ve askerî yapının geliştirilmesi yolu ile AB askerî kapasitesinin artırılması, AB Antlaşması'nın revize edilerek BAB kriz yönetim yeteneklerinin AB'ye devredilmesi ve kriz yönetim operasyonlarında politik kontrolü ve stratejik liderliği sağlamak amacıyla Konsey'in yetkilendirilmesi kabul edilmiştir. Ancak; planlanan geliştirme süreci, AB (Nice) Antlaşması'nın 2001 yılında yapılan İrlanda referandumunda ret edilmesiyle gecikmiştir.¹⁶⁵ Bu zirvede, daha önce geçici olarak yaratılmış AGSP yapılarının işlevi, rolleri ve çalışma usulleri üzerinde uzlaşma sağlanması ile ODGP'nin Brükselleştirilmesine katkı sağlanmıştır. Ayrıca yine bu zirvede, AB'nin birinci ve ikinci sütunu bir araya getiren uyumlu ve etkili bir kriz yönetimi yaklaşımı geliştirmedeki kararlılığı tekrar vurgulanarak, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin ve AB aday ülkelerin AGSP operasyonlarına katılım koşulları da belirlenmiş ve kalıcı AB-NATO danışma ve iş birliği antlaşması tanımlanmıştır.¹⁶⁶

Kasım 2001'deki Yetenek Geliştirme Konferansında (Capabilities Improvement Conference) askerî kapasitenin hedeflenen seviyeye çıkarılabilmesi için ihtiyaç duyulan başlıca yatırım alanları belirlenmiştir. Üye devletler, bu konuda

¹⁶³ European Parliament, "The European Security and Defence Policy: From the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups", **Bilgi Notu**, 12.09.2006 http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede030909noteesdp_/sede030909noteesdp_en.pdf, (05.05.2019), s. 10.

¹⁶⁴ Annika Björkdahl, "Norm Advocacy: A Small State Strategy to Influence the EU", **Journal of European Public Policy**, 15:1, Ocak 2008, s. 142.

¹⁶⁵ Neil Winn, "CFSP, ESDP, and the Future of European Security: Whither NATO?", **The Brown Journal of World Affairs**, Cilt: 9, Sayı: 2, Kış/İlkbahar 2003, s. 154.

¹⁶⁶ European Parliament, "The European Security and Defence Policy: from the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups", **Bilgi Notu**, 12.09.2006, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede030909noteesdp_/sede030909noteesdp_en.pdf, (09.04.2019), ss. 15-16.

kapsamlı bir konferansın planlanması yerine yeni yatırımların yapılması ve gayretlerin askerî yeteneklerin geliştirilmesine odaklanmasını düşünüyorlardı. Bu konudaki çalışmalar, belirli yeteneklere yatırım yapmaya istekli devletlerden oluşan çeşitli eylem gruplarının kurulması üzerine yoğunlaşmıştı.¹⁶⁷ AB Savunma Bakanları, NATO'nun Savunma Yetenek İnisiyatifi ve Prag Yetenekler Taahhüdü ile uyumlu bir Avrupa Kabiliyet Eylem Planı [(AKEP), European Capabilities Action Plan, ECAP] üzerinde anlaşmışlardır. Bu amaç doğrultusunda, daha sonra ASA içerisine alınacak çeşitli çalışma grupları kurulmuştur.¹⁶⁸

Yeteneklerdeki eksikliklere rağmen, Aralık 2001 Laeken Konseyi'nde AGSP'nin kısmen operasyonel olduğu ilan edilmiştir. AGSP'nin operasyonelliği için bu erken yapılmış açıklamadan daha önemli olan, uzun süre beklenen 2002'nin sonundaki Berlin Plus (Artı) Antlaşması'nın NATO tarafından onaylanmasıdır. Türkiye'nin anlaşmaya, Berlin Plus'da çizilen AB askerî kararlarına ve harekâtlarına GKRY ve Malta'nın katılmama koşulu ile rıza vermesiyle, zor ve uzun soluklu müzakerelerdeki son engelde ortadan kalkmış ve AGSP'nin, NATO'nun varlıklarından, özellikle planlama yeteneklerinden yararlanmasının önü açılmıştır.¹⁶⁹ Aralık 2002 Berlin Plus Antlaşmaları gereği AB, üye devletlerden herhangi birinin harekât karargâhını veya NATO altyapı ve yeteneklerini kullanarak müstakil bir harekât icra edebilecekti. İkinci alternatif tercih edildiğinde AB, NATO'nun planlama tesislerine erişim ile AB liderliğindeki askerî bir harekât için NATO'dan bir Avrupa komuta seçeneğinin hazır bulundurmasını ve NATO yeteneklerinin kullanımını talep edecekti. Berlin Plus antlaşmaları hem pragmatik hem de sembolik özellik taşımaktadır. Avrupalıların temel ekipman eksikliğini ve AGSP çerçevesinde temel bir askerî harekât icra edebilmek için gerekli lojistik yetersizliğini gidermesi nedeniyle pragmatik; çoğu üye devlet için yüksek önem taşıyan NATO ve AB'nin birbirine bağlanmasını kurumsallaştırması nedeniyle sembolik özelliğe sahipti.¹⁷⁰

Mart 2003'de Fransa ve Birleşik Krallık'ın liderlik ettiği bazı AB ülkelerinden

¹⁶⁷ Michèle Knodt ve Sebastian Princen, **Understanding the European Union's External Relations**, Routledge, Londra, 2005, s. 25.

¹⁶⁸ Frédéric Mérand, **European Defence Policy: Beyond the Nation State**, Oxford University Press, New York, 2008, s. 36.

¹⁶⁹ Freire, s. 13.

¹⁷⁰ Nicola Verola, "The New EU Foreign Policy under the Treaty of Lisbon", **The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World**, (Ed. Federiga Bindi ve Irina Angelescu), 2. Basım, The Brookings Institution, Washington D.C., 2012, s. 57.

oluşan grubun, ortak AB tutum kararı almaksızın ABD ile birlikte Irak müdahalesine (2. Körfez Savaşı) katılma kararı hem OGSP'nın hem de dönemin OGSP Yüksek Temsilcisi (YT) Javier Solana'nın pozisyonunu zayıflatmıştır. Mayıs 2003 Kastellorizo, Rodos'taki gayri resmî AB Dışışleri Bakanları toplantısında YT, acilen Avrupa strateji konseptini hazırlamakla görevlendirilmiştir. “Daha iyi bir dünyada güvenli bir Avrupa” taslağı, Haziran 2003 Lüksemburg AB Konseyi'nde müzakere edilmiş ve olumlu karşılanmıştır. Avrupa Güvenlik Stratejisi [(AGS), European Security Strategy, ESS], Haziran 2003 Selanik Avrupa Konseyi'nde kabul edilmiş ve Aralık 2003 Brüksel Avrupa Konseyi'nde onaylanmıştır. AB'nin ilk resmî ve kapsamlı güvenlik stratejisinin benimsenmesi, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının gelişimde kavramsal ve süreçsel bir dönüm noktası olarak görülebilir. AGS, AB'nin küresel arenada bir oyuncu olma tutkusunun ve farkındalığının gelişmesinde önemli bir basamak oluşturmıştır.¹⁷¹

AGS; güvenlik çevresinin analizi, stratejik hedeflerin tanımlanması ve AB için politika etkilerinin değerlendirilmesi başlıkları altında üç bölümde düzenlenmiştir. Güvenlik çevresi analizinin başlangıç noktası, küreselleşmenin etkisidir. Birbirine bağlı yapılar iç ve dış güvenlik konularını ayrılmaz bir hâle getirmiş; ulaşım, enerji, enformasyon ve diğer alanlarda Avrupa'nın bağımlılığını artırmış ve onu kırılganlaştırmıştır. Güvenlik çevresi analizi ile AGS'de;

- a. Terörizm,
- b. Kitle imha silahlarının yayılması,
- c. Bölgesel çatışmalar,
- ç. Başarısız devletler,
- d. Organize suç başlıkları altında birbiriyle yakından bağlantılı beş temel

tehdit alanı ortaya konulmuştur. İkinci başlık altında AGS'de;

- a. Tehditlerin ele alınması,
- b. Komşu ülkelerde güvenliği inşa etmek,
- c. Etkili çok katmanlılık olmak üzere üç stratejik hedef tanımlanmıştır.

Tehditlerin ele alınması hedefi ile; AB'nin temel tehditleri, küreselleştirilmiş yeni güvenlik çevresinin acil gerekliliklerini dikkate alarak izleyeceği, küresel çağda yakın

¹⁷¹ Alyson J. K. Bailes, “The European Security Strategy, An Evolutionary History”, **SIPRI Policy Paper**, Sayı: 10, 2005, ss. 1, 9-11.

tehditler kadar uzaktaki tehditlerin de endişe yarattığı ve ilk savunma hattının genellikle deniz aşırı bölgelerden başlayacağı vurgulanmaktadır. İkinci hedef olan komşu ülkelerde güvenliği inşa etme ile AB, Avrupa’da güvenliği sağlama maksadıyla iş birliği içinde olduğu çevre devletlerle, güvenlik alanında olduğu kadar politik, ekonomik ve kültürel alanlarda da ortaklık yaratma yolu ile “iyi yönetilen ülkeler çemberi” kurmayı amaçlamaktadır. Son hedef olan etkili çok katmanlılık ile AB, güçlü bir uluslararası toplum, iyi işleyen uluslararası kurumlar ve kural bazlı uluslararası bir düzenin kurulmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, Avrupa’nın önceliği, sorumluluklarını yerine getirmesi ve etkinliğinden dolayı BM’yi bu sistemin merkezinde tutmaktır. Uluslararası yapı, bir yanda Dünya Ticaret Örgütü ve uluslararası finansal kurumlardan diğer yanda AGİT, Avrupa Konseyi, Güneydoğu Asya Milletler Topluluğu [(AESAN), Association of Southeast Asian Nations], Güney Amerika Ortak Pazarı [(MERCOSUR), Mercado Comun del Cono Sur-Southern Common Market] ve Afrika Birliği gibi bölgesel örgütler gibi diğer küresel kurumlardan oluşmaktadır. NATO’nun önemli bir ifadesi olduğu transatlantik ilişkiler, sadece AB’nin çift taraflı çıkarlarında değil bir bütün olarak uluslararası toplumun ana ögesi olarak tanımlanmaktadır. AGS’nin üçüncü ve son bölümündeki politika etkileri başlığı altında, AB’nin daha aktif, daha yetkin, daha fazla birlikte hareket etmesi ve diğerleriyle uyumlu çalışması çağrısı yapılmaktadır. Daha aktif olma, AB’nin etrafındaki ülkeler kötüleşmeden, yayılma emareleri tespit edildiğinde ve insanlık aciliyetleri ortaya çıkmadan önce harekete geçmek amacıyla erken ve hızlı gelişen ve gerektiğinde müdahaleyi sağlamlaştıran “önleyici anjajman” stratejisi olarak adlandırılan stratejik bir kültürün geliştirilmesi anlamındadır. Daha yetkin olma, en öncelikli olarak askerî gücün daha çok sayıda, daha esnek mobil kuvvetlere dönüştürme ve bu gücü yeni tehditlere karşı koyabilecek hâle getirme ihtiyacıdır. AGS, tek bir havuzda toplanmış ve paylaşılmış varlıkların sistematik kullanımı yolu ile dublikasyonları, masrafları azaltma ve orta vadede yetenekleri artırma bağlamında savunma için daha fazla kaynak sağlanması ve kaynakların daha etkili kullanımını hedeflemektedir. Ele alınan diğer alanlar sivil kaynaklar, diplomatik kapasite ve istihbarat paylaşımıdır. “Daha uyumlu” başlığı altındaki strateji; güvenlik için üye devletlerin askerî ve sivil yetenekleri ile farklı enstrümanları bir araya getirmenin bir zorluk olduğunu, aynı gündemin diplomatik çaba, gelişme, ticaret ve çevre

politikalarında da takip edilmesinin gerektiğini, yalnızca AB araçları arasında değil, aynı zamanda tek tek üye devletlerin dış faaliyetlerini de kapsayan daha fazla tutarlılığa ihtiyaç olduğunu ifadesidir. Sonuç olarak AGS, AB'nin kilit aktörler ile ortaklık kurulması ve uluslararası örgütlerde çok katmanlı işbirliği sağlama yolu ile çalışacağını belirtmektedir.¹⁷²

Temmuz 2004'deki Brüksel Avrupa Konseyi toplantısında benimsenen yeni Temel Hedefler (TH) 2010'nun (Headline Goal 2010) açıklanması ile AB, askerî yeteneklerini güçlendirme sürecinde yeni ve niteliksel olarak farklı bir aşamaya girmiştir. Helsinki Temel Hedefleri üzerine inşa edilen TH 2010, Birlik'in 2010 yılına kadar birlikte çalışabilirlik, intikal edilebilirlik ve sürdürülebilirliği içeren kriz yönetimi operasyonlarının tüm boyutlarına tam uyumlu bir yaklaşım uygulayarak, hızlı ve kararlı hareket ile bir krize karşılık verebilmeyi taahhüt etmekteydi. Üye devletler 2010 öngörüsü ile 2004'ün sonuna kadar hem ASA'nın hem de Sivil-Askerî Planlama Hücresinin kurulmasını, 2005'e kadar AB Stratejik Hava Taşımacılığı Komutanlığının uygulamaya konulması, 2007'ye kadar geniş ölçüde AB Muharebe Gruplarına (MG) dayanan yüksek hazırlık seviyeli kuvvet paketlerini intikal ettirebilme yeteneğinin kazanılması, 2008'e kadar bir AB uçak gemisi ve birleşik hava grubu ile eskortuna sahip olunması ve 2010'a kadar tüm muharebe teçhizatı ve varlıklarının ağ bağlantıları ile tam uyumluluğunun sağlanması amacıyla ihtiyaçları tanımlamışlardır. Küçük, hızlı intikal edebilen, yüksek yoğunluklu savaş yeteneğine sahip birimlere odaklanmasıyla TH 2010, başarılı bir şekilde hedefi nicelikten niteliğe çevirmiştir. MG'ler, ihtiyaç duyulan bölgeye 15 gün içerisinde intikal ederek arazi koşullarında 30 güne kadar harekât icra edebilen, orman, çöl veya dağ koşullarında savaş için hazırlanmış ve her biri 1500 askerden oluşan birimlerdi. Bunlar, askerî açıdan etkin, inandırıcı, hızlı intikal edebilir, büyük harekâtların ilk safhası için veya müstakil harekât yetenekli uyumlu muharebe paketi olarak tanımlanıyorlardı. Kasım 2004 Savunma Bakanları Konseyi toplantısında, 13 MG'nin kurulduğu açıklanmış,¹⁷³ 2021 yılı itibarı ile bu sayı operasyona hazır 18 MG'ne ulaşmıştır.

¹⁷² Sven Biscop, **The European Strategy, A Global Agenda for Positive Power**, Ashgate, Hants, 2005, ss. 15-18.

¹⁷³ Jolyon Howorth, "The European Security Strategy and Military Capacity: The First Significant Steps", **The EU and the European Security Strategy: Forging a Global Europe**, (Ed. Sven Biscop ve Jan Joel Andersson), Routledge, New York, 2008, ss. 91-92.

TH 2010, birbirinden farklı kriz yönetimi araçlarının birlikte çalışması üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede, askerî birliklerin intikal edebilirliği ve harekâtın sürdürülebilirliği gibi diğer niteliksel gereksinimlere yoğunlaşmasıyla TH 2010, öncellerinden çok daha isabetli bir şekilde hazırlanmıştır. Doküman aynı zamanda askerî birliklerle birlikte konuşlandırılacak sivil kriz yönetim araçlarını da tanımlamıştır. Sürdürülen faaliyetler kapsamında, Aralık 2004’de Brüksel Avrupa Konseyi Temel Sivil Hedef 2008 konseptini onaylamıştır. Sivil AGSP kriz yönetimi için çok sayıda hedef belirleyen doküman 2008’e kadar AB’nin sahip olmayı amaçladığı sivil yetenek alanlarında kullanacağı uzman miktarını ortaya koyarak AB’nin sivil AGSP kriz yönetimi için ihtiyaç duyduğu yetenekleri güçlendirmesine sağlam bir temel hazırlamıştır.¹⁷⁴ Bu bağlamda AB üye devletleri sivil kriz yönetimi çerçevesinde; güvenliği sağlama, hukukun üstünlüğü, sivil yönetim, sivil koruma, gözlem görevleri ve AB özel temsilcilerinin desteklenmesi olmak üzere altı öncelikli sektör tanımlamışlardır. Doküman, AB’nin güvenlik sektörü reformuna katkıda bulunabileceğini, silahsızlanma, terhis ve tekrar entegrasyon sürecini destekleyebileceğini belirtmekteydi. AB, entegre ve değişken sivil kriz yönetim paketlerini, sahada özel ihtiyaçlar için konuşlandırabilecek; tavsiye, eğitim, izleme ve yedek görevler aracılığıyla yerel kurumları güçlendirmeye katkı sağlayabilecekti. AB bu konuda kendisine hedef olarak, kriz yönetim konseptinin konsey tarafından kabulü sonrasında 5 gün içinde bir görev başlatma kararı almayı ve görevin başlamasından 30 gün içinde belirli sivil AGSP yeteneklerini konuşlandırabilme yeteneğine sahip olmayı koymuştur. Dokümana göre AGSP sivil kriz yönetim görevleri; tek başına, askerî operasyonlarla birleşik veya yakın iş birliğinde intikal edebilecekti.¹⁷⁵

Temel Sivil Hedef (TSH) 2008, Birlik’in önleyici kriz yönetimine odaklanmasını yeniden vurgulamakta ve bunları başarmak için yeteneklerin geliştirilmesini hatırlatmaktadır. TSH 2008’in sonucunu aldıktan sonra sivil ve askerî kriz yönetim hedefleri arasında uyumu artırmak için başlatılan TSH 2010, önceli TSH 2008’e benzer bir metodoloji izleyerek sivil-asker iş birliğine odaklanma düzeyini artırmış ve askerî temel hedef sürecini temel sivil hedeflere yansıtmıştır. Bunun

¹⁷⁴ Svenja Post, **Toward a Whole-of-Europe Approach: Organizing the European Union’s and Member States’ Comprehensive Crisis Management**, Springer, Wiesbaden, 2015, s. 170.

¹⁷⁵ Janne Haaland Matlary, **European Union Security Dynamics, In the New National Interest**, Palgrave Macmillan, New York, 2009, s. 53.

sonucunda hem Sivil hem de Askerî TSH 2010 birbirine paralel olarak tamamlanmıştır. AGSP'nin askerî bölümünün planlanmasıyla birlikte Gayri Askerî Kriz Yönetimi Eylem Planı'nın erken benimsenmesi, AB'nin özellikle sivil kriz yönetimi ile ilgili dokümanlara askerî temel hedefleri yansıttığının bir kanıtıdır.¹⁷⁶

2.2.1.3. Anayasallaşma Dönemi

Bu dönemin en önemli özelliği, AB kurucu antlaşmalarının düzenlenerek AGSP ile ilgili hükümlerin ilk defa AB Antlaşması metnine dâhil edilmesidir. 2007 Lizbon (Reform) Antlaşması ile genel kural olarak nitelikli oy çoğunluğunun getirilmesi ve birçok konuda veto hakkının kaldırılmasının öngörülmesine rağmen, ODP ve AGSP alanlarındaki karar alma usullerinde değişiklik yapılmamış, hükümetlerarasıcılık yönteminin uygulanmasına devam edilmiştir. Antlaşma ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, mevcut yeteneklerini artıracak yeni mekanizmalar ile geliştirilerek Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na dönüştürülmüştür. Ayrıca, savunma ve güvenlik alanında katılımı isteğe bağlı yeni mekanizmalar aracılığıyla uyulması zorunlu kurallar temelinde katılımcı devletler arasında koordinasyon, iş birliği ve karşılıklı bağımlılığı artıracak program ve projelerin başlatılmıştır.

14-15 Aralık 2001 tarihlerinde düzenlenen Laeken Zirvesi sonucunda alınan kararlardan biri AB Anayasası'nın oluşturulmasıdır. Sonuç bildirgesine eklenen, Avrupa Birliği'nin Geleceği Üzerine Laeken Deklarasyonu ile anayasal bir proje başlatılmış, onu 2002 ve 2003'de Anayasal Antlaşma'nın taslağı olan Avrupa Sözleşmesi izlemiştir. Lizbon Antlaşması'na giden süreçte Anayasal Antlaşma'nın 29 Mayıs 2005'de Fransa, 1 Haziran 2005'de Hollanda'da yapılan referandumda ret edilmesi üzerine 16-17 Haziran 2005 tarihlerinde Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi iki yıllık "Düşünme Dönemi"¹⁷⁷ (Period of Reflection) uygulanması kararı

¹⁷⁶ Post, s. 171.

¹⁷⁷ Avrupa Konseyi tarafından alınan düşünme dönemi kararının amacı, her ülkede; vatandaşların, sivil toplum, sosyal ortakların, ulusal parlamentoların ve siyasi partilerin katılımıyla geniş kapsamlı bir tartışmanın yapılabilmesine olanak sağlamak içindir. Bkz. European Council, "Declaration By The Heads Of State Or Government Of The Member States Of The European Union On The Ratification Of The Treaty Establishing A Constitution For Europe", **Basın Bildirisi**, 18 Haziran 2005, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/85325.pdf, (06.04.2020), s. 2.

almıştır. Sonuç olarak, Mart 2007'deki Berlin deklarasyonu temelinde 21-23 Haziran 2007 tarihli Avrupa Konseyi, sonraki bir Hükümetlerarası Konferans (HaK) için detaylı bir direktifi kabul etmiştir. HaK'ın çalışmalarını Ekim 2007'de tamamlaması üzerine Antlaşma 13 Aralık 2007 Lizbon Avrupa Konseyi'nde imzalanmış ve tüm üye devletler tarafından onaylanmıştır.¹⁷⁸

Lizbon Antlaşması; AB, özellikle de OGSP üzerinde;

- a. Stratejik hedef ve AGSP'ye yönelim,
- b. OGSP'yi yürütmekle sorumlu kurumsal yapıların modifikasyonu,
- c. ASA'nın başkanlığında gelecek yetenek geliştirilmesi usulleri olmak

üzere üç alanda değişiklik etkisi yaratmıştır. Modifiye edilmiş stratejik OGSP hedefi, AB'yi daha inandırıcı ve daha etkili aktör yapmak için AB'deki dayanışmayı güçlendirme amacındaki Avrupa Güvenlik Stratejisinin devamıdır. Bu hedef, eninde sonunda AB üye devletlerini; silahlı bir saldırı, doğal bir felaket veya kişilerden kaynaklanan kaza durumunda ortak bir savunma ve dayanışmaya yönlendirecektir. Antlaşma ile AB, OGSP için BAB'tan aktarılan barışı sağlama ve çatışma sonrası istikrarı içeren genişletilmiş Petersberg görevlerini, müşterek silahsızlanma, insani ve kurtarma, askerî danışmanlık ve yardım, kriz yönetiminde muharebe kuvvetleri ile çatışma önleme ve barışı koruma görevlerini kapsayacak şekilde kabul etmiştir.¹⁷⁹ OGSP'yi yürütmekle sorumlu kurumsal yapıların modifikasyonu ile ASA'nın sorumluluğunda yetenek geliştirilmesi usulleri alanındaki değişiklikler ve etkileri ileride geniş olarak ele alınacaktır.

Haziran 2015'deki Avrupa Konseyi'nin AB dış ve güvenlik politikası için kapsayıcı bir stratejinin taslağı hazırlanması talebi üzerine, 28 Haziran 2016'da Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası için Avrupa Birliği Küresel Stratejisi [(ABKS), European Union Global Strategy for Foreign and Security Policy, EUGS] raporu konseye sunulmuştur. AB, ABKS ile dış politika gündemini başlatmıştır. Bu strateji, Birlik'in ortak eylem için paylaşılmış vizyonunu açıklayan bir doküman olarak hizmet görmektedir. ABKS öncelikler ve hedefler koymakta ve AB'nin onları başarma

¹⁷⁸ European Parliament, "Treaty of Lisbon", **Bilgi Formu**, http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.5.pdf, (24.11.2017), s. 1.

¹⁷⁹ Andreas Winter ve David A. Anderson, "Implications of the Lisbon Treaty on the European Union's Common Security Defense Policy and the Emerging Strategic Partnership Between NATO and the EU", **Strategic Insights**, Cilt: 10, Sayı: 3, ss. 72-73.

yollarını tanımlamaktadır. Böylece AB Küresel Strateji ile dikkatini, Avrupa ve Dünya'daki krizlerle başarısız bir çevrede yürüttüğü faaliyetlerine yöneltmiştir.¹⁸⁰

2003 Avrupa Güvenlik Stratejisinin erişilememiş yüksek beklentileri ile karşılaştırıldığında ABKS'nin genel olarak, dış ve güvenlik politikasına daha gerçekçi ve ılımlı yeni bir yaklaşım getirdiği görülmektedir. ABKS yeni uluslararası politik konjonktürü göz önüne alarak, küresel dünyanın modern meydan okumalarına pragmatik bir şekilde yaklaşmakta; odağını, başaramayan “etkileme” hedefinden, “demokrasinin artırılması” hedefine çevirmektedir. ABKS, aslında bir anlamda AB'nin kendi askerî otonomisi sağlama ve NATO'nun ötesine geçme çağrısıdır. Bu bağlamda, Avrupalıların güvenlikleri için daha büyük sorumluluk almalarını ve dış tehditlere karşı caydırıcı olabilmek, karşılık verebilmek ve kendilerini koruyabilmek için hazır olmalarını vurgulamakta; ayrıca, çoğu Avrupalı olan üyelerini bir dış saldırıdan savunmak için NATO mevcut iken, Avrupalıların kendi başına ya da NATO ile birlikte harekete geçebilmek için iş birliği çabalarına kararlı olarak katkıda bulunmaları ve bu amaçla, daha iyi donatılmak, daha iyi eğitilmek ve daha iyi organize olmak zorunda olduklarının altını çizmektedir. Strateji, üye devletlerin ABD ile veya ABD'siz hareket etme yeteneğinin kazanılmasının alt yapısını hazırlamaları olarak yorumlanabilir. ABKS'de daha operasyonel AGSP ihtiyacı vurgulanmakta ve uluslararası hukuk ile tam uyuma yönelik genel bir çağrı yapılmaktadır. ABKS bir AB ordusu kurma çağrısı değildir, basitçe ifade etmek gerekirse AB askerî unsurlarını daha hızlı bir intikal edebilme yeteneğine erişirme hedefidir. Ayrıca dokümanda, Rusya ile ilişkilerde dâhil olmak üzere bölgesel politikalar tüm açıları ile ele alınmakta; Birlik'in güvenliğine, komşuluğa, çatışma ve krizlere yeni bir yaklaşım ortaya koyulmaktadır. Stratejinin ana fikri, AB dış eylem amaçlarını başarmak ve Lizbon Antlaşması'na uygun hareket etmek için farklı aktörlerle birlikte çalışmayı cesaretlendiren bir tetikleyici olmaktır.¹⁸¹ Özetleyecek olursak; Küresel Stratejisi ile AB; kriz yönetimi, ortakların yeteneklerinin yapılandırılması ve Avrupa'nın korunması başlıkları altında

¹⁸⁰ Tom Buitelaar, Joris Larik, Aaron Matta ve Bart de Vos, “The EU's New Global Strategy: Its Implementation In A Troubled International Environment”, **Rapor**, -.10.2016, https://www.academia.edu/31429538/The_EUs_New_Global_Strategy_Its_Implementation_in_a_Troubled_International_Environment, (10.05.2019).

¹⁸¹ Dunja Duic, “EU Global Strategy on Foreign And Security Policy and The Role of High Representative of The Union for Foreign Affairs and Security”, **16th International Scientific Conference on Economic and Social Development The Legal Challenges of Modern World Split**, 1-2 Eylül. 2016, ss. 291-292.

üç stratejik önceliğini açıkça ortaya konmuştur.¹⁸² Görüldüğü gibi güvenlik ve savunma, AB'nin ABKS'nin uygulanmasında yüksek önem verdiği alanlar arasındadır. Savunma yeteneklerinin geliştirilmesinde ilk adım, Avrupa Savunma Fonunun [(ASF), European Defence Found, EDF] başlatılması ve 25 üye devlet tarafından Daimî Yapılandırılmış İş Birliği'nin [(DYİ), Permanent Structured Cooperation, PESCO] aktive edilmesidir.¹⁸³

Lizbon Antlaşması ile söz konusu yapının amacının, ulusal katılım ve katkılarının artırılması ile savunma kapasitelerinin geliştirilmesi ve hedefin, 2010 yılına kadar ulusal ya da çok uluslu kuvvet gruplarını destekleme kapasitesine erişmek olduğu ilan edilmiş olup Antlaşma'nın 42(6) maddesi, üye devletlerin istedikleri taktirde, savunma güvenliği ve savunma politikası alanında DYİ yapısına katılabileceğini öngörmektedir.¹⁸⁴ Bununla beraber, OGSP'yi daha etkili hale getirme potansiyeli algılanmasına rağmen DYİ kurulmasına ilişkin Antlaşma hükmü işletilmemiş; ancak, Konsey'in 13 Kasım 2017'de DYİ'nin oluşturulması bildirisini imzalamasıyla hayata geçirilmiştir. Bu yapı, istekli ve gücü yeten AB üye devletleri silahlı kuvvetlerinin intikal edebilirliğini ve yeteneklerini geliştirmek amacıyla güvenlik ve savunma alanında başlatılan ortak projeler aracılığıyla daha yakın, bağlayıcı bir çalışma çerçevesi sağlayan elverişli bir platform sunmaktadır. AB Antlaşması'nın 42(6) maddesi bu iş birliğinin, askerî yetenekleri yüksek kritere sahip ve fazla talep edilen görevler nedeniyle bu alanda, taahhütlerine daha sadık AB üyesi devletler tarafından kurulduğunu ifade etmektedir. DYİ'nin hedefleri; Antlaşma, Protokol 10, madde 1'de yer almaktadır. Bu protokolle katılımcı devletler, uygun olmaları durumunda; çok uluslu kuvvetler, Avrupa temel donanım programları ve ASA'daki ulusal katkı ve katılımlarını artırma yolu ile savunma kapasitelerini geliştirmeyi ve planlanmış görevler için, taktik seviyede Muharebe Grubu olarak yapılandırılmış muharip birimleri destekleme kapasitesine sahip olmayı üstlenmişlerdir. DYİ ile AB, savunma iş birliğinde oyun değiştirici potansiyele sahip

¹⁸² Jochen Rehl, **Handbook on CSDP The Common Security and Defence Policy of The European Union**, 3. Basım, Armed Forces Printing Centre, Viyana, 2017, s. 43.

¹⁸³ Joris Larik, "The EU's Global Strategy in the Age Of Brexit And "America First"", The Leuven Centre for Global Governance Studies, **Çalışma Raporu**, Sayı: 193, Aralık 2017, s. 12.

¹⁸⁴ Graf Kielmansegg, "Article 46, Permanent Structured Cooperation", **The Treaty on European Union (TEU)**, (Ed. Hermann-Josef Blanke ve Stelio Mangiameli), Springer Heidelberg, New York, 2013, ss. 1275, 1277.

olmuştur.¹⁸⁵ Üye devletler, hem güvenlik risklerini ele almada hem de AB'deki savunma iş birliğini daha fazla bütünleştirip güçlendirmede etkinliği artıracaklardır. Amaç, Avrupalıların korunmasına katkı sağlamak, savunma harcamalarının etkinliğini maksimize etme yolu ile AB'nin uluslararası güvenlik ortağı olarak yeteneklerini artırmak, savunma yeteneklerini müştereken geliştirmek ve bu yetenekleri AB operasyonları için kullanılabilir kılmaktır. AB'de mevcut diğer iş birliği biçimleri ile DYİ arasındaki en temel fark, katılımcı üye devletler tarafından verilen taahhütlerin bağlayıcılığıdır.¹⁸⁶ Lizbon Antlaşması ile yapılan düzenlemeler, OSGP'nin gelişimini sağlayacak önemli değişiklikleri kapsıyor olsa da savunma ve güvenlik açısından NATO'ya bağımlılığını sürdüren üye devletlerin, sadece OGSP yeteneklerine dayanarak geniş kapsamlı ortak bir harekât düzenleme ve bunu sürdürmedeki askerî ve sivil yetenek ile kapasite yetersizlikleri hâlen devam etmektedir.¹⁸⁷ Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde AB'ye, küresel aktörlük rolü öngörülmesine rağmen, üye devletler arasında AB'nin uluslararası arenada üstleneceği rolün niteliği konusunda anlaşma sağlanamaması nedeniyle bu öngörünün altı doldurulamamıştır.

Soğuk savaş sonrasında AB üye devletleri arasında kolektif savunma ihtiyacının ortadan kalktığı algısının yaygınlaşması, genel bir savaş tehdidin bölgesel çatışmalara ve bunlardan kaynaklanacak insani sorunlara dönüşmesi ve Avrupa'nın güvenliğinde ABD'nin silahlı gücüne olan ihtiyacın azaldığı görüşünün öne çıkarak Avrupa güvenliğinin Avrupalılarla sağlanması düşüncesini güçlendirmesi, OGSP'nin inandırıcı bir askerî ayağının yaratılması girişimlerini beslemekteydi. Bu nedenle, ABD, bu dönemde Avrupa'yı NATO aracılığıyla kontrol altında tutma politikasına yönelmiş ve OGSP'nin NATO'ya alternatif yaratmayacak bir şekilde, bölgesel krizlere müdahale edebilecek askerî ve sivil kriz yönetimi odaklı bir şekilde oluşturmasını desteklemiştir. Böylelikle çıkarlarını tehdit etmeyecek Avrupa ve çevresindeki bölgesel krizlere direkt müdahale etmenin hem askerî ve ekonomik maliyetinden kurtulmuş oluyor hem de NATO'nun Avrupa Güvenlik Yapısı'ndaki

¹⁸⁵ Niklas Nováky, "The EU's Permanent Structured Cooperation in defence: Keeping Sleeping Beauty from Snoozing", **European View**, Cilt: 17 (1), 2018, ss. 97-98, 103.

¹⁸⁶ European External Action Service, "Permanent Structured Cooperation (PESCO)" **Yansıtma Kâğıdı**, 20.11.2020, [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/34226/Permanent%20Structured%20Cooperation%20\(PESCO\)%20-%20Factsheet](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/34226/Permanent%20Structured%20Cooperation%20(PESCO)%20-%20Factsheet), (25.11.2017).

¹⁸⁷ Kocamaz, s. 969.

başat güç olma konumunu koruyordu. AB ve NATO'nun eski Sovyetler Birliği topraklarına genişleme politikaları neticesinde Rusya'nın, önce Gürcistan'a sonra Ukrayna'ya müdahalesi sonrasında yeniden canlanan Rus tehdidi Avrupa'daki güvenlik kaygılarını artırmıştır. AB üye devletlerin çoğu, özellikle Kuzey ve Doğu Avrupa devletleri güvenliklerini sağlamak amacıyla OGSP'nin kriz önleme görevlerinden, konvensiyonel bir savaşta güvenliği sağlama amacına yönelik yapılandırılmasının zaman ve bütçe maliyetine katlanmak yerine pragmatik bir tavırla NATO ittifakının koruma kalkanının güçlendirilmesini daha doğru bir politika olarak görmüşlerdir. Bunun sonucunda; ABD, bölgede zayıflayan askerî ve siyasî gücünü NATO aracılığıyla pekiştirmiş; ayrıca, OGSP ile NATO arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, iş görme yapı ve usullerinin yakınsanmasına ve görevlerin icrasında çakışmaları önleyecek ve birbirini destekler bir yapı oluşturulması sürecine hız verilmiştir.

2.2.2. OGSP'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreci

2007 Lizbon (Reform) Antlaşması, Maastricht (AB) Antlaşması ile getirilmiş üç sütunlu yapıyı kaldırarak AB'yi, tüzel kişiliğe sahip tek bir yapı haline getirmiştir. Bu kapsamda, üç sütunlu yapının birinci sütununda yer alan “AT Antlaşması”nın adı, “Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma” (Treaty on the Functioning of the European Union) olarak değiştirilmiş ve AB Antlaşması ile herhangi bir hiyerarşik ilişkisinin bulunmadığı kesin bir dille belirtilmiştir. Bu çerçevede, Topluluk yerine Birlik terimi kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸⁸

Ulus devletten farklı olarak AB'nin yapısı, uzlaşma ve iş birliği temeli üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda, Lizbon Antlaşması ile bu temele dokunulmamış ve hibrid karaktere sahip bu yapı devam ettirilmiştir. AB açısından Antlaşma, bir yandan sivil amaçların devam ettiği diğer yandan askerî kapasitenin artırılmasının hedeflendiği ve ikisi arasında bir dengenin yaratılmaya çalışıldığı bir yapıdır. Maastricht Antlaşması'nın 3(5). maddesindeki vizyona yönelik amaçlar Lizbon

¹⁸⁸ Erhan Akdemir, “Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri ve Politikası: Avrupa Birliği'nin Bütünleş(eme)mesi Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:17, No: 2, 2018, s. 201.

Antlaşması'nda da korunmuştur. Bu amaçlar, AB'nin normatif sivil güç olma vizyonunu destekler niteliktedir. Ancak, diğer antlaşmalardan farklı olarak Lizbon Antlaşması askerî operasyon icra edebilme kapasitesinin geliştirilmesini hedefleyen bir çok maddeye sahiptir. Bunun yanı sıra VII. Başlık "Dayanışma Hükümü", 222. madde'deki düzenlemeler, kolektif savunma gibi gelecek düzenlemelere zemin oluşturmaktadır.¹⁸⁹ Ayrıca, Antlaşmanın 42. maddesinde yer alan;

*Bir üye devletin ülkesinin silahlı saldırıya uğraması halinde, diğer üye devletler, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesine uygun olarak, bu devlete kendi imkanları dahilindeki tüm araçlarla yardım ve destekte bulunmakla yükümlüdür. Bu, belirli üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının özel niteliğine hâlel getirmez. Bu alandaki taahhütler ve işbirliği, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı üyesi olan devletlerin, kolektif savunmalarının temeli ve bunun uygulanma platformu olmaya devam eden Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olur.*¹⁹⁰

hükümü ile üye devletlerin ortak savunma yardım ve destek yükümlülüklerini düzenlemiştir. Bu madde ile NATO Antlaşmasının 5. maddesine benzer olarak, bir üye devletin silahlı saldırıya uğraması durumunda diğer devletlerin o ülkeye yardım etmekle yükümlü olduklarına dair bir dayanışma hükmü getirilmiş olsa da yardım edecek devletlerin kendi imkânları dâhilinde ve NATO yükümlülüklerine uygun hareket edecek olmaları kolektif savunmanın ruhuna aykırı düşmektedir.

2.2.2.1. OGSP'nin Kurumsal Yapısı

Lizbon Antlaşması ile yapılan önemli kurumsal değişiklikler çerçevesinde; ilk olarak, Avrupa Konseyi altı aylık başkanlık dönüşümü yerine en fazla iki kere nitelikli oy çoğunluğu ile seçilebilen, 2,5 yıl süreli ve tam zamanlı başkan tarafından yönetilen resmî bir kurum olarak yapılandırılmıştır. İkincisi; ODGP Yüksek Temsilcisi (The High Representative for Common Foreign and Security Policy, HR) makamını uyarlamıştır. Üçüncüsü, AB'nin diplomatik servisi olarak Avrupa Dış İlişkiler Servisi'ni (the European External Action Service) kurmuştur. Bu adımla AB'nin dış ilişkilerindeki iki eski alan birleştirilerek daha uyumlu ve devamlı dış ilişkilerin

¹⁸⁹ Kocamaz, s. 960.

¹⁹⁰ T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, Ofset Fotomat, Ankara, 2011, s. 25.

sağlanmasına doğru yeni bir adım atılmıştır. Yüksek Temsilci Dairesi, AB Bakanlar Konseyi ile bağlantılı olarak OGSP'yi koordine etme ve yürütmekle sorumlu yeni ve bağımsız bir makamdır. Diğer bir değişiklik Avrupa Komisyonu'nun, Avrupa Dış İlişkiler Servisi ve Avrupa Savunma Ajansı'na başkanlık etmekle sorumlu olmasıdır. Son olarak AB, Kriz Yönetimi ve Planlama Başkanlığını (the Crisis Management and Planning Directorate, CMPD) içine alan stratejik planlama seviyesine, AB sivil ve kriz yönetimi yapılarını entegre etmiştir. Başkanlık, sivil kriz yönetiminden sorumlu mevcut yapıları kolaylaştırarak, Sivil ve Avrupa Dış İlişkiler Servisinin bütünleşik bir parçası olarak stratejik seviyede askerî planlamayı birleştirmekte ve AB içerisinde en yüksek sivil kriz yönetimi kurumu olarak hizmet vermektedir. Antlaşma, özellikle ASA aracılığıyla, eğitim ve lojistik alanında daha fazla iş birliğini kapsayacak şekilde askerî ihtiyaç, usul ve yetenekleri uzmanlaştırarak üye devletler arasında askerî kapasiteyi uyumlaştıran, toplayan ve artıran bir araç olarak DYİ'i resmen başlatmıştır. Antlaşma ile OGSP'nin resmî bir parçası olan ASA, birleşik bir faaliyetten silahlanma iş birliğindeki mevcut uygulamaları açıklayan ve çalışmalara daha sağlam yasal taban sağlayan bir antlaşma seviyesine yükseltilmiştir. YT'nin yönetimindeki ASA, ve güçlü bir Avrupa sanayi üssü ve güçlendirilmiş bir rekabete dayalı Avrupa savunma pazarı için gerekli her önlemi almakta ve operasyonel gereksinimleri tanımlamaktadır.¹⁹¹

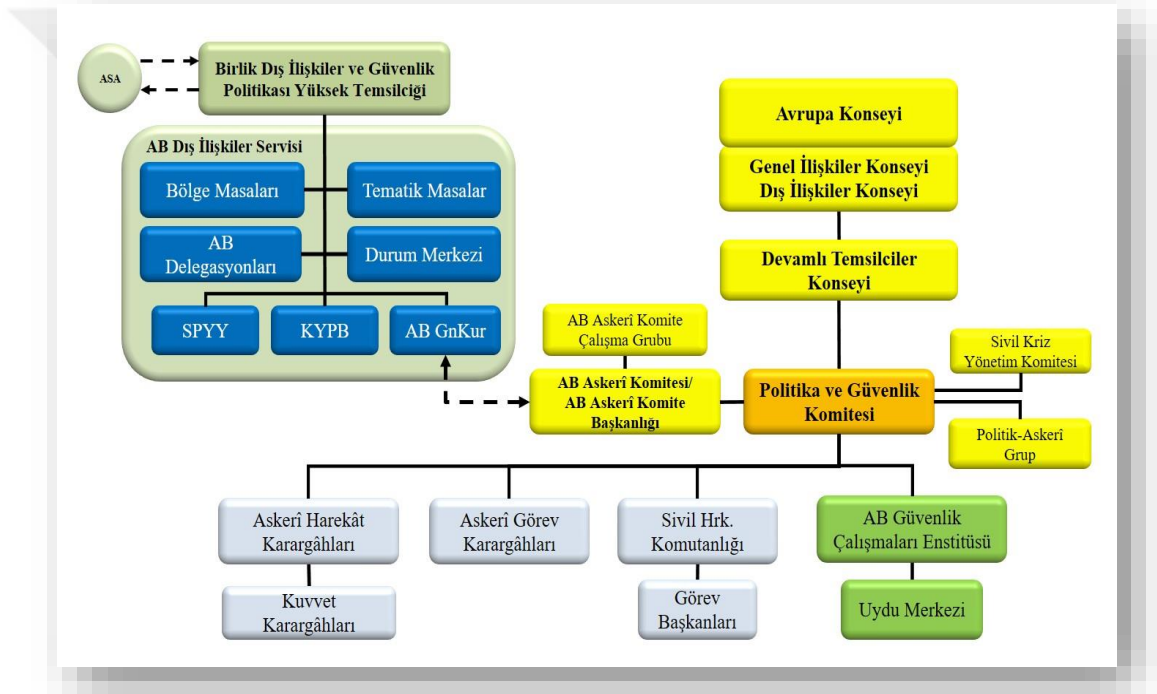
Şekil 5'te görüldüğü gibi OGSP'nin kurumsal yapısını:

- a. Politika ve Güvenlik Komitesi (The Political and Security Committee, PSC),
- b. AB Askerî Komitesi (The European Union Military Committee, EUMC),
- c. Kriz Yönetiminde Sivil Varlıklar Komitesi (The Committee for Civilian Aspects of Crisis Management, CIVCOM),
- ç. Politik- Askerî Grup (The Politico-Military Group, PMG),
- d. Kriz Yönetimi ve Planlama Başkanlığı (The Crisis Management and Planning Directorate, CMPD),
- e. AB Genel Kurmayı (The European Union Military Staff, EUMS),
- f. Sivil Planlama ve Yürütme Yeteneği (The Civilian Planning and Conduct Capability, CPCC),

¹⁹¹ Winter ve Anderson, ss. 73-74.

- g. Avrupa Savunma Ajansı (European Defence Agency, EDA),
 - ğ. Avrupa Güvenlik ve Savunma Koleji (European Security and Defence College, ESDC),
 - h. AB Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (European Union Institute for Security Studies, EU ISS),
 - ı. AB Uydu Merkezi (European Union Satellite Centre, SatCen),
 - i. AB Harekât Merkezi (EU Operations Centre, EU OPCEN)
- oluşturmaktadır.

Şekil 5: OGSP'nin Kurumsal Yapısı

Kaynak: European Union Military Committee, “EUMC Chairman’s E - Newsletter Issue n. 2”, **Bülten**, -.01.2014, https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5428/european-union-military-committee-eumc_en, (18.03.2020).

Avrupa Konseyi, özellikle krize karşılık konusunda AB’nin en geniş politik yetkiye sahip kurumudur. Mevcut politik ortamı değerlendirerek AB’nin politik önceliklerini belirlemek üzere devlet veya hükümet başkanlarının katılımıyla en az altı ayda iki kez düzenli olarak toplanmakta, kriz durumunda bu süre kısalabilmektedir. Avrupa Konseyi, çeşitli alanlarda AB için genel kuralları belirlerken, AB (Bakanlar) Konseyi ise karar verme yapısının başıdır. Dış İlişkiler Konseyi’nin sorumluluk alanı,

dış ilişkiler ve dış krize verilecek karşılık ile ilgilidir. Dış İlişkiler Konseyi'ne başkanlık eden Birlik Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, Avrupa Konseyi kararı verilmemiş herhangi bir durumun kriz kabul edilip edilmeyeceğine karar verir. Dış İlişkiler Konseyi, AB ortak dış ve savunma politikasının temel karar verme yapısını oluşturur. Bu yapı, ilişkileri eylemleri tanımlayan ve duruma uygun politikaya karar verir. Yasal karşılık vermek için hızlı karar gerektiren bir kriz olsa bile 27 AB üyesi devlet arasında bir uzlaşa sağlanmalıdır. Yüksek Temsilci, uzlaşa görüşmelerinde önemli bir rol oynar.¹⁹²

Avrupa Konseyi'nin hazırlık yapısı olarak Politika ve Güvenlik Komitesi (PGK), elçiler seviyesinde toplanmakta, ODGP ve OGSP'den sorumludur. Görevleri, genel olarak uluslararası durumu izleyerek Konsey'e stratejik yaklaşım ve politika seçeneklerini önermek, kriz yönetimi operasyonlarının politik kontrolünü ve stratejik yönünü garantiye almak için krize uygun bir AB karşılığı hazırlamaktır.¹⁹³

En yüksek askerî yapı olan AB Askerî Komitesi, Konsey yapısı içinde yer alır. Devamlı askerî temsilcileri ile düzenli olarak temsil edilen üye devletlerin Genel Kurmay Başkanlarından oluşur ve görevi, tüm askerî konularda PGK'ya danışma ve tavsiye sağlamaktır.¹⁹⁴ Üye devlet temsilcilerinden oluşan Kriz Yönetiminde Sivil Varlıklar Komitesi'nin görevi, PGK'ya danışmanlık yapmak ve sivil kriz yönetimi ve sivil yetenekler için strateji geliştirmektir.¹⁹⁵ Politik-Askerî Grubun görevi, AB'nin sivil ve askerî konularında konsept, yetenek ve harekât ile görevleri kapsayan politik bakış açısını oluşturarak PGK için OGSP hazırlık çalışmalarını yürütmektir.¹⁹⁶ Kriz Yönetimi ve Planlama Başkanlığı (KYPB), AB Ortak Güvenlik ve Savunma

¹⁹² Pernille Rieker (Ed.), "Understanding the EU's crisis response toolbox and decision-making processes", **Rapor**, 30.09.2016, <https://nupi.bragu.unit.no/nupi-xmlui/bitstream/handle/11250/2599525/EUNPACK-Report-2016-09-30.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, (19.03.2020), s. 11.

¹⁹³ Council of the European Union, "Preparatory bodies: Political and Security Committee", 09.11.2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/political-security-committee/>, (05.06.2019).

¹⁹⁴ European Union External Action, European Union Military Committee (EUMC), "Mission", [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5428/European%20Union%20Military%20Committee%20\(EUMC\)](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5428/European%20Union%20Military%20Committee%20(EUMC)), (05.06.2019).

¹⁹⁵ Council of the European Union, "Committee for Civilian Aspects of Crisis Management (CivCom)", <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/committee-civilian-aspects-crisis-management/>, (05.06.2019).

¹⁹⁶ Council of the European Union, "Politico-Military Group (PMG)", <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/politico-military-group/#>, (05.06.2019).

Politikasının merkezinde ve Avrupa Dış Eylem Servisi ile bütünleşmiş sivil-asker planlamasından sorumludur.¹⁹⁷

AB Genelkurmayı, Avrupa Dış Eylem Servisi'nin askerî uzmanlık kaynağıdır. Görevi; erken ihbar, durum değerlendirmesi, stratejik planlama, muhabere ve bilgi sistemleri, konsept geliştirme, eğitim ve yetiştirme ile ortaklığın desteklenmesidir. Avrupa Dış Eylem Servisi, AB'nin dış ilişkilerini koordine eder ve AB'nin diplomatik servisi olarak, OGSP'nin yürütülmesinden ve geliştirilmesinden sorumludur. AB Genelkurmayı, üye devletlerle beraber AB'nin askerî olarak hareket edebilirliğini garanti ettiğinden dolayı, AB'nin diplomatik yaptırım gücünü kuvvetlendirmektedir. AB Askeri Komitesi ve Avrupa Dış Eylem Servisi, ortaklarıyla uyum içinde, askerî operasyon ve görevlerinin sahadaki sivil ortaklarla birlikte yürütebileceği koşulları yaratır.¹⁹⁸ Sivil Planlama ve Yürütme Yeteneği (SPYY) Başkanlığı, sivil OGSP görevleri için harekât karargâhı olan Avrupa Dış Eylem Servisi Başkanlığıdır. Sivil OGSP'nin görevi, stratejik ve operasyonel seviyelerde hukukun üstünlüğünü güçlendirme yolu ile elastikiyet inşa etmek ve istikrarı artırmaktır¹⁹⁹.

ASA, “kriz yönetimi alanında savunma yeteneklerini geliştirmek için üye devletleri ve Konsey'i, çalışmalarında desteklemek, şu andaki ve gelecekteki Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasını devam ettirmek” amacıyla 12 Temmuz 2004'de kurulmuştur.²⁰⁰ Ağustos 2004 Anayasa Antlaşma taslağında, Avrupa Konseyi otoritesine bağlı olacak bir ASA çağrısı yapılmıştır. ASA'nın hedefleri;

- a. Üye devletlerin askerî yetenek hedeflerinin tanımlanması ve üye devletlerin yetenek taahhütlerinin gözlenmesinin dönüşümüne katkıda bulunmak,
- b. Operasyonel ihtiyaçların uyumunu ve etkili, bağdaşık üretim metotlarını artırmak,

¹⁹⁷ European External Action, “The Crisis Management and Planning Directorate (CMPD)”, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/5433/node/5433_en, (05.06.2019).

¹⁹⁸ European External Action, “The European Union Military Staff (EUMS)”, [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5436/The%20European%20Union%20Military%20Staff%20\(EUMS\)](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5436/The%20European%20Union%20Military%20Staff%20(EUMS)), (05.06.2019).

¹⁹⁹ European External Action, “The Civilian Planning and Conduct Capability (CPCC)”, [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5438/The%20Civilian%20Planning%20and%20Conduct%20Capability%20\(CPCC\)](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5438/The%20Civilian%20Planning%20and%20Conduct%20Capability%20(CPCC)), (05.06.2019).

²⁰⁰ European Defence Agency, “Mission”, <https://www.eda.europa.eu/Aboutus/Missionandfunctions>, (05.06.2019).

c. Askerî yetenek hedeflerine ulaşmak maksadıyla çok katmanlı projeleri amaçlamak, üye devletler tarafından uygulamaya konulan programların koordinasyonunu sağlamak ve belirli iş birliği programlarını yönetmek,

ç. Savunma teknoloji araştırmalarını desteklemek, müşterek araştırma aktivitelerini koordine etmek ve gelecek operasyonel ihtiyaçları karşılayacak teknik çözümleri çalışmak,

d. Savunma sektörünün endüstriyel ve teknolojik üslerini güçlendirmek ve askerî harcamalarının etkinliğini geliştirmek için uygun önlemleri tatbik etmektir.²⁰¹

ASA, üye devletler arasında işbirliğini artırmak, yeni inisiyatifleri başlatmak ve savunma yeteneklerini geliştirmede çözümler önererek, üye devletlerin iş birliği yeteneklerini birlikte geliştirmeyi isteyeceği bir platform sunmaktadır. Bu anlamıyla, Birlik OGSP'sini desteklemek için gerekli yetenekleri geliştirmede kilit bir kolaylaştırıcı olarak rol oynamaktadır. Lizbon Antlaşması doğrultusunda ilk kez 12 Temmuz 2011 tarihli Konsey kararı ile değiştirilen ve 12 Ekim 2015 tarihli Konsey kararı ile revize edilen ASA'nın yasa, makam ve yürütme kuralları üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

a. AB üyesi devletler arasında askerî iş birliği ve savunma yeteneklerinin gelişmesini desteklemek,

b. Savunma araştırma ve teknolojilerini tetiklemek ve Avrupa savunma endüstrisini güçlendirmek,

c. AB politikalarında askerî bir arayüz olarak hareket etmektir.²⁰²

Avrupa Güvenlik ve Savunma Koleji, ODGP kapsamında ve OGSP alanında AB seviyesinde eğitim sağlamaktadır. Amacı, sivil ve askerî personel arasında OGSP'nin ortak bir anlayışı geliştirmesi; çeşitli OGSP konularındaki eğitim faaliyetleri ve uygulamalar aracılığıyla tanımlanması ve yayılmasıdır.²⁰³ Birlik'in dış, güvenlik ve savunma politikalarının analizi ile ilgilenen ve otonom bir ajans olan Avrupa Birliği Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü, ODGP'nin altında, AB'de ortak bir güvenlik kültürü geliştirmeyi amaçlar. Enstitünün ana görevi, Avrupa içi ve dışı

²⁰¹ Howorth, "The European Security Strategy and Military Capacity: The First Significant Steps", ss. 91-93.

²⁰² European Defence Agency, "Mission", <https://www.eda.europa.eu/Aboutus/Missionandfunctions>, (05.06.2019).

²⁰³ European Security and Defence College, "Our Mission", <https://esdc.europa.eu/who-we-are/#who>, (09.04.2020).

stratejik tartışmaları zenginleştirme yolu ile AB politikasının formülasyonu ile ilgili ve bu amaçla kullanılabilir tartışmalar için forum ve analiz sağlamak ve AB dış politikasının ayrıntılı hazırlanmasını ve öngörülmesini desteklemektir.²⁰⁴ AB Uydu Merkezi, ODGP özellikle OGSP alanında, uydu resmî ve hava resmî ve ilgili hizmetleri kapsayan tamamlayıcı veri ve ilgili uzay varlıklarının araştırması sonucunda hizmet ve ürün sağlayarak AB kriz yönetim görev ve operasyonlarını, faaliyetlerini ve karar vermeyi destekler.²⁰⁵ AB Harekât Merkezi, sahadaki OGSP görev ve operasyonlarının planlanması, desteklenmesi; bilgi akışını kolaylaştırma, koordinasyonu artırma ve sivil-asker sinerjisini güçlendirmekle görevlidir.²⁰⁶

2.2.2.2. OGSP'nin Karar Alma Süreci

Genel olarak AB'nin, ulus-devletlerden oluşan bir yapıyı, ulusüstü kurumlar aracılığıyla koordine ederek örgütlenme amacını taşıyan bir nitelikte olması, dış politika ve savunma alanındaki bütünleşmenin önündeki en temel engeldir. Bu çerçevede; Lizbon Antlaşması OGSP'yi, üye devletlerce uyulması zorunlu karar alma yetkisi ile donatılmış ulusüstü kurumsal bir yapı özelliğine kavuşturamamıştır. Antlaşma ile nitelikli oy çoğunluğu usulünün genel kural olması ve birçok konuda ülkelerin veto hakkının kaldırılmasına rağmen bazı küçük iyileştirmeler dışında, ODGP ve OGSP'nin hükümetlerarası nitelikteki karar alma mekanizması ile Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanı'nın ODGP alanında oynadığı rollerde herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Lizbon Antlaşması 15B maddesi ile antlaşmalarda aksi öngörülmedikçe, ODGP ve OGSP ile ilgili kararların; yasama düzenlemelerinin kabulü hariç, Avrupa Konseyi ve AB Konseyi tarafından oybirliği ile alınması, AB Konseyi üyeleri arasında çekimser kalan ülkelerin nüfusunun Birlik nüfusunun en az üçte birini kapsamaması ve bunların üye devlet sayısının üçte birini temsil etmesi durumunda kararın alınamayacağı; ayrıca, 28A/4 maddesinde OGSP ile ilgili kararların Yüksek Temsilci ya da herhangi bir üye devletin önerisi üzerine, AB

²⁰⁴ EU ISS, About us, <https://www.iss.europa.eu/about-us> (05.06.2019)

²⁰⁵ SATCEN, "Mission, Users and Partners", <https://www.satcen.europa.eu/who-we-are/our-mission>, (05.06.2019).

²⁰⁶ European External Action, "EU Operations Centre Horn of Africa & Sahel", **Bilgi Notu**, 23.06.2015, http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/structures-instruments-agencies/eu-operations-centre/docs/factsheet_eu_opcen_23_06_2015.pdf (05.06.2019).

Bir OGSP görevi başlatılmasında kararı alma süreci;

- a. Kriz Yönetim Konseptinin geliştirilmesi,
- b. Stratejik seçeneklerin geliştirilmesi,
- c. Somut operasyonel planlama olmak üzere üç ana safhada yürütülür.²⁰⁹

OGSP Karar Alma ve Planlama Süreci'nin başlangıcı, Kriz Yönetim Konseptinin geliştirilmesi safhasında; Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, kendi sekreterliği altındaki birimler [Politika Birimleri (Policy Units), Durum Merkezi (SITCEN), diğer ilgili Sekreterlik Birimleri] ve üye devletler ile karşılıklı etkileşim ve koordinasyon içerisinde krizi tanımlar. Üye devlet temsilcilerinden oluşan Politik ve Güvenlik Komitesi (Political and Security Committee, PSC) krize karşı uygulanacak AB eyleminin uygunluğunu kabul etmesi durumunda Yüksek Temsilci ve sekreteryasını, Kriz Yönetim Konseptini (Crisis Management Concept, CMC) hazırlamakla görevlendirir. Sekreteryaya, konu ile ilgili görevlendirilen inceleme heyetinin (Fact finding Mission) değerlendirmesi doğrultusunda AB Genkur. Bşklığının (EUMS) ve/veya Sivil Planlama ve Yürütme Yeteneği'nin (The Civilian Planning and Conduct Capability, CPCC) desteği ile taslak Kriz Yönetim Konseptini hazırlayarak PSC'ye sunar. Komite, Sivil Kriz Yönetim Komitesi'nden (CIVCOM) ve AB Askerî Komitesi'nden (EU Military Committee) aldığı tavsiyeler yardımı ile taslak Konsepti farklı seçeneklerle zenginleştirerek Devamlı Temsilciler Komitesi'ne (The Committee of the Permanent Representatives, COREPER) ve Dış İlişkiler Konseyi'ne sunar. Devamlı Temsilciler Komitesi, Kriz Yönetim Konseptini olumlu bulması halinde onay için Dış İlişkiler Konseyi'ne gönderir. Stratejik seçeneklerin geliştirilmesi olan ikinci safhada, Dış İlişkiler Konseyi tarafından onaylanan konsept doğrultusunda stratejik seçeneklerin geliştirilmesi ile görevlendirilen Politik ve Güvenlik Komitesi, polislik ve diğer sivil stratejik seçeneklerin geliştirilmesi için Sivil Kriz Yönetim Komitesini ve askerî stratejik seçeneklerin geliştirilmesi için AB Askerî Komitesini görevlendirir. Politik ve Güvenlik Komitesi, Dış İlişkiler Konseyi'nin görüşünü de dikkate alarak, Sivil Kriz Yönetim Komitesi ve AB Askerî Komitesi tarafından geliştirilerek önceliklendirilen taslak polislik, sivil ve askerî stratejik seçenekler hakkındaki kararını Devamlı Temsilciler Komitesine ve Dış İlişkiler Konseyine gönderir. Konsey; zorunlulukları,

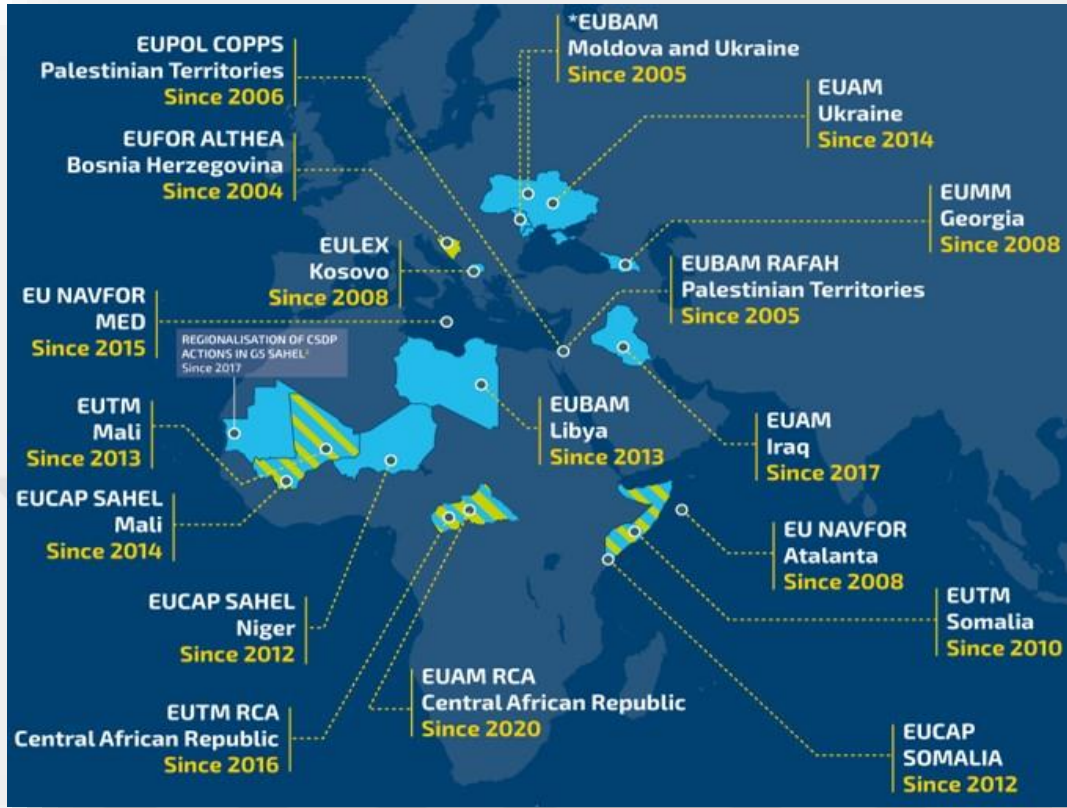
²⁰⁹ Rieker, s. 12.

hedefleri ve finansal gereklilikleri sistemleştirerek derleyen birleştirilmiş eyleme (Joint Action) ilişkin resmî kararını verir. Bu karar, faaliyetin askerî bölümünün icrasında Berlin Plus anlaşması kapsamında NATO varlıklarının kullanılma durumunu veya sadece AB komuta yapısı ve yeteneklerine dayanılmasını içerir. Son aşama olan somut operasyonel planlama safhasında; Dış İlişkiler Konseyi tarafından askerî operasyonel planlamanın yapılması konusunda görevlendirilen Politika ve Güvenlik Komitesi; harekâtın yürütülmesinde temel talimatları içerecek İlk Askerî Direktif'in (The Initiating Military Directive, IMD) hazırlanması için AB Askerî Komitesi'ni, operasyonel emniyet ve sivil önlemler planı'nın hazırlanması için Sivil Planlama ve Yürütme Kapasitesi'ni görevlendirir. AB Gnkur.Bşk.lığı ile birlikte AB Askerî Komitesi tarafından hazırlanan taslak İlk Askerî Direktif, Politika ve Güvenlik Komitesine onaylanmak üzere sunulur. Harekât Komutanı ve karargâhı, onaylanan direktif doğrultusunda, taslak Harekât Konseptini (Concept Of Operations, CONOPS) hazırlar. Sivil Planlama ve Yürütme Kapasitesi tarafından hazırlananrak Sivil Kriz Yönetim Komitesine gönderilen taslak emniyet (polis) ve sivil harekât planı, Komite tarafından, öneri ve tavsiyelerle birlikte Politika ve Güvenlik Komitesine bildirilir. Komite, emniyet, sivil ve askerî harekât planlarını kabul ederek Dış İlişkiler Konseyine sunar. Konseyin onayı sonrası nihai planların hazırlaması amacıyla askerî planlama ve sivil planlama safhaları yeniden işletilir. Hazırlanan askerî ve sivil harekât planlarının Dış İlişkiler Konseyi tarafından onaylanması ile harekât başlatılır.²¹⁰

Daha önce de belirtildiği gibi AB, Berlin Plus antlaşması sonrasında şu ana kadar bir görev hariç NATO varlıklarını kullanmamıştır. Genel olarak OGSP yapısı kullanılarak Petersberg görevleri kapsamında sivil ve askerî kriz operasyonları yürütülmektedir. Halihazırda AB, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'da farklı bölgelerde yaklaşık 5.000 kişi ile 6 askerî görev ve operasyon ve 11 sivil görev olmak üzere toplamda 17 görev ve operasyonu sürdürmektedir. 2021 yılı itibarı ile devam eden OGSP görev ve operasyonları şekil 7'de verilmiştir.

²¹⁰ Center for International Peace Operations, "The Common Security", **Brifing**, <https://present5.com/center-for-international-peace-operations-the-common-security/>, (20.03.2020).

Şekil 7: 2021 Yılı İtibarı ile Yürütülen OGSP Görev ve Operasyonları

Kaynak: The European External Action Service, “Military and Civilian Missions and Operations”, **Politika ve Faaliyet**, 05.03.2019, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en, (28.12.2020).

2.3. BREXİT SONRASI AVRUPA GÜVENLİK YAPISI

Birleşik Krallık’ın AB’den ayrılması sonrası süreçte dönüşeceği yapı ve izleyeceği politikaların ekonomik, politik ve güvenlik ilişkisi kurduğu her devlet ve ittifak gibi AGY’i ve OGSP’yi etkilemesi kaçınılmazdır. Bu etkinin incelenmesi öncesinde, Brexit kararının altında yatan nedenlerin açıklanması, hem Birleşik Krallık’ın gelecek öngörülerinin ve hedeflerinin ortaya konulması hem de AGY ve OGSP’ye etkilerinin analiz edilebilmesine ışık tutmaktadır.

2.3.1. Birleşik Krallık'ın Brexit Kararının Nedenleri

Birleşik Krallık'ın Brexit kararı ile AB'den ayrılmasının altında birbirini destekler mahiyete sahip, algısal ve amaçlanan olmak üzere iki temel nedenin olduğunu öne sürebiliriz: Algısal neden; ülkede yaşanan ekonomik sıkıntı, bozulan gelir dağılımı, göçmen politikaları kaynaklı sorunlar, işsizlik, mülteci sorunu ve artan terör tehdidinin nedeni olarak izlenen AB politikalarının görülmesi, dünyada yükselen milliyetçilik dalgası ile ulusal egemenliğin AB kurumları karşısında yitirildiği algısını güçlendiren geleneksel AB şüpheciliğidir. Amaçlanan neden ise, Birleşik Krallık'ın kurulmakta olan çok kutuplu yeni dünya düzenine çıkarları doğrultusunda iş birliği içindeki partnerleriyle yön verebilmek, bu sistemden azami pay alan güçlü aktörlerden biri olmak; ekonomik, politik ve askerî olarak güçlü ve refah içerisinde bir devlet olarak yaşamını sürdürebilmektir. Bu doğrultuda Brexit'in amacı, Birleşik Krallık'ın mevcut potansiyelini geliştirerek küresel güç olma ve bunu devam ettirme politikasını uygulayabilmek maksadıyla AB'nin katı, normatif ve yavaş işleyen sınırlamalarından kurtulmasıdır.

2.3.1.1. AB Şüpheciliği

Birleşik Krallık'ın eski başbakanlarından Winston Churchill'in, 19 Eylül 1946'da Zürih Üniversitesinde yaptığı konuşma Birleşik Krallık'ın, Avrupa'da bir birliğin kurulmasına yönelik geleneksel yaklaşımını ortaya koyması açısından önemlidir. Churchill, bu konuşmada, Avrupa'nın yaşadığı trajedinin yanı sıra savaşın küllerinden ve yıkıntılarında birleşik bir Avrupa yaratılmasının gerekliliğini vurgulamış ve konuşmasını Avrupa Birleşik Devletleri çağrısı ile sonlandırmıştır. Birleşik Krallık'ın Birleşik Avrupa politikası; öncelikle Fransa ve Almanya ortaklığı ile Avrupa ailesinin yeniden yaratılması ve tek bir devletin maddi gücünü daha az önemli hale getirecek Birleşik Avrupa'nın oluşturulması; Fransa ve Almanya'nın yönlendireceği bir Avrupa Konseyi'nin kurulması ve Birleşik Krallık, İngiliz Milletler Topluluğu, ABD ve Rusya'nın, kurulacak yeni Avrupa'nın destekçisi olmasıydı. Anlaşılabileceği gibi Avrupa Birleşik Devletleri düşüncesinin ana kaynağı olsa da Birleşik Krallık, bu birliğin dışında kalmayı amaçlamaktaydı. Churchill'in bir diğer

konusmasında belirttiği gibi Britanya, “Avrupa ile; ancak, Avrupa’nın değil” mottosunu temel Avrupa politikası olarak kabul etmekteydi.²¹¹

Bu politikadan hareketle Birleşik Krallık, tarihsel süreçte Avrupa devletleri arasında kurulacak birliğin güçlü bir destekçisi olsa da bu birliğe katılma konusunda her zaman şüpheci davranmıştır. Kendini küresel bir güç olarak gören Birleşik Krallık, İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth) ve ABD ile olan bağları nedeniyle, yapılan davete rağmen 1952’de AKÇT’nin kuruluşuna ve 1957’de Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) katılmayı tercih etmemiştir. İlerleyen süreçte yükselen ekonomik bir güç olarak belirginleşen ve ABD tarafından desteklenen AET’ye üye olma suretiyle topluluğun yarattığı pazardan ve ekonomik kolaylıklardan faydalanmak, ekonomik açıdan birleşen Avrupa kıtasında yalnız kalmamak; ayrıca, ekonomik olarak birleşmesinin yanı sıra siyasî olarak da bütünleşme yoluna giren AET’nin gelecekte alacağı yapının, dolayısıyla Avrupa düzeninin kendi çıkarlarına uygun olarak inşasını sağlamak ve bir anlamda tarihsel “dengenin dengeleyicisi” (Holder of The Balance) rolünü oynamak amacıyla politika değişikliğine gitmiştir. Ancak, Birleşik Krallık’ın 1961’de ve 1967’de yaptığı AET’ye üyelik başvuruları Charles de Gaulle başkanlığındaki Fransa tarafından veto edilmiştir. De Gaulle’ün iktidardan ayrılmasıyla Fransız vetosunun kalkması üzerine, Birleşik Krallık yürütülen üyelik müzakereleri sonucunda, referanduma gitmeden 1973’de AET’ye üye olmuştur.

Üyeliğe rağmen Birleşik Krallık’taki Avrupa şüpheciliği (Euro scepticism) canlılığını korumuştur. Dönemin hükümetine yeni gelmiş işçi partisinin seçim kampanyasında verdiği vaat doğrultusunda Birleşik Krallık AET üyeliği, 1975 yılında referanduma götürmüş ve sonuçta %67,2 oranında üyeliğe destek çıkmıştır.²¹² 1975’deki “Avrupa Ekonomik Topluluğu’nda kalma ya da ayrılma referandumu” sonucuna bakıldığında Birleşik Krallık’taki Avrupa’nın dışında kalmayı savunan “Küresel Britanya” taraftarlarının her zaman güçlü olduğu ve politikacıların Baritonlardaki Avrupa şüpheciliğini, seçim malzemesi olarak kullandığı görülmektedir.

²¹¹ Rudolf G. Adam, **Brexit: Causes and Consequences**, Springer, Cham, 2020, ss. 2-3.

²¹² Bernhard Obermayr, “Roma’dan Nice’e Serbest Ticaret Bölgesinin Oluşumu”, **Kimin Avrupası**, (Ed. ATTAC), çev. Deniz Banoğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 24’den aktaran Burak Küntay ve Yusuf Ertuğral, “Birleşik Krallık’ın AB’deki Geleceği ve İskoçya Sorunu”, **EURO Politika**, Sayı: 2017, Özel Sayı, Mayıs 2017, s. 92.

Bu referandumdan 41 yıl sonra Birleşik Krallık'taki AB şüphesizliğinin yeniden bir referanduma dönüşmesinin temel nedenleri; öncelikle, AB üye devletleri arasındaki ekonomik birliği derinleştirmeyi amaçlayan ve üyesi devletlere uyulması zorunlu ekonomik kriterler getiren (Maastricht kriterleri) Ekonomik ve Parasal Birlik'in [Economic and Monetary Union (EMU)], 1992 Maastricht Antlaşması ile yürürlüğe sokulması, politik nedenlerle kurumsal ve malî yetersizliklerinin göz ardı edilerek üyeliğe kabul edilen kamu borcu yüksek bazı AB üye devletlerinin, ilerleyen süreçte Maastricht kriterlerini ihlâl etmesi sonucunda AB ekonomilerinin kırılganlığının artması²¹³ ve 2008'de ABD'de başlayarak küresel bir hâle dönüşen krizin tetiklemesi ile kaçınılmaz olarak ortaya çıkan 2009 Euro krizinin Birleşik Krallık ekonomisinde yarattığı olumsuz etkidir. Ayrıca, AB'nin 2004 genişlemesi sonrasında yeni üye Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden karşı karşıya kalınan göç sonucunda ortaya çıkan sosyal ve ekonomik problemler, özellikle Britanya doğumlu genç nüfusta yaşanan ve çözüm bulunamayan işsizlik, göçmen ve Avrupa karşıtlığını beslemiştir. Bunlara ilave olarak, Birleşik Krallık'ın AB bütçesine yaptığı katkı (2019 yılı için 14.4 milyar sterlin)²¹⁴ ile AB'den tarım ve diğer programlar kapsamında aldığı katkı (2019 yılı için 5 milyar sterlin)²¹⁵ arasında büyük orantısızlık olması; ayrılma ile AB'ye aktarılan üyelik katkı payı kaynağının ulusal önceliğe sahip alanlara aktarma düşüncesi; Ortak Tarım Politikası, Balıkçılık Politikası, üçüncü ülkelerle ticaret ve çevre gibi AB regülasyon ve politikalarının oldukça maliyetli olması ve ulusal çıkarlar ile çatışması; özellikle yeni AB üyesi devletlerden alınan göçe, gelenlerin AB vatandaşı olmaları nedeniyle yasal olarak engel olunamaması ve kota koyulamaması Brexit'e giden yolun taşlarını döşemiştir.²¹⁶

Yaşanan ekonomik krizler, işsizlik, göç ve sosyal problemlere karşı Britanyalı politikacıların halka gösterdiği suçlu AB üyeliği, sunduğu çözüm AB'den ayrılmak olmuştur. Özellikle UKIP (Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi) tarafından seslendirilen AB karşıtlığı ve AB'den ayrılma talebi, toplumda ve Muhafazakâr Parti

²¹³ Christoph S. Weber, "The Euro crisis: Causes and Symptoms" **Estudios Fronterizos**, Cilt: 16, No: 32, Temmuz/Aralık 2015, ss. 249, 254.

²¹⁴ Matthew Keep, "The UK's contribution to the EU Budget", **Bilgi Kağıdı**, 04.01.2021, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7886/CBP-7886.pdf>, (15.02.2021), s. 6.

²¹⁵ Keep, s. 6.

²¹⁶ Ebru Canan Sokullu, "Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB'nin Geleceği", **Euro Politika**, Sayı: 2017, Özel Sayı, Mayıs 2017, ss. 30-32.

içinde de taraftar bulmaya başlamasıyla AB’de kalmayı savunan Muhafazakâr Başbakan David Cameron 2015 genel seçimlerinden önce, seçimleri kazanması durumunda Birleşik Krallık’ının AB’de kalıp kalmaması konusunda halk oylamasına gideceğinin sözünü vermiştir. Böylelikle Cameron, hem kendi partisinde uzun süreden beri devam eden AB karşıtlarının taleplerine cevap vermeyi hem UKIP’nin AB ile ilgili eleştiri söylemlerini elinden almayı hem de AB ile istisnalar konusunda pazarlık edebilmeyi hedeflemiştir.²¹⁷

Cameron, AB üyeliği koşullarını iyileştirmek ve istediklerini almak amacıyla referandum kartını kullanarak Birleşik Krallık için ekonomik yönetim, egemenlik, rekabetçilik ve göç alanlarında yoğunlaşan taleplerini ortaya koymuş ve AB ile üyelik koşullarını tekrar müzakere ederek bazı ayrıcalıklar elde etmiş ve sonrasında AB üyeliği referandumunda “AB’de kalma” kampanyası başlatmıştır. AB’den ayrılma yanlılarının halkın; gelir düzeyi, egemenlik kaybı, AB bürokrasisi ve artan göç gibi konulardaki kuşkularını ve hoşnutsuzluklarını kullanarak güçlü bir kampanya yürütmesi ile Birleşik Krallık 23 Haziran 2016 tarihinde %48,1’e karşılık %51,9 oy oranıyla AB’den ayrılma yönünde oy kullanmıştır.²¹⁸ Avrupa Birliği Antlaşması’nın 50. maddesinin üye devletlere sağladığı “çekilme” hakkını kullanan Birleşik Krallık, 31 Ocak 2020 tarihinde AB’den resmî olarak ayrılmıştır. Taraflar arasında 31 Aralık 2020 tarihine dek süren geçiş dönemi içerisinde yapılan çekilme antlaşması müzakereleri olumlu sonuçlanmıştır. 1 Ocak 2021 tarihi itibarı ile Birleşik Krallık ile AB arasındaki üyelikten kaynaklanan bağlar fiilen sona ermiştir.

2.3.1.2. Küresel Britanya

Brexit ile bir anlamda, kıtacılık (continentalism) deneyimini sona erdirerek AB’ye olan ekonomik ve siyasî bağımlılığından kurtulan Birleşik Krallık, yeni dışa dönük bir ulusal odaklanma ile küresel devlet paradigması gerçekleştirmek üzere gerektiğinde askerî müdahalede bulunma da dâhil olmak üzere kıtada istikrar ve barış arama politikasıyla köklü, asırlık küresel denizcilik geleneği modeline geri

²¹⁷ Naib Alakbarov, **Brexit’in Politik Ekonomisi**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2018, s. 10.

²¹⁸ Selen Akses, Emre Ataç, Ahmet Ceran, Sema Çapanoğlu, Çisel İleri, İlge Kıvılcım, Çiğdem Nas, Deniz Servantie, ve Yeliz Şahin, **Britanya Referandumu ve Sonrası: AB Entegrasyon Sürecinin Geleceği ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2016, s. 8.

dönmektedir. Birleşik Krallık uygulayacağı dış ve savunma politikaları ile hem müttefiklerini önemli ölçüde etkilerken hem de dünyanın geleceğini de şekillendirme kapasitesine sahiptir.²¹⁹

Tarihsel sürece bakıldığında tutarlı, değerlere dayalı bir dış politika izlediği dönemlerde Birleşik Krallık'ın gücünün en üst noktasına erişerek dünya hakimiyetini (Pax Britannica, 1837-1901) sağladığı görülmektedir. Buradan hareketle, yeni bir dünya düzeninin kurulması sürecinde tekrar açık denizlere dönen Birleşik Krallık'ın, 19. yy'daki Britanya Barışı dönemini tekrar kuramasa da 21. yy'da "Küresel Britanya"yı başarmak için izleyeceği politikaların; ticaret özgürlüğü (freedom for trade), baskıdan kurtulma özgürlüğü (freedom from oppression) ve düşünce özgürlüğü (freedom of thought) temel değerlerini savunma bazlı olacağı öne sürülebilir. Bu bağlamda; ticaret özgürlüğü ile Britanya, reforme edilmiş bir DTÖ'nün ya küresel lideri ya da ABD'nin uluslararası arenadaki liderliğini devam ettirmesi durumunda başat aktörlerden biri olmak isteyecek; bu maksatla, serbest ticaret geleneklerine dayanarak uluslararası ilişkilerini ve çıkarının olduğu bölgelerdeki ülkelerle bağlarını derinleştirme politikası izleyecektir. Baskıdan kurtulma özgürlüğü politikası ile küresel ölçekte modern köleliğe ve sözleşmeli emeğe karşı tutumunda ve temel insan hakları savunuculuğundaki öncülük rolünü sürdürecektir. Bu politika ile ırklar, dinler ve cinsiyetler arasında Birleşik Krallık'ın, bir onur ve eşitlik örneği olarak yalnızca etkisini artırmak ve değerlerini yaymak için değil, aynı zamanda yarattığı bütünlük ve hakkaniyet ile bu insanların becerilerini ve enerjilerini taşıyacakları en çekici ülke haline gelmeyi ve gelecekteki teknolojisini yaratacak beyinleri kazanmayı amaçlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, imparatorluk geleneğine dönen Britanya, demokratik değerler ile kişi hak ve özgürlüklerini savunan; katmansız, meritokratik, özgür bir devlet algısı ile Dünya uluslarını cezbederek onların sempatisini ve zihnini kazanmayı, değerlerinin mümkün olduğu kadar çok devlet tarafından benimsenmesini sağlayarak "yumuşak" gücünü artırmayı ve etki alanını genişletmeyi hedeflemektedir. Son olarak Birleşik Krallık, küresel güç olma yolunda düşünce özgürlüğünün ve özgür toplumun en güçlü savunucusu olarak otoriter toplumlara karşı çıkacaktır. Özgür

²¹⁹ David Murrin, "Now or Never, The Global Forecaster UK Strategic Defence Review 2020", https://globalbritain.co.uk/wp-content/uploads/2020/11/Now_or_Never_Global_Forecaster_UK_Strategic_Defence_Review_2020-1.pdf, (17.01.2021), s. 13.

düşüncenin ve ifadenin küresel şampiyonu olmak, Britanya'nın değerlerinin yaygınlaştırılması ve çıkarlarının savunulması amacıyla deniz aşırı bölgeler öncelikli olmak üzere yenilenmiş ve canlandırılmış BBC Dünya Servisi vb. araçlar ile tüm iletişim platformları kullanılacaktır.²²⁰

Birleşik Krallık “küresel bir güç” olarak 2030 hedeflerine ulaşmak amacıyla 2019 yılında Tümüleşik Gözden Geçirme (Integrated Review) yaparak yol haritasını hazırlamıştır. Bu doğrultuda, devlet yapısı ile silahlı kuvvetlerini yeniden düzenlemeye başlamıştır. Bu gözden geçirmede, 2030 ve ötesinde Birleşik Krallık'ın hedeflerine ulaşabilmesi için dış politika, savunma ve güvenlik politikası ile kalkınma politikasında yapılacak düzenlemeler ve ayrılacak kaynaklar ele alınmıştır. Tümüleşik Gözden Geçirme'de uluslararası durum ve dış politika hedeflerine ilişkin yapılan değerlendirme sonucu hükümet tarafından alınan kararlar ve hedefler Başbakan Boris Jonhson'un 19 Kasım 2020'de Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmasında açıklanmıştır. Buna göre, özetle;

a. Dünyanın en çetin sorunlarının üstesinden gelmek için Britanya'nın müttefiklerinin yanında olarak yüklerini paylaşacağını, bu amaçla uzmanlığını sunacağını, devlet yeteneklerinin tüm yönleriyle geliştirileceği; buna yönelik olarak, dış politika, Commonwealth ve Kalkınma Bakanlığının birleştirildiği,

b. Savunma bütçesinden tasarruf edilmeyeceğini ve 2025'e kadar savunma harcamalarının 24,1 milyar sterlin artırıldığı, (Bu miktar Birleşik Krallık'ın GSYİH %2,2'sine denk gelmekte olup NATO taahhüdünü 16,5 milyar sterlin aşmaktadır.) Ayrıca; bu alanda, 2030'a kadar 190 milyar sterlinlik yatırım yapılmasının planlandığı,

c. Birleşik Krallık'ın küresel etkisini artırmak, özgür ve açık toplumları savunmak, Britanya'nın çıkarlarını ve değerlerini korumak, ABD ve diğer müttefikleri ile birlikte hareket etme yeteneğini güçlendirmek amacıyla silahlı kuvvetlerin canlandırılacağı,

ç. Britanya'nın dünyadaki nüfuzunun genişletilmesi için pahalı ve yeni teknolojilerle teçhiz edilmiş modern bir silahlı kuvvetlere ihtiyaç duyulduğu; bu amaçla, silahlı kuvvetlerin düşmanı alt etme amacına yönelik tasarlanmış ağ destekli harekât icra edebilecek şekilde reorganize edileceği; silahlı kuvvetlerin savaşta devrim

²²⁰ Bob Seely ve James Rogers, **Global Britain: a Twenty-First Century Vision**, The Henry Jackson Society, Londra, 2019, s. 11.

yaratacak teknolojilerle donatılmasına olanak tanıyacak yeni savaş teknolojileri için askerî araştırma ve geliştirmeye 1,5 milyar sterlin kaynak ayrılarak yatırım yapılacağı; böylece, hem israfın önlenerek maliyetler azaltılacağı hem de yapay zeka, uydular, insansız hava araçları, lazer silahları, siber silahlar vb. modern teknolojik savaş yeteneğine sahip ve Britanya'yı kazananlar arasına yerleştirecek bir silahlı kuvvetlerin yaratılacağı,

d. Ekstra savunma harcamalarının Britanya'nın Avrupa'nın en önde gelen deniz gücü konumuna geri getirmek için kullanılacağı; bu amaçla, modern savaş ve araştırma gemileri inşa edilerek Kraliyet Donanması'nın güçlendirileceği; ayrıca, NATO ve diğer müttefiklerle birlikte savaşmaya her zaman hazır bir uçak gemisi müdahale grubunun oluşturulacağı,

e. Birleşik Krallık'ın açık ticaret ulaşım yolları, kesintisiz internet, güvenli hava koridorları, güvenilir deniz altı kabloları ve boğaz geçişlerinin serbestliği politikasını güttüğü; deniz gücünün çoğunu, dünyanın en önemli bölgelerine konuşlandırarak Britanya'ya tedarik sağlayan ulaşım yollarının korunacağı ve nükleer caydırıcılığının yenilenmesine devam edileceği,

f. Savunma alanındaki yatırımlarla elde edilecek yeni teknolojilerin geri dönüşlerinin silahlı kuvvetlerin ötesine geçerek çok çeşitli sivil uygulamalarda kullanılacak olması ile yeni ekonomik bakış açıları ve iş alanları yaratılacağını; bunun, vatandaşların genel ekonomik seviyelerini yükselterek Britanya'nın birliğini güçlendireceği ifade edilmiştir.²²¹

Birleşik Krallık AB'den ayrılması ile doğacak ticaret ve yatırım kayıplarını telafi etmek ve bağımsız ekonomik süper güç hedefine ulaşmak için İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini yeniden yapılandırmaktadır. Böylece hem bir pazar hem de bölgesel bir merkez olarak topluluk üyesi her ülkenin sunduğu avantajlardan yararlanacaktır.²²² Ayrıca; Britanya, İngiliz Milletler Topluluğu'nu yeniden canlandırarak, özellikle CANZUK çatısı altında Kanada, Yeni Zelanda,

²²¹ UK Parliament Commons Chamber, "Integrated Review", **Konuşma**, 19.10.2020, <https://hansard.parliament.uk/commons/2020-11-19/debates/CA347B2B-EE02-40DF-B5CE-1E8FAA07139E/IntegratedReview>, (17.01.2021).

²²² Kazi Mahmood, "How Will CANZUK and Britain Impact The Rest of The World?", **Makale**, 04.02.2021, <https://medium.com/illuminations-mirror/how-will-canzuk-and-britain-impact-the-rest-of-the-world-866c80ecb280>, (07.02.2021).

Avustralya ile kişilerin ve malların serbest dolaşımını sağlayacak ve ortak güvenlik ve savunmayı öngören bir federal birlik kurulmasını ajandasında tutmaktadır.²²³

Bu politika doğrultusunda Birleşik Krallık Şubat 2019-Aralık 2020 arasında AB’de dâhil olmak üzere 31 devlet ve devlet grubu ile serbest ticaret anlaşması imzalamış; bunlardan, Çin, Hindistan, Suudi Arabistan ve Brezilya’ya “En Çok Kayırılan Ülke (Most Favored Nation)” statüsü tanımış, ABD, Yeni Zelanda ve Avustralya ile “Karşılıklı Kabul Antlaşması (Mutual Recognition Agreement)” imzalamıştır. Ayrıca, Arnavutluk, Gana ve Karadağ ile Dünya Ticaret Örgütü kurallarına uygun olarak, DTÖ üyesi olmayan Cezayir, Bosna-Hersek ve Sırbistan ile Birleşik Krallık’ın “Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (UK’s Generalised Scheme of Preferences)” kurallarına dayanan ticaret anlaşması müzakerelerine Ocak 2021 tarihi itibarıyla devam etmektedir. Bütün bu gelişmeler, AB’nin katı normatif kurallarından sıyrılmış Birleşik Krallık’ın; Avrupa, Amerika, Afrika ve Asya’daki çoğu devlet, gümrük birliği ve ticari bloklarla kendi kurallarına veya DTÖ kurallarına bağlı bağımsız siyasî ve ticari ilişkiler geliştirme amacını ortaya koymaktadır. Bu amaç doğrultusunda geliştirilecek ekonomik ve siyasî yakınlaşma, Birleşik Krallık’ın küresel alandaki gücünü artırmaya ve geleneksel nüfuzunu tekrar sağlamaya yönelik politikalarının uygulamaya koyduğunun açık bir göstergesidir.

2.3.2. Brexit Müzakereleri ve Ayrılma Antlaşması

Britanya’nın 31 Ocak 2017’de AB’den ayrılması başlayan geçiş süreci 31 Ocak 2021’de tamamlanmıştır. Bu sürede tarafların yürüttüğü kapsamlı müzakereler sonucunda AB-Birleşik Krallık Ticaret ve İş Birliği Antlaşması imzalanmıştır.

2.3.2.1. Müzakerelerde Tarafların Pozisyonları

Brexit konusunda Birleşik Krallık’ın pozisyonunu açıklayan dönemin Başbakan’ı May tarafından yapılan 17 Ocak 2017 tarihli konuşmada, Birleşik

²²³ A. İnci Sökmen Alaca, “Bölgesel ve Uluslararası Güvenlik Açısından İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden Ayrılması (Brexit)”, **BREXIT – Elveda Avrupa: İngiltere’nin AB’den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler**, (Ed. Erol Esen ve Duygu Şekeroğlu), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2017, ss. 267-268.

Krallık'ın BM Güvenlik Konseyi'nde daimî koltuğu ve veto hakkı olduğu vurgulanarak Avrupa'daki ortaklarına Britanya'nın uluslararası sahnedeki önemi hatırlatılmış ve Avrupa güvenliğinin tam sağlanması taahhüdüne bağlılık sözü verilmiştir. Aslında bu konuşmanın önemi, içeriğinden daha çok, “Churchillian” tonlamasında yer almaktadır. Konuşmada, Churchill'in “açık deniz”²²⁴ nitelendirmesine atıfla, “Küresel Britanya” sloganı dillendirilmiş ve Britanya halkının “Avrupa'dan ayrılarak dünyayı kucaklamayı tercih ettiği” ifade edilmiştir.²²⁵ Britanya hükümeti AB'den ayrılmasına ve müzakereler sırasında dış politika, savunma ve güvenlik konularının ele alınmamasına rağmen Avrupa güvenliğini tek başına bırakmayacağını sık sık vurgulamıştır. İstikrarsız bir Avrupa'nın kendi güvenliği üzerinde olumsuz etki yaratacak olması nedeniyle Britanya, AB ile mümkün olduğu kadar yakın çalışarak Avrupa kıtasının gelecekteki güvenliğini sağlamada temel aktörlerden bir olmayı, özellikle küçük AB üye devletleri ile savunma ve güvenlik temelli bir yakınlaşma ile ticari ilişkilerini ve etki alanını geliştirmeyi hedeflemektedir.²²⁶

Birleşik Krallık, AB ile güvenlik ve savunma alanında iş birliğini devam ettirerek geliştirmek maksadıyla, AB'nin bu alanda üçüncü ülkelerle uzun zamandan beri her ortağa ve her duruma uygun olarak esneklik temelinde iş birliği yaptığına işaret ederek, Ayrılma Antlaşması müzakereleri öncesinde kendi özel durumunun dikkate alınmasını; bu çerçevede, dünyadaki ve özellikle NATO'daki ayrıcalıklı konumuna dikkat çekerek AB ile bu konuma uygun, küresel olaylardaki rolünde yansıyan derin ve özel ilişki önerisi yapmıştır. Bu bağlamda, üstü örtülü olarak Britanya'nın sahip olduğu avantajlardan yararlanmalarına karşılık, AB'den ODGP ve OGSP yapıları içinde özel bir statüden yararlanmayı; eğer bu özel statü Konsey,

²²⁴ Churchill, 1944'de Normandiya çıkartması sırasında De Gaulle ile yaptığı tartışmada Britanya'nın tutumunu net olarak ifade etmiştir: “... Nasıl Britanya'nın ABD'den farklı bir tutum izlemesini bekliyorsunuz? Biz Avrupa'yı özgürleştirmeye çalışıyoruz; Amerikalılar da bizimle birlikte çalışıyorlar. Açık olarak, ne zaman Avrupa ile açık deniz arasında bir seçim yapmamız gerekirse, seçiminiz her zaman açık deniz olacaktır...” Bkz. Andrew Roberts, **A History Of The English-Speaking Peoples Since 1900**, Harper Collins Publishers, New York, 2007, s. 337.

²²⁵ Federico Santopinto ve Lou Villafranca Izquierdo, “CSDP after Brexit: the way forward”, **Etüd**, 22.05.2018, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603852/EXPO_STU\(2018\)603852_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603852/EXPO_STU(2018)603852_EN.pdf), (05.05.2020), s. 5.

²²⁶ Benjamin Zyla, **The End of European Security Institutions? The EU's Common Foreign and Security Policy and NATO After Brexit**, Springer, Cham, 2020, s. 85.

COREPER veya PSC yapısı içinde mümkün olmaz ise yeni yapıların veya komitelerin yaratılmasını talep etmiştir. Bu çerçevede Birleşik Krallık:

- a. Özellikle yaptırım alanlarında olmak üzere diğer alanlarda da ortak karar ve politikaların uyumlaştırılması amacıyla Brüksel ile sistematik danışma yapısı,
- b. Birleşik Krallık'ın katılımın seviyesine uygun olarak politik ve stratejik planlama sürecine dâhil edilmesi ile OGSP altında yürütülen sivil ve askerî görevlere katılım seçeneğinin sağlanması,
- c. Mümkün olması durumunda açık savunma pazarından yararlanma olanağı,
- ç. Avrupa Savunma Ajansı ile iş birliği,
- d. Gelecekteki savunma sanayi finans programlarına (hazırlık faaliyetleri, Avrupa Savunma Sanayi Geliştirme Programı (European Defence Industrial Development Programme, EDIDP), DYİ ve gelecek ASF) katılım,
- e. Galileo ve Copernicus programlarının çift kullanımlı uygulamaları çerçevesi gibi AB ile uzay alanında iş birliğine devam etmeyi AB'den talep etmiştir. Birleşik Krallık'ın bu talepleri, yapısından ve yürürlükteki anlaşmalardan kaynaklanan kurallar nedeniyle AB tarafından kabul edilmemiştir. Cevap olarak:
 - a. Birleşik Krallık'ın ODSP/OGSP ve bunların kurumlarının (PGK, Devamlı Temsilciler Komitesi, diğer komiteler, Konsey, ASA vb.) karar verme yapısında temsilci veya devamlı gözlemci bulundurmayacağını; ancak, özel bir diyalogun öngörülebileceği,
 - b. Birleşik Krallık'ın Avrupa Savunma Ajansına üye olamayacağı ve karar mekanizmasına katılım sağlamayacağı; ancak, ortak bir statü kazanabileceğini ve yetenek programlarına katılım sağlayabileceği,
 - c. Birleşik Krallık'ın artık muharebe gruplarına komuta edemeyeceğini ve OGSP çerçevesinde yürütülen sivil ve askerî kriz görevlerine, Northwood/İngiltere'deki karargâhtan komuta edilmeyeceğini, bu nedenle, ATALANTA deniz askerî görevi karargâhının, İtalya veya İspanya'ya devredileceğini (İspanya'ya devredilmiştir), ALTHEA görev komutasının, devredileceğini (NATO D-SACEUR'un komutasında Berlin Plus kurallarına göre yürütülen görevdeki Britanya personeli geri çekilmiştir),

- ç. Britanya yetkililerinin, bundan böyle OGSP görevlerinde komuta pozisyonu alamayacağını; bununla birlikte, görevlerde iş birliği yapılabileceğini,
- d. DYİ altındaki projelere Britanya'nın katılımı, sadece davet ile ve proje bazında, yönetim yapısına dâhil olmadan mümkün olabileceğini,
- e. BK'nın geçiş dönemi içerisinde, uzay programı Galileo çatısı altındaki program komitelerinden ve uzman gruplarından çıkartılacağını ve Swanwick'deki Yedek Galileo Güvenlik Gözlem Merkezi'nin İspanya'ya taşınacağını,
- f. Son olarak; Bilgi Güvenliği Anlaşması öncelikle kabul edilmeksizin, dış ve savunma politikası anlaşması olmayacağı Birleşik Krallık'a bildirilmiştir.²²⁷

2.3.2.2. Ayrılma Antlaşması

Birleşik Krallık'ın 31 Ocak 2020 tarihinde AB'den ayrılmasıyla başlayan ve Ayrılma Antlaşması geçiş süreci 31 Aralık 2020 tarihinde tamamlanmıştır. Bu süreçte yürütülen müzakereler uzlaşma ile sonuçlanmış ve AB-Birleşik Krallık Ticaret ve İş Birliği Antlaşması 24 Aralık 2020 tarihinde imzalanmıştır. Bu Antlaşma her iki tarafa çıkarlarını korumayı sağlayacak bir çerçeve sağlamakla birlikte, birçok konuda kesin kurallar getirmemiştir. Bir bağlamda, anlaşmasız ayrılma yerine, süreç içerisinde şekillendirebilecek bir çerçeve bir antlaşma taraflarca yeğlenmiştir.

Britanya Parlamentosu tarafından hızlı bir inceleme ile 30 Aralık 2020 tarihinde Antlaşma onaylanmıştır.²²⁸ Bir Antlaşma'nın, AB tarafından resmî olarak uygulanmaya başlaması için Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi'nin onayı gerektiğinden AB inceleme ve onay süreci Birleşik Krallık kadar hızlı olamamıştır. Avrupa Konseyi kararı ile 1 Ocak 2021'den itibaren geçici olarak uygulamasına başlanan Antlaşma, resmî inceleme süresi bitimi olan 28 Şubat 2021 tarihine kadar onaylanamadığından Birleşik Krallık'ın da kabulü ile bu süre, 30 Nisan 2021 tarihine dek uzatılmış;²²⁹ Avrupa Parlamentosu'nun 27 Nisan 2021 tarihinde ve AB

²²⁷ Santopinto ve Izquierdo, ss.13, 15-16.

²²⁸ Jim Brunson, "EU to Seek More Time to Ratify Trade Deal with UK", **The Financial Times**, 22.01.2021, <https://www.ft.com/content/a093a913-b230-4559-80a2-8b5a55bf81c3>, (23.01.2021).

²²⁹ Robert Parson, Jennifer Greengrass ve Iris Kyriazi, "What to Expect from the EU-UK Trade and Cooperation Agreement in the Future", **Makale**, 04.03.2021, <https://www.clydeco.com/en/insights/2021/03/what-to-expect-from-the-eu-uk-trade-and-cooperatio>, (21.03.2021).

Konseyi'nin 29 Nisan 2021 tarihinde onaylaması ile AB-Birleşik Krallık Ticaret ve İş Birliği Antlaşması 1 Mayıs 2021 tarihinden itibaren resmen yürürlüğe girmiştir.²³⁰

Genel olarak AB-Birleşik Krallık Ticaret ve İş Birliği Antlaşması ile AB, İrlanda adasında sert bir sınırın oluşturulmaması ve tek pazarının, ruhunu temsil eden “malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların serbest dolaşımı özgürlüklerinin korunması hedefine ulaşırken; Birleşik Krallık, mal ticaretinde AB ile “sıfır tarife, sıfır kota” ve ticari anlaşmazlıkların çözümünde Avrupa Adalet Divanı'nın herhangi bir rolü olmaması amaçlarına erişmiştir.²³¹

Antlaşmada yer alan başlıklar altında AB-Birleşik Krallık Ticaret ve İş Birliği Antlaşması'nın önemli maddeleri incelendiğinde, özet olarak;

a. AB ve Birleşik Krallık'ta yaşama ve Çalışma başlığı altında; Birleşik Krallık'taki AB vatandaşları veya bir AB üye ülkesinde Ocak 2021'den önce yaşayan Birleşik Krallık vatandaşları, kayıt olmaları ve üye devletlerin ulusal makamları veya ülke yetkilileri tarafından yerleşim ve çalışma izinlerinin verilmiş olması koşuluyla yaşamaya ve çalışmaya devam edebilecektir. Ancak, halihazırda AB'de yaşamayan Birleşik Krallık vatandaşlarına, İrlanda Cumhuriyeti dışında herhangi bir AB ülkesinde yaşama ve çalışma hakkı otomatik olarak verilmeyecektir.

b. Seyahat başlığı altında; Birleşik Krallık vatandaşları, AB'yi herhangi bir 180 günlük süre içinde 90 güne kadar vizeye ihtiyaç duymadan; AB vatandaşları ise geçerli bir pasaport ile vizeye ihtiyaç duymadan altı aya kadar Britanya'yı ziyaret edebileceklerdir.

c. Sağlık hizmeti başlığı altında; Birleşik Krallık'ta geçici olarak kalan AB vatandaşları, Avrupa Sağlık Sigortası Kartı'na dayalı acil sağlık hizmetlerinden yararlanacaktır. Taraf ülke vatandaşları, altı aydan uzun süreli konaklamalarda, ek sağlık hizmeti ücreti ödeyecektir. Ayrıca, emekliler yaşadıkları yerde sağlık hizmetlerinden yararlanmaya devam edecekler, emekli maaşını ödeyen ülke, ikamet edilen ülkeye tazminat ödeyecektir.

²³⁰ Council of the EU, EU-UK Trade and Cooperation Agreement: Council Adopts Decision on Conclusion”, **Basın Açıklaması**, 29.04.2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/04/29/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement-council-adopts-decision-on-conclusion/>, (30.04.2021).

²³¹ Matthias Matthijs, “What's in the EU-UK Brexit Deal?”, **Brifing**, 28.12.2020, <https://www.cfr.org/in-brief/whats-eu-uk-brexite-deal>, (23.01.2021).

ç. Eğitim (Erasmus) başlığı altında; Britanya, Erasmus + değişim programına katılmayı durdurmayı ve kendi değişim programını oluşturmaya karar vermesi nedeniyle Kuzey İrlandalılar hariç, AB öğrencileri artık Birleşik Krallık'taki değişim programına katılamayacaktır.

d. Mal ve hizmet ticareti başlığı altında; Antlaşma ile Britanya ve AB ülkeleri arasında takas edilen mallar tarifelere veya kotalara tabi olmayacaktır. Bununla birlikte, Kuzey İrlanda ile AB arasında taşınan mallar hariç, Birleşik Krallık'a giren ve çıkan mallar sıhhi, güvenlik, sosyal, çevresel standart vb. iç pazar kurallarına ilişkin sınır kontrollerine veya yerinde Birleşik Krallık yönetmeliğinin uygulanması gibi yeni kurallara tabi olacaktır. Hizmetler için, Birleşik Krallık şirketleri artık AB genelinde otomatik hizmet sunma hakkına sahip değildir. Faaliyetlerine devam etmek için AB'de şirket kurmaları gerekecektir.²³²

Bunlara ek olarak, Birleşik Krallık ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) ayrı bir Nükleer İş Birliği Antlaşması (NCA) ve Gizli Bilgilerin Güvenliği Anlaşması (SCIA) üzerinde uzlaşmıştır. SCIA, Birleşik Krallık ve AB arasında gizli bilgilerin gönüllü olarak paylaşılmasını kolaylaştırmak ve bu bilgilerin paylaşılma ve korunma prosedürlerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Buna göre, Birleşik Krallık ve AB, diğerinin sınıflandırılmış bilgilerini kendi bilgileriyle aynı standartlara göre koruyacaktır. Ortak bir güvenlik tehdidinin gerektirmesi halinde, bazı AB sınıflandırılmış bilgileri, AB ile üçüncü ülke arasında özel bir Bilgi Güvenliği Anlaşması imzalanmış olması koşuluyla üçüncü ülkelerle paylaşılabilir. Üzerinde uzlaşılan ve uzun vadeli iş birliği için yasal çerçeve sağlayan NCA Antlaşması, özetle;

a. Küresel nükleer silahların yayılmasının önlenmesi kapsamında, ticareti yapılan nükleer materyalin güvenlik önlemlerine tabi kalacağına dair karşılıklı güvenceleri,

b. Üçüncü ülkelere yeniden transfer prosedürleri de dahil olmak üzere, nükleer malzemelerin ve ilgili kalemlerin transferleri için kapsamlı bir çerçeve ve temel güvenceleri,

²³² European Parliament, "Brexit Deal: how new EU-UK relations will affect you", **Haber**, 07.01.2021, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20201203STO93023/brexit-deal-how-new-eu-uk-relations-will-affect-you>, (23.01.2021).

c. Birleşik Krallık'ın üçüncü bir ülke olarak katılımı da dahil olmak üzere, Avrupa Topluluğu Acil Radyolojik Bilgi Değişimi (ECURIE) ve Avrupa Radyolojik Veri Değişim Platformu (EURDEP) gibi sistemlerde nükleer güvenlikle ilgili küresel standartların, iş birliğinin ve bilgi ve teknik uzmanlığın paylaşılmasına yönelik karşılıklı taahhütleri,

ç. Nükleer fizyon ve nükleer füzyonda araştırma ve geliştirmeye yönelik gelecekteki iş birliği için uzun vadeli yasal bir temeli ve tıbbi radyoizotopların tedariki ve bulunabilirliği konusunda yakın iş birliğini kolaylaştırma ve tesisini kapsamaktadır.²³³

Genel olarak olumlu yaklaşılan Brexit Antlaşması, gelecekte AB ve Birleşik Krallık arasında sorun yaratma potansiyeli olan bazı hususları çözümsüz bıraktığı yönünde eleştiriler almaktadır. En büyük eleştiri ve endişe ticaret anlaşmasının başarısına yöneliktir. Bu kapsamda, AB ve Birleşik Krallık arasında gümrük bildirimi ve güvenlik denetiminin uygulanacak olması, her iki tarafın şirketlerinin yeni prosedürler için hazırlanmalarını gerektirecek ve bu zorunluluk ticari şirketler için ek bürokrasi ve ek maliyet getirmesinin yanı sıra eksik evrak, yanlış uygulama vb. aksaklıklara yol açabilecektir. Ayrıca, AB'ye ihraç edilecek sosis ve hamburger benzeri pişmemiş etlerin -18 °C'ye kadar dondurulma zorunluluğu gibi belirli hayvansal gıda ürünlerinde bazı yeni kısıtlamaların getirilmesi, Birleşik Krallık'taki şirketlere ilave maliyet ve zorluk olarak yansımaktadır.²³⁴ Müzakereler sırasında, işletmeler arasında adil rekabet koşullarını sağlama en çok üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Mutabık kalınan uzlaşma, Britanya'nın AB yasalarına uymak zorunda olmadığı anlamına gelse de Britanya'nın adil rekabeti bozduğunu tahkimde kanıtladığı anda AB'nin, orantılı tarifeler uygulayabilecek olması, Birleşik Krallık-AB ticareti üzerindeki vergi sorununun hâlâ çözülemediği anlamına gelmektedir. Ayrıca; AB-Birleşik Krallık Ticaret ve İş Birliği Antlaşması'nın her iki tarafın yürütülmesinden memnun olmadıkları takdirde Antlaşma'nın bu bölümünü periyodik olarak yeniden müzakere etmesine izin veren bir "gözden geçirme" maddesi

²³³ House of Commons Library, "The UK-EU Trade and Cooperation Agreement: summary and implementation", **Brifing**, 30.12.2020, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9106-2/>, (23.01.2021), ss. 31-32.

²³⁴ Tom Edgington, "Brexit: What are the key points of the deal?", **BBC**, 30.12.2020, <https://www.bbc.com/news/explainers-55180293>, (23.01.2021).

içermesi nedeniyle, Birleşik Krallık veya AB işe yaramadığına karar vermesi durumunda Ticaret Anlaşması'nın gelecekte çökme olasılığı bulunmaktadır.²³⁵ İlave olarak, balıkçılık üzerine yapılan anlaşmalar, AB'ye katılım ile Birleşik Krallık'ın denizlerinin maruz kaldığı yağmayı telafi etmekten çok uzak olduğu konusunda eleştiri almaktadır. Balıkçılık alanında varılan anlaşmaya göre AB balıkçılık filosunun Birleşik Krallık sularına erişimi %25 oranında azaltılarak garanti altına alınmış ve Haziran 2026 yılına kadar bir geçiş dönemi belirlenmiştir. Antlaşmaya göre, AB 2026 yılına kadarki dönemde balıkçılık kotalarını azaltarak haklarının bir kısmını kademeli olarak Birleşik Krallık'a devredecektir. Geçiş döneminden sonra, sulara erişim yıllık müzakerelere bağlı olacaktır.²³⁶ Bu dönemden sonra, Birleşik Krallık'ın AB balıkçılık filosunun kendi sularına erişimini tamamen engellemesi durumunda Antlaşma; AB'ye, Britanya'dan yaptığı balık veya diğer bazı ürünlerin ithalatına gümrük vergisi uygulayarak karşılaştığı zararı Britanyalı ihracatçıların maliyetleri ile denkleştirme izni vermektedir.²³⁷ AB müzakerecileri tarafından “çekic” olarak adlandırılan bu maddesi ile Antlaşma, balıkçılıkta geçiş dönemi sonrasında Birleşik Krallık tarafından yapılacak herhangi bir değişikliğin, Britanya ekonomisinin balıkçılıkla hiçbir ilgisi olmayan diğer birçok alanını etkilemesine izin verilmesi açısından eleştirilmektedir.²³⁸ Bir başka eleştiri serbest dolaşım hakkına yöneliktir. Birleşik Krallık'ın AB ortak pazarından çıkmasıyla kişilerin serbest dolaşım hakkı sonlanmıştır. Antlaşma, iki tarafın vatandaşları arasında kısa süreli (180 gün içerisinde toplam kalış süresinin 90 günü geçmemesi) vizesiz seyahatlere olanak tanısa da çalışma ve yerleşme hakkı artık vizeye tabii olacaktır.²³⁹

Birleşik Krallık'ın, ayrılma müzakerelerinde dış politika ve savunma konularında iş birliği hususlarını görüşmek istememesinin nedeni, uygulamada nasıl

²³⁵ Joe Mayes, “It’s Not Over: Major Issues the Brexit Deal Leaves Unresolved”, **Makale**, 28.12.2020, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-12-28/it-s-not-over-major-issues-the-brexit-deal-leaves-unresolved>, (23.01.2021)

²³⁶ Richard Sterneberg, “Boardroom Brexit: What the deal means for fishing Boardroom Brexit”, 31.12.2020, <https://www.dlapiper.com/en/uk/insights/publications/2020/12/boardroom-brexit-what-the-deal-means-for-fishing/>, (23.01.2021).

²³⁷ Richard Carden, “Brexit: Fishing for reality”, **Makale**, 05.01.2021, <https://fedtrust.co.uk/brexit-fishing-for-reality/>, (23.01.2021).

²³⁸ British Sea Fishing.co.uk, “Brexit and Britain’s Fisheries”, **Makale**, (-.01.2021), <https://britishseafishing.co.uk/brexit-and-britains-fisheries/>, (21.03.2021).

²³⁹ Özge Zihnioğlu, “Brexit Anlaşması: Sonun Başlangıcı”, **Makale**, 15.01.2021., <https://www.perspektif.online/brexit-anlasmasi-sonun-baslangici/>, (15.01.2021).

işleyeceği net olmamasına karşın, AB ile “daha geniş diyalog” kanallarından yararlanan amaca özel (ad hoc) bir yaklaşımı öngörmesidir. Bu yaklaşım bağlamında, Birleşik Krallık dış politika hedeflerine ulaşmada, ağırlıklı olarak AB çerçevesi dışında, ikili ve çok taraflı diplomatik ağlarından ve BM, G7, G20, OECD, DTÖ gibi uluslararası forumlara üyeliğinden yararlanmayı planlamaktır. Böylece, Birleşik Krallık ile AB’nin dış politika alanındaki iş birliği; stratejik, uzun vadeli, tarafları bağlayıcı ve proaktif bir temel yerine belirli bir tehdit veya zorluğa yanıt verme amacıyla ortaya çıkacak gevşek ve reaktif bir ilişkiyi içerecektir. Geleneksel olarak, NATO’yu Avrupa Güvenlik Yapısının temel aktörü, AB’yi Avrupa kıtasında istikrar sağlayan bir oluşum olarak kabul eden Britanya, OGSP’yi NATO’nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi olarak görmüştür. Birleşik Krallık’ın bu politikasına devam edeceği ve AB ile savunma konularında yapacağı herhangi bir iş birliğinin, üçüncü ülke katılımına ilişkin katı kurallara tabi olacağı düşünüldüğünde savunma konularında iş birliğini, AB üye devletleri ile yaptığı ve yapacağı ikili ve çok taraflı anlaşmalarla yürüteceği öngörülebilir.²⁴⁰

Minyatür bir büyük güç olarak yeniden canlanmak yerine, Birleşik Krallık’ın küresel zorluklara çözüm arbulucusu olarak hizmet etmesi halinde uluslararası alanda etkili kalma şansına sahip olduğunu savunan, 2021 yılı tarihli bir çalışmada gelecekteki Birleşik Krallık dış politikasına yönelik bir plan önerilmektedir. Buna göre Birleşik Krallık; “Küresel Britanya” hedefi doğrultusunda parçalanmış bir dünyadan maksimum ulusal avantaj sağlamaya odaklanmak yerine; çıkarlarının, kaynaklarının ve güvenilirliğinin kesişme noktası olan uluslararası iş birliği alanlarının sağlıklı çalışmasını sağlanmaya yönelmelidir. Küresel Britanya’yı gerçekleştirmek için öncelikle özgürlükçü demokrasileri koruyan, destekleyen ve kurallara dayalı uluslararası iş birliğini savunan ülkeler grubunun önde gelen üyelerinden biri olunmalıdır. İklim değişikliğinden sağlığa, dayanıklılığa ve adil büyümeye kadar paylaşılan küresel zorluklarla baş etmek için yapılacak girişimlerde demokratik ve demokratik olmayan hükümetler arasında bir köprü görevi üstlenilmeli; bu bağlamda, üyesi olunan herhangi bir kurum veya bir ekibin vazgeçilmez ve güvenilir bir üyesi

²⁴⁰ Claire Mills ve Ben Smith, “End of Brexit Transition: Implications for Defence and Foreign Policy Cooperation”, **Brifing**, 19.01.2021, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9117/>, (23.01.2021), ss. 2-4.

olunmalıdır. Gelecekte AB üyesi olmaktan daha güvenli, müreffeh ve etkili olabilmek için transatlantik ittifaka olduğu kadar Avrupa ilişkilerine de güçlü bir şekilde bağlanılmalı ve aynı zamanda Asya-Pasifik'teki benzer düşüncedeki dostları ile ilişki çemberini derinleştirmelidir.²⁴¹

2.3.3. Avrupa Güvenlik Yapısı'nda Birleşik Krallık'ın Yeri

AGY'nin aktörleri hakkında AB ve Birleşik Krallık arasındaki çatlak, Brexit referandumundan uzun yıllar önce başlamıştır. Doksanlı yılların sonunda, OGSP'yi (AGSP) itici güçleri arasında yer alan Birleşik Krallık, zamanla OGSP'nin en isteksiz ortağı haline gelmiştir. Birleşik Krallık bu isteksizliğini, OGSP'deki entegrasyonun ilerletilmesini engellemesi, OGSP operasyonlarına yaptığı personel katkısını azaltması, DYİ ve Avrupa savunma kuvvetlerinin daha fazla entegrasyonu anlaşmasına karşı durması ile ifade etmiştir.²⁴² Birleşik Krallık'ın, OGSP'ye kuşku ile yaklaşmasının ve bu alandaki entegrasyonun geliştirilmesinin önünde durmasının nedeni, 2019'da Lordlar Kamarasında gelecekte OGSP'de üstlenilecek rol tartışılırken dile getirilen “Ortak savunma iş birliğinin hiçbir zaman Birleşik Krallık'ın savunma çabalarının merkezini oluşturmadığı, OGSP'deki rolün Birleşik Krallık'ın tek başına, koalisyonlar veya NATO ile birlikte yaptıkları kadar belirgin olmadığı” ifadesinde ortaya konulmuştur.²⁴³

AB, Brexit'in gerçekleşmesi ile BM Güvenlik Konseyi'nin devamlı üyesi olarak veto hakkına, nükleer caydırıcılığa ve tam kapsamlı askerî kapasiteye sahip Avrupa'daki iki devletten birini ve NATO'nun GSYİH'nın %2'sinin savunma harcamalarına ayrılması hedefine ulaşmış altı ülkesinden birini, dünyanın 5. büyük ekonomisini, dünyanın önde gelen finans merkezlerinden birini ve ABD ile AB arasında köprü görevi gören üç büyükten (Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık) birini

²⁴¹ Robin Niblett, “Global Britain, Global Broker: A Blueprint for the UK's Future International Role”, **Araştırma Raporu**, 11.01.2021, <https://www.chathamhouse.org/2021/01/global-britain-global-broker>, (01.02.2021), s. 65.

²⁴² An Jacobs ve Sophie Vanhoonacker, “EU–UK Cooperation in CSDP After Brexit: Living apart together?”, **Makale**, 01.08.2018, <https://www.dahrendorf-forum.eu/wp-content/uploads/2018/08/EU%E2%80%93UK-Cooperation-in-CSDP-After-Brexit.pdf>, (08.05.2020), s. 1.

²⁴³ Danielle Piatkiewicz, “Brexit, now what? Examining the future of Central and Eastern European security post-Brexit”, **Makale**, 03.02.2020, <http://europeum.org/data/articles/eumondp.pdf>, (02.05.2020), ss. 3-4.

kaybetmiştir.²⁴⁴ Geçmişte AB üye devletleri arasında en büyük savunma bütçesine sahip ve AB kuvvet kataloğunun yaklaşık %20'sine katkıda bulunan Britanya'nın desteği olmadan, stratejik bir "ortak Avrupa savunması" hedefinin gerçekleştirilmesindeki zorluklar nedeniyle AB'nin stratejik özerkliği, askerî güce evrilmek yerine yumuşak güç olarak kalabilecektir. Ancak, entegre ortak Avrupa savunma yapısına muhalefetin kaynağı olan Britanya'nın AB'den ayrılması, özellikle Fransa ve Almanya'nın başını çektiği Avrupacı üye devletler tarafından, AB savunma projesini ilerletmek ve Maastricht Antlaşması'nın nihai "ortak Avrupa savunması" hedefini gerçekleştirmede bir fırsat olarak görülmektedir.²⁴⁵

Birleşik Krallık; ayrılma müzakereleri sürecinde dış politika ve OGSP konularını, ikili ve çok taraflı anlaşmalarla dış politikada ve savunma politikalarında taahhütten kaçınma ve esneklik sağlama adına görüşme gündeminden çıkartmıştır. AB'den ayrılması ile DYİ'nin dışında kalan Britanya'nın resmî pozisyonu, stratejik yönelimi üzerine herhangi bir karar veya veto yetkisine sahip olmayacağı DYİ faaliyetlerine, proje bazında üçüncü taraf olarak katılım sağlamak olacaktır.²⁴⁶ Kendi güvenliği açısından AGY'nı göz ardı edemeyecek olan Britanya, desteğini Avrupa ülkeleri ile kuracağı ikili veya çok taraflı ilişkiler kapsamında NATO aracılığı ile yürütecektir.

2.3.3.1. Birleşik Krallık ve NATO İlişkileri

Britanya Savunma Bakanlığının, 2025 Bütünleştirilmiş Harekât Konsepti'nde NATO, Birleşik Krallık'ın güvenliğine yönelik en tehlikeli tehditleri gerçek bir şekilde caydırabilecek yeterli güç oluşturabilen, konvansiyonel ve nükleer güçleri entegre edebilen tek ittifak olarak tanımlanarak Britanya'nın stratejik amaçlarına ulaşmada merkezi role sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, NATO'nun Birleşik Krallık için merkezi ittifak olması "sadece NATO" ile olunacağı anlamına gelmediği ve NATO'nun ötesine diğer ittifaklara bakılması gerektiği, müttefik ve dost ülkelerle

²⁴⁴ Zyla, s. 86.

²⁴⁵ Claire Mills ve Ben Smith, "End of Brexit Transition: Implications for Defence and Foreign Policy Cooperation", **Brifing**, 19.01.2021, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9117/>, (23.01.2021), s. 6.

²⁴⁶ Claire Mills, "EU Defence: the realisation of Permanent Structured Cooperation (PESCO)", **Brifing**, 19.09.2019, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8149/>, (26.01.2021).

birlikte çalışabilirliğin, yük paylaşımının ve yapılandırılmanın gerçekleştirilmesi ihtiyacı da ifade edilmektedir.²⁴⁷

Konsept'te, NATO'nun Birleşik Krallık'ın savunmasının merkezini oluşturacağı, NATO'nun güncel tehditlere karşı koyabilmesi için üye devletler arasında tam bir uyumun, yük paylaşımının sağlanmasının gerektiği, Britanya ordusunun güncel ve gelecek tehditlere karşı koyabilecek ve Küresel Britanya hedefini destekleyebilecek bir yapıya kavuşturulmasının hedeflendiği görülmektedir. Ancak, NATO dışındaki diğer ittifaklar Birleşik Krallık'ın ilgi alanı dışında bırakılmamış, bu ittifaklarla da ilişki kurularak uyumlu bir yapının oluşturulması amaçlanmıştır. NATO'nun yanı sıra dünyanın başka bölgelerindeki kurulu ya da kurulacak ittifaklarla ilişki kurma gayesi ile Birleşik Krallık; küresel siyasî, ekonomik ve askerî etkisini artırmayı ve deniz aşırı çıkarlarını güven altına almayı hedeflemektedir.

Avrupa savunma ve güvenliğinin köşe taşı olmaya devam edeceğini ilan eden Birleşik Krallık, NATO'da sahip olacağı güçlü bir rolün, eski ortakları AB üye ülkeleri ile çift taraflı ilişkilerdeki ağırlığını artırarak daha güçlü bir uluslararası iş birliğini sağlayabileceğini vurgulasa da AB üye devletlerinin tamamı aynı görüşte değildir. Bazı uzmanlar, ayrılma ile Birleşik Krallık ve ABD arasındaki bağların daha da güçlü hâle geleceğini savunmaktadırlar. Birleşik Krallık ve ABD arasında güçlü bir ilişkinin olması, NATO üzerinden, ABD ile güçlü bağlar kurma arayışında olan Polonya gibi Merkezi ve Orta Avrupa devletlerinde endişe yaratmaktadır. Bu devletler, Brexit'e de yol açan uluslararası konjonktür karşısında, Britanya'yı yanına alacak ABD'nin, Avrupa'yı ikinci plana itecek yeni bir güvenlik politikasına yönelebileceğinden ve bunun, ABD ile gerçekleştirmeye çalışılan güçlü bağ kurma çabalarını yanlışlıkla da olsa zayıflatılmasına yol açacağından kaygı duymaktadırlar. Bu kapsamda, daha bütünleşik bir Birleşik Krallık ve ABD ekseninin oluşması, dikkatleri, Ukrayna'daki işgal, Kırım'ın ilhakı ve Rusya tehdidini kapsayan güvenlik endişelerinden başka bir yöne çevrilmesine neden olabilecektir.²⁴⁸

Avrupa savunmasının en önemli aktörü ABD'nin güvenlik odağı Çin'i dengelemek ve sınırlayabilmek amacıyla Asya-Pasifik'e doğru kaymaya devam

²⁴⁷ Gov.UK., "The Integrated Operating Concept 2025", 30.09.2020, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/922969/20200930_-_Introducing_the_Integrated_Operating_Concept.pdf, (02.02.2021), s. 7.

²⁴⁸ Piatkiewicz, ss. 4-5.

ettikçe, doğal olarak Avrupa'nın ABD'nin güvenlik ajandasındaki önceliği aşağıya doğru kayacaktır. Bu durumda Birleşik Krallık'ın NATO'daki varlığı, Avrupa'da güvenliğin sağlanmasında kilit öneme sahip olacaktır. Britanya'nın askerî yetenekleri, Rusya'nın Avrupa'nın doğu sınırlarında girişeceği askerî bir müdahaleyi caydırmada daha sağlam bir Avrupa askerî kapasitesi oluşturulması açısından önem kazanacaktır. Ayrıca, AB, Fransa ve Almanya ile birlikte Britanya, güney ve doğu Akdeniz'de barışı ve ekonomik fırsatları teşvik etmeye çalışacaktır.²⁴⁹

2.3.3.2. Brexit'in AB ve NATO İlişkilerine Etkisi

Birleşik Krallık'ın, OGSP'de yer alması da Avrupa güvenlik düzenlemelerinin ve yapısının etkili bir parçası olma konumunu sürdüreceği görülmektedir. Brexit sonrası AB üyesi devletler arasında OGSP'nin derinleştirilmesi ve NATO ile iş birliğinin artırılması olmak üzere iki yol ortaya çıkmıştır.²⁵⁰

Bu kapsamda Brexit, değişen kurumsal yapıda kendi çıkarlarını garantiye almak isteyen bazı AB üyesi devletlerin entegrasyonda daha ileri gitmesine neden olurken bazılarının bundan kaçınmasına yol açabilecektir. Ayrıca, AB üyesi devletler arasında dış politika alanındaki entegrasyonu sağlamada yeni bir ivme yaratabilecek veya farklılaştırılmış bir çözümü tetikleyebilecektir. Benzer şekilde, NATO ile işlevsel iş bölümünü artırabilecek veya AB'yi önemsizliğe mahkûm edebilecektir. Bu çerçevede, Brexit sonrası iki nedenden dolayı kurumsal eş biçimliliğin devam etmesi beklenebilir. Birincisi, AB ve NATO farklı politik yapılarını korurken, her iki organizasyona üye 21 AB devletinin bulunmasıdır. İkincisi, AB ve NATO'nun çok sayıda alanda ilişkilerini derinleştirmeyi taahhüt etmesi ve bunu uygulamaya koymuş olmasıdır. Ancak, diğer yanda işlevsel örtüşme konusundaki endişeler de bulunmaktadır.²⁵¹ Bu işlevsel örtüşmeyi düzenlemek, iş birliğini güçlendirmek ve derinleştirmek amacıyla 8 Haziran 2016'da Varşova'da AB-NATO Ortak Deklarasyonu yayımlanmıştır. Deklarasyonda belirtilen kararlar doğrultusunda

²⁴⁹ Niblett, s. 41.

²⁵⁰ Maria Eleni Koppa, "The relationship between CSDP and NATO after Brexit and the EU Global Strategy", **İnceleme**, 19.05.2019, https://www.feps-europe.eu/attachments/content/relationship_cspd_nato_after_brexit.pdf, (14.05.2020), s. 2.

²⁵¹ Lorenzo Cladi ve Andrea Locatelli, "Keep Calm and Carry On (Differently): NATO and CSDP after Brexit", **Global Policy**, Cilt: 11, Sayı: 1, Şubat 2020, ss. 8-9.

üzerinde anlaşılan hususların uygulamaya konması, AB'nin savunma ortaklığındaki dönüşümüne rağmen gelecekte NATO ile ortaklığın, karşılıklı kilit çıkar alanlarında rekabetçi değil tamamlayıcı bir bakış açısı ile ele alınacağını göstermektedir.²⁵²

Bunlardan başka, Berlin Plus Anlaşması'na rağmen, her iki örgüte birden üye olmayan devletler arasında yaşanan anlaşmazlıklar (GKRY ve Türkiye) nedeniyle AB-NATO askerî iş birliğinin uygulama alanına konulamaması kaçırılmış bir fırsattır. Yine de informal bir iş birliği sivil ve askerî unsurların çeşitli seviyelerinde meydana gelmektedir. AB ve NATO hâlihazırda, birçok alanda paralel görev icra etmektedir. Berlin Plus Anlaşması dikkate alınmaksızın, AB ve NATO'nun benzer alanlarda paralel görev icra etmeye devam etmesini beklemek daha gerçekçidir. Bu yaklaşım, Berlin Plus'ın ötesinde bir iş birliği uygulama yönteminin araştırılması için bir zemin hazırlamaktadır.²⁵³

Brexit, Avrupa savunmasında NATO ile tamamlayıcı olmasına rağmen AB'ye özerk bir stratejik rol sağlayabilir. Birleşik Krallık'ın ayrılmasından doğan boşluğun, Fransa-Almanya eksenini, Merkezi ya da Güney veya Doğu AB üye devletleri arasında kurulacak stratejik koalisyonlar tarafından doldurulması olasıdır.²⁵⁴

NATO'nun 30 üye devletinden, 21'i aynı zamanda AB üyesidir. Bu devletler NATO üyelerinin 2/3'ünü oluşturmalarına rağmen, NATO'nun harcamalarının sadece %20'sini karşılamaktadır. NATO harcamalarının %80'i, AB üyesi olmayan 9 üye devlet tarafından yapılmaktadır. Bu gerçek, özellikle AB'ye yakın bir çevrede ve/veya ötesinde yürütülecek zorlu bir operasyonda askerî rol ve varlık gösterilmesi söz konusu olduğunda, AB'nin güvenilirliğini zayıflatmaktadır. Ancak, ABD Haziran 2020'de duyurduğu 12.000 ABD'li askerin Almanya'dan çekilme kararının, Şubat 2021'de askıya alındığı²⁵⁵ açıklansa da Fransa ve özellikle Almanya'nın, stratejik olarak özerk ve askerî olarak kendine güvenen bir AB yaratılması kararını pekiştirdiği görülmektedir. Fransa ve Almanya Atlantik ötesi diyalogun Avrupa ayağı olarak

²⁵² Maria José Rangel de Mesquita, "Common Foreign and Security Policy After Brexit", **Brexit and the Future of EU Politics**, (Ed. Ingolf Pernice ve Ana Maria Guerra Martins), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden, 2019, ss. 244-245.

²⁵³ Cladi ve Locatelli, s. 10.

²⁵⁴ Ana Isabel Xavier, "The Impact Of Brexit On Security And Defence Multilateralism: More Cooperation or Overlapping Interests?", **Marmara Journal Of European Studies**, Cilt: 26, No: 1, 2018, ss. 112-113.

²⁵⁵ Helene Cooper, "Biden Freezes Trump's Withdrawal of 12,000 Troops From Germany", 04.02.2021, **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2021/02/04/us/politics/biden-germany-troops-trump.html>, (07.02.2021).

AB'nin yeteneklerini artırmak istemektedirler. Ayrıca, AB'nin sahip olduğu yetenekleri kullanarak mevcut ticaret gündemini, tedarik zincirlerini, salgınları, teknoloji ve veri güvenliğini ve normları NATO'nun yapamayacağı bir şekilde yönetebileceğini savunmaktadırlar. Ancak, stratejik özerkliğe sahip ve askerî olarak kendine yetebilecek bir AB yaratma hedefini savunmalarına rağmen ne Fransa ne de Almanya, ABD ve destekçilerinin çoğunluğuna sahip olduğu toplantılarda karar verilen büyük küresel meselelere angaje olarak sorumluluk almak istememektedirler.²⁵⁶

Daha önce AB'nin OGSP çerçevesinde askerî kapasite yaratma planı, Birleşik Krallık tarafından NATO'nun Avrupa'daki önemini ve temel güvenlik örgütü olma özelliğini zayıflatacağı, elde güçlü ve iyi işleyen bir örgütün daha da geliştirilmesi yerine ek bir bütçe ayırarak eskisinin yerini dolduramayacak yeni bir örgüt oluşturma anlamına olacağı savları ile sürekli zayıflatılmış ve engellenmişti. Birleşik Krallık'ın ayrılması ile AB'nin kendisine yetecek askerî bir güç oluşturma hedefinin önündeki engeller kalkmış görünse de eskiden Birleşik Krallık'ın gölgesi altına saklanarak seslerini fazla yükseltmeyen Baltık, Kuzey, Merkezi ve Doğu Avrupalı AB üyesi devletlerinin NATO'nun zayıflatılacağı endişesi ile bu hedefi sınırlandırmaya çalışmaları büyük bir olasılıktır.

2.3.3.3. Birleşik Krallık ve OGSP İlişkileri

Birleşik Krallık dış politika ve savunma konularında iş birliği konusunda herhangi bir anlaşma yapmadan AB'den ayrılmıştır. Böylece, ODGP ve OGSP'deki oy hakkını ve veto yetkisini kaybederek bu politikaların şekillendiricisi olma imtiyazından vazgeçmiştir. Ancak, Britanya'nın kendi güvenliği ile Avrupa güvenliği arasında kopmaz bir bağ bulunması nedeniyle AB'den ayrılması, Avrupa güvenliğinde üstlendiği rolden ve Avrupa'nın savunmasından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir.

Gelecekteki olası iş birliği seçenekleri arasında; ikili ilişkiler, E3 üçlüsü (Birleşik Krallık, Fransa, Almanya), çok taraflı NATO rotası ve çeşitli gevşek ama özel iş birliği biçimleri yer almaktadır. Gelecek dönemde Birleşik Krallık ile AB

²⁵⁶ Jamie Shea, "The UK and European defence: Will NATO be Enough?", **Makale**, 16.12.2020, <https://fpc.org.uk/the-uk-and-european-defence-will-nato-be-enough/>, (02.02.2020).

arasında savunma ve güvenlik alanında iş birliğine yönelik iki senaryo ileri sürülebilir. Birinci senaryo Birleşik Krallık'ın, AB ile sınırlı iş birliğine sahip üçüncü bir ülke olarak ortaya çıkması; ikincisi ise, AB ile güçlü bir güvenlik ilişkisi sağlayan yeni bir stratejik ortak olmasıdır. Bu çerçevede Britanya'nın geliştireceği yeni dış ve güvenlik politikası düzenlemelerinde AB ile kuracağı ilişkinin boyutu kilit rol oynayacaktır. Ayrıca, NATO'nun en güçlü Avrupalı üyesi ve Avrupa savunmasının köşe taşı olma pozisyonunu devam ettirmek için Birleşik Krallık ittifak içindeki Avrupa yeteneğinin geliştirilmesine çalışacaktır. Bu doğrultuda; Birleşik Krallık, çift ve çok taraflı ilişkiler kurma yolu ile Avrupalı NATO üyesi devletler ile askerî ve endüstriyel iş birliğini artırmayı ve bu iş birliklerini NATO lehine derinleştirmeyi amaçlayacaktır.²⁵⁷

Brexit Antlaşmasında savunma, güvenlik ve dış politika konularına bir anlaşmanın olmamasının Avrupa'daki güvenlik iş birliğinde zafiyet yaratma potansiyeli olması nedeniyle, AB-Birleşik Krallık stratejik ortaklığı çerçevesinin oluşturulması ihtiyacı bulunmaktadır. Bu çerçevede, güvenlik ve savunma konusunda AB ile iş birliği yapmaya devam etmesinin Birleşik Krallık için hem cezbedici hem de önemli olmasının birkaç nedeni vardır. Birinci neden, uluslararası güvenlik bağlamında ortaya çıkan zorlukların, sadece bir ülke tarafından ele alınmasının mümkün olmamasıdır. Bazı siyasî söylemler, Birleşik Krallık'ın Avrupa ile değil ABD ile iş birliğine dayalı bir güvenlik ilişkisi kurma yoluyla bu zorluklarla yüzleşebileceğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte, Amerikan bağlamına özgü çeşitli faktörler bu iş birliğinde çeşitli sorunlar yaratabilecektir. Hâlihazırda NATO ciddi bir ABD baskısı altındadır ve ABD, Avrupa'yı kendi güvenliğini sağlamak için askerî harcamalarını artırmaya zorlamaktadır. Bu nedenle; Birleşik Krallık için, savunmasını sadece, yeni güvenlik zorluklarının yükseldiği transatlantik bir yörüngeye bağlaması riskli bir stratejidir. Diğer bir neden, Birleşik Krallık'ın AB'nin OGSP kapsamında kriz yönetimi misyon ve operasyonlarını yürüttüğü coğrafi ve tematik alanlarının çoğundaki çıkarlarıdır. Örneğin, Birleşik Krallık ve AB; Akdeniz, Ukrayna, Balkanlar ve Afrika Boynuzu dışındaki güvenlik gelişmelerine de ilgi duymaktadır. Buna ek olarak, iki aktörün ortak çıkarının olduğu bir güvenlik alanında, tek taraflı hareket

²⁵⁷ Simon Sweeney ve Neil Winn, "Without a Strong Strategic Security Partnership, Brexit will Undermine EU and UK Security" **Makale**, 21.01.2021, <https://theloop.ecpr.eu/without-a-strong-strategic-security-partnership-brexit-will-undermine-eu-and-uk-security/>, (03.02.2021).

edecek Birleşik Krallık, AB'nin çabalarını muhtemelen kopyalayacak; ancak, OGSP'nin etkisini artıran geniş kapsamlı araç ve gereçlerle donatılmış AB ile aynı etkiye büyük bir olasılıkla sahip olamayacaktır.²⁵⁸

Belirtmek gerekir ki, Birleşik Krallık'ın malî katkısının kesilmesi nedeniyle Brexit'ten en fazla AB sivil operasyonlarını finanse eden OGSP bütçesi etkilenmektedir.²⁵⁹ Birleşik Krallık'ın OGSP bütçesine katkıda bulunmayacak olması ve Avrupa'daki bir krize Avrupa devletleri ile yaptığı anlaşmalar ve/veya kuracağı koalisyonlar çerçevesinde katılacak olması, OGSP'nin AB askerî gücünü geliştirmesinin önüne geçebilecektir. Bunun yanı sıra, AB'nin güvenlik ve savunma konusunda Birleşik Krallık ile yakın iş birliğini sürdürmek istemesinin de birkaç nedeni vardır. Fransa dışında kalan üye devletlerin çoğu, güvenlik ve savunma kapasitesi konusunda Britanya'ya oranla önemsizdir. Britanya'nın ayrılması ile birlikte AB'nin çıkarlarını savunabilecek veto yetkisine sahip BM Güvenlik Konseyi devamlı üyesi olarak sadece Fransa kalmıştır. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması; diplomatik ağı, yetenekleri ve yumuşak gücü ile uluslararası arenada Britanya'dan daha az etkili olacak Fransa ve Almanya'yı, müstakil küresel bir aktör olmaya ve OGSP'de askerî olarak daha merkezi bir rol üstlenmeye zorlamaktadır. Krizlerde (terörizm, ebola, Ukrayna, İran, Suriye) AB politikalarına yön verme açısından proaktif davranışa sahip Birleşik Krallık'ın ayrılması ile AB'nin uluslararası ilişkilerindeki realist bakış açısı azalabilecek ve bu durum AB'nin güvenlik yeteneğini zayıflatacaktır.²⁶⁰

Birleşik Krallık'ın ayrılmasıyla, OGSP askerî yeteneklerinin 1/5'ini kaybetmiştir. Ayrıca; AB, önemli nükleer gücü ve iyi eğitilmiş ve yetkin bir dış politika hizmeti ile desteklenen uzun ve güçlü bir dış politika geleneğine sahip olmasıyla Ortak Dış ve Güvenlik Politikası bağlamında her zaman önemli rol oynayan etkili bir uluslararası oyuncuyu kaybetmiş ve kolayca doldurulamayacak bir güvenlik boşluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Fransa'nın bu yükü taşıması ve doğan boşluğu doldurması oldukça zor görünmektedir. Almanya ve Fransa, Brexit referandumundan bu yana birliktelik göstermiş olsa da daha görünür ve aktif bir Almanya bu güvenlik boşluğunu

²⁵⁸ Jacobs ve Vanhoonacker, s. 2.

²⁵⁹ Cladi ve Locatelli, s. 10.

²⁶⁰ Zyla, ss. 86-87.

dolduramayacaktır. Ayrıca, Almanya ve Fransa güvenlik ve savunma entegrasyonunu ilerletme, OGSP'nin etkinliğini artırma konusunda farklı önceliklere sahiptir. Fransa bunu AB aracılığıyla sivil ve askerî kriz yönetimi için uygulanabilir bir araç sağlamanın yolu olarak görürken, Almanya AB savunmasını, daha fazla siyasî entegrasyon için bir araç olarak görmektedir. OGSP'nin ihtiyaç duyduğu ivmeyi elde etmeden önce, bu stratejik farklılıkların aşılması gerekmektedir.²⁶¹

Birleşik Krallık'ın Brexit sonrasında izleyeceği dış politika tartışmaları; ekonomik açıklık, Çin gibi yükselen güçlerle ticaret anlaşmaları, İngiliz Milletler Topluluğu ve ABD ile özel ilişkilerinin canlandırılmasına dayalı uluslararası sistemde yeni bir rol oluşturma arayışı olan “küresel Britanya” düşüncesi tarafından domine edilmektedir. Revize edilmiş Anglo-Amerikan özel ilişkilerinin, Britanya'nın Avrupa'yı kaybetmesinin yerini doldurması pek olası görünmemektedir. Diğer bir değişken olan AB liderliğindeki politika, program ve operasyonlara katılımı konusunda Britanya, üçüncü bir devlet pozisyonunda olacaktır.²⁶² Böylece, ekonomik ve siyasî ağırlığı, OGSP'deki veto ve etkileme gücü ile AB üye devletlerinin dış politika pozisyonlarını kendi dış politikalarını örtüştürme olanağını kaybeden Birleşik Krallık, bu eksikliği AB üye devletleri ile imzaladığı ikili anlaşmalar yolu ile kapatmaya çalışacaktır.

Değişen Avrupa ve uluslararası güvenlik bağlamı ve karşılıklı yarar sağlayacak alanların olması, AB ve Birleşik Krallık arasında OGSP iş birliği için çok güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Güvenlik ve savunma alanındaki ortaklık, pozitif toplam bir oyun (positive-sum game) olabilir, transatlantik ilişki konusundaki zaman zaman ortaya çıkan ABD'den kaynaklanan belirsizlikler OGSP'yi, NATO'yu tamamlamak için cazip bir araç haline getirebilecektir.²⁶³

²⁶¹ Jacobs ve Vanhoonacker, ss. 2-3.

²⁶² Benjamin Martill ve Monika Sus, “Post-Brexit EU/UK Security Cooperation: NATO, CSDP+, or “French Connection”?”, **The British Journal of Politics and International Relations**, Cilt: 20, Sayı: 4, 2018, ss. 848-849.

²⁶³ Jacobs ve Vanhoonacker, s. 3.

2.3.4. Britanyasız OGSP

Birleşik Krallık'ın ayrılmasının AB'nin yürüttüğü OGSP operasyon ve planlamalarının etkinliğinde zayıflamaya yol açması kaçınılmazdır. İlk tahlilde bunun, Avrupa güvenlik ve savunmasının OGSP aracılığı ile AB üyesi devletlerin oluşturacağı bir askerî güç ile sağlanması planını kısa vadede olumsuz etkileyeceği ortadadır. Ayrıca, Britanya'nın bu yapıya katkı vermemesi ya da AB üyesi devletler içerisinde imzaladığı ikili anlaşmalar ve kuracağı koalisyonlarla NATO'nun aktörlüğünü daha da sağlamlaştırmasının AB'nin askerî güç oluşturma planlarını zayıflatacağı ve hatta gerileteceği ortadadır.

Ancak; Birleşik Krallık gibi ekonomik, siyasî ve askerî açıdan güçlü ama OGSP konusunda bir o kadar da potansiyel bir anlaşmazlık kaynağının, AB dış ve savunma politikasının formülasyon ve uygulama alanından ayrılması, AB ve üye devletler arasında, 27 ülke adına AB'yi küresel alanda güvenilir stratejik bir aktör konumuna getirmek maksadıyla materyal, finans ve insan kaynağı sağlanmasındaki çabaları yönlendirecek yeni meydan okumalara ve fırsatlara yol açabilecektir.²⁶⁴

AB güvenlik ve savunma alanındaki politika yapımının gelecekteki muhtemel yönünü ortaya koymak için;

- a. Dağılma tehlikesinin,
- b. AB güvenlik ve savunma alanındaki son gelişmelerin,
- c. Değişen güç dengesi ve yenilenen Fransız-Alman ekseninin

incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda; ilk olarak çoğu politikacı ve uzman tarafından AB'den ayrılma için bir örnek oluşturan ve kıtanın her yanında popülizmi cesaretlendirmesi beklenen Brexit sonrasında Avrupa'da bulaşıcı bir parçalanma öngörülse de beklentiler gerçekleşmemiştir. Aksine Brexit, üye devletler arasında daha fazla dayanışmaya katkı yapan, “var oluş krizi” duygusunu güçlendirerek olumlu etki yaratmış; bu çerçevede, ortak projeleri korumak ihtiyacı üzerine AB kurumları ve üye devletler arasında ender görülen bir uyum sağlamıştır. Yine de Birlik, mevcut diğer üye devletlerin AB karşıtı pozisyon alma tehlikesi ve olası bir popülist meydan okuma karşısında kendisini rahat hissetmemektedir. İkinci olarak Brexit, AB güvenlik ve savunma politikasında da dikkate değer bir ivme yaratmıştır. Birleşik Krallık

²⁶⁴ Xavier, ss. 115-116.

tarafından son on yıldır bloke edilen bu alandaki değişiklikler, veto riskinin kalkması ile hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede, 2017’de kritik önemde dört güvenlik ve savunma inisiyatifi başlatılmıştır. Birinci inisiyatif olan askerî planlama ve icra yeteneğine sahip bir AB Askerî Karargâhı kurulması ile icra-dışı askerî görevlerin komutası üstlenilmiştir. Avrupa savunmasını bir üst seviyeye taşımak ve daha gelişmiş projeleri ilerletmek maksadıyla aynı düşünce ve yetenekteki üye devletlerin grup kurmasına fırsat sağlayan DYİ, başlatılan diğer bir inisiyatiftir. Teknolojik inovasyon, savunma araştırma ve geliştirme alanında yenilikçiliği teşvik etmek, en yeni savunma teknolojilerini ve ürünlerini geliştirmek için şirketler arasında ve AB ülkeleri arasında savunma iş birliğini teşvik etmek için Avrupa Savunma Fonu kurulmuştur. Bunlardan başka, ulusal savunma harcamalarını gözlemlemek, kaynakları bir havuzda toplayacak olasılıkları tanımlamak ve ortak yetenekleri ilerletmek amacıyla Yıllık Koordine Edilmiş Savunma Değerlendirmesi (CARD) başlatılmıştır. Başlatılan bu inisiyatif ya da projelerin AB’deki silahlı kuvvetler arasındaki birlikte çalışabilme yeteneğinin gelişmesine katkıda bulunması beklenirken, bunlar ne silahlı kuvvetler üzerindeki ulusal kontrolün temel kurallarına veya OGSP karar verme sürecinin hükümetlerarasıcılık yapısına ne de NATO’ya meydan okuma amacına yöneliktir.²⁶⁵ Britanya’nın ayrılması, birbirlerini dengelemeye dayalı Almanya, Birleşik Krallık, Fransa arasındaki karmaşık üçlü ilişkisinin sonunu getirmiş ve yerini, AB’nin gelecekteki yönünün kilit belirleyicisi olacak Fransız-Alman iş birliğine bırakmıştır. Almanya ve birlikte ilerlemek isteyen diğer AB üyesi devletlerle AB ortak projelerinin yeniden tanımlanması ve 2020 sonrası için AB’nin malî perspektiflerinin belirlenmesi Fransa için AB düzeyinde kritik öneme sahiptir. Ancak, bu konulardan daha önemlisi Fransa’nın vatandaşlarını AB ile uzlaştırmak ve gelişmiş Avro bölgesi yönetişimi, AB savunma politikası ve “sosyal yakınlaşma” konusunda ilerleme ve karşılıklılığa dayalı bir ticari politika geliştirme yoluyla “Koruyan bir Avrupa” inşa etmektir. Görüldüğü kadarıyla Fransa, “siyasî Avrupa” hedefini gerçekleştirebilmek için hem AB’deki kamuoyunun güvenini tekrar sağlamak hem de Fransa’nın bu sürece liderlik yapabileceğinin ve AB politikasını yönlendirebileceğinin güvenini vermek

²⁶⁵ Martill ve Sus, ss. 851-852.

istemektedir.²⁶⁶ Bu arada Almanya, uluslararası sistemde daha proaktif bir liderlik sağlama ve uluslararası güvenlikte büyük sorumluluklar almaya daha istekli özel sivil bir güce doğru evrilmektedir. İtalya ve İspanya tarafından desteklenen Fransız-Alman eksenini çeşitli engellerle karşı karşıyadır. Bunlardan en önemlisi Alman vatandaşlarının çoğunluğunun, ülkelerinin uluslararası alanda daha büyük rol almasını istememeleridir. Bir başka sorun ise, Fransa ve Almanya'nın AB savunmasının geleceği konusundaki yaklaşım farklılıklarıdır. Almanya, mümkün olduğu kadar çok üye devlet ile kapsayıcı yeni bir proje amaçlarken, Fransa ise daha fazla operasyonel etkinliğe sahip daha özel bir yaklaşımı hedeflemektedir. Üstelik, Avro Bölgesinin geleceği gibi diğer kilit politika alanlarındaki farklılıklar, kısa dönemde bu dayanışmayı riske atabilecektir.²⁶⁷

Avrupa Komisyonu tarafından, Avrupa güvenlik ve savunma yapısının geleceğine ilişkin 2025'e dek uzanan projeksiyon ile üye devletlerin isteklerine dayalı üç senaryo geliştirilmiştir. Bu çerçevede geliştirilen senaryolar, "Güvenlik ve Savunma İş Birliği", "Paylaşılmış Güvenlik ve Savunma" ile "Ortak Güvenlik ve Savunma" başlıklarına sahiptir. Güvenlik ve savunma iş birliği başlığı altındaki birinci senaryoda, güvenlik ve savunma konusunda ortak bir yönlendirme ile politik veya yasal olarak yükümlülük altında olmadıkları kurgulanan AB üye devletlerinin, bir tehdidin ortaya çıkması veya kriz anında, özel ve duruma göre geçmişte olduğundan daha sıkı bir şekilde güvenlik ve savunmada gönüllü olarak iş birliği yapacakları öngörülmektedir.²⁶⁸ Bu senaryo üye devletlere katılım düzeyini ve durumunu seçme ve serbest hareket yetkisi veren gevşek katılımı öngörmektedir.²⁶⁹ AB güvenlik ve savunma iş birliğinin daha derin koordinasyonunu gerektiren potansiyel ayrıcalık, taahhüt ve daveti içermeksizin katılım olasılığını sağlaması nedeniyle bu senaryo, Birleşik Krallık için uygulanabilir özelliktedir. Ancak, gerçekleşmesi için AB ve Birleşik Krallık arasında NATO'nun üçüncü devletlerin oy kullanma hakları açısından resmi bir katılım olmaksızın, karar alma sürecinde çok daha erken görüşlerini ifade

²⁶⁶ Helen Drake, "France, Britain and Brexit", **Brexit and Beyond: Rethinking the Futures of Europe**, (Ed. Benjamin Martill ve Uta Staiger), UCL Press, Londra, 2018, ss. 100, 101.

²⁶⁷ Martill ve Sus, ss. 852-853.

²⁶⁸ European Commission, "Reflection Paper On The Future Of European Defence", **Yansıtma Kâğıdı**, 07.06.2017, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-defence_en.pdf, (14.05.2020), s. 12.

²⁶⁹ Simon Duke, **Will Brexit Damage our Security and Defence? The Impact on the UK and EU**, Palgrave Macmillan, Cham, 2017, s. 74.

etmelerine ve tartışmaya katılmalarına izin veren “Diyalog ve İş birliği için Geliştirilmiş Fırsat Ortakları”na (The Enhanced Opportunities Partnership for Dialogue and Cooperation, EOP) benzer bir model yaratılması ihtiyacı bulunmaktadır.²⁷⁰

Paylaşılmış AB güvenlik ve savunma iş birliğini kapsayan ikinci senaryoda, AB üye devletleri, güvenlik ve savunma alanında daha yakın iş birliği içerisinde aynı hedefe doğru hareket etmektedir. Bu senaryoda üye devletler, stratejik kültürlerinin yakınsamasını ve kendi tehdit algılamalarının daha geniş ve daha derin anlaşılmasını inşa ederek savunma alanında daha büyük finansal ve operasyonel dayanışma göstermektedir.²⁷¹ Bu senaryonun gerçekleşmesi halinde, dış ilişkiler ve savunma kabiliyetleri nedeniyle gelecekte, Birleşik Krallık’ın AB güvenliği ve savunmasına yakın katılımına ihtiyaç duyulması durumunda Ortaklık ve İş Birliği Antlaşması’nın (OİA) yapılmasını gerektirmektedir. OİA; genel prensipleri, paylaşılan hedefleri, varılan anlaşmaları ve bölgesel politik alanlardaki çeşitli iş birliği şekillerini ortaya koyan yasal bağlayıcılığı olan bir antlaşmadır.²⁷²

Üçüncü senaryo ise ortak bir AB güvenlik ve savunmasını öngörmektedir. Bu çeşit güvenlik ve savunma birliği; küresel stratejik, ekonomik ve teknolojik itici güçlerin yanı sıra Avrupa vatandaşlarından gelecek ortak Avrupa güvenliği ve savunması için siyasî bir baskı üzerine kurulacaktır. Üye Devletler arasında güvenlik ve savunma konusundaki dayanışma ve karşılıklı yardım, ortak bir Birlik savunma politikasının aşamalı çerçevesini içeren ve Avrupa Birliği Antlaşması’nın 42. maddesinin tam olarak kullanılması üzerine inşa edilerek ortak savunmaya yönelmiş norm haline gelecektir.²⁷³ Bu tip entegrasyon; Avrupa Parlamentosu, Fransa, Almanya ve İtalya’nın desteklediği bir çözümdür. Bu senaryo, yukarıda söz edilen ortaklık ve iş birliği antlaşmasından daha derin taahhütleri içeren ve daha kapsamlı AB ile müzakere edilmiş katılım anlaşmasının bir parçası olacaktır. Bu senaryoların dışında, gelecekteki olası Avrupa güvenlik ve savunma düzenlemelerine ilişkin bir başka senaryo ise

²⁷⁰ Jacobs ve Vanhoonacker, s. 3.

²⁷¹ European Commission, “Reflection Paper On The Future Of European Defence”, **Yansıtma Kağıdı**, 07.06.2017, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-defence_en.pdf, (14.05.2020), s. 13.

²⁷² Duke, ss. 77-78.

²⁷³ European Commission, “Reflection Paper On The Future Of European Defence”, **Yansıtma Kağıdı**, 07.06.2017, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-defence_en.pdf, (14.05.2020), s. 14.

Birleşik Krallık'nın NATO'da Avrupa sütununu tekrar kurması ve güçlendirmesidir. Birleşik Krallık, AB ile ilişkilerini yeniden tanımlamada bu senaryoyu da uygulamayı tercih edebilecektir.²⁷⁴

Birleşik Krallık için hem kendi güvenlik ve savunmasının hem de Avrupa güvenliğinin sağlanmasında en önde gelen aktör NATO'dur. Buna ilaveten AB Küresel Stratejisi de kolektif savunmada NATO'yu birincil çerçeveye yerleştirmektedir. Bu bağlamda geleneksel olarak NATO ve AB güvenlik girişimleri arasındaki bağları güçlendirmeyi amaç edinmesinden dolayı gelecekte Birleşik Krallık'ın AB ile bu alandaki iş birliğinin NATO aracılığı ile gerçekleştirileceği kabul edilebilir bir ön görüdür. Birleşik Krallık için çekici bir alternatif olan bu seçenekte dikkate alınması gereken önemli hususlar bulunmaktadır. İlk olarak, NATO seçeneği için AB'den fazla bir talep gelmemektedir. Eğer AB, DYİ aracılığı ile NATO dışı girişimlerin geliştirilmesine karar verirse, doğal olarak bu, AB içindeki müttefikleri ile bağlantısını NATO'ya aktarmak isteyen Birleşik Krallık'ın isteklerinin altını boşaltacaktır. Bir başka sorun ise, NATO üyeliğinde ve operasyonlarındaki boşluklar konusunun nasıl çözümleneceğidir. AB kriz yönetimi görevlerini yönlendirirken, kolektif savunma sağlayıcısı olarak NATO'nun iş bölümündeki ana sorumluluğu alması, her iki organizasyonun işlevsel olarak eşit olduğu iddialarını zayıflatmaktadır. Üstelik, iki organizasyonun farklı üyelik kuralları, bazı devletleri kolektif savunma kapsamı dışında bırakmaktadır. AB-Birleşik Krallık ilişkilerinin politik alanda kalıcı bir özelliği olacağına inanmak için bir neden olmasa da kısa ve orta vadede Brexit kaynaklı kavgaların, NATO önceliklerine yansımaları önlemek zor olacaktır. Bu nedenle, ittifakın dayanışma ve güvenilirliğinin daha da azaltılması riski ortaya çıkacaktır.²⁷⁵

Baltık devletleri açısından Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması sonrasında, Avrupa güvenliğinin ve dolayısıyla kendi güvenliklerinin tehdit ve risklere karşı dirençli olabilmesi için askerî yeteneğe sahip bir OGSP'nin yaratılması ve ABD, Britanya dâhil Avrupalı müttefikler arasındaki dayanışmanın sağlanması gereklidir. Baltık ülkeleri açısından mevcut durumda olası beş senaryo ile karşılaşılabilmesi mümkündür:

²⁷⁴ Duke, ss. 79, 81-82.

²⁷⁵ Martill ve Sus, ss. 854, 856-857.

a. Birleşik Krallık'ın, çoğunlukla Avrupa'nın güneyindeki krizlerle mücadele etmeyi amaçlayan güçlü bir askerî boyutu olan bir OGSP'in oluşumuna katılması ve bunun da güçlü bir transatlantik ilişkiyi teşvik etmesi (Kendine Güvenen Avrupa, Yetkin Kriz Yönetimi),

b. OGSP'nin büyük ölçüde doğu odaklı sivil bir araç haline gelmesi ve Avrupa çapında askerî kriz yönetiminin Britanya ve Fransa ya da zaman zaman NATO tarafından yönetilmesinin sağlanması ve NATO'nun Avrupa'nın baskın güvenlik örgütü haline gelmesi (Yüce NATO),

c. OGSP'nin çoğunlukla Avrupa'nın güneyindeki krizlerle mücadele etmeyi amaçlayan ancak Britanya'nın katılmadığı güçlü bir askerî boyuta sahip olması (Deniz aşırı Akdeniz Kulübü),

ç. Birleşik Krallık'ın güney Avrupa'ya yoğunlaşmak amacıyla sivil bir araç olan OGSP'ye katılmaması ve hayal kırıklığına uğrayan ABD'nin Avrupa güvenliği ile ilgilenmemesi (OGSP'nin Son Nefesi)

d. Britanya'nın katılmadığı, sınırlı kaynaklarını NATO ve İskandinav-Baltık bölgesel güvenlik düzenlemelerini güçlendirmek için yatırım yapmayı tercih eden OGSP'nin Avrupa'nın doğusuna odaklanmış, sivil bir araç haline gelmesi (İskandinav Kabilesi).²⁷⁶

Sonuç olarak Avrupa güvenlik ve savunma yapısının yakın gelecekte netleşeceği muhakkaktır. Yeni bir Avrupa Güvenlik Yapısı bağlamında, ABD dikkatini Asya-Pasifik'e doğru kaydırsa dahi Avrupa'daki baskın rolünden vazgeçmek istemeyecektir; buna ilave olarak, Britanya'nın yanı sıra Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Kuzey Avrupa ülkeleri de bu rolün en büyük destekçisi ve teşvikçisi olacaklardır. Fransa ve Almanya'nın öncülüğünde AB'nin, Avrupa'nın savunmasını sağlayacak stratejik özerkliğe sahip askerî bir güç oluşturma çabaları devam edecektir. Ancak, bu çabalar NATO'dan bağımsız değil tamamlayıcısı olma hedefi ile yürütülecek, bu bağlamda, standartları, normları ve yapısı NATO ile çok büyük ölçüde benzeştirilmiş, NATO ile iç içe geçmiş bir OGSP askerî gücü oluşturulacaktır.

Bunun nedenleri olarak;

²⁷⁶ Riina Kaljurand, Tony Lawrence, Pauli Järvenpää, Tomas Jermalavičius, **Brexit and Baltic Sea Security**, International Centre for Defence and Security, Talinn, 2016, s. 4.

- a. Askerî güç olarak zayıf olan Almanya'nın, Fransa'nın AB askerî gücünün yönlendiricisi olmasına sıcak bakmaması,
- b. Özellikle kuzey Avrupa, Merkezi ve Doğu Avrupa AB üyesi devletlerin güvenliklerinin teminatı olarak ABD'yi ve Britanya'yı Avrupa'da görmek istemeleri,
- c. Britanya'nın güvenliğinde büyük öneme sahip Avrupa güvenliğini sağlama girişimlerine liderlik ederek kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istememesi ileri sürülebilir.

Gelecek süreçte Britanya NATO aracılığıyla ABD'yi de yanına alarak özellikle kuzey, orta ve doğu Avrupalı AB üyesi devletlerle yaptığı ikili antlaşmalarla, NATO planlamalarına giren nükleer taahhüdü ile özellikle Rusya'ya karşı Avrupa savunmasının köşe taşı oluşturacaktır. Bu nedenlerle, kısmi stratejik özerkliğe sahip, NATO ile uyumlu ve birlikte çalışabilir bir OGSP askerî gücünün yaratılması ile bu gücün Britanya ve NATO ile koordinasyon içerisinde hareket etmesi gelecekteki Avrupa güvenlik yapısının alacağı en olası seçenek olarak görünmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA KRİZİ SONRASINDA AVRUPA GÜVENLİK YAPISI ÜZERİNDEKİ NATO ETKİSİ VE BALTİK DEVLETLERİ GÜVENLİĞİ

3.1. AVRUPA GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASI VE NATO

20. yy'ın ilk yarısında yaşanan ve Avrupa'yı sosyal ve ekonomik olarak çökerten iki Dünya savaşından Batı Avrupalı devlet adamlarının aldığı en önemli ders, yeni bir savaşın devletlerin aralarındaki düşmanlık ve rekabet yerine iş birliğini artırmaları ile önleyebilecekleri gerçeğini öğrenmeleridir. Bu dönemde, SSCB'nin güvenliğini sağlamak adına izlediği yayılcı politika doğrultusunda Merkez ve Doğu Avrupa'da kendisine bağlı rejimleri iş başına getirmesi, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasını uygulamaya koyması Avrupa'daki gerilimi tırmandırarak Doğu ve Batı bloğu arasındaki kamplaşmayı artırmıştır. Soğuk savaş olarak adlandırılan bu gerginlik ortamında, 1949 yılında NATO'nun ve 1955 yılında Varşova Paktı kurulması ile rakip bloklar belirginleşmiştir.

Avrupa'da istikrar ve güvenliğin sağlanması, Sovyet tehdidinin dengelenmesi için Batı Avrupa devletleri hem bir araya gelerek güçlerini birleştirmeye hem ABD'nin nükleer kapasiteli ordusuna hem de aralarındaki ilişkilerde savaşa yol açan güvensizliklerin iyileştirilmesinde ABD'nin liderliğine ihtiyaç duymaktaydılar. Bu dönemde, Batı Avrupa devletleri NATO şemsiyesi altında ABD'nin siyasî, ekonomik ve askerî gücü altında korunmayı en uygun hareket tarzı olarak benimsemişlerdir. Waltçı bir yaklaşımla, Batı Avrupa'nın NATO aracılığı ile savunmalarını sağlama yükümlülüğünü ABD'ye devretmeleri “sorumluluk aktarma” politikasına; savunmalarının gerçekleştirilmesini belirgin bir ölçüde ABD silah ve askerlerine dayandırarak tehdide uygun silahlanma ve ordu oluşturma maliyetinden kaçınmaları “beleşçilik” politikasına birer örnektir.

NATO aracılığı ile Avrupa'nın savunma sorumluluğunu üstlenen ABD, öncelikle kendi topraklarına yönelmiş Sovyet tehdidini Avrupa'da yeni bir cephe açarak yoğunluğunu azaltmayı ve cepheyi genişleterek “düşmanı” Amerika ve Avrupa ana karasında dengelemeyi planlamıştır. İkinci olarak, komünist hareketlerin Batı Avrupa'da daha da güçlenmesini ve hükümete gelmesini önlemeyi; üçüncü olarak,

yönetim ideolojisi ve ekonomik sistem olarak kendisine yakın Kanada ve Batı Avrupa devletlerinde kendi ideallerini ve kültürünü yaymayı, bu devletlerin kamuoyunda NATO'yu savunmalarının temel örgütü, kendisini ittifakın lider gücü ve özgür dünyanın koruyucusu algısını ve rızasını yaratmayı; son olarak, NATO aracılığı ile Batı dünyasını kendi stratejik ekonomik ve askerî çıkarları doğrultusunda yönlendirirken rakibinin olası müdahalesini caydırmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürün iki süper gücünden biri olan ABD'nin mevcut pozisyonunu korumak, küresel hedeflerine ulaşmak ve rakibi Sovyetler Birliği'ni geriletme için Batı kampının lideri olmaktan başka seçeneği bulunmamaktaydı. Bu nedenle, bu dönemde Avrupa savunmasının kendi liderliği altında sağlanması ABD'nin birinci önceliği haline gelmiştir. NATO'nun kurulması sonrasında, Avrupa Savunma Birliği oluşturulması maksadıyla başlatılan Avrupa Ordusu kurulması girişiminin başarıya ulaşamaması, NATO'yu dolayısı ile ABD'yi Avrupa'da güvenliğinin sağlanmasında başat aktör konumuna taşımıştır.

Avrupa'daki ekonomik ve politik bütünleşme için sarf edilen çabalar ile karşılaştırıldığında, askerî bütünleşmeyi sağlamaya yönelik girişimlerin oldukça zayıf kaldığı görülmektedir. Avrupa devletlerinin yıllar içinde savunmaya ayırdıkları bütçe, toplamda ABD'den daha fazla olmasına rağmen savunma ve kuvvet geliştirme konularında aralarında koordinasyon olmaması, sadece NATO şemsiyesi altında veya ABD'nin askerî liderliğinde yapılan planlama ve faaliyetlerde bir araya gelebilmeleri ve her bir devletin kendine özel savunma planlaması yapması nedenleriyle AB üyesi devletlerinin tehdit ve saldırılara karşı birleştirilmiş taktik kapasiteleri ABD'den daha zayıf kalmıştır. Soğuk savaş döneminde ABD, direkt olarak veya NATO çerçevesinde Avrupalı müttefiklerine sağladığı askerî ekipman ve teçhizat ile Avrupa savunmasını inşa etmiş ve karşılığında, NATO karar mekanizmaları üzerinde mutlak bir kontrol sağlamıştır. ABD, gönüllü olarak lider olurken, NATO'nun Avrupalı üyeleri ise genellikle ABD uyum içinde olmayı yeğlemişler; iç veya dış kaynaklanacak tehdidin dengelenmesi sorununu NATO ve ABD'nin koruması altında çözmüşlerdir.²⁷⁷

Bu dönemde ABD, Britanya ve Fransa'yı sömürge imparatorluklarından

²⁷⁷ Stephen M. Walt, "EU Global Strategy Expert Opinion No.01", **Makale**, 20.01.2016, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/EUGS_Opinion_1_Walt_0.pdf, (01.07.2020), s. 1.

vazgeçmeye ve uluslararası sistemi kontrol eden kurumlarda kendi üstünlüğünü kabul etmeye zorlamıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği'ni durdurmak ve güç dengesini kendi lehine çevirebilmek için savunulması gerekli “kilit endüstriyel güç merkezleri”nden biri olan Avrupa’ya (diğeri Asya) odaklanmıştır.²⁷⁸ ABD’nin Avrupa savunmasını üstlenerek NATO kapsamında kıtada asker ve silah konuşlandırması nedeniyle Avrupalı müttefikler savunmaya sınırlı bütçe ayırmışlar ve sonunda Britanya ve Fransa dahi ABD’nin geniş desteğini almaksızın büyük askerî operasyon üstlenecek ve yürütecek yeteneklerini köreltmışlerdir.²⁷⁹

Bu dönemde ABD; ekonomik ve askerî gücünün büyüklüğü, politik üstünlüğü ve NATO aracılığıyla ittifaktaki Batı Avrupa devletleriyle, sınırları ve rolleri çok açık belirlenmiş stratejik ortaklıklar kurmuştur. Bu süreçte Avrupalı NATO üyesi devletler, ABD’ye geniş bir karar verme serbestisi tanırken, bunun karşılığında ABD nükleer silahları, askerî üsleri ile Avrupa’yı kontrol etmiş ve korumuştur. Batı Avrupa devletlerinin, ABD ile 30 yıldan daha fazla bir süre sürdürdükleri bu ortak yaşam biçimi, SSCB’nin dağılması ile sona ermiştir. Soğuk savaş boyunca NATO’ya ve ABD’ye tartışmasız bir bütün olarak bağlı Avrupa, kendisine yönelik tehdidin ortadan kalkması ile NATO’yu olmasa da ABD’nin yeni dönemdeki çıkarlarını sorgulayan tartışmalar içine girerek ayrılmaya başlamıştır.²⁸⁰ Bu bağlamda, AB içerisinde; ABD ve NATO ile ilişkilerin yeni başlayan dönemin koşullarına uygun olarak yeniden yapılandırması tartışmaya açılmıştır.

3.1.1. Yakın Dönem AB ve NATO İlişkileri

Doğu Bloğu ve Sovyetler Birliği’nin hızlı bir şekilde çözülmesi, yıllardır bu hedefe ulaşmak amacıyla mücadele etmiş Batı kampını hazırlıksız yakalamıştır. Komünist rejimlerin yıkılması ile meydana gelen yönetim boşlukları ve çatışmalar sonucunda ortaya çıkan; nükleer silahların kontrolü, terör, etnik çatışmalar, kontrolsüz göç vb. sorunlar, söz konusu çözülmenin hemen ertesinde yeni nesil tehditler olarak

²⁷⁸ Stephen M. Walt, “Would You Die for That Country?”, **Makale**, 24.03.2014, <https://foreignpolicy.com/2014/03/24/would-you-die-for-that-country/>, (01.08.2020).

²⁷⁹ Walt, “EU Global Strategy Expert Opinion No.01”, s. 1.

²⁸⁰ Ulrich Kleppmann, “EU and NATO, Strategic Partnership or Alliance for a Purpose”, **Political Thoughts**, Sayı:17, Haziran 2007, ss. 1-2, 31.

ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, AB ve NATO soğuk savaş koşullarına uygun olarak yapılandırılmış savunmayı esas alan rolleri yerine, uluslararası alanda yeni ortaya çıkan güvenlik tehditlerini caydıracak ya da engelleyecek etkinlik ve esnekliğe sahip yeni rol belirleme arayışına girmişlerdir. Nükleer, konvansiyonel silah kapasitesi ve asker sayısı ile somutlaşmış tehdidin ortadan kalkması, AB'nin ABD'ye olan bağımlılığını azaltmış ve bağıllığında zayıflamaya yol açmıştır. Soğuk savaş süresince taraflarca açık olarak bilinen ve sıkı olarak uygulanan sorumluluklar ve görev bölüşümü, tehdit ortamının son bulmasıyla gevşeyerek bulanık bir hâle gelmiştir.²⁸¹ Konvansiyonel tehdide karşı yapılandırılmış AB ve NATO görev ilişkilerinin, Avrupa'da yeni ortaya çıkan ve dinamik yapıdaki asimetrik tehditlere karşı koyacak şekilde düzenlenmesi zorunluluk haline gelmiştir.

Soğuk savaş döneminde Avrupa'nın ekonomik ve politik entegrasyonu başarı ile ilerletilmesine rağmen bu başarı, savunma ve güvenlik alanında yakalanamamış; Avrupa'nın savunma ve güvenlik sorunu NATO temelinde transatlantik merkezli ilişkilere sahip bir yapı ile çözülmüştür. Bu dönemin bitişi ile uluslararası sistemde yaşanan önemli değişiklikler, ortak güvenlik ve savunma politikası alanında entegrasyon başlatılması konusunda AB'ye bir fırsat tanısa da kısa zamanda Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çökmesi, sosyal ve politik istikrarsızlıkların artması AB'nin bu fırsatı değerlendirmesinin önüne geçmiştir. Özellikle, Yugoslavya'nın parçalanması ile Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna Hersek arasında başlayan savaşın durdurulması ve barışın tesis edilmesindeki fonksiyonu ve etkinliği ile NATO, Avrupa güvenliğinin kurulması ve korunmasında tartışmasız baş aktör olduğunu kanıtlamıştır. Ek olarak, AB'nin, Avrupa'daki istikrarı BAB aracılığı ile sağlamayacağı, mevcut yapısı ile krizlere karşı müdahale etmede yavaş ve etkisiz olduğu ortaya çıkmıştır.²⁸² Bunun sebebi, NATO'nun koruması altında ittifaka tam itaatle ifade edilen ABD silahlarına dayalı, soğuk savaş Avrupa'sındaki sorumluluk aktarma ve beleşçilik temelli güvenlik yapısının, AB üye devletlerinin ne savunma kimliğini ne de kendi

²⁸¹ Dejana M. Vukasović ve Višnja Stančić, "NATO I EU U Vojnow Upravljanju Krizama: Komplementarnost Ili Suparnistvo?", **Cris Management Days Conference Book of Papers**, University of Applied Sciences Velika Gorica, Hırvatistan, 24-26 Mayıs 2017, s. 147.

²⁸² Elena Lazarou ve Michael Littlehale, "EU-NATO Cooperation and European Defence after The Warsaw Summit", **Brifing** 15.12.2016, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595855/EPRS_BRI\(2016\)595855_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595855/EPRS_BRI(2016)595855_EN.pdf), (20.01.2020), s. 2.

silahlarını geliştirmelerine gerek duymamasıdır.

Yeni düzeni çıkarlarına uygun biçimlendirmek ve ekonomik, siyasî ve askerî gücünü, dünya liderliği sağlayacak bir Pax Americana²⁸³ yaratma amacıyla kullanmaya odaklayan ABD, Avrupa'nın savunmasının sağlanması sorumluluğunu, NATO'nun Avrupalı üyelerine devretmeyi ve Avrupa'daki askerî gücünü azaltarak savunma harcamalarını hafifletmeyi planlamıştır. Bu bağlamda, ittifak üyesi AB devletlerinin NATO çerçevesinde bir Avrupa Güvenlik ve Savunma kimliği geliştirmesini empoze etmiştir. Bu temelde, AB ve NATO arasında koordinasyonu farkındalığı ve bilgi akışını sağlayacak bir iş birliği süreci başlatılmıştır. Avrupa'daki başat güvenlik kurumu olarak NATO, politik etkisini ve yasallığını sağlama almak amacıyla AGSP'yi kendi yapılarını kopya etmesi konusunda zorlamıştır. AGSP'nin bu zorlama ile ilk aşamada NATO kurumsal organlarının benzeri kurumsal organları oluşturması sonucu ortaya çıkan eşbiçimlilik (izomorfizm), OGSP'nin gelişim yönü, hedefleri, kurumsal biçim ve kapasitesi hakkında da belirsizlik üretmiştir. Bu belirsizliğin öykünmeci eşbiçimlilik (mimetik izomorfizm) yaratması, AB nezdinde NATO'nun, meşru ve başarılı bir askerî örgüt olduğu algısını perçinlemiştir. NATO'nun etkisi gelişim sürecine damga vursa da NATO ve OGSP yapılarının homojenliği, OGSP'nin olgunlaşma sürecinde zaman içinde aşınmıştır.²⁸⁴ Avrupalı AB güçleri, OGSP'nin oluşturulmasında sağlam bir temel yaratmak için BAB'ın Avrupa Antlaşması'na dâhil edilerek kurumsal bir statüye kavuşması ve üye devletler nezdinde bir yükümlülük yaratmayı planlamışlardır. Ancak; AT'nin kurumsal yapısının içerisine de alınmamış BAB'ın, AB'nin de kurumsal yapısının içine alınmasına Atlantikçi AB kanadının önde gelen ülkelerinden Birleşik Krallık'ın itiraz etmesi ile uygulanamamıştır. Savunma alanında Avrupa entegrasyonunun oluşturulması girişimlerine hukuki bir zemin yaratılma planı, 1992 Maastricht (AB) Antlaşması ile gerçekleştirilememiştir.²⁸⁵

²⁸³ **Pax Americana:** Bu terim, Amerikan süper gücünün 1945'ten sonraki soğuk savaş sırasında özellikle "Batı dünyasındaki" üstünlüğünü ve ABD'nin etki alanındaki tüm devletler ve toplumlar için olmasa da bazı devletlere getirdiği göreceli barış, istikrar ve refahı, tanımlamak için kullanılmaktadır. Aynı zamanda, bu terimi farklı "Amerikan barışı" nosyonlarını yeni bir tür Amerikan imparatorluğunun, bir "soğuk savaş imparatorluğunun" yükselişiyle ilişkilendirme eğilimi giderek daha baskın hale gelmiştir. Bkz. Patrick O. Cohrs, "Pax Americana": the United States and the Transformation of the 20th Century's Global Order", **Rev.Bras. Polit.Int.**, Cilt:61, No:2, Kasım 2018, ss. 2-3.

²⁸⁴ Vukasović and Stančić, s. 148.

²⁸⁵ BAB'ın Petersberg görevleri olarak bilinen kriz yönetimi görevleri ancak, 1997 Amsterdam Antlaşması, madde J.7 ile AB Antlaşması'na eklenebilse de BAB'ın AB'ye entegre edilmesi

Böylece, NATO'nun lehine bir sonuç olarak kriz yönetimi kapsamında da olsa bir AB askerî gücü oluşturulmasının ve savunma alanındaki entegrasyonu başlatacak gelişmelerin hızı kesilmiştir. BAB'ın operasyonel yeteneklerinin, güçlendirilmesi ve "Petersberg görevleri" ile ilişkilendirilmesi bir çıkış yolu olarak görülmüştür.²⁸⁶

BAB Bakanlar Konseyi, 19 Haziran 1992 tarihli Bonn deklarasyonu ile BAB'ın, Atlantik ittifakının ve Avrupa güvenliğinin vazgeçilmez temellerinden biri olduğunu ve AB ile birlikte Avrupa güvenlik mimarisinin oluşturulmasında tam rol oynamaya hazır olduğunu ilan etmiştir. İttifak'ın Avrupa sütunu ve AB'nin savunma unsuru olarak tanımlanan BAB'ın güçlendirilmesi maksadıyla üye devletlerin konvansiyonel silahlı kuvvetlerinin tüm unsurlarının katılımıyla gerçekleştirebileceği askerî görevleri belirlenmiştir. 1948 Brüksel Antlaşması ve tüm üye devletlerin bağlı olduğu ilke ve değerler üzerinde canlandırılan BAB'da; üyeler, ortak üye ve gözlemci olmak üzere üç statü yaratılmıştır. AB üyesi devletler için üye statüsü, AB üyesi olan ancak NATO üyesi olmayan devletler için gözlemci devlet (İrlanda ve Danimarka) statüsü; NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan devletler için (İzlanda, Norveç ve Türkiye) ortak üye devlet statüsü getirilmiştir. Merkezi ve Doğu Avrupa devletleri, Danışma Forumu yoluyla danışman devlet olarak BAB'a entegre edilmişlerdir.²⁸⁷ BAB'ın farklı üyelik statüsü ve karmaşık yapısı AB'nin askerî güç oluşturma sürecini NATO lehine yavaşlatmıştır. Kasım 1992'de Fransız-Alman ortak teklifi ile Merkezi ve Doğu Avrupa devletlerinin BAB'a ortak üye olması önerilmiştir. ABD teklifi ile NATO, 20-21 Ekim 1993 Travemünde/Almanya ve 10-11 Ocak 1994 Brüksel NATO toplantılarında bu ülkeler ile Barış için Ortaklık programını (Partnership for Peace) başlatmıştır. BAB ise bu devletlere ortak üyelik statüsünü ancak, 9 Mayıs 1994 Kirchberg Deklarasyonu ile verebilmiştir.²⁸⁸ Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin gelişimini, desteklemesine rağmen NATO, rakip bir oluşuma dönüşmesine karşı

Antlaşma kapsamına alınmamıştır. Bkz. EUR-Lex, "Treaty of Amsterdam Amending The Treaty On European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts", **Antlaşma**, 10.11.1997, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>, (29.05.2021), ss. 12-13

²⁸⁶ András István Türke, "The EU and The NATO Relations", **Regional and Bilateral Relations of the European Union**, (Ed. Zoltán Gálik ve Anna Molnár), Dialog Campus, Budapeşte, 2019, s. 243.

²⁸⁷ CVCE, "Petersberg Declaration Made by the WEU Council of Ministers (Bonn, 19 June 1992)", **Deklarasyon**, 22.10.2012, https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/16938094-bb79-41ff-951c-f6c7aae8a97a/publishable_en.pdf, (11.04.2021), ss. 2, 6, 8-10.

²⁸⁸ Türke, ss. 243-244.

önlemler almıştır. 10-11 Ocak 1994 tarihli NATO Brüksel Zirvesi'nde, İttifak'ın Avrupa kanadını güçlendirecek ve Avrupa güvenlik ve savunmasının yerine getirilmesinde NATO üyesi AB devletlerine daha fazla rol verecek Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği oluşturulmasına ve BAB ile NATO'nun Avrupa sütununun güçlendirilmesine destek açıklanmıştır. Ayrıca; İttifak varlıklarının, BAB operasyonlarında Avrupalı NATO üyelerinin kullanımına hazır olduğu, Avrupa gereksinimlerini karşılayacak ve İttifak güvenliğine katkıda bulunacak ayrılabilir; ancak, ayrı olmayan yeteneklerin geliştirilmesinin desteklendiği ifade edilerek Birleştirilmiş Müşterek Görev Gücü oluşturulması kararı onaylanmıştır.²⁸⁹

3-4 Haziran 1996 tarihli Berlin NATO Bakanlar Toplantısı'nda Avrupalı müttefiklerin, ittifakın tümüyle katılmadığı operasyonlarda NATO imkân ve kabiliyetlerini BMGG kapsamında kullanma yöntemleri belirlenmiştir. Ayrıca, İttifak'ın sahip olduğu rolü ve kendisine verilmiş görevlerini yerine getirme yeteneğini geliştirmek amacıyla yürütülen adaptasyon çabalarına üç temel hedefin²⁹⁰; rehber olarak alınacağı vurgulanmıştır.²⁹¹

²⁸⁹ NATO, "Declaration of the Heads of State and Government (the Brussels Summit Declaration)", **Basın Açıklaması**, 11.01.1994, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease, (01.03.2021).

²⁹⁰ İlk temel hedef olan NATO'nun askerî etkinliğinin korunması; Avrupa'nın karşı karşıya olduğu değişen güvenlik ortamında geleneksel toplu savunma misyonunu yerine getirebilmesi ve değişen koşullarda yeni roller üstlenmek için esnek ve üzerinde mutabık kalınan usuller yoluyla gerçekleştirebilmesidir. İkinci hedef olan transatlantik bağın korunması; ittifak'ın, üyeler arasında bir danışma forumu olarak ve müttefiklerin güvenlik ve savunma taahhütlerine ilişkin politikalar üzerinde bir anlaşma yeri konumunun sürdürülmesine; Kuzey Amerika ve Avrupalı müttefikler arasında hem siyasî hem de askerî açıdan güçlü ortaklığın daha da geliştirilmesine ve Kuzey Amerikalı müttefiklerinin komuta ve kuvvet yapısının her yerinde sürekli katılımına; mümkün olan her yerde, ittifak aracılığıyla ortak güvenlik hedeflerini sağlamaya hazır olmaya; kriz yönetiminde, NATO ve BAB arasında tam şeffaflığa dayalı olarak sağlanacaktır. Üçüncü hedef olan NATO içinde AGSK'nın geliştirilmesi çerçevesinde; AGSK, BMGG konseptinden tam olarak yararlanarak, sağlam askerî ilkelere dayanacak ve uygun askerî planlamayla desteklenecek ve BAB'ın siyasî kontrolü ve stratejik yönetimi altında faaliyet gösterebilecek askerî açıdan tutarlı ve etkili kuvvetlerin oluşturulmasına izin verecektir. BMGG kavramı, acil durum operasyonları için kuvvetlerin bir araya getirilmesi ve NATO içinde Komutanlığının organize edilmesi yaklaşımının merkezini oluşturmaktadır. NATO içinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğini oluşturma hedefiyle tutarlı olarak, yapılan bu düzenlemeler tüm Avrupalı müttefiklerin NATO'nun askerî ve komuta yapılarında ve uygun olduğu takdirde ittifak tarafından gerçekleştirilecek acil durum operasyonlarında daha büyük bir rol oynamalarına izin verecektir. Bkz. NATO, "Ministerial Meeting Of The North Atlantic Council in Berlin- Final Communique", **Sonuç Bildirisi**, 03.05.1996, https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_ministerial_meeting_of_the_north_atlantic_council_on_building_a_european_security_and_defence_identity_berlin_3_june_1996-en-5aebb26b-573e-43ad-b020-66b305889cba.html, (01.03.2021) ss. 2-4.

²⁹¹ NATO, "Final Communique", **Basın Açıklaması**, 03.05.1996, <https://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, (05.04.2021).

10-11 Ocak 1994 tarihli NATO Brüksel Zirve'si ile 3-4 Haziran 1996 tarihli Berlin NATO Zirve ile açıklanan AGSK ve BMGG oluşturulmasına yönelik alınan kararlar incelendiğinde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği oluşturma hedefinin Maastricht Antlaşması'nda yer alması nedeniyle daha fazla engellenemeyeceğinden ABD ve Atlantikçi AB kanadının, bağımsız ya da özerk bir AGSK yapısının oluşturulmasının önüne geçmek, gelişimini kontrol etmek ve sınırlamak amacıyla bu yapının NATO içerisinde oluşturulması amacı ile hareket ettiği öne sürülebilir.

Sonuç olarak, AB'nin askerî kanadını oluşturan BAB'ın, NATO içinde geliştirilecek AGSK ile NATO'nun olanak ve yeteneklerine bağımlı kılınması ile yalnızca Petersberg görevlerini icra edebilecek yetenekte sınırlı bir görev gücü olarak yapılanması hedeflenmiştir. Böylece, NATO dışında özerk bir savunma yapısının geliştirilmesi engellenmek istenmiş ve AB'nin ileride NATO'ya alternatif bağımsız yetenekte bir askerî oluşum yaratmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Kontrolü ve geleceği NATO'nun elinde olan, sınırlı müdahale yetki ve sorumluluğu verilmiş yapısı ile BAB'ın, sembolik bir askerî güç olması kaçınılmaz olmuştur.²⁹²

Savunma ve güvenlik alanında, NATO'yu da kapsayacak şekilde bir Avrupa entegrasyonunun gerçekleştirilmesi çalışmaları, 1998'de, Birleşik Krallık ve Fransa arasında imzalanan St. Malo Deklarasyonu ile ivme kazanmıştır. Berlin Plus düzenlemeleri 16 Kasım 2002 tarihli AGSP'ye ilişkin AB-NATO Deklarasyonu ile NATO'nun bir bütün olarak katılmadığı askerî operasyonlar da dâhil olmak üzere kriz yönetimi operasyonları konusunda Avrupa Birliği ve NATO arasındaki ilişkinin yapılandırılmasındaki temel ilkeler ilan edilmiş ve böylece iki örgüt arasında stratejik ortaklık başlatılmıştır. 2003 "Berlin Artı" (Berlin Plus) Antlaşmaları ile AB'nin barışı koruma ve kriz yönetimi operasyonlarında NATO varlıklarını kullanma ve iki örgütün birlikte çalışma usulleri belirlenerek AB-NATO arasındaki stratejik ortaklığın geliştirilmesindeki köşe taşları oluşturulmuştur.²⁹³

²⁹² Sinem Akgül Açıkmeşe ve Cihan Dizdaroğlu, "NATO-AB İlişkilerinde İş Birliği ve Çatışma Dinamikleri", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40, Kış 2014, s. 142.

²⁹³ Lazarou and Littlehale, ss. 2-3.

3.1.1.1. OGSP'nin Gelişiminde NATO'nun Etkisi

Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalkmış olması, Uzak Doğu'da Çin'in potansiyel bir küresel aktör olarak belirmesi, Orta Doğu'da gelişen cihatçı radikalizmin petrol rejimlerini ve dolayısıyla, Batı'nın enerji güvenliğini ve çıkarlarını tehdit etmesi, ABD'nin dikkatini Avrupa'dan bu olası çatışma ve risk bölgelerine çevirmesine yol açmıştır. ABD, soğuk savaş sonrasındaki tek süper güç özelliğini korumak ve yakın bir gelecekte bu konumunu tehdit edecek diğer bir gücün ortaya çıkmasını önlemek amacıyla olası risk ve kriz bölgelerindeki askerî varlığını artırmıştır. Bu bölgelerde askerî varlık bulundurma ile artacak savunma harcamalarını dengelemek için ilk aşamada, Avrupa'nın güvenliği için harcanan maliyetten tasarruf edilecek kaynakları kullanmayı çıkar yol olarak görmüştür. Bu planın uygulanabilmesi için ABD'nin Avrupa'daki güçlerini azaltmasından doğacak boşluğu; sorumluluk aktarma ve beleşçilik davranışından vazgeçerek güvenliğini sağlamanın sorumluluğunu ve maliyetini üstlenecek AB'nin, NATO'nun Avrupa'nın başat güvenlik aktörü olma konumunu olumsuz etkilemeyecek şekilde, küçük çaplı krizlere müdahale edebilecek yetenekte operasyonel askerî bir yapı oluşturulması ile doldurması planlanmıştır. ABD ve AB'nin Atlantikçi kanadı, kıtadaki ABD güçlerinin azaltılmasıyla doğacak boşluğu NATO içerisinde Avrupalı müttefiklerinin yaratacağı bir oluşum ile doldurmayı planlarken; AB'nin Avrupacı kanadı bunun, ortak Avrupa kimliği altında bir dış ve güvenlik politikası geliştirilmesi ile özerk olarak yapılmasını savunmaktaydı. Birleşik Krallık tarafından, NATO'da AB üyesi devletler arasında bir savunma yapısı yaratılmasını amaçlayan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK) geliştirilmesi teklifinin altyapısı, Brüksel (1994) ve Berlin (1996) zirvelerinde oluşturulmuştur. AGSK'nın amacı, Avrupa'daki güvenlik düzeninin NATO üyesi Avrupa devletleri tarafından sağlanmasını ve bu amaçla, NATO'nun, daha doğru bir deyişle ABD'nin müdahaleye gerek görmediği bölgelerde, askerî harekât yürütecek bir yapının geliştirilmesiydi. AGSK'nın NATO içinde geliştirilmesi planı ile hem Maastricht Antlaşması ile oluşturulması zorunlu kılınan bir yeteneğin geliştirilmesinin kontrol altına alınması hem de küresel çıkarları tehdit etmeyecek bölgelerdeki çatışma veya sorunlara müdahalenin sorumluluk ve maliyetinin AB'ye aktarılması planlanmaktaydı.

3-4 Aralık 1998 St. Malo Deklarasyonu ile Birleşik Krallık ve Fransa tarafından, AB'nin uluslararası sahnede rolünü tam oynayabilmesi maksadıyla uluslararası krizlere çözüm üretebilecek güvenilir askeri güç ile desteklenen özerk eylem kapasitesine ve bu kapasiteyi kullanmada ve yönlendirmede karar verme araçlarına ve bunu yapacak hazırlık seviyesine sahip olmasına vurgu yapılması, Avrupa'nın yeni risklere hızla tepki verebilen, güçlü ve rekabetçi bir Avrupa savunma sanayii ve teknolojisi ile desteklenen güçlendirilmiş silahlı kuvvetlere ihtiyaç duyduğunun açıklanması, savunmalarını NATO'ya dayalı olarak planlamış AB üyesi bazı devletleri endişeye sürüklemiştir. Bu açıklamalar, kuruluşundan itibaren uluslararası alanda ekonomik ve normatif bir güç olarak nitelendirilen AB'nin, bu özelliklerinin askerî güçle destekleneceğinin ilanı olmuştur. Kararlarda NATO yükümlülüklerinin göz ardı edilmeyeceğinin açıklanmasına rağmen, AB'nin NATO'nun bir bütün olarak dâhil olmadığı durumlarda karar alması ve askerî harekâtı onaylaması için uygun yapılara sahip olma ve durumları analiz etme kapasitesi, istihbarat kaynakları ve ilgili stratejik planlama yetenekli özerk askerî bir yapının geliştirme kararı ABD'de rahatsızlığa yol açmıştır. Bununla birlikte, bütünleşik bir Avrupa'nın oluşturulmasına yönelik girişimlerden memnun olduğunu belirten ABD, güçlü Avrupa'nın güçlü bir NATO anlamına geldiğini ifade ederek, NATO ile iş birliği yaptığı ve ittifakın güç kazanmasına katkı sağladığı müddetçe AGSP'nin destekleneceğini açıklamıştır.²⁹⁴

Bu çerçevede St. Malo Zirvesi sonrası 07 Aralık 1998 tarihinde, dönemin ABD Dış İşleri Bakanı Madeleine Albright, derin bir Avrupa savunma entegrasyonuna taraf olduğunu; ancak, Avrupa'daki savunma entegrasyonunun yapılandırılması bağlamında AB-NATO ilişkilerinin “3D” (no duplication, no discrimination, no decoupling) ilkelerine dayanması gerektiğini vurgulamış; bu bağlamda,

- a. NATO'da var olan yapıların yinelenmemesinin,
- b. NATO üyesi ancak, AB üyesi olmayan devletlere farklı davranılmamasının,
- c. Atlantik'in her iki yanını bir araya getiren bağın ayrışmamasının esas

²⁹⁴ Kocamaz, ss. 956-957.

alınması gerektiğini açıklamıştır.²⁹⁵

Bu mülakatın St. Malo Zirvesi'nin bitişi ardından fazla zaman geçirmeksizin verilmesi, Avrupa'da ortak savunma yapısı oluşturmayı hedefleyen AB üyesi ülkelere, ABD'nin bakış açısını ve kabul edebileceği sınırı ortaya koyması açısından önemlidir.

NATO'nun yaşamsallığı açısından daha güçlü bir Avrupa yaratılmasının önemi belirtilerek, ayrılabilir ancak ayrı olmadığına altı güçlü bir şekilde çizilen NATO varlıklarının ve yeteneklerinin BAB liderliğindeki operasyonlarda kullanılması için AB'nin NATO'nun kolektif varlık ve yeteneklerine erişimi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve gerekli önlemlerin alınması bağlamında 1996 yılında Berlin'de alınan kararların daha da geliştirilmesi, Berlin Plus Antlaşması ihtiyacı NATO'nun 24 Nisan 1999 tarihli Washington Zirvesi'nde vurgulanmıştır.²⁹⁶

3-4 Haziran 1999 tarihli Köln AB zirvesi sonuç bildirisinde, St. Malo'daki metin üzerinde uzlaşıldığı ve Ortak Dış Güvenlik Politikasının savunma boyutu olarak, AGSP'nin oluşturulmasına karar verildiği ifade edilmiştir. Bildiride, AGSP kapsamında yerine getirilmesi gereken görevler olarak Petersberg görevleri tanımlanmış ve 2000 yılının ikinci yarısında BAB'ın kurumsal varlığının sonlandırılmasına ve görevlerinin AB'ye aktarılmasına karar verildiği açıklanmıştır. NATO'nun Avrupa sütunu olarak 1997'de yeniden işlevsel hâle getirilen BAB'ın görevlerinin AGSP'ye aktarılma yolu ile AB Antlaşması'na dâhil edilmesi, Avrupa Savunma Teşkilatı'nın kurulması girişiminden bu yana Avrupa'nın askerî olarak bütünleşmesinin başlangıcı ve özerk bir AB askerî gücünün oluşturulacağının ilanı olmuştur. İlâveten, sonuç bildirgesinde, AB'nin çatışma önleme ve kriz yönetimi alanındaki görevlerini tam olarak yerine getirmek için uluslararası krizlere müdahale edebilecek kapasitede bir askerî güç ile desteklenmesi, bu askerî gücün kullanımına karar verecek yapı, mekanizma ve araçlar ile kullanıma hazır özerk harekât kapasitesine sahip olması gerektiği belirtilmiş; ayrıca, bu askerî gücün NATO'nun faaliyetlerine mâni olmayacağını vurgulanması ile doğabilecek kaygılar giderilmeye çalışılmıştır.²⁹⁷

²⁹⁵ Madeleine K. Albright, "The Right Balance Will Secure NATO's Future", **From St-Malo to Nice, European Defence: Core Documents** (Ed. Maartje Rutten), Chaillot Paper 47 The Institute for Security Studies of Western European Union, Paris, 2001, ss. 11-12.

²⁹⁶ Ayşegül Sarıkamış Kaya, "The EU-NATO Relations in The Post-Cold War Security Context", **ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, Ekim 2017, s. 109.

²⁹⁷ European Parliament, "Cologne European Council 03-04 June 1999", (19.03.2019).

Avrupa Antlaşması'nda yer alan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, 2007 Lizbon Antlaşması ile yapılan değişikliklerle Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na (OGSP) dönüştürülmüştür. Antlaşma'da, OGSP ile ortak bir savunma politikası oluşturulması hedefi ortaya konularak OGSP'nin kolektif bir savunmaya dönüştürülmesi için oybirliği ile alınacak AB Konseyi kararına ihtiyaç olduğunun altı çizilmiştir. İlaveten, Antlaşma ile AB üyesi devletler, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi gereği, ülkesinin sınırları içinde silahlı saldırıya maruz kalan bir AB üyesi devlete, sahip olduğu olanaklar dâhilindeki tüm araçları kullanarak yardım etmekle yükümlü kılınmıştır. Bununla birlikte, transatlantik ittifaka halel getireceğini ileri sürerek NATO benzeri ortak bir savunma mekanizmasının yaratılmasına karşı çıkan AB Atlantikçi kanadının etkisi ile bu yükümlülüğü düzenleyen maddeye; bu alanda üye devletler tarafından verilen taahhüt ve iş birliğinin, NATO'ya sunulan taahhütleriyle tutarlı olması ve NATO'nun, üyesi devletler için ortak bir savunma, danışma ve uygulama platformu olduğu metni eklenmiştir.²⁹⁸ Böylece, amaçlanan ortak savunma mekanizması daha çok bir dayanışma mekanizması hâline dönüşmüştür. Ayrıca, NATO'nun üyeleri için ortak bir savunma, danışma ve uygulama alanı oluşturduğu Antlaşma metnine girmiştir. AB ülkelerinin ortak savunma taahhütlerinin, NATO'ya verilen taahhütlerle çelişmeyeceğinin açık ve kesin olarak belirtilmesi ile ortak savunma yapısının oluşturulma aşamasında NATO'ya alternatif bir oluşumun temellerinin atılmasının engellenmesi hukuksal bir zemine dayandırılmıştır.

10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesinde üye devletler konuşlandırılabilir ve kendi kendine yeten bir kuvvet olarak tasarlanan bir Avrupa Acil Müdahale Gücü'nü [AAMG, European Rapid Reaction Force (ERRF)] oluşturmak için Helsinki Ana Hedefi'ni (The Headline Goal) imzalamışlardır. Bu hedef üye devletlere, AGSP kapsamında Petersberg görevlerinin yerine getirilmesi maksadıyla 2003 yılına kadar “çok yüksek hazırlık seviyelerinde mevcut ve konuşlandırılabilir hızlı müdahale unsurları sağlayabilme” görevini yüklemiştir.²⁹⁹ Zirvenin sonuç bildirgesinde,

²⁹⁸ Taylan Özgür Kaya ve Aslıgül Sarıkamış Kaya, “Saint-Malo Sonrası Dönemde Avrupa Birliği'nin Uluslararası Kimliği: Bir Sivil Güçten Daha Fazlası Mı?”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 29, 2017, ss. 291, 294.

²⁹⁹ Matthew McCray, “Rapid Reaction Capability of the European Union: Taking that Last Big Step”, **Connections**, Cilt: 13, No: 4, Sonbahar 2014, ss. 6-7.

gereksiz tekrarları önlemek maksadıyla bir bütün olarak NATO'nun dâhil olmadığı durumlarda, uluslararası krizlere yanıt olarak AB öncülüğünde askerî operasyon başlatma, yürütme ve bu konuda karar almayı içeren özerk bir kapasite geliştirme kararlılığının altı çizilirken, Acil müdahale kapasitesi geliştirmenin bir Avrupa ordusu oluşturma anlamına gelmediği vurgulanmıştır.³⁰⁰

7-10 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi, AGSP ve NATO-AB ilişkileri açısından kritik önem taşıyan kararlara ev sahipliği yapmıştır. Yakın geçmişte, AGSP hakkında farklı platformlarda alınan kararlar gözden geçirilerek son hâli üzerinde uzlaşmıştır. Bu kararlardan üçü hem Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın geleceği hem de Avrupa Birliği ve NATO arasındaki iş birliği açısından önemlidir. Bu kararlardan ilki, Petersberg görevleri kapsamında 2003 yılına kadar oluşturulacak AAMG'nin NATO'nun komuta, kontrol, planlama ve istihbarat altyapısından ve varlıklarından yararlanması ve AB'nin bu tip bir yapı oluşturmamasıdır. Böylece, gelecekte Avrupa Birliği'nin, kendi askerî destek, planlama ve karar verme yapısı oluşturmamasının ve NATO'dan bağımsız operasyon icra edebilme yeteneği kazanmasının önü alınıyordu. İkinci karar, Avrupa Birliği'nin NATO konseyinin onayına gerek olmaksızın İttifak'ın olanak ve varlıklarına garantili erişim hakkının talep edilmesidir. Bu karar ile çatışma önleme ve kriz yönetimi kapsamında AB'nin operasyon kararının herhangi bir devlet tarafından engellenme olasılığının kaldırılması ve AB'nin ihtiyaç duyduğunda İttifak imkânlarını kullanarak tek başına harekât düzenleme kabiliyeti yeteneğini elde etmesi hedeflenmekteydi. Avrupa Birliği Genelkurmayının vazifeleri arasında komuta-kontrol, harekât planlama ve icra etme görevinin olmaması kararı ile askerî uzmanlık alanlarında durum değerlendirmesi, erken ihbar, eğitim ve planlama yapacak idari bir yapı amaçlanmaktaydı. Böylece harekât, istihbarat ve planlama yeteneği olmayan AB Genelkurmayı ile NATO'ya alternatif olamayacak, düşük ölçekte planlama ve değerlendirme yapacak danışman bir yapı amaçlanmıştır. Gelineen noktada AB, büyük çaplı operasyonlarda NATO ve ABD varlıklarına bağımlı kalmaktadır. Bu çerçevede EMU koşullarına tabi üye devletlerin, bütçelerinde GSYİH'larının %3'ü kadar açık verebileceklerinden, bu oranı geçmemek için

³⁰⁰ European Parliament, "Helsinki European Council 10 and 11 December 1999, Presidency Conclusions. Annex 1 to Annex IV, Presidency Progress Report to The Helsinki European Council on Strengthening The Common European Policy on Security and Defence", **Ekler**, https://www.europarl.europa.eu/summits/hel2_en.htm#IVa, (26.05.2021).

savunma bütçelerinde kısıntıya gitmeleri, yeni bir AB savunma yapısı oluşturma maliyetini yüklenmek yerine NATO'nun peşine takılmayı yeğlemeleri bu bağımlılığı körüklemektedir.³⁰¹ NATO'ya bağımlılığı OGSP'nin çelişkisidir. Özerkliği hedefleyen bir politikanın, kendi kendine yetecek araçları geliştirmesi bir mecburiyettir.

Uluslararası sistemi yorumlamadaki farklılıkları, AB ve NATO ilişkilerindeki sorunların temelini oluşturmaktadır. Sınırları çizilmiş iş bölümü, iki örgüt arasındaki ilişkilerde sorun kaynağı yaratmaktadır. OGSP'nin sivil operasyonlar veya düşük yoğunluklu askerî görevler ile sınırlandırılması, onun kurulma nedenlerinden birinin gözden kaçırılmasıdır. ABD ve NATO'nun bütünüyle katılmadığı operasyonlarda AB'nin askerî harekât planlama ve icra etme kabiliyeti azalmaktadır. OGSP, NATO'nun bütünüyle katılmadığı tüm askerî harekâtları yürütecek yeteneğe sahip olmalı ve hedefleri limitlenmemelidir. İkinci bir sorun, iş bölümündeki coğrafi sınırlandırmadır. Görev alanının Avrupa ve yakın coğrafya ile limitlenmesi AB için rahatsızlık oluşturmaktadır. İnisiyatif kullanmadaki hakkaniyetsizlik başka bir sorundur. Kriz yönetimi operasyonlarında kaynakları, askerî ve siyasî gücü ile NATO, ihtiyaç duyduğu şekilde inisiyatif kullanabilirken, AB'nin bu serbestiyi kullanması limitlenmektedir. Diğer bir sorun, AB ve NATO arasındaki iletişim ve koordinasyon eksikliğidir. Etkili bir koordinasyon mekanizmasının kurulamaması, iki örgütün faaliyetleri arasında çakışmaya yol açabilecek riskler taşımaktadır.³⁰²

3.2. BALTİK DEVLETLERİ GÜVENLİĞİ

Estonya, Letonya ve Litvanya, Baltık devletleri adıyla bilinen coğrafyayı oluştururlar. Baltık devletleri jeolojik, hidrografik ve iklim yapısı bakımından, kuzeybatı ucunu oluşturdıkları Rusya toprakları içinde yer almaktadır. Tarihsel süreçte coğrafi konumlarından dolayı üç büyük imparatorluk (İskandinav, Alman ve Rus) ile sınırdış olmaları bu üç Baltık devletin yazgı ortaklığını belirlemiştir.³⁰³

³⁰¹ Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, ss. 145-148.

³⁰² Stephanie C. Hofmann ve Christopher Reynolds, "EU-NATO Relations: Time to Thaw the 'Frozen Conflict' ", **SWP Comments No: 12**, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, Haziran 2007, ss. 8-9.

³⁰³ Pascal Larot, **Baltık Ülkeleri**, çev. Hüsnü Dilli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 9-10.

Şekil 8’de coğrafi konumu verilen Baltık devletlerinin tarihleri ayrılmaz niteliktedir. Bu devletlerin geçmişlerindeki Rusya ile direkt ve endirekt ilişkileri, ortak bir parçayı oluşturmaktadır.

Şekil 8: Baltık Devletlerinin Coğrafi Konumu

Kaynak: <https://mapchart.net> (16.04.2021)’den yararlanılarak özgün olarak oluşturulmuştur.

3.2.1. Baltık Devletlerinin Kısa Tarihi

13. yüzyılda Alman haçlılarının yönetimi altına giren Estonya ve Letonya sonrasında Danimarkalıların, Lehlerin, İsveçlilerin ve son olarak Rusların idaresi altında kalmıştır. Bu günkü Belarus ve batı Ukrayna’nın çoğunu kontrol altında tutan Litvanya ise 15. yüzyılda Avrupa’nın en geniş devleti olmuştur. 1569’da Polonya ile birleşmesinden sonra giderek zayıflayan Litvanya, 1755’te Rus İmparatorluğu’nun

yönetimi altına girmiştir.³⁰⁴

1917'ye gelindiğinde, Bolşevik iktidarı ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne dönüşen Rusya, içeride birliğini sağlamak ve gücünü toplamak için çalışırken, Almanya 1. Dünya Savaşı'nda yenilmek üzereydi. Bu konjonktürden yararlanarak 1918 yılında bağımsızlıklarını ilan eden Baltık devletleri; toprak dağıtımı, azınlıklar için eğitim, kültürel özerklik gibi bazı alanlarda gelişmesi gereken altyapıya sahip olmalarına rağmen ülkelerinin sınırlarını koruma yeteneğinde olmamaları nedeniyle bağımsız devlet olarak yaşamlarını uzun sürdürememiş, sadece iki savaş arası dönemde bağımsızlıklarını koruyabilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın öncü işaretleri belirginleşirken 23 Ağustos 1939'da Almanya ve Rusya arasında, "tarafsızlık ve saldırmazlık" antlaşması "Ribbentrop-Molotov Paketi"nin imzalanması, tüm dünyayı şaşırtmasının yanı sıra Baltık devletlerinin bağımsızlıklarına son veren antlaşma olarak da tarihe geçiyordu. Bu antlaşma uyarınca, taraflar bir saldırı veya iki ülkeden birine karşı tehdit ortaya çıktığında tarafsız kalacaklarını taahhüt ediyorlardı. Daha çarpıcı olanı; antlaşma ile Almanya, Polonya'nın doğu yarısı ile Letonya, Litvanya ve Estonya'nın Sovyetler Birliği'nin etkisi altında kalmasını kabul ediyordu. Pakt ile Polonya, Finlandiya ve üç Baltık devleti bölgedeki iki büyük güç arasında bölüşülmüştü. 1940'ta Baltık devletlerinde yeni seçilmiş parlamentolar, Sovyet yanlısı hükümetler aracılığıyla Sovyetler Birliği'ne katılım başvurusu yaptılar. Ancak, Nazi Almanya'sı bölgeyi Sovyet yönetimine bırakmak istememiş ve bu devletler, 1941-1944 yılları arasında Nazi işgali altında kalmıştır. Almanya'nın savaşı kaybetmesiyle bu üç devlet Sovyetler Birliği tarafından 1944'te yeniden işgal edilmiş ve bağımsızlıklarını kazanana dek Moskova yönetimi altında kalmışlardır.³⁰⁵

Kızıl Ordu'nun 1944'te bölgeye dönüşü, özellikle Litvanya'da yoğun olmak üzere birkaç yıl silahlı direniş ile karşılaşmıştır. Direniş, SSCB tarafından çiftliklerin kolektivizasyonu ve toplu sürgün ile kırılmıştır. Sovyet döneminde, Estonya ve Letonya'daki nüfus oranı zaman içinde değiştirilmiş, Estonyalı nüfus oranı %90'dan %62'ye ve Letonyalı nüfus oranı %80'den %52'ye kadar düşmüştür. Bu

³⁰⁴ Agnia Grigas, Andres Kasekamp, Kristina Maslauskaitė ve Liva Zorgenfrei, "The Baltic States in the EU: Yesterday, Today and Tomorrow", **Study&Report**, Notre Europe-Jacques Delors Institute, Temmuz 2013, Paris, s. 17.

³⁰⁵ Rabia Arabası Kariman, "Russo-Baltic Relations After The The Soviet Union", **International Journal of Russian Studies**, No: 4/2, Temmuz, 2015, ss. 177-178.

azalış trendi 1980'lerin sonlarındaki bağımsızlık hareketi ile durdurulabilmiştir. Estonyalılar, Letonyalılar ve Litvanyalılar özgürlük isteklerini açıklayabilme fırsatını Sovyetler Birliği'nde 1986'da başlayan açıklık ve yeniden yapılanma (Glasnost ve Perestroika)³⁰⁶ döneminde yakalamışlar; bu süreç, 1988'de barışçıl, Baltık "Şarkı Devrimi" ile doruğa ulaşmıştır. Baltık devletlerinde ilk defa demokratik seçimle iş başına gelen hükümetler 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıklarını kazanmaları sonrasında Baltık ülkelerinin önünde,

- a. Doğu ile tekrar entegrasyon,
- b. Batı ile entegrasyon,
- c. Tarafsızlık olmak üzere üç jeopolitik yönelim seçeneği olmuştur. Soğuk savaş boyunca Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurarken, bağımsızlığının korunmasında Finlandiya tarafından başarıyla modellenen tarafsızlık (Finlandizasyon)³⁰⁷, daha gerçekçi kabul edilerek uluslararası topluluk tarafından Baltık devletlerine tavsiye edilen seçenek olmuştur. Doğu ile tekrar entegrasyon seçeneği ise, bugünün Putin Rusya'sı için geçerli olmasa da 1990'ların başlarında demokrasiye ve serbest pazar ekonomisine geçme yolundaki Yeltsin Rusya'sı için gerçekçiydi. Rus demokratlar, komünist rejime karşı mücadelede Baltıklılarla müttefik olmuşlardı ve üstelik, Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu, Baltık devletlerinin en önemli ticaret ortaklarıydı. 1993-1994'te Avrupa Konseyi'ne üyelik, 1994'te Rus

³⁰⁶ SSCB Komünist Partisi genel sekreterliğine 11 Mart 1985'te getirilen Mihail Gorbaçov, Sovyetler Birliği'ni yenilemek amacıyla reform çalışmalarına başlamış; bu çerçevede, Sovyet sisteminde değişimi ifade etmek için Perestroyka (Yeniden Yapılanma) ve Glasnost (Şeffaflık) olarak iki kavram üretmiştir. **Perestroyka "Yeniden Yapılanma"**: Sovyet ekonomik sisteminin uyguladığı merkezîyetçi yapıyı değiştirmek ve piyasa ekonomisini yeniden oluşturmaktır. 1980 döneminden itibaren yaşanan olumsuzluklar ve zorlukların atlatılması için yeni politikalarla ekonomik durgunluktan çıkıp teknolojik yenilikler ve istikrarlı büyüme hedeflenmiştir. **Glasnost "Şeffaflık"**: Bu kavram ile toplumun desteğini alma amaçlanmıştır. Glasnost'un amacı devleti kongre bir alanda alınan kararlardan kurtararak sosyalizmin bürokratik elit anlayışını kırmaktır. Bu durum ise halkın da içinde bulunduğu yönetim anlayışı ile gerçekleşebilirdi. İlk başlarda sosyalizmin onarılması için başlayan bu süreç zamanla kapitalizmin uygulama alanı hâline gelmiştir. Bkz. Efkân Camşen, "Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 24, Aralık 2011, s. 80.

³⁰⁷ **Finlandizasyon**: Soğuk savaş döneminde Batı Alman akademisyenler Finlandiya'nın bağımsızlığını koruyabilmek için izlediği politikayı "Finlandizasyon" terimi ile tanımlamışlardır. Finlandiya bu dönemde esasen politikalarını Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına göre belirliyor ama resmen tarafsızlığını ve Batı ile iyi ilişkilerini koruyordu. Zorlu bir işti ama bu sayede Finlandiya bağımsızlığını ve ayrı siyasi kurumlarını korumayı başarmıştı. Finlandizasyon, hala büyük ve güçlü komşuların küçük ülkelerin politikalarını belirlemesini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bkz. Kevin Ponniah, "5 milyon nüfuslu Finlandiya dev komşusu Rusya ile iyi geçinmeyi nasıl başarıyor?", **BBC**, 28.07.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40739459>, (09.02.2021).

ordusunun çekilmesi ve AB ile ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan 1995 Avrupa Antlaşması, Batı ile entegrasyonu tercih eden Baltık devletlerinin bu yolda kat ettiği belirgin aşamalardan bazılarıdır.³⁰⁸

Baltık devletleri, bağımsızlıklarını kazanmalarının ilk yıllarında “Doğu ve Batı arasında köprü” mottosuna yönelik bir dış politika izlerken, Rus ordusunun 1994’te çekilmesi sonrasında köprü devlet metaforu, Hristiyan değerleri ile iç içe batı medeniyetinin “köprü başı devlet” metaforu ile yer değiştirmiştir. Baltık devletleri kendilerini Batı medeniyeti ile Batılı olmayan Rusya arasında bir duvar olarak görerek ikinci seçenek olan Batı ile entegrasyon yönünde bir dış politika izlemişler ve bu doğrultuda, kendilerini Sovyet mirasından mümkün olduğunca çabuk uzaklaştıracak politikaları uygulamaya koymuşlardır. Öncelikli olarak hızlı bir şekilde Batı’nın uluslararası kurumlarına üyelik ve Avrupa’ya entegre olmaya yönelik dış politika izlemişlerdir. Estonya ve Litvanya’nın 1993’te, Letonya’nın 1995’te Avrupa Konseyi’ne katılımı; Estonya ve Letonya’nın 1999’da Litvanya’nın ise 2001’de Dünya Ticaret Örgütü üyeliği bu süreçteki önemli kilometre taşları olmuştur. Rus askerî birliklerinin topraklarından çekilmesinden sonra bu üç devlet tüm enerjilerini, ekonomik refahlarını güvence altına almak için AB üyesi olmak ve güvenliklerini garantilemek için NATO üyeliğini sağlama üzerine yoğunlaştırmışlardır. Estonya, Letonya ve Litvanya AB üyeliği için 1995’te başvuruda bulunmuşlar ve resmî olarak 1 Mayıs 2004’te Birlik’e katılmışlardır. Baltık devletlerinin en temel korkusu, Batı dünyası ve Rusya arasında “gri bölge”de kalmak olmuştur. Geçmiş tecrübelerle, bağımsızlık sonrası güvenliğin sağlanmasının tek garantisinin NATO üyeliği olduğu, üç ülkede de yaygın kabul gören bir görüş olmuştur. Tam bir üyelik yerine kısmî bir katılımdan endişe duyulmalarına rağmen Baltık devletleri, NATO’nun 1994’te yeni başlattığı Barış için Ortaklık programına çok istekli bir şekilde katılmışlardır. ABD’nin Baltık devletlerine garanti vermek için 1998 yılında ABD-Baltık İş Birliği Sözleşmesi’ni imzalamasına rağmen bu devletler, NATO’nun 1999’daki Merkezi Avrupa genişlemesine dâhil edilmemiştir.³⁰⁹

Üyelik öncesinde NATO’dan üç ülkeye verilen mesaj, ittifaka katılım için hazır

³⁰⁸ Grigas, Kasekamp, Maslauskaitė ve Zorgenfrei, ss. 18-19.

³⁰⁹ Andres Kasekamp, **A History of the Baltic States**, Palgrave Macmillan, Londra, 2010, ss. 188-189, 192-193.

ve yeterli olduklarını göstermek amacıyla kendi aralarında bir güvenlik iş birliği oluşturarak uygulamalarının zorunlu olduğuydu. Ancak, 1990'ların başlarında bu devletlerin önceliği ekonomik iyileşmenin sağlanmasıydı ve kendi aralarındaki askerî iş birliğinin sağlanması ikincil öneme sahipti. Yine de bu üç ülke aralarında, NATO ve Nordik ülkelerin (Danimarka, Norveç, İzlanda, İsveç ve Finlandiya) rehberliği ve desteği ile 1990'ların ortalarından başlayan bir süreçte, etkileyici sayıda ortak askerî proje geliştirmişlerdir. Bunlardan en göze batanları arasında Baltık Taburu (the Baltic Battalion, BALTBAT), Baltık Deniz Filosu (the Baltic Naval Squadron, BALTRON), Baltık Hava Gözleme Ağı (the Baltic Air Surveillance Network, BALTNET) ve Baltık Savunma Koleji (the Baltic Defence College, BALTDEFCOL) sayılabilir. İlk başta NATO ve Nordik ülkeler tarafından yönlendirilen bu projelerin; yürütme, kadrolama ve fonlama sorumluluğu, NATO'ya katılmaları sonrasında Baltık devletlerine aktarılmıştır. NATO ve AB genişlemesi birbirine paralel ve uyum içinde devam ederken, bu uyum 2002'de, AB'nin şiddetle karşı çıktığı, ABD'nin ortak ülkelerle, ABD askerlerinin Uluslararası Suç Mahkemesi'nin (International Criminal Court, ICC) yargılamasından muaf tutulmasına yönelik çift taraflı anlaşmaları sağlama kampanyasına başlamasıyla bozulmuştur. Baltık devletleri hiç tercih etmedikleri, potansiyel olarak kimin en iyi dost olduğunu seçme ikilemi ile karşı karşıya kalmışlardır. Baltık devletleri karşılıklı anlaşma sorununda düşük profil izleyerek, AB pozisyonunun arkasında olmuşlar ve ABD baskısına karşı direnmişlerdir.³¹⁰ Bu duruş, Baltık devletlerinin ABD karşısında AB'yi tercih ettiklerinin değil, sadece konjonktüre göre karar verdiklerinin göstergesidir. Söz konusu kararının verildiği dönemde, Baltık devletlerinin hem AB'ye hem de NATO'ya üyelik görüşmeleri devam etmekteydi. Soğuk savaş sonrası statükodan kaynaklanan görece bir güvenlik ortamında, kendilerine yönelen acil ciddi bir tehdit görmüyorlardı ve ekonomik iyileşmenin sağlanması bağımsızlığın çimentosu olarak kabul ediliyordu.

Süreç içerisinde üyelik görüşmelerini tamamlayan Baltık devletleri; Estonya, Letonya, Litvanya NATO'nun Prag Zirvesi sonrasında Romanya, Slovenya, Slovakya,

³¹⁰ Andres Kasekamp ve Viljar Veebel, "Overcoming Doubts: The Baltic States and European Security and Defence Policy", **Estonian Foreign Policy Year Book 2007**, (Ed. Andres Kasekamp), Estonian Foreign Policy Institute, Tallinn, 2007, ss. 14, 16.

Bulgaristan ile birlikte 29 Mart 2004 tarihinde NATO'ya dâhil olmuşlardır.³¹¹

3.2.2. Baltık Devletleri Güvenliğinde OGSP ve NATO

AB katılım müzakereleri sürecinde Baltık Devletleri, AB ve NATO arasında rol paylaşımından memnun, özellikle daha derin bir entegrasyon ve dış politikadaki gelişmeler hakkında olumlu ve tarafsız bir düşünceye sahip olmuşlardır. AB üyesi olmaları sonrasında ilk yıllardaki öncelikleri, güvenliklerinin sigortası gördükleri NATO ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) olmuştur. Bu bağlamda, Avrupa Dış ve Güvenlik Politikasını ise ikincil bir inisiyatif olarak görmüşlerdir. Ancak, Baltık devletleri Avrupa'nın Geleceği Sözleşmesi üzerine tartışmalarda, taslak anayasanın süper devlete yöneleceği korkusuyla, genellikle mevcut durumun devamından yana "hükümetlerarasıcılığı" savunan bir tutum takınmışlardır.³¹² Bunun nedeni; diğer küçük AB devletleri gibi AB'nin büyük devletleri ile pazarlık kozunu ellerinde tutmak istemeleridir.

Baltık devletleri, batılı güçler tarafından desteklenen NATO kolektif güvenlik garantilerinin uzun dönemli bir hedef olduğunu düşünmelerinden ve NATO tarafından zorunlu tutulmalarından dolayı, pragmatik bir tavırla öncelikle bölgesel siyasî ve askerî iş birliği faaliyetlerini başlatmışlardır. Bu davranış şekli, üç Baltık devletinin de tamamen benzer özelliklere sahip olduğunun değil; dış baskı, pratik çıkarlar ve herhangi bir alternatfin olmaması nedeniyle askerî işleri daha geniş bir Baltık iş birliği kapsamına ele almaya zorlandıklarının bir göstergesidir. Bu bağlamda, üç devletin parlamento temsilcilerinin bir forumu olan Baltık Meclisi'nin 1994'de Baltık Bakanlar Konseyine, Baltık devletleri arasında savunma anlaşmasının hazırlanmasını tavsiye etmesi, 1995'de üç devletin silahlı kuvvetler komutanlarının Baltık Askerî Birliği'nin kurulmasına desteklerini açıklamalarına rağmen deniz sınırları gibi çözülmemiş politik anlaşmazlıkların olması, NATO'ya üyelik ve entegrasyon sürecini yavaşlatma kaygısı, kaynak yetersizliği ve Rusya'nın olası olumsuz tepkisi gibi nedenlerle Baltık Askerî Birliği'nin kurulması ret edilmiştir. Bu karar, Baltık devletleri arasında tarihsel,

³¹¹ Doğan Şafak Polat, "NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Özel Sayı, Nisan 2017, s. 55.

³¹² Kasekamp ve Veebel, ss. 11-12.

coğrafi ve kültürel kimlik, dil, hâkim inanç ve dış kültürel etkiler açısından önemli farklılıkların göstergesidir.³¹³

Batı ile entegrasyon ve iş birliğine yönelik politika izleyen bu üç devlet, iki önemli yarı resmî Rus güvenlik çalışmaları enstitüsünün Ukrayna ve Baltık üzerine 1995 ve 1996'da yayımladığı raporlar yolu ile Rusya tarafından örtülü olarak tehdit edilmiştir. Bu raporlardan ilki 23 Mayıs 1996'da Sergey Alexandrovich Karaganov tarafından yayımlanan "Sovyetler Birliği Yeniden Doğacak mı? Sovyet Sonrası Alanın geleceği" başlıklı "Karaganov Raporu" olarak adlandırılan çalışmaydı. İkincisi, ana yazarı askerî stratejist Anton Surikov tarafından hazırlanan "Surikov Raporu"ydı. Son derece ölçülü olduğu görünse de Karaganov Raporu, eski SSCB alanının diğer güçlerin askerî ve politik hakimiyetinden korunması, bu alanda Rus faaliyetlerine karşı olanlar dâhil Rusya'ya düşman koalisyonların önlenmesi, Rusya'nın yaşamsal önem taşıyan çıkarları arasında kuvvet kullanma dâhil bütün gücünü kullanmak için hazır tutmasının zorunlu olduğu ifade edilmekteydi. Surikov Raporu ise; Belarus'a nükleer silah yerleştirme, NATO'ya katılmayı denemeleri durumunda Baltık devletlerinde asker konuşlandırma, işgal etme (ve petrol kârından pay vermemesi durumunda Azerbaycan'ın petrol sahalarını bombalama) çağrısı yapmaktaydı. Özetle Surikov Raporu, NATO'ya katılmaları durumunda Baltık devletlerine askerî müdahaleyi; Karaganov Raporu ise, (Sovyetler) Birliğin, bir konfederasyon biçiminde yeniden canlandırılmasının mantık olarak gerçekçi olduğunu savunuyordu.³¹⁴

Gerek Surikov gerekse Karaganov raporunda yer alan öneriler, ABD ve AB'nin güçlü bir biçimde yürüttüğü diplomasi ve Baltık devletlerinin yanında olduklarını göstermeleri, Batı-Rusya ilişkilerindeki yaşanan olumlu hava ve hepsinden önemlisi, Rusya'nın bu dönemde raporlarda önerilenleri yerine getirecek askerî, politik ve ekonomik gücünden çok uzakta olması nedenleriyle uygulama alanı bulamamıştır. Ancak, eski Sovyetler Birliği ülkelerinin ekonomik ve siyasi olarak bir araya getirilmesi çalışmaları, Kızıl Ordu'nun modernize edilmesi ve yaşamsal önem taşıyan çıkarlarını gerektiğinde askerî güç ile korunmaya çalışması örneklerinde görüldüğü gibi Karaganov raporunun günümüz Rus dış politikasını etkilediği öne

³¹³ Arūnas Molis, "Baltic Military Cooperation: Past, Present and the Future", **Foreign Policy Research Center**, Sayı: 22, 2009, s. 29.

³¹⁴ Yaroslav Bilinsky, **Endgame in NATO's Enlargement: The Baltic States and Ukraine**, Praeger Publishers, Westport, 1999, ss. 10-11.

sürülebilir.

NATO'ya katılım öncesi, aralarında kurdukları askerî iş birliği, Baltık devletleri için uluslararası iş birliği ve uzlaşma yaratma sürecinde bir arayış ve deneyim kazanma süreci olmuştur. Bölgesel askerî iş birliklerini, transatlantik entegrasyonuna ve NATO üyeliğine asla bir alternatif olarak görmeyen ve bağımsızlıklarını kazanmaları sonrasında sınırlı kaynaklarını, ulusal savunmalarını sağlamada kullanma sorunsalı ile karşı karşıya kalan Baltık devletleri, ulusal savunmalarının teminine yönelik geliştirdikleri üç politikayı uygulama alanına koymuşlardır:

- a. Kolektif savunma garantisinin tüm bölgede uygulanmayacak olması nedeniyle kara kuvvetlerini güçlendirme,
- b. Az maliyetle aynı ulusal güvenlik hedeflerine erişmek için bölgesel iş birliği projelerinin ve inisiyatiflerinin hızlandırılması,
- c. Uluslararası kriz yönetim operasyonlarına katılımın artırılması.³¹⁵

Katılım sonrasında Baltık devletleri ilk başlarda, AB'nin ekonomik gücünün büyük potansiyelini kabul ederlerken, yumuşak gücünü kullanma yeteneğine kuşku ile yaklaşmışlardır. Askerî bağlamda, güvenliklerini sağlayacak tek alternatif olarak NATO'yu görmüşler, AGSP'yi ise, etkisi olmayan ek bir maliyet olarak kabul etmişlerdir.³¹⁶

Ayrıca, Baltık devletleri AB'ye tam üye oldukları 2004 yılında, AGSP'nin çoktan yapılandırılmış olması nedeniyle çıkarlarının AGSP'de yeteri kadar korunamadığı savıyla kendilerini dezavantajlı olarak görmekteydiler. Örneğin, AGSP'nin dönüm noktası dokümanı olan AGS 2003, Baltık devletleri için yüksek önemdeki enerji güvenliğini ve bölgesel savunmayı çok fazla dikkate almamıştı. Üstelik, Baltık devletleri için Afrika'daki operasyonlar anlam ifade etmezken, Avrupa'nın eski Sovyet alanında etkinlik sağlamasını önemli görmekteydiler.³¹⁷

Baltık devletleri zaman içerisinde AGSP'ye karşı şüphecî yaklaşımlarını terk ederek destekleyici pozisyona yönelmişlerdir. Bu tavır değişikliğinde beş faktör rol oynamıştır:

- a. Üyelik sonrasında, katılım öncesindeki korkunun temelsiz olduğunun

³¹⁵ Molis, *Baltic Military Cooperation*, ss. 30-32.

³¹⁶ Kasekamp ve Veebel, *Overcoming Doubts*, s. 14.

³¹⁷ Klaus Brummer (Ed.), **The North and ESDP: The Baltic States, Denmark, Finland and Sweden**, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, 2007, s. 7.

anlaşılması,

- b. Birliğin günlük faaliyetlerine katılım ile kazanılan kendine güven,
- c. AB’de en hızlı gelişen ekonomiler haline gelmeleri,
- ç. Rusya’ya karşılık vermede AB’nin koordinasyon eksikliğini görmeleri,
- d. Hollanda ve Fransa vatandaşlarının 2005 yılında Anayasal Antlaşma’yı

veto etmesinin genişleme ve küreselleşmeye karşı olarak yorumlanmasıdır³¹⁸.

Baltık Devletlerinin OGSP ile ilişkileri, güvenlik ve savunma alanında uyulması zorunlu düzenleyici mekanizmalara tam katılım yerine, sahip oldukları yetenekleri kriz yönetimi ve yumuşak güvenlik konuları ile sınırlı bir boyutta konumlanmıştır. Baltık ülkelerinin güvenlik ve savunma politikalarının temel amacı, güçlü transatlantik bağları sağlamaktır. Bu politikaları ile OGSP’nin yaratılmasını güçlü bir şekilde savunurken halihazırdaki politikalarına şüphe ile yaklaşmaktadırlar. Katılımlarında, güvenlik ve savunma alanında ulusal çıkarlarını gerçekleştirecek yeni fırsatları ve OGSP karar verme sürecini dikkate almaktadırlar. Baltık devletleri OGSP’de daha çok, ASA ve Muharebe Gruplarına önem vermektedirler. Üye devletlerin savunma kapasitelerinin geliştirilmesinde uyumu, silah alımı ve üretiminde koordinasyonu ve AB’nin savunma sanayini güçlendirme politikaları izlemesinden dolayı Baltık devletlerinin, ASA’daki çıkarları belirginken, savunma ve iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla MG’lere katılım sağlamaktadırlar. Bu devletler, yeni bir OGSP yapısının gelişmekte olduğu kabul etmekle beraber mevcut hâli ile OGSP’nin, güvenliklerine önemli bir katkıda bulunamayacağı düşüncesi ile ABD ve NATO’yu; güvenlik, egemenlik ve toprak bütünlüklerinin ana garantörü olarak görmektedirler.³¹⁹

Bu bağlamda, NATO ve ABD’yi savunma ve güvenlik politikalarının merkezine yerleştiren Baltık devletleri, ABD ve Avrupa’nın Batı medeniyetinin ayrılmaz parçası olduğu ve ABD’nin Avrupa’da kesinlikle var olmasını savunan, AB içinde Atlantikçi kanat olarak nitelendirilen devletler olan Danimarka, Hollanda, Portekiz, Yunanistan, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya arasında yer almaktadırlar. Baltık devletlerinin bakış açısı ile; AB’nin Dış ve Güvenlik

³¹⁸ Andres Kasekamp ve Viljar Veebel, “The Baltic States and ESDP”, **The North and ESDP: The Baltic States, Denmark, Finland and Sweden**, (Ed. Klaus Brummer), Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, 2007, s. 10.

³¹⁹ Marianna Gladys, “Security of the Baltic States: Effectiveness of the EU Common Security and Defence Policy and Influence of the Ukrainian Crisis”, **Political Science Review**, Sayı: 3, 2016, s. 192.

Politikası, ABD ile ortak çıkarların uygulanmasına doğru yönlendirilmeli ve ABD ile AB arasındaki birlik zedelenmemeli veya tersine çevrilmemelidir. Baltık devletleri, özerkliğe sahip bir OGSP'nin ABD'yi Avrupa Güvenlik Sistemi'nin dışına itmesi durumunda, bunun Rusya'nın Avrupa kıtasındaki etkisinin aşırı şekilde artmasına yol açacağını ileri sürmektedirler. Bu nedenle OGSP uygulamalarını, transatlantik ilişkiler çerçevesinde Avrupa'daki NATO faaliyetlerinin tamamlayıcısı olarak görmektedirler. Baltık devletleri AB'nin savunması için yeni askerî bir yapı oluşturulması yerine, NATO ve AB'nin askerî katkılarının koordine edilmesini savunmaktadırlar.³²⁰

Baltık devletleri için transatlantik birliğin sağlanması yüksek önem taşımaktadır. Güçlü transatlantik ilişkiler ile güvenliklerinin sağlanabileceği, bu ilişkilerdeki zayıflama ve bölünmenin kendi güvenliklerinin zayıflaması anlamına geldiğini kabul etmektedirler. Bu çerçevede, Baltık devletleri güvenlik doktrin ve stratejileri, tamamıyla realist uluslararası ilişkiler mantığı ile hareket etmektedir. Baltık devletleri güvenliğinin dayandığı temel sütunlar; çok taraflı savunma ittifaklarına üyelik ve küresel güvenliğin korunmasına aktif katılımdır. Uygulamadaki öncelikleri, çok taraflı barışı koruma, barışı güçlendirme görevleri ile NATO ve ABD operasyonlarına tam katılmaktır. Bunu, gelecekte ihtiyaç duymaları hâlinde, müttefiklerin olası yardımı için en iyi garanti olarak görmektedirler. Katılacakları görevlerin seçimindeki en temel kriterler; transatlantik ittifak, NATO öncelikleri ve ABD'nin güvenlik ihtiyaçlarıdır. Baltık devletlerine göre, AB önemlidir; ancak, güvenlik sağlayıcı aktör olarak ikincil konumdadır. NATO'nun varlığında, OGSP genel olarak gereksiz görülmektedir. Çeşitli temel hedefler ve küçük pratik ilerlemeler Baltık devletlerini, güvenliklerinin garantörü olarak kabul ettikleri NATO'yu zayıflatabileceği korkularına rağmen OGSP'nin gelişmesi için çaba göstermeye itmektedir. Avrupa savunmasındaki ortak mantrası “dublikasyona hayır” olan Baltık devletleri, AB'nin, NATO ile benzer yapılar kurmasına sıcak bakmamaktadır.³²¹

³²⁰ Arūnas Molis, “The Role and Interests of Small States in Developing European Security and Defence Policy”, **Baltic Security & Defence Review**, Cilt: 8, 2006, ss. 87-89.

³²¹ Kasekamp ve Veebel, “The Baltic States and ESDP” ss. 15, 21-22.

3.3. UKRAYNA KRİZİ VE KARŞI TEPKİLER

Ukrayna krizi Berlin Duvarı'nın yıkılması ile başlayan Rusya-Batı ilişkilerindeki iyileşme dönemini bitirmiştir. AB ve NATO, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesine uyguladığı yaptırımlar ile karşılık vermiştir.

3.3.1. Rusya Açısından Ukrayna'nın Önemi

Rusya sahip olduğu toprak büyüklüğü, politik, ekonomik, askerî ve ideolojik gücü ile karşılaştırıldığında Sovyetler Birliği'nin gücünün çok uzağındadır. Sovyetlerin dağılma döneminde Rusya, dikkatini ve önceliğini iç istikrarını temine vermesi, dağınık politik ve askerî gücünün karşı bir eyleme imkân vermemesi nedenleriyle NATO'nun, diğer bir deyişle ABD'nin Doğu Avrupa ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki faaliyetlerine itiraz etse de önleyici eylem ve yaptırımlarda bulunamamıştır. Özellikle, NATO'nun, bağımsızlığını kazanmış eski Sovyetler Birliği cumhuriyetleri ile eski Komünist “Demir Perde” devletlerini de içeren Merkezi ve Doğu Avrupa genişlemesine karşı çıkmasına rağmen bu devletlerin, AB ve NATO'ya üye yapılmaları Rusya'da derin bir güvenlik kaygısı yaratmıştır. Bu travmadan yaklaşık 10 yıl sonra yeni bir genişlemenin, AB ile Ortaklık ve Serbest Ticaret Antlaşması imzalaması yoluyla sınır komşusu Ukrayna'ya yönelmesi, Rusya'nın bu antlaşmanın AB, Ukrayna ve Rusya arasında üç taraflı yapılması teklifine rağmen, antlaşmaya taraf olarak dâhil edilmemesi ve Ukrayna'nın NATO üyeliğinin olası hâle gelmesi Rusya için bardağı taşıran son damla olmuştur.

Rusya, güvenliğinin sağlanması ve ekonomisine direkt etkisi olmak üzere iki yönden Ukrayna'ya önem atfetmektedir. Güvenliğinin sağlanması yönünden; jeopolitik konumu ile Ukrayna'nın, Rusya açısından Batı ile arasında tampon bir bölge olması, Azak denizi ve Kerç Boğazı yolu ile Rusya'nın Karadeniz'e olan deniz bağlantısını, karadan ise Doğu Avrupa ve Balkanlara geçiş yolunu kontrol altında tutmasından dolayı Rusya'nın ulusal güvenliğine direk etkisi olan ve kaybetmek istemediği bir ülkedir. Rus jeopolitiğini Avrasyacı bir bakış açısı ile yorumlayan ve Kremlin'in gayri resmî danışmanı olarak nitelendirilen Aleksandr Dugin'e göre; Ukrayna'nın Atlantik ittifakı safına geçmesi, yalnızca Rusya için değil aynı zamanda

Avrasya'nın bütünü açısından tehlike oluşturacaktır. Rusya, Avrasya'nın jeopolitik yekpare yapısını temini maksadıyla Ukrayna'yı yörüngesinde tutmak zorundadır. Egemen bir Ukrayna, kaçınılmaz olarak Batı ile Rusya arasında tampon bölge olma özelliğini yitirerek NATO'nun koçbaşı olacak ve Rusya'nın güvenliği için tehdit hâline gelecektir. Bu sebepten; Rusya açısından Ukrayna'nın Avrasya stratejik bloğuna dâhil edilmesi yaşamsal öneme sahiptir.³²²

Eski ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı, Zbigniew Brzezinski, Ukrayna'yı Avrupa'daki kritik öneme sahip jeopolitik bir eksen olarak tanımlamaktadır. Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak yaşamasının Rusya'nın dönüştürülmesinde yardımcı rol oynayacağını, Ukrayna'yı kaybeden Rusya'nın Avrupa ile bağlantısı kesileceğini, Avrupa ile bağlantı kuramayan Rusya'nın, zorunlu olarak Asya ve güneydeki İslam devletlerine yöneleceğini, Orta Asya'daki devletlerle zıtlaşmaları sonucu zaman içerisinde zayıflayacağını; ayrıca, Çin'in de Rusya'nın Orta Asya'daki egemenliğine karşı duracağını bunun sonucunda Avrasya'ya hükmeden bir Rus imparatorluğunun yeniden yükselmesinin önleneyeceğini savunmaktadır. Ancak; kalabalık nüfus, zengin maden yatakları ve doğal enerji kaynaklarına sahip Ukrayna'yı kendi safına dâhil edecek bir Rusya'nın hem Avrupa ile bağlantısını hem de jeopolitik konum üstünlüğünü sağlayarak güçleneceğini ve Avrasya'daki etkinliğini yeniden kuracağını ileri sürmektedir.³²³

Bu çerçevede; Ukrayna, güvenliğinin sağlanmasında Rusya'ya iki kritik endişe kaynağı yaratmaktadır. İlk olarak, tampon bölge olma özelliği ile Ukrayna'nın Batı kampına katılması, Rusya'yı Batı saldırısına açık hale getirerek kırılganlığını artıracaktır. Bu nedenle Rusya, Ukrayna'nın Batı ittifakında yer almasını, güvenliğine karşı yapılmış ciddi bir saldırı olarak nitelemektedir. Diğer bir endişe kaynağı, Batı bloğuna eklemlenecek Ukrayna'nın, Rusya'nın Kırım'da kira karşılığı kullandığı askerî üs, tesis ve limanlarının er ya da geç NATO bayrağı altında yer alacak olmasıdır. Kırım yarımadası, Rusya açısından yaşamsal öneme sahiptir. Her şeyden önce, Sivastopol limanının NATO'nun kullanımına ve kontrolüne açılması ile Rusya'nın, Karadeniz'deki deniz gücü üstünlüğü sona erecek ve donanması Doğu Karadeniz'deki

³²² Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım**, çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 176, 360-361.

³²³ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklikleri**, İnkilap Kitapevi, İstanbul, 1997, ss. 71-72.

yüksek tonaja sahip gemilerin demir atmasına uygun olmayan sığ Rus sahil şeridine sıkışacaktır. Donanmanın yaşayabileceği limanlara ve coğrafyaya sahip olması da Ukrayna'yı Rusya açısından önemli hâle getirmektedir. Ekonomik bakımdan Ukrayna, yüksek nüfusu ile Rus mallarının ihraç edilebildiği geniş ticaret hacmine sahip bir pazar olmasının yanı sıra kriz sonrasında alternatif rotalar inşa edilse de Rusya'nın Doğu ve Orta Avrupa'ya doğal gaz ihracatında boru hatları geçiş ve dağıtım merkezi olmasıdır.³²⁴

İlave olarak, ağır sanayi ve metalürjinin yanı sıra kimya ve petrokimya endüstrisine de sahip olan Ukrayna doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülkedir. Bu çerçevede, günlük 56 bin varil ham petrol üretimine, 39 trilyon feet³ doğalgaz rezervinden başka demir cevheri, titanyum, nikel, manganez, madensel tuz, kömür, hidroelektrik ve nükleer yakıt hammaddesi olarak diğer önemli enerji kaynaklarına sahiptir. Hem rezervlerinin büyüklüğü bakımından hem de aralığı bakımından dünyanın en önemli maden üreticilerinden biri olan Ukrayna'nın 47.1 milyar tonluk kömür rezervi, 28 milyon ton demir cevheri, 3 milyon ton manganez cevheri, 1,5 milyar ton tebeşir ve kireçtaşı rezervi olduğu tahmin edilmektedir.³²⁵ İlâveten, SSCB dönemine ait askerî sanayi altyapısı ile Doğu Ukrayna, Uzay ve havacılık sanayi için kıtalararası füze, muharip uçak bileşenleri, nakliye helikopteri motoru ve bazı silah sistemleri gibi önemli askerî teçhizat temel bileşenlerini üretme yeteneğine sahiptir.³²⁶

3.3.2. Ukrayna Krizinin Tarihsel Arka Planı

Kasım 2013'de Euromaidan protestoları ile başlayan kriz, Rusya ile Batı arasında yeni bir gerilim döneminin yolunu açmıştır. Krizin kök nedeni, Ukrayna'yı politik ve ekonomik olarak yanına almak isteyen Batı ve Rusya rekabetidir. Batı ve Moskova, Ukrayna'yı kendi jeopolitik hedeflerini elde etmede kaybedilmemesi

³²⁴ Nihat Dumlupınar, **Avrupa Güvenliği Kapsamında Ukrayna Krizi**, ANKASAM Yayınları, Ankara, 2017, ss. 9-10.

³²⁵ T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, "Ukrayna Ülke Profili", <https://ticaret.gov.tr/data/5f07144813b87611d894d163/Ukrayna%20%C3%9Clke%20Profili.pdf>, (26.05.2021), s. 5.

³²⁶ Chris Dunnett, "Why The Economies Of Ukraine and Russia Are Nearly Inseparable", <https://medium.com/@Hromadske/why-economies-of-ukraine-and-russia-are-almost-inseparable-783834461dd5>, (20.04.2021).

gereken bir ülke olarak görmektedirler.

2010'da yapılan seçimlerde Ukrayna başkanı seçilen Viktor Yanukoviç, AB ve Ukrayna arasında Ortaklık ve Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanması hazırlıklarına devam ederken, yapılacak Antlaşma'dan rahatsız olan Rusya, Ukrayna'ya ticaret yaptırımları uygulamakta ve Antlaşma'yı imzalamaması yönünde baskı yapmaktaydı. AB'nin, Antlaşma'nın imzasını, tutuklu muhalif lider Yulia Timoşenko'nun yurtdışında tedavisinin sağlanması ve AB'nin istediği yapısal reformların yaşama geçirilmesi koşullarına bağlaması sonucunda Yanukoviç, Ukrayna'yı ekonomik olarak rahatlatarak hızlı bir şekilde geliştirecek ve Batı'ya yakınlaştıracak finansal yardımı alamamıştır. Ayrıca, başkanlık seçimlerinin 2015'in başında yapılacak olması, mali yardımı siyaseten çok önemli hâle getirmişti. AB'den beklediği yardımı alamayan Ukrayna, 21 Kasım 2013 tarihinde AB Ortaklık ve Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanması hazırlıklarını ertelediğini duyurmuştur. 17 Aralık 2013 tarihinde, Rusya'nın, Ukrayna ekonomisine taze bir nefes, seçimlerde Yanukoviç'e siyasî yarar sağlayacak mali kredi ve daha ucuz doğalgaz arzını içeren Rusya-Ukrayna Eylem Planı önerisini kabul ettiğini açıklamıştır.³²⁷

AB ile yapılması beklenen antlaşmanın askıya alınması, çok fazla sayıda kişinin katıldığı gösterilerle protesto edilmiştir. Gösterilerin yayılarak şiddete dönüşmesi ve kolluk güçlerinin bunları engellemede başarısız olması üzerine Yanukoviç, 22 Şubat 2014 tarihinde Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya gitmiştir. Erken seçim kararı alan ve Batı ile iş birliği yanlısı geçici bir hükümet atayan Ukrayna Parlamentosu, Yanukoviç'in başkanlık görevinden alındığını ilan etmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonrası 27 Şubat 2014 tarihinde, Kırım'daki Rus birlikleri harekete geçmiş ve Ukrayna'ya ait askerî üsleri ve devlet binalarını kuşatarak kontrol altına almışlardır. Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu ve özel statülü Sivastopol Şehir Şûrası, 11 Mart 2014 tarihli oturumu sonucunda bağımsızlık kararı aldığını ilan ederek, Kırım'ın Rusya'ya bağlanma kararı için 16 Mart 2014 tarihindeki doğrudan halk oylamasına gidileceğini açıklamıştır. Rusya'ya katılım kararı çıkan referandum sonucuna dayanarak parlamento, Rusya ile Kırım'ın birleştiğini açıklamıştır. Kırım'da yaşanan gelişmeler, kısa zaman içerisinde nüfusunun çoğunluğunu Rus kökenlilerin ve Rusya

³²⁷ Dmitri Trenin, **The Ukraine Crisis and The Resumption of Great Power Rivalry**, Carnegie Moscow Center, Moskova, 2014, ss. 4-5.

yanlılarının oluşturduğu Ukrayna'nın doğu bölgesindeki Donbas'a sıçramıştır. Bu bölgedeki (Dnepropetrovsk, Donetsk, Harkov, Herson, Lugansk ve Zaporozje) Rus azınlık ve Rusya yanlıları Kiev yönetimine karşı ayrılıkçı bir ayaklanma başlatarak devlet binalarını ele geçirmişlerdir. Rusya'nın örtülü bir şekilde ayrılıkçı güçlerin yanında savaşması nedeniyle Ukrayna hükümetinin ayrılıkçılara karşı başlattığı askerî operasyon hedeflediği sonuca ulaşamamıştır. Rusya destekçisi ayrılıkçılar tarafından düzenlenen referandum sonucunda bağımsızlık kararı çıktığı açıklanmış ve Donetsk Halk Cumhuriyeti ile Lugansk Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 11 Mayıs 2014 tarihinde ilan edilmiştir.³²⁸

Çatışmaları durdurmak için yapılan görüşmeler sonucu AGİT, Rusya ve Ukrayna'dan oluşan Üçlü Temas Grubu ve Donbas'taki ayrılıkçı temsilcilerinin katılımıyla Minsk (I) Antlaşması 5 Eylül 2014 tarihinde imzalanmıştır.³²⁹ İmzalanan Antlaşma'nın uygulamada başarısız olması üzerine yeniden başlayan çatışmalar, Normandiya Dörtlüsü'nün (Almanya, Fransa, Rusya ve Ukrayna) vardığı mutabakat

³²⁸ Ali Konak, "Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri", **Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, Haziran 2019, ss. 85-86.

³²⁹ Mission of Ukraine to the European Union, "Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group (Minsk 05/08/2014)" **Protokol**, 08.09.2014, <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/news/27596-protocol-on-the-results-of-consultations-of-the-trilateral-contact-group-minsk-05092014>, (10.01.2021).

Minsk Protokolü (Minsk Üçlü Temas Grubu'nun Danışma Sonucu Protokolü): Üzerinde mutabakat sağlanan pakette yer alan maddeler özetle aşağıdaki gibidir:

1. Karşılıklı olarak derhal ateşkesin uygulanması,
2. AGİT'in ateşkes rejimini gözlemlemesinin sağlanması,
3. Ukrayna'nın, Donetsk ve Lugansk'a geçici olarak yerel yönetim statüsü veren yasayı kabul etmesi,
4. Rusya-Ukrayna sınırında sürekli denetimin ve güvenliğin sağlanması,
5. Tüm esirlerin serbest bırakılması,
6. Donetsk ve Lugansk'taki olaylara katılan kişilerin cezalandırılmamalarını sağlayacak yasal düzenlemenin yapılması,
7. Uluslararası diyalogun sürdürülmesi;
8. Donbass'ta insani durumun iyileştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması,
9. Donetsk ve Lugansk'ta yerel seçimlerin yapılmasının sağlanması,
10. Yasa dışı silahlı grupların, askerî mühimmatın ve kiralık militanların Ukrayna topraklarından çıkarılması,
11. Donbass'ın ekonomisini ve bölgenin yaşamsal faaliyetlerini canlandırma programının kabul edilmesi,
12. Müzakerenin katılımcılarının kişisel güvenliklerinin garanti altına alınması.

Bkz. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, "PROTOCOL on the results of consultations of the Trilateral Contact Group (Minsk, 05/09/2014)", **Haber**, 08.09.2014, <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/news/27596-protocol-on-the-results-of-consultations-of-the-trilateral-contact-group-minsk-05092014>, (09.02.2021); Naja Bentzen, "A UN peacekeeping mission in eastern Ukraine", **Makale**, 08.03.2018, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/614737/EPRS_ATAG\(2018\)614737_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/614737/EPRS_ATAG(2018)614737_EN.pdf), (11.01.2020), s. 1.

sonucunda Üçlü Temas Grubu ve Donbas bölgesindeki ayrılıkçıların temsilcileri arasında 12 Şubat 2015 tarihinde Minsk-II Antlaşması, imzalanarak “Ateşkes” dönemi başlamıştır. Bugüne kadar her iki tarafın birbirini ateşkesi ihlal etmekle suçlaması nedeniyle Antlaşma’da yer alan maddelerin tam olarak uygulanmasında aksaklıklar yaşanmıştır.³³⁰ Antlaşma sonrasında Rus yanlısı ayrılıkçıların kontrolündeki Donbas bölgesi ile Ukrayna ordusunun kontrolündeki bölge arasında temas hattı oluşturulmuştur. Antlaşma’nın imzalanmasından günümüze kadar geçen sürede zaman zaman ihlaller olsa da ateşkese genel olarak uyulmaktadır.

Ukrayna’daki durumu değerlendirmek için 9 Aralık 2019 tarihinde bir araya gelen Normandiya Dörtlüsü’nün görüşmesi sonucunda yapılan açıklamada; gereken tüm ateşkes destek önlemlerinin alınmasına dayanan kapsamlı bir ateşkesin 2019 yılı sonundan önce uygulanmasının taahhüt edildiği, tarafların ellerindeki esirlerin

³³⁰ Peace Maker, “Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements”, **Antlaşma**, 12.02.2015, <https://peacemaker.un.org/ukraine-minsk-implementation15>, (18.04.2021).

Minsk Antlaşması (Minsk Antlaşmasının Uygulanmasına Yönelik Önlemler Paketi): Üzerinde mutabakat sağlanan pakette yer alan maddeler özetle aşağıdaki gibidir:

1. Donetsk ve Lugansk bölgelerinde ateşin hemen ve tamamen durdurulması ve kesin biçimde uygulanması.
2. Tarafların eşit mesafede geriye çekecekleri topçu ve roket sistemlerinin menzillerine bağlı olarak 50-140 km arasında değişen güvenlik bölgesinin oluşturulması.
3. Ateşkes rejiminin ve ağır silahların çekilmesinin AGİT tarafından etkili gözlemlenmesinin ve denetlenmesinin sağlanması.
4. Ukrayna mevzuatına ve kanunlarına uygun olarak yerel seçimlerin gerçekleştirilmesi yöntemlerine ve söz konusu bölgelerin geleceğine ilişkin diyalog başlatılması ve 30 gün içinde Ukrayna parlamentosunca özel rejim uygulanacak bölgelerin 19 Eylül 2014 Minsk antlaşmasında belirlenen hat üzerinden belirlenmesine ilişkin düzenlemenin kabul edilmesi.
5. Donetsk ve Lugansk’taki olaylara katılan kişilerin takibi ve cezalandırılmasını yasaklayan yasaya uygun olarak af ve genel af kararlarının çıkartılması.
6. Esirlerin rehinelerin ve yasadışı gözaltına alınmış şahısların “herkese herkes” ilkesiyle serbest bırakılması ve değişimi.
7. Uluslararası mekanizmalar çerçevesinde ihtiyacı olanlara insani yardımın ulaştırılması, depolanması ve dağıtılmasının güvenilirliğinin sağlanması.
8. Sosyal ödemeler, emekli maaşları ve diğer ödemeler de dahil olmak üzere sosyal-ekonomik ilişkilerin tam olarak yeniden kurulması yöntemlerinin belirlenmesi.
9. Bütün çatışma bölgesinde devlet sınırları üzerinde tam kontrolün Ukrayna hükümeti tarafından sağlanması.
10. Bütün yabancı silahlı grupların ve askeri araçların, paralı askerlerin AGİT gözetimi altında Ukrayna’dan çıkması. Bütün yasadışı grupların silahsızlandırılması.
11. Ukrayna’da 2015 senesinin sonuna kadar yürürlüğe girecek, merkezi yönetimin yetkilerinin azaltılması gibi kilit unsurları da ihtiva eden Anayasa ile birlikte anayasa reformunun gerçekleştirilmesi.
12. Yerel seçimlere ilişkin konuların Üçlü Temas Grubu çerçevesinde Donetsk ve Lugansk Halk Cumhuriyetlerinin ayrı-ayrı bölgelerinin temsilcileri ile görüşülmesi ve uzlaştırılması, Seçimlerin AGİT standartları çerçevesinde ve gözetiminde gerçekleştirilmesi.
13. Çalışma gruplarının oluşturularak Üçlü Temas Grubunun faaliyetinin ve Minsk anlaşmasının maddelerinin yerine getirilmesinin hızlandırılması.

değişiminin kolaylaştırılmasının ve serbest bırakılmasının teşvik edildiği, Donetsk ve Luhansk Bölgelerine özel statü tanınmasının bütün hukuksal yönleri üzerinde taraflar arasında anlaşmaya varılması gerektiği vurgulanmıştır.³³¹ Zirve sonrasında çatışmalar yeniden yoğunlaşmış ve yapılan arabuluculuk girişimleri ile Üçlü Temas Grubu ve Ayrılıkçı güçlerin temsilcileri tarafından 27 Temmuz 2020 tarihinden itibaren ateşkes ilan edilmiştir.³³² AB ve NATO'ya üyelik hedefini çeşitli platformlarda sürekli dillendiren Ukrayna, üyelik süreçlerinin bir an önce başlatılarak tamamlanmasının, özellikle NATO üyeliğinin sağlanmasının krizin sonuçlandırmasındaki önemini vurgulamıştır.³³³ Bu söyleme karşı Rusya, söz konusu örgütlere üye yapılacak Ukrayna ile mevcut krizin daha fazla derinleşeceğini açıklamıştır.³³⁴ Ateşkes sonrası dönemde, Ukrayna'nın; NATO Artırılmış Fırsatlar Ortaklığı üyeliği³³⁵, Rusya'yı destekleyen 3 televizyon kanalını kapatması³³⁶, Donbas müzakerelerine ABD ve Polonya'nın da katılımını talep etmesi³³⁷, Minsk Antlaşmalarının mevcut haliyle uygulanmasının imkânsız olduğunu açıklaması, güvenlik nedeniyle Belarus'ta yapılan Minsk Temas Grubu görüşmelerinin, başka bir ülkede yapılması talebi³³⁸, Ukrayna'da Patriot sistemlerini konuşlandırılması için ABD'ye³³⁹ ve Ukrayna hava sahasında müşterek hava devriyesi yapılmasına yönelik NATO'ya çağrı yapması³⁴⁰,

³³¹ France: President of the Republic, "Paris 'Normandie' Summit", **Haber**, 09.12.2019, <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2019/12/09/paris-normandie-summit>, (15.04.2021).

³³² Alexandra Brzozowski, "Ukraine's Government and pro-Russian Separatists Agree Ceasefire Deal", **Euroactiv**, 23.07.2020, <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/ukraines-government-and-pro-russian-separatists-agree-ceasefire-deal>, (20.10.2020).

³³³ Sputnik Türkiye, "Ukrayna Devlet Başkanı: Donbass'taki savaşı sadece NATO üyeliğimiz bitirir", **Sputnik**, 06.04.2021, <https://sptnkne.ws/FR23>, (19.04.2021).

³³⁴ Sputnik Türkiye, "Kremlin: Ukrayna'nın NATO üyeliği Donbass'taki durumu kötüleştirir", **Sputnik**, 06.04.2021, <https://sptnkne.ws/FR26>, (19.04.2021).

³³⁵ RadioFreeEurope/RadioLiberty, "NATO Grants Ukraine 'Enhanced Opportunities Partner' Status", **Haber**, 12.06.2020, <https://www.rferl.org/a/nato-grants-ukraine-enhanced-opportunities-partner-status/30667898.html>, (19.04.2021).

³³⁶ Zoe Didili, "Zelensky Bans Three Pro-Russian TV Channels", **NewEurope**, 03.02.2021, <https://www.neweurope.eu/article/zelensky-bans-three-pro-russian-tv-channels/>, (19.04.2021).

³³⁷ Sputnik Türkiye, "Ukrayna Devlet Yetkilisi: Washington'un Kiev'in Stratejik Partneri" **Sputnik**, 13.02.2021, <https://sptnkne.ws/Ftmr>, (19.04.2021).

³³⁸ Foreign Policy Research Institute Ukraine, "FPRI BMB Ukraine: Minsk peace talks may abandon Minsk", **bne Intelnews**, 12.04.2021, <https://intellinews.com/fpri-bmb-ukraine-minsk-peace-talks-may-abandon-minsk-207838/>, (19.04.2021).

³³⁹ Simon Shuster, "'They Want the West to Be Frightened.' Ukraine's President on Why Russia Sent Troops to the Border", **TIME**, 12.04.2021, <https://time.com/5954068/zelensky-ukraine-russia-standoff/>, (19.04.2021).

³⁴⁰ Kadir Çurku, "Ukrayna, NATO uçaklarını Ukrayna semalarında müşterek devriye gezmeye çağırıyor", **Ukrhaber**, 02.04.2021, <https://www.ukrhaber.com/blog/ukrayna-nato-ucaklarini-ukrayna-semalarinda-musterek-devriye-gezmeye-cagiriyor/#.YH1iBugzZPY>, (19.04.2021).

topraklarının bir kısmındaki Rus işgalinin sonlandırılması, ulusal egemenliğinin ve ülkesinin toprak bütünlüğünün korunması için her türlü önlemin alınmasını amaçlayan Ukrayna Askeri Güvenlik Stratejisi'ni onaylaması³⁴¹; buna karşılık Rusya'nın aynı dönemde; Ukrayna'yı Minsk Antlaşması'nı uygulamamakla³⁴², Donbas'daki cephe hattında Rusya yanlısı ayrılıkçıların kontrolünde olan bölgelerde silah konuşlandırma ve silahlı kışkırtıcılık yapmakla³⁴³ suçlaması, Ukrayna ve Donbas'ta isteyenlere Rus vatandaşlığı hakkı vermeyi sürdürmesi³⁴⁴, Donbas bölgesinde yaşayan Rus vatandaşlarının korunmasını sağlayacağını açıklaması³⁴⁵, bölgeye yoğun askerî birlik intikali gerçekleştirmesi³⁴⁶ Karadeniz filosunu takviye etmesi³⁴⁷ ile tarafların savaşma niyetlerinin olmadığını açıklamasına rağmen, 2021'in ilk üç ayında kriz ABD, AB, Birleşik Krallık, NATO ve Rusya arasında silahlı kuvvetlerinin gücüne dayanan "bilek güreşine" dönüşmüştür. Krizdeki tansiyon, Rusya'yı askerî harekât yapmaması için uyaran ve kriz başlangıcından itibaren Ukrayna'yı destekleyen ABD'nin, donanmasından bazı gemileri Karadeniz'e göndermekten vazgeçmesi; karşılık olarak Rusya'nın, krizdeki tansiyonun yükseldiği süreçte Ukrayna sınırına ve Kırım'a intikal ettirdiği roket ve füze sistemleri dışındaki askerî birliklerini, Mayıs 2021'de üslerinde olacak şekilde geri intikal ettireceğini açıklaması³⁴⁸ ile düşmüştür. Roket ve füze sistemleri gibi savaşta çarpan etkisi yaratacak sistem ve ekipmanlarını geri intikal ettirmeyecek olması ile Rusya, kriz ile Ukrayna sınırında ve Kırım'da öncekinden daha

³⁴¹ Interfax-Ukraine., "Zelensky endorses Ukraine's Military Security Strategy", **KyivPost**, 26.03.2021, <https://www.unian.info/politics/ukraine-defense-zelensky-approves-military-security-strategy-11366383.html>, (19.04.2021).

³⁴² Sputnik Türkiye, "Lavrov'dan AGİT Dönem Başkanlığı'nı yürüten İsveç'e: Kiev'in Donbass'taki yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayın", **Sputnik**, 14.04.2021, <https://sptnkne.ws/FWqb>, (19.04.2021).

³⁴³ Sputnik Türkiye, "Ukrayna Hükümet Güçleri, Donetsk'teki Yerleşim Yerlerine Silah Yerleştiriyor", **Sputnik**, 18.04.2021, <https://sptnkne.ws/FYjm>, (19.04.2021).

³⁴⁴ Rahmi Gündüz, "Putin, Rus vatandaşlığına geçmek isteyen Ukrayna ve diğer ülke vatandaşlarının listesini genişletti", **Euronews**, 01.05.2019, <https://tr.euronews.com/2019/05/01/putin-rus-vatandasligina-gecmek-isteyen-ukrayna-ve-diger-ulke-vatandaslarinin-listesini-ge>, (19.01.2021).

³⁴⁵ Sputnik Türkiye, "Putin ile Merkel telefonda Donbass, Suriye ve Libya'daki durumu görüştü", **Sputnik**, 08.04.2021, <https://sptnkne.ws/FSKX>, (19.04.2021).

³⁴⁶ Sputnik Türkiye, "Rusya, Kuzey Kafkasya'daki Askerî Birliklerini Kırım'a Aktardı", **Sputnik**, 16.04.2021, <https://sptnkne.ws/FX2g>, (19.04.2021).

³⁴⁷ Sputnik Türkiye, "Rusya, Karadeniz'e 15 savaş gemisi gönderdi", **Sputnik**, 13.04.2021, <https://sptnkne.ws/FV5c>, (19.04.2021).

³⁴⁸ Zahra Ullah, Anna Chernova ve Eliza Mackintosh, "Russia Pulls Back Troops After Massive Buildup Near Ukraine Border", 23.04.2021, **CNN**, <https://edition.cnn.com/2021/04/22/europe/russia-military-ukraine-border-exercises-intl/index.html>, (27.04.2021).

büyük ve etkin silah gücü oluşturmuştur. Şekil 9’da temas hattı ve askerî durumu verilen Donbas bölgesinde zaman zaman düşük yoğunluklu çatışmalar meydana gelse de taraflar 27 Nisan 2021 tarihindeki mevzilerini korumaktadır.

Şekil 9: Donbas Bölgesindeki Temas Hattı ve Askerî Durum

Kaynak: Information Analysis Center, “Military Situation: MAP JFO – 24.07.2020”, **Askerî Durum**, 24.07.2020 <http://mediarnbo.org/2020/07/24/military-situation-map-jfo-24-07-2020/?lang=en>, (13.12.2020).

3.3.3. Baltık Devletlerinin Ukrayna Krizine Tepkisi

Eski SSCB cumhuriyetleri Litvanya, Letonya ve Estonya ile Demir Perde ülkeleri Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya, Slovenya’nın 2004 yılında, Bulgaristan ve Romanya’nın 2007 yılında AB’ye üye olmasının yanı sıra Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan’ın 1999 yılında, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya’nın 2004 yılında NATO’ya katılması ile AB ve NATO’nun, arka bahçesi olarak kabul ettiği bölgelere doğru genişlemesini “kendisini tehdit eden bir çevreleme” olarak nitelendiren Rusya, bu tehdide karşı,

soğuk savaşın bitimi ile terk ettiği yüksek derecede savunma, “jeopolitik savunma” politikasına geri dönerek karşılık vermiştir. Bu politikanın, ilk adımı olarak ordusunun teşkilat yapısını değiştirmek, mevcut silah ve teçhizatı modernize etmek amacıyla silahlanma ve yeniden yapılandırma programını genişletmiştir.³⁴⁹

Walt, Rusya’nın zayıf döneminde özellikle NATO’nun genişlemesini, ABD’nin yaşamsal çıkarlarını Batı etkisinin geleneksel alanının ötesine taşıma çabası olarak nitelemektedir.³⁵⁰ Bununla birlikte, Rusya’nın periferisindeki askerî müdahalelerini uluslararası yasaların ihlali olduğunu da ifade ederek, iki Almanya’nın birleşmesinde ABD’nin Rusya’ya verdiği, NATO’yu doğuya doğru genişletmeme sözünü hatırlatarak, NATO’nun doğu genişlemesinin Rusya ile ilişkilerin bozulmasına, Rusya-Gürcistan ve Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmalara yol açan sebeplerden biri olduğunu, tarihi göz önüne alındığında Rusya’nın tepkisinin şaşırtıcı olmadığını ileri sürmektedir.³⁵¹

Bu bağlamda, değişen dış politikası doğrultusunda Rusya’nın direkt ve endirekt askerî müdahaleleri sonucunda Kırım’ın yasadışı ilhakı ve Ukrayna’nın doğusundaki Rusya destekli iç savaş ile gelişen Ukrayna krizi, Baltık devletlerinde tehdit algısının tamamen değişmesine yol açmıştır. Ukrayna krizi, bu ülkelerdeki Rusya’nın gerçek veya potansiyel tehdit olduğuna devamlı vurgu yapan bir kısım elitlerin haklılığını kanıtlamış, karşıt görüşte olanları da mevcut güvenlik yapısına yönelik görüşlerini gözden geçirmeye zorlamıştır. Kriz sonrasında savunma bütçelerini artıran ve daha sağlam garanti arayan Baltık devletlerinde, ana güvenlik sağlayıcısının NATO olduğu yargısı tartışmasız genel kabul görmüştür.³⁵²

Baltık birliğini ve çabalarının birleşimini uluslararası alanda daha geniş ölçekte göstermeleri açısından kriz, Baltık devletlerine elverişli bir ortam yaratmıştır. Bu bağlamda, üç devlet Ukrayna’nın egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne desteklerini yüksek derecede seslendirmekte ve tüm diplomatik kanallar aracılığıyla Rusya’nın eylemini kınamaktadırlar. Ayrıca; Baltık devletleri Ukrayna’ya finansal

³⁴⁹ Gundar J. King ve David E. McNabb, **Nation-Building in the Baltic States Transforming Governance, Social Welfare, and Security in Northern Europe**, CRC Press, Boca Raton, 2015, ss. 207-208.

³⁵⁰ Stephen M. Walt, “International Relations: One World, Many Theories”, **Foreign Policy**, No. 110, Özel Basım: Bilginin Sınırları, İlkbahar 1998, s. 30.

³⁵¹ Stephen M. Walt, “NATO Isn’t What You Think It Is”, **Makale**, 26.07.2018, <https://foreignpolicy.com/2018/07/26/nato-isnt-what-you-think-it-is/>, (07.08.2020).

³⁵² Asta Maskaliūnaitė, “Editör’ Note”, **Journal on Baltic Security**, Cilt:2, Sayı: 2, 2016, s. 4.

yardım, proje desteği, devam eden reformlara uzman desteği, hükümetler tarafından sağlanan insani yardım ve sivil toplum örgütlerini desteklemede güçlü katılımı içeren sivil boyutlu yardımlarda bulunmaktadır. Ayrıca, Litvanya, Ukrayna'ya askerî mühimmat ve eğitici desteğinde bulunmaktadır.³⁵³ Baltık devletlerinin kriz karşısında uyguladığı kararlı politikalar, sadece Ukrayna'ya yardım için değil kendi güvenlikleri için duydukları endişenin bir sonucu olarak görülebilir.

Kriz sonrası dönemde Baltık devletlerinin en önemli konusu, savunma ve güvenlik olmuştur. Bu dönemde, Litvanya askerlik hizmetini eskiden olduğu gibi zorunlu hale getirmiştir. Letonya'da "Ulusal Muhafızlar" olarak adlandırılan gönüllü milis organizasyonlarına, Estonya'da "Savunma Ligi"ne katılım oldukça yüksek oranlara ulaşmıştır. Savaş gücünün artırılması ve modernizasyonu kapsamında Letonya, ordusunu mekanize birliklere dönüştürmeye başlamış, Estonya ve Litvanya askerî kara araçlarını yenilemeye yönelik adımlar atmışlardır. Üç devlet, anti tank ve diğer operasyonel savunma yeteneklerinin modernizasyonunda ilerleme kaydetmişlerdir. Ek olarak, enformasyon alanı ve dış sınırların güçlendirilmesi ihtiyacı gibi sivil konulara da büyük dikkat göstermişlerdir.³⁵⁴

Baltık devletleri (ve Polonya), güvenliklerini garanti altına almak amacıyla NATO'ya, Doğu Avrupa'da ve Baltık devletlerinde Rusya'ya karşı kuvvet konuşlandırma çağrısı yapmışlardır. Bu çağrı, NATO'nun askerî varlık gösterisi olan Baltık Hava Polisliği görevi daha fazla hava üssünü kapsayacak ve muharip uçak sayısını artıracak şekilde genişletilmiş ve bu ülkelerde NATO Çok Uluslu Muharebe Gücü konuşlandırılarak karşılanmıştır. Bu konuşlanma ile bu ülkelerin savunmamalarının tamamen karşılanmasından daha çok NATO ittifakının sınırları ve ittifakın bu sınırları savunma kararlılığı Rusya'ya gösterilmesi amaçlanmıştır.³⁵⁵ Ayrıca, 2019 yılında kabul edilen NATO savunma Planı ile bu bölgedeki NATO askerî varlığının savunmayı tamamıyla sağlayacak kapasiteye eriştirilmesine karar verilmiştir.

³⁵³ Maili Vilson, "The Foreign Policy of the Baltic States and the Ukrainian Crisis: A Case of Europeanization?", **New Perspectives**, Cilt: 23, Sayı: 2, 2015, ss. 58-59.

³⁵⁴ Māris Andžāns, "Patching the Shield: The Baltic States on the Road towards Practical NATO Guarantees", **The Polish Quarterly of International Affairs**, Sayı: 1, 2016, ss. 19-20.

³⁵⁵ F. Stephen Larrabee, Peter A. Wilson ve John Gordon IV, **The Ukrainian Crisis and European Security, Implications for the United States and U.S. Army**, RAND Corporation, Santa Monica, 2015, s. 32.

Üç Baltık devletindeki Rus tehdidi algısını güçlendiren bir başka olgu, kriz sonrasında artan bir şekilde dezenformasyon ve tamamen nefret söylemine dayalı zararlı propaganda yoluyla sürekli Rusya'nın saldırılarına maruz kalmalarıdır. Bu devletlerde belirgin bir Rus etnik azınlığın yaşaması ve bunların, sponsorluğu Rusya tarafından yapılan medyayı izlemeleri nedeniyle Rusya, bu propaganda kampanyası ile geçmişİ Sovyet işgaline kadar dayanan farklı nüfuz grupları arasındaki mevcut ayrılıkları derinleştirmeyi amaçlamaktadır.³⁵⁶ Buna karşı tedbir olarak Baltık devletleri, Rusya tarafından yapılan dezenformasyon kaynağı olarak görülen televizyon kanallarını yasaklama yoluna gitmişler³⁵⁷ ve RT (Russia Today) kanalının faaliyetleri, Kırım'ın Rusya tarafından yasadışı ilhak edilmesi sonrasında AB'nin yaptırım uyguladığı kişiler listesinde olan Dmitry Kiselev tarafından kontrol edildiği iddiası ile her üç ülkede de yasaklanmıştır.³⁵⁸

3.3.4. NATO ve AB'nin Ukrayna Krizine Tepkisi

AB ve NATO tarafından Rusya'ya karşı diplomatik, ekonomik ve askerî iş birliği alanında birbirini destekler özellikte yaptırımlar uygulanmakta ve bu yaptırımlar periyodik olarak gözden geçirilerek gerektiğinde genişletilmektedir.

3.3.4.1. NATO'nun Krize Tepkisi

Çatışmaları barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşmasını hedefleyen NATO, krize giderek artan bir biçimde önlemler almış ve bunların odağını toplu savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik oluşturmuştur. Doğu kanadının güçlendirilmesi kararının alındığı 4-5 Eylül 2014 tarihli NATO Galler Zirvesi'nde en önemli gündem, Baltık bölgesi güvenliğinin sağlanmasında NATO teminatının altının

³⁵⁶ Ulrich Kühn, **Preventing Escalation in the Baltics**, Carnegie Endowment for International Peace Publications, Washington DC, 2018, s. 9.

³⁵⁷ Lauren Chadwick, "Lithuania Follows Latvia in Banning Russian Broadcaster RT", **Euronews**, 09.07.2020, <https://www.euronews.com/2020/07/09/lithuania-follows-latvia-in-banning-russian-broadcaster-rt>, (27.08.2020).

³⁵⁸ Lucy Martirosyan, "Baltic Ban on Kremlin-Tied RT Step Toward Dismantling "Machinery of Disinformation" Says Media Expert", **The World**, 10.07.2020, <https://www.pri.org/stories/2020-07-10/baltic-ban-kremlin-tied-rt-step-toward-dismantling-machinery-disinformation-says>, (27.08.2020).

çizilmesi olmuştur. Ayrıca, yeni güvenlik sorunlarına karşı NATO'nun ortak savunma yeteneğini güçlendirmek amacıyla hazırlanan NATO Hazırlık Eylem Planı (NATO Readiness Action Plan, RAP) onaylanmıştır. NATO RAP'in başarılı bir şekilde amacına ulaşabilmesi için üye devletlerin savunma bütçelerinde kesintiye gitmemesi, savunma harcamalarındaki sürekli azalmanın durdurulmasının önemi dile getirilmiş ve Ortak savunma yeteneğinin geliştirilmesinde savunma bütçelerinin ülkelerin GSYİH'larının %2'sinin altında olmaması ve bu bütçenin en az %20'sini Araştırma ve Geliştirmeyi de içerecek şekilde büyük teçhizat alımına ayrılması ihtiyacı vurgulanmıştır. Galler Zirvesi'nde, ittifakın doğu kanadındaki güvenliği artırmak amacıyla bu bölgede dönüşümlü kuvvet intikaline dayalı devamlı NATO varlığını gösterme ve faaliyet icra etme kararları da alınmıştır.³⁵⁹

8-9 Temmuz 2016 tarihinde Varşova'da bir araya gelen NATO devlet ve hükümet başkanları yayımladıkları sonuç bildirgesinde, son dönemdeki faaliyetleri ve politikaları nedeni ile Rusya'yı, transatlantik güvenlik mimarisinin temel ilkelerine bir meydan okuma ve bölgesel düzene karşı bir tehdit olarak tanımlamışlardır. Bildirgede, çatışma amaçlamayan NATO'nun Rusya için herhangi bir tehdit oluşturmadığı; ancak, İttifak ve transatlantik güvenliğin dayandığı ilkelere taviz verilmeyeceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Rusya ve İttifak arasında düşük oranda da olsa bir savaş olasılığı bulunmaktadır. Rusya ile NATO arasındaki sınırı oluşturan Baltık denizi ve çevresinde devletler ile sınırdaşları batı Rusya bölgesi, bu olasılığı kolaylıkla gerçeğe çevirebilecek riskli alanlardır.³⁶⁰

Baltık bölgesindeki askerî güçteki Rusya lehine dengesizlik ve coğrafi yapıdaki doğal engeller, bölgenin NATO tarafından savunulmasında karşılaşılan temel zorluklardır. Bölgede NATO'dan daha fazla askerî güce sahip olan Rusya, birliklerini karadan kısa süre içinde silah, teçhizat ve personel takviyesi sağlayabilecek lojistik yetenektir. Buna karşılık NATO ise, bölgedeki güçlerine lojistik takviyeyi genel olarak hava ya da deniz yolunu kullanarak yapmak zorundadır ki bu oldukça zaman alıcı ve uygulaması güç bir süreçtir.³⁶¹ Bölgede meydana gelecek herhangi bir kriz

³⁵⁹ NATO, "Wales Summit Declaration", **Basın Açıklaması**, 05.09.2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (03.02.2020).

³⁶⁰ Ulrich Kühn, **Preventing Escalation in the Baltics**, Carnegie Endowment for International Peace Publications, Washington DC, 2018, s. 7.

³⁶¹ Kühn, s. 8.

veya çatışma durumunda, coğrafi avantajından kaynaklanan nedenle Rusya'nın birliklerini çok kısa sürede takviye edebileceği, NATO'nun ise bu konuda dezavantajlı olduğu ortadadır. Baltık bölgesi savunulması güç bir coğrafyadır. Bu nedenle Rusya ile topyekûn bir savaşta NATO birliklerinin, savunulması riskli ve maliyeti yüksek olan bu bölgeden çekilerek Rus birliklerini durdurabilecekleri, lojistik destek ve savunma açısından avantaj sağlayacakları bir bölgede savunma hattı oluşturmaları muhtemeldir.

2016 NATO Varşova Zirvesi'nin ana gündem konularından bir diğeri ittifakın doğu kanadının güçlendirilmesi kararının genişletilmesi ve yoğunlaştırılması olmuştur. Bu zirvede caydırıcılık ve savunma vurgusu yapılarak NATO'nun birincil sorumluluğunun üyelerinin topraklarını ve halklarını herhangi bir saldırıya karşı korumak ve savunmak olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca, müttefiklerin dayanışmasını, kararlılığını ve herhangi bir tecavüze karşı anında müttefik tepkisini tetikleyerek harekete geçme yeteneğini açık bir şekilde göstermek amacıyla Polonya, Estonya, Letonya ve Litvanya'da NATO Geliştirilmiş İleri Varlık (Enhanced Forward Presence) gücü kapsamında 16 üye devletin katılımından oluşan Çok Uluslu Muharebe Gücü'nden birer taburun konuşlandırılması kararı alınmıştır.³⁶² Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'da konuşlu Çok Uluslu Muharebe Kuvvetleri ve katkıda bulunan devletler şekil 10'da verilmiştir.

NATO'nun, şu ana kadar krize en anlamlı karşılığı, onayladığı RAP ile kendisini Rusya'dan ve diğer risk bölgelerinden kaynaklanacak tehditlere karşı müttefiklerin güvenliğini sağlamak üzere önlemleri hayata geçirmesidir. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün destek verilmesi ve uygulanan yaptırım ve sahada alınan askerî önlemlerle Rusya'yı barışa zorlamak olmuştur. Bu bağlamda; NATO, Kiev hükümeti ile yaptığı siyasî ve askeri iş birliğini güçlendirme antlaşması çerçevesinde, askerî eğitmenler aracılığı ile Ukrayna'nın askerî modernizasyonuna yardımcı olmakta, tatbikatlar ve ortak operasyonlar yoluyla Ukrayna ve müttefik silahlı kuvvetlerinin birlikte çalışabilirliği geliştirilmektedir. Ayrıca, NATO Artırılmış Fırsatlar Ortaklığı'na üyeliği ile Ukrayna'ya tam üye olmasa da NATO planlama ve faaliyetlerine katılım sağlama olanağı da tanınmıştır.

³⁶² NATO, "Warsaw Summit Communiqué", **Basın Açıklaması**, 09.06.2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, (22.01.2020).

Şekil 10: NATO Geliştirilmiş İleri Varlık Konuşu

Kaynak: NATO, “Enhanced Forward Presence-Map”, 26.04.2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, (18.05.2021).

Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesinden bu yana NATO, orta ve doğu Avrupa müttefiklerini savunma taahhüdünü güçlendirme tedbirleri kapsamında; NATO müttefikleri, Baltık Hava Polisliği misyonundaki muharip uçak sayısını artırarak Ukrayna sınırındaki Rus ordu birliklerinin hareketlerini izlemek amacıyla havadan gözetleme uçuşlarının görev alanını, Polonya ve Romanya hava sahasını içerecek şekilde genişletmiştir. NATO, Baltık ve Akdeniz’de devriye görevi yapmak üzere iki deniz grubu konuşlandırmıştır. Müttefikler arasındaki uyumu artırmak amacıyla Ukrayna’nın da katıldığı askerî tatbikatlar gerçekleştirilmektedir. NATO’nun yanı sıra ABD, Orta ve Doğu Avrupa müttefiklerine güven verme amacıyla, ABD Avrupa Komutanlığı’nın Atlantik Kararlılığı Operasyonu çatısı altında, bu ülkelerde askerî birlik konuşlandırmıştır.³⁶³ Krize yönelik alınan ek önlemler çerçevesinde; NATO Mukabele Gücü’nün yetenekleri ve esnekliği artırılarak büyüklüğü geliştirilmiş, Baltık devletleri ve Polonya’da NATO Geliştirilmiş İleri Varlık Gücü konuşlandırılmış, Rusya’ya karşı caydırıcı bir güç olarak Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Gücü (VJTF) ve bu görev gücünün ülke sınırlarından geçiş ve kriz bölgelerine intikal hızının

³⁶³ Paul Belkin, Derek E. Mix ve Steven Woehrel, “NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe”, **Rapor**, Congressional Research Service, 31 Temmuz 2014, ss. 3-4.

artırılması amacıyla sekiz ülkede (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Romanya) NATO Kuvvet Entegrasyon Birimi (NATO Force Integration Unit, NFIU) oluşturulmuş, NATO Kuvvet Yapısının bir parçası olarak, Polonya’da Kuzeydoğu Çokuluslu Kolordu Karargahı tam operasyonel hale getirilmiş, Romanya’da Karadeniz bölgesine özel olarak hazırlanmış Güneydoğu Çokuluslu Tümen Karargahı kurulmuş ve NATO Daimi Deniz Kuvvetleri’nin ek yeteneklerle güçlendirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca, Ukrayna ve NATO arasında siyasî ve askerî iş birliğini güçlendirecek; Ukrayna silahlı kuvvetlerinin modernize edilmesine yardım, ortak tatbikat ve operasyon düzenlenerek birlikte çalışabilirliğin geliştirilmesi konularında anlaşma imzalanmıştır.³⁶⁴ NATO tarafından oluşturulan Genişletilmiş İleri Görev Gücü’ne katılımın gönüllük esasına ve görevin dönüşüme dayalı olması, VJTF’nin ülkelerin kriz zamanı tahsis edeceği 72 saat içinde göreve hazır olacak askerî birliklerden oluşması ve daimî bir güç olmaması bazı NATO üye devletlerin Baltık devletlerinde (ve Polonya’da) Rusya’ya karşı sürekli askerî güç bulundurulmasının siyasî, ekonomik ve askerî maliyetine katlanmak istememeleri ve arzu etmedikleri bir çatışma veya savaşa sürüklenecekleri “tuzağa düşürülme” riskinden kaçınmak istemelerinin göstergesidir.

2-4 Aralık 2019 NATO Londra Zirvesi’nde, saldırgan tutumu ile Rusya’nın transatlantik güvenliği için tehdit oluşturduğu tekrarlanmış,³⁶⁵ Polonya ve Baltık bölgesinin savunulmasına yönelik revize edilen NATO Savunma Planı üye devletlerin onayına sunulmuştur. Yeni NATO Savunma Plan’ı üzerinde uzlaşa sağlansa da³⁶⁶ Suriye’de faaliyet gösteren PKK/YPG’nin, NATO üyesi devletler tarafından “terör örgütü” olarak tanınması talebinin kabul edilmemesi üzerine Türkiye’nin planı onaylamaması üzerine uygulanamamıştır. NATO içerisinde yapılan görüşmelerde uzlaşa sağlanması neticesinde Türkiye’nin vetosunu kaldırması ile plan, Temmuz 2020’de yürürlüğe konulmuştur.³⁶⁷ Bu plan ile NATO’nun kriz ve savaş halinde

³⁶⁴ NATO, “Warsaw Summit Communiqué”

³⁶⁵ NATO, “London Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019”, **Basın Açıklaması**, 04.12.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm, (01.09.2020).

³⁶⁶ NATO, “Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and/or Government” **Basın Toplantısı**, 04.12.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_171554.htm?selectedLocale=en, (01.09.2020).

³⁶⁷ RT, “NATO’s Defense Plan for Poland & Baltics Put into Action After Ankara Drops Objections – Officials”, **Haber**, 02.07.2020, <https://on.rt.com/akuv>, (01.09.2020).

alacağı tedbirlere ilişkin strateji belirlenerek harekât planları güncellenmiştir. Harekât planları doğrultusunda sorumlulukları belirlenen üye devletler ve NATO planlarında taahhüt edilen kuvvet yapısına erişebilmek için ihtiyaçların tamamlanması hazırlıklarına başlamışlardır. Planın amacı, Baltık ve Polonya bölgesindeki NATO askerî varlığının bölgenin savunmasını sağlayacak yeterli kapasiteye eriştirmektir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan NATO stratejisi, bölgedeki risklerin yanı sıra bu konudaki müttefik düşüncelerini de dikkate alacak şekilde oluşturulmuştur. Bu kapsamda, NATO, Rusya'nın uyguladığı eylem ve politikalarına etkili bir karşılık verebilmek için bir formül ararken müttefikler üç temel görev ile karşı karşıyadır. Bunlar;

- a. Rusya'nın kasten artırdığı gerginliklere engel olma, caydırma ve Doğu'daki NATO üye devletlerin güvenliğini temin etmeye yönelik tedbirlerin koordine edilerek düzenlenmesi,
- b. İttifak'ta birliğin temini amacıyla, savunma önceliklerinde ve özellikle Rusya konusundaki tehdit algılamalarında aralarında ayırım bulunan NATO üyesi devletler arasında uyumun sağlanması,
- c. Rusya ile İttifak arasında olası kasıtsız veya tesadüfen ortaya çıkacak bir gerginliğin tırmanmasının önlenmesidir. Önem verilmediğinde bu zorluklar, Baltık bölgesindeki halihazırda mevcut olan yüksek gerginlik riskini daha da artıracaktır. Bu konuda yapılan çalışmalarda ve alınacak tedbirlerdeki ölçüt, NATO'nun, çıkması sonrasında krizi yönetmede uygulayacağı idare yöntemlerinden daha çok gelecekte ortaya çıkabilecek bir gerginlik olasılığını düşürmek maksadıyla şu an uygulayabileceği önlemlerdir.³⁶⁸

Makro açıdan Avrupa güvenliğinin, mikro açıdan ise Baltık güvenliğinin sağlanması bağlamında, politik ve askerî çok katmanlı bir aktör olan NATO, ABD tarafından bölgeye müdahale etme, Rusya'yı sınırlandırma ve geriletmede bir iş birliği platformu olarak kullanılmaktadır. Özellikle Kırım'ın yasadışı ilhakından sonra NATO, Baltık bölgesine stratejik askerî bir alan olarak değil ABD'nin ittifak içerisindeki rolünün devamını sağlamak ve pekiştirmek açısından yaklaşmıştır.³⁶⁹

³⁶⁸ Kühn, s. 10.

³⁶⁹ Anna Wieslander, "NATO, The U.S. and Baltic Sea Security", **The Swedish Institute of International Affairs**, Ulpaper, No: 3, 2016, s. 5.

ABD, soğuk savaşın bitişi sonrasında Baltık devletlerini, Batı değerlerinin komünizm karşısındaki başarısının göstergesi, kapitalizm ve demokrasinin elde ettiği zaferin vitrini olarak kullanmıştır. Baltık Denizi bölgesinde istikrarın sağlanması, ABD'nin jeostratejik algılamalarında ve NATO'nun ABD'ye bağlı yapısında çok yüksek öneme sahip olmasa da ABD'nin NATO ittifakındaki müttefiklerini korumada başarısız olması halinde tüm dış politikası ve stratejisinin inandırıcılığının çökecek olmasından dolayı önemlidir.³⁷⁰

Böyle bir durumda, lider güç olarak ABD'nin Baltık devletlerinin güvenliğini sağlayamaması, NATO ittifakının başarısı ve dayanışması hakkında soru işaretleri doğurarak kararsızlığı artıracak ve ittifakı kırılgan hale getirecektir. Bu başarısızlık, ittifaktaki müttefikleri tarafından ABD'nin ekonomik, siyasî ve askerî gücünde bir düşüş olarak algılanacaktır. Bu algı, Waltçı bir yaklaşımla, en iyi ihtimalle müttefiklerini tarafsız kalmaya güdüleyecek, en kötü ihtimalle ise güvenliklerini sağlayacak başka bir ittifaka üye olmalarına yol açarak NATO'nun dağılmasına neden olabilecektir.³⁷¹

3.3.4.2. AB'nin Krize Tepkisi

AB, Kırım'ı yasadışı ilhak etmesi ve Ukrayna'yı kasıtlı olarak istikrarsızlaştırmasına karşılık olarak Rusya'ya karşı Mart 2014'den itibaren kademeli olarak kısıtlama, önlem ve yaptırımları yürürlüğe koymuş ve zaman içerisinde geliştirerek uygulamaya devam etmektedir. Bunlar;

- a. Bireylere ve varlıklara karşı uygulanan yaptırımlar,
- b. Diplomatik önlemler,
- c. Kırım ve Sivastopol ile ticaret kısıtlamaları,
- ç. Belirli Rus ekonomik sektörlerine karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar,
- d. AB ile Rusya arasındaki ekonomik iş birliğine yönelik kısıtlamalar olmak üzere beş başlık altında toplanmıştır.³⁷²

³⁷⁰ Jan Hanska, "The Role of The Baltic Region for The United States", **The Finnish Insitute of International Affairs**, Nisan 2015, s. 15.

³⁷¹ Walt, Alliance Formation and Balance of World Power, s. 8.

³⁷² Council of the European Union, "EU sanctions against Russia over Ukraine", 22.06.2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine/>, (25.06.2021).

Geçerliliği Minsk Antlaşmalarının Rusya tarafından tam olarak uygulanmasına bağlı olan bu yaptırım ve kısıtlamalar, farklı periyodlarla kontrol edilerek güncellenmekte, gerektiğinde geliştirilmekte, mevcut durumda Rusya'nın Minsk Antlaşması'nı tam uygulamaması nedeniyle dolayı uzatılmaktadır.³⁷³

AB, bireylere ve varlıklara karşı uygulanan kısıtlayıcı önlemleri Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerine bir yanıt olarak 17 Mart 2014'te yürürlüğe koymuştur. Her altı ayda bir gözden geçirilen ve hâlihazırda 15 Eylül 2021 tarihine dek geçerli olan bu yaptırımla, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü, hâkimiyetini ve istiklâlini baltalayan veya tehdit eden faaliyetlerde bulundukları gerekçesiyle mal varlıkları dondurulan 48 kuruluş ve seyahat yasağına tabi tutulan 177 kişi yasak listesinde yer almaktadır.³⁷⁴

İlaveten Mart 2014'de, görevini kötüye kullanarak Ukrayna kamu fonlarının zarar görmesinden sorumlu tutulan kişiler için de mal varlıklarını dondurulması yaptırımı yürürlüğe konulmuştur. Yıllık olarak kontrol edilen bu yaptırım 6 Mart 2022 tarihine kadar geçerlidir. Bir başka yaptırım olan diplomatik önlemler kapsamında, AB ilk olarak Rusya ile yapmayı planladığı zirveyi iptal etmiştir. İlaveten üye devletlerle Rusya arasında karşılıklı periyodik zirve yapılması durdurulmuştur. Hazırlıkları devam eden yeni AB-Rusya Ortaklık ve İş Birliği Antlaşması ile AB ve Rusya arasındaki vize rejiminin kolaylaştırılması ve serbestleştirilmesi konusundaki müzakereler ertelenmiştir. AB üyeleri, Rusya'nın, OECD'ye katılımı ve Uluslararası Enerji Ajansı'na üyeliği müzakerelerinin askıya alınmasını desteklemişlerdir. Bundan başka, 4-5 Haziran 2014 tarihlerinde Sochi'de (Rusya) yapılması planlanan G8 zirvesi iptal edilerek aynı tarihlerde Rusya dışındaki ülkelerin katılımıyla G7 zirvesi olarak Brüksel'de düzenlenmiştir.³⁷⁵ Üçüncü yaptırım başlığı altındaki Kırım ve Sivastopol ile ticaret kısıtlamaları, Rusya Federasyonu tarafından Kırım ve Sivastopol'un yasadışı ilhakına bir yanıt olarak AB tarafından Haziran 2014'de kabul edilmiştir. Yıllık olarak güncellenen bu önlemler, AB merkezli şirketler ve AB kişileri için geçerlidir. 23 Haziran 2021 tarihine kadar geçerli olan söz konusu yaptırımlar:

³⁷³ Council of the EU, "EU Restrictive Measures in Response to The Crisis in Ukraine", **Sonuç Bildirgesi**, 20.04.2015, <https://www.consilium.europa.eu/media/21888/european-council-conclusions-19-20-march-2015-en.pdf>, (22.03.2021), s. 4.

³⁷⁴ Council of the EU, "EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine", **Politikalar**, 23.05.2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/>, (25.06.2021).

³⁷⁵ Council of the EU, "Timeline - EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine", 21.06.2021 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>, (22.06.2021).

a. Bu bölgeden gelen malların ithalatının yasaklanması,
b. Bu bölgede turizm hizmeti alınmasının yasaklanması
c. Bu bölgeye belirli mal ve teknolojilerin ihracatının yasaklanması
ç. Bazı altyapı projeleri ve ekonomik sektörlerde bu bölgeye ticaret ve yatırımın sınırlandırılmasını kapsamaktadır. Bu yaptırımlara ek olarak AB, Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlar da uygulamaktadır. Temmuz ve Eylül 2014'de kademeli olarak yürürlüğe konan ve altı aylık periyodlarla gözden geçirilen bu yaptırımlar, belirli ekonomik sektörlerde takası kısıtlamayı amaçlamaktadır. Hâlihazırda 31 Temmuz 2021 tarihine kadar yürürlükte olan ekonomik yaptırımlar:

a. AB'nin birinci el ve ikinci el sermaye piyasalarında belirli Rus firmaları ile bankalarının işlem yapmasının kısıtlanması,
b. Silah ticaretinde dış alım ve dış satımın yasaklanması,
c. Son kullanıcısı Rus ordusu olan veya askerî amaçla da kullanılabilen çifte kullanımlı malların dış satımının yasaklanması,
ç. Rusya'nın petrol üretimi ve keşfi için kullanılabileceği belirli hassas teknolojilere ve hizmetlere erişimini kısıtlanmasıdır.³⁷⁶

Bu kapsamda,

a. Avrupa Yatırım Bankası'nın Rusya'da yapacağı yeni finansal operasyonlar,
b. AB'nin Rusya ile ikili ve bölgesel iş birliğindeki bazı programların uygulanması ertelenmiştir.³⁷⁷

Kırım'ın yasadışı ilhakı öncesinde, ülkenin gelecekteki politik yönelimine yönelik ciddi tepkileri göz önüne alarak Ukrayna'da öncelikle çatışma yönetimi ve barışı sağlama görevleri üzerine yoğunlaşan AB, ilhak sonrasında devlet inşa etme çabalarını aşamalı olarak sürekli hale getirmiş ve bu amaçla sivil bir misyon başlatmıştır. Ukrayna'da barışın tesisine yönelik ilk AB girişimi, muhalefet ile Cumhurbaşkanı Yanukovich arasında arabuluculuk yapmak üzere üç dışişleri bakanı; Alman Steinmeier, Fransız Fabius ve Polonyalı Sikorski'den oluşan diplomatik bir

³⁷⁶ Council of the EU, "EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine",

³⁷⁷ Council of the EU, "Russia's Illegal Annexation of Crimea and Sevastopol: Council Renews Sanctions For a Further Year", **Basın Açıklaması**, 21.06.2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/21/russia-s-illegal-annexation-of-crimea-and-sevastopol-council-renews-sanctions-for-a-further-year/>, (24.06.2021).

misyonun Kiev'e gönderilmesi olmuştur. Arabuluculuk sonucu barışın sağlanması kapsamında Ukrayna hükümeti ve muhalefet arasında imzalanan protokole göre, ulusal bir hükümetin kurulması maksadıyla imzadan on gün sonra 2004 tarihli Ukrayna anayasasının yeniden düzenlenmesi; Eylül 2014'e kadar yapılacak Anayasa reformu ile cumhurbaşkanı, hükümet ve parlamento arasındaki güç dengesinin sağlanması; şiddet eylemlerinin yasaklanması ve araştırılması, en kısa sürede cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılması ve Ukrayna hükümetinin herhangi bir olağanüstü hâl ilan etmemesi konularında anlaşma sağlanmıştır. Krizin hemen sonrasında Ukrayna ile Ortaklık ve İş Birliği Antlaşması'nın imzalanması, sivil güvenlik sektörüne odaklanmış bir OGSP görevinin uygulamaya konulması, Ukrayna'ya politik ve ekonomik reformların ilerletilmesi yönünde destek verilmesi ile AB'nin bu krizde sert ve yumuşak politika araçlarını birlikte kullandığı görülmüştür. Ancak, AB'nin devlet kurma konusundaki kapasitesini; çatışmaların kötüleşmesi, Kırım'ın yasadışı ilhakı ve Rusya'nın Ukrayna'daki rakip aktörlüğü şekillendirmiştir. Rusya'nın, Ukrayna krizinde taviz vermeden uyguladığı saldırgan dış politika, AB'nin Ukrayna'da "direkt devlet inşa rolü" elde etmesine engel olmuştur. Ukrayna krizine müdahil aktörler üzerinde algı yaratma ve bu algıyı yönetme yeteneği ile Rusya, uyguladığı politikalar sonucu yarattığı fırsatı kullanarak Kırım'ı yasadışı olarak ilhak etmiş ve Ukrayna'daki AB faaliyetlerini kısıtlamıştır.³⁷⁸

3.4. KRİZ SONRASI DÖNEMDE OGSP'DE NATO ETKİSİ

Sivil hedeflerini gerçekleştirmenin yanı sıra askerî yeteneklerini de artırmayı da hedefleyen AB, 2007 Lizbon Antlaşması ile sivil ve askerî yetenekler arasında denge sağlayacak melez bir yapı oluşturmayı amaçlamıştır.³⁷⁹ Bu çerçevede, Antlaşma ile hem ortak bir AB savunma yapısının kurulmasına yönelik bir zemin yaratılmış hem de AB'nin dış ilişkilerini tek bir yapı altında yürütecek yeni kurumlar oluşturulmuştur. Maastricht Antlaşması ile kurulan, sorunlara ve hantallığa yol açan üç sütunlu yapı kaldırılmıştır. Böylece, AB tüzel kişiliğe sahip tek yapı haline dönüştürülmüş ve

³⁷⁸ Anna-Sophie Maass, "The Actorness of the EU's State-Building in Ukraine-Before and after Crimea", *Geopolitics*, Cilt: 25, No: 2, 2020, ss. 395, 401-402.

³⁷⁹ Kocamaz, s. 960.

AT'nin yerini almıştır. Lizbon Antlaşması ile getirilen ilerlemeler kapsamında, AB'nin küresel siyasî kimliği açısından önem taşıyan temsil konusu yeniden düzenlenmiştir. Birliğin dış faaliyetlerinde koordinasyon ve tutarlılığın sağlanması amacıyla Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi görevi ile Avrupa Dış Eylem Servisi oluşturulmuştur. Bir başka ilerleme, karar almayı kolaylaştırmak maksadıyla oy kullanmada “Nitelikli Oy Çoğunluğu” (NOÇ) esasının getirilmesidir. NOÇ'un, ODGP konuları dışında temel karar yöntemi olarak uygulanması kabul edilmiştir. NOÇ, Birlik'in ulusüstü yapısını kuvvetlendirse de dış politika ve güvenlik konularında oybirliği esası yani hükümetlerarasıcılık kuralı korunmuştur. ODGP karar alma sisteminde değişiklik yapılmaması, üye devletlerin ulusal egemenlik hassasiyetlerini ön planda tuttuklarının; dış politika, güvenlik ve savunma konularında egemenliklerinden kaynaklanan haklarını henüz ulusüstü bir kuruma devretmeye istekli ve hazır olmadıklarının açık bir göstergesidir.³⁸⁰

Lizbon Antlaşması ile OGSP alanında iki önemli yeni mekanizma geliştirilmiştir. Birincisi; askerî alandaki yetenekleri ortaklaşa geliştirmeyi taahhüt etmiş katılımcı üye devletler arasında koordinasyon sağlayarak, savunma yeteneklerini geliştirmeyi hedefleyen Daimî Yapılandırılmış İş Birliği mekanizmasıdır. İkinci mekanizma; AB ülkelerinin savunma silah ve sistemlerinin tedarikini sağlamak amacı ile oluşturulan Avrupa Savunma Ajansı'dır. Bunlara ilaveten, Antlaşma ile üye devletler arasında dayanışma ve karşılıklı yardımı zorunlu kılan hükümler kabul edilmiştir. Bu hükümlere göre; bir üye devlet terörist saldırıya veya doğal ya da insan kaynaklı bir felakete uğraması halinde, AB ve üye devletler sahip oldukları tüm olanaklar ile felakete uğrayan devlete yardım etmek üzere harekete geçmekle ve bir üye devletin kendi sınırları dâhilinde silahlı saldırıya uğraması halinde diğer üye devletler, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca, kendi güvenlik ve savunma politikalarına uygun olarak ve güçleri nispetinde saldırıya uğrayan devlete destek vermekle ve yardım etmekle yükümlü kılınmıştır. İlaveten; Antlaşma ile ODGP ve OGSP içinde bir grup üye devletin kendi aralarında iş birliği kurmalarına ve bu yolla oluşturdukları çok uluslu askerî gücü, OGSP'ye tahsis edebilmelerine olanak tanınmıştır. Petersberg görevleri; ortak silahsızlandırma operasyonları, insani ve

³⁸⁰ Derya Büyüktanır Karacan, “Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği'nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Antlaşması”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 27, Güz 2010, ss. 102, 104-105.

kurtarma görevleri, askerî tavsiye ve yardım görevleri, çatışma önleme ve barışı koruma görevleri ile muharip kuvvetlerin barışı kurma görevlerini de içeren kriz yönetimi görevleri, çatışma sonrası istikrar sağlama görevleri olarak yeniden belirlenmiş ve bunlara terörle mücadelede katkı sağlamak üzere bu görevlerin üçüncü ülkelerin kendi topraklarında terörizm ile savaşını desteklemeyi kapsayacak şekilde kullanılabilmesi de eklenmiştir.³⁸¹

Bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasında Rusya, NATO ve müttefikleri için askerî risk oluşturmakta ve politik açıdan bölge ülkelerine çeşitli zorluklar çıkartmaktadır. Kırım'ı yasadışı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'daki çatışmalara aktif örtülü katılımı ile eyleme geçen Rus tehdidinin somutlaşması NATO ve AB'yi, buna karşı birlikte önlemler geliştirmeye zorlamıştır. Bu bağlamda; NATO, bu önlemlerin askerî boyutunun planlanması, uygulanması ve geliştirilmesini üstlenirken AB, askerî boyuta OGSP kapsamında destek vermiş; ayrıca, ekonomik önlemlerin planlanması, uygulanmasını ve geliştirilmesini üstlenmiştir. Bu süreçteki en ciddi stratejik risk, her iki örgütün Rusya'nın illegal faaliyetlerine karşı cevap verme zorunluluğudur. Askerî saldırı ve toprak işgali ile somutlaşan tehdidin kolaylıkla yayılma olasılığına karşı uygun önlemler geliştirme NATO'nun varlığı ile ilgilidir. Hem bölge devletlerinin hem de küresel devletlerin Rusya'ya karşı sistematik bir strateji geliştirememeleri nedeniyle, sahip olduğu yapı ve gücü ile NATO, bu tehdidin geriletilmesi veya ortak çözümü için elverişli bir platform yaratmaktadır.³⁸² Temel amacı, somut ve saldırgan bir tehdide karşı müttefiklerini korumak olan NATO, varoluş amacını sorgulatmamak ve Avrupa Güvenlik Yapısı'ndaki başat konumunu korumak maksadıyla Rus tehdidine karşı aşırı derecede duyarlı olan Baltıklı ve Doğu Avrupalı müttefiklerinin güvenliğini sağlama mecburiyetindedir.

Bu çerçevede; mevcut iş birliği mekanizması, NATO'nun askerî gücü ve deneyimi ile OGSP'nin askerî gücünün geliştirilmesi ve çakışmaların önlenmesini temel alan bir anlayışla yenilenmiştir. Ayrıca, AB, uyguladığı ekonomik yaptırımlar ve diplomatik önlemlerle, NATO ise her türlü olasılığa karşı koyabilmeye hazırlığını

³⁸¹ Münevver Cebeci, "AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikalarında Güncel Tartışmalar", **Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB ilişkileri**, (Ed. Sanem Baykal ve diğerleri), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2018, ss. 161-165.

³⁸² Musa Tumer, "Integration of EU Common Security and Defence Policy (CSDP) with NATO", **Makale**, 07.10.2017, <https://www.behorizon.org/integration-eu-csdp-nato/> (02.01.2020).

göstermek ve müttefiklerine güven tazelemek için konvansiyonel askerî önlemleri artırmak yoluyla Rusya'nın fiili eylemlerine karşılık vermiştir. Bu doğrultuda NATO, Rusya'nın olası bir saldırısına kısa süre içinde karşılık verebilmek amacıyla müttefik ülkelerin katkıları ile bir görev gücü ve bu gücün kullanılmasını kolaylaştıracak sağlayacak entegrasyon birimleri ile iki yeni kuvvet karargâhı kurmuştur.

AB yürürlüğe koyduğu ekonomik yaptırım ve kısıtlamalara ek olarak, 2013'de başlattığı Doğu Ortaklığı (Eastren Partnership) OGSP Panelini geliştirerek üye ülkelerin (Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna) AB liderliğindeki sivil ve askerî misyonlarına katılımını kolaylaştırmıştır. Hâlihazırda üç ortaklık üyesi (Gürcistan, Moldova ve Ukrayna) AB liderliğindeki misyonlara katılmakta ve/veya AB Muharebe Gruplarına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte üye devletlerin tamamı söz konusu panel çerçevesinde düzenlenen etkinlik ve eğitimlere katılmaktadır.³⁸³ Bu yolla AB, doğu komşularını kendi standartlarına yakınlaştırırken bu ülkelerde demokrat ve batı yanlısı elit yaratarak Rusya'nın nüfuzunu tekrar sağlamasına karşı siyasî bir önlem almaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'daki faaliyetlerine karşı AB'nin yumuşak güç ve NATO'nun sert güç tepkilerinin koordine edilmesi ile iki örgüt arasındaki iş birliğinde yeni bir stratejik bağlam yaratılmıştır. Kriz sonrası AB ve NATO ortaklığının geliştirilmesinde, üç kilit alan temelinde hareket edilmektedir. İlk alan, yeni tehditlerle yüzleşmek için sürdürülebilirliği ve dayanıklılığı birlikte oluşturmaktır. İkinci alan komşularla birlikte (Rusya'ya karşı) dayanıklılık yaratmaktır. Üçüncü alan, ilk defa OGSP'yi destekleme amacıyla savunma AR-GE'sine bütçe ayıran AB'nin, savunma konusunda daha fazla yatırım yapmasıdır.³⁸⁴

2014 Avrupa güvenlik durumunda yaşanan kötüleşme ile AB ve NATO ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. AB ve NATO coğrafya ile tanımlanmamış bir dizi güvenlik riskleriyle olduğu kadar doğu ve güneyde aynı anda tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Ortak endişeler iki örgütün birbirlerine ihtiyacı olduğu algısını

³⁸³ European External Action Service, "Eastern Partnership Panel on CSDP Facilitates the Participation by Partner Countries in the EU-Led Missions and Operations", 28.08.2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/8478/eastern-partnership-panel-csdp-facilitates-participation-partner-countries-eu-led-missions-and_de, (05.06.2020).

³⁸⁴ Ioanna-Nikoleta Zyga, "The Ukraine Crisis has brought the EU and NATO Closer", **Makale**, 14.09.2015, <https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/the-ukraine-crisis-has-brought-the-eu-and-nato-closer/> (25.12.2019).

pekiştirmiştir. Kırım'ın ilhakı ve Doğu Ukrayna'daki Rusya destekli savaş ile gelişen askerî tehdit algısı, Avrupa ve transatlantik güvenlik gündeminin en önemli maddesi olarak "NATO topraklarının savunması" konseptinde yansımıştır. Sovyet tehdidinin bitmesi sonrası ittifakın zayıflayan savunma yeteneklerini güçlendirmeye yönelik adımlar, Eylül 2014'deki Galler ve Temmuz 2016'daki Varşova NATO zirvelerinde atılmıştır. İlk önce Galler zirvesinde, savunma harcamalarının artırılması çağrısı yapılmış ve Baltık devletlerine ek teminat önlemlerini kapsayan NATO'nun yeni güvenlik risklerine cevap vermedeki hazırlığını güçlendirecek tedbirler üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Varşova zirvesinde, Baltık devletleri ve Polonya'da birer tabur çok uluslu muharebe gücünü kapsayan savunma ve caydırıcılığı güçlendirmek amacıyla daha ileri önlemler dizisi kabul edilmiştir.³⁸⁵

Avrupa'da değişen güvenlik çevresi, AB ve NATO arasındaki iş birliğine 2016'dan bu yana ivme kazandırmıştır. Daha değişken ve istikrarsız hâle gelen jeopolitik çevre, 2003 Berlin Artı anlaşması temelinde özellikle doğudan ve güneyden gelen tehdit ve meydan okumaları birlikte ele alacak yeni bir stratejik ortaklık çerçevesinin yaratılmasını güdülemiştir. Bu kapsamda, Rusya tehdidine karşı alınan ekonomik, siyasî ve askerî önlemlere ait kararların AB ve NATO tarafından eşgüdüm içerisinde uygulanması yeni stratejik ortaklığın somut bir başarısıdır. AB-NATO iş birliğini geliştirme amacıyla 74 önlemleri içeren listenin oluşturulması ortaklık ile sağlanan diğer bir sonuçtur. Liste; hibrit tehditlere karşı koyma, savunma yetenekleri, siber güvenlik ve savunma, savunma endüstrisi ve araştırması, operasyonel iş birliği, tatbikatlar, Doğu ve Güney ortaklarının yetenek geliştirme çabalarının desteklenmesi ana başlıkları altında hazırlanmıştır.³⁸⁶

ASA'nın, şekil 11'de görülen dört fazlı yetenek geliştirme yaklaşımı askerî yeteneklerin geliştirilmesinde yetersiz kalmıştır. Savunma sanayii muharip uçak, savaş gemisi ve zırhlı araç üretse de üretilen tüm sistem ve araçların kullanılması için iyi eğitilmiş mürettebat, yakıt ve diğer lojistik desteğe ihtiyaç vardır. NATO ise, yetenek oluşturma ve askerî teçhizat üretmekten çok daha karmaşık olduğunun ifadesi olan

³⁸⁵ Kristi Raik and Pauli Järvenpää, "New Era of EU-NATO Cooperation: How to Make the Best of a Marriage of Necessity", **International Centre for Defence and Security**, Mayıs 2017, ss. 8, 10.

³⁸⁶ European External Action Service, "EU-NATO cooperation - Factsheets", 17.06.2020, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/28286/eu-nato-cooperation-factsheet_en, (26.12.2019).

doktrin, organizasyon, eğitim, malzeme, liderlik, personel, tesisler ve birlikte çalışabilirlik (DOTMLPF-I) kilit unsurlarını kullanmaktadır. Yetenek geliştirmeye büyük önem veren komisyon, Avrupa Savunma yetenek penceresinde özellikle savunma teçhizatının prototipleri olmak üzere endüstriyel gelişmeye ortak fon sağlayarak, geliştirme ve tedarik aşamasına bütçe ayırmaktadır.³⁸⁷

Şekil 11: Dört Fazlı Yetenek Geliştirme Yaklaşımı

Kaynak: Margriet Drent, Eric Wilms ve Disk Zandee, s. 10.

Batı ittifakın istikrar ve güvenlik unsurları olan AB ve NATO, savunma ve güvenlik alanında örtülü bir rekabet niteliğine sahip ilişkilerini, Ukrayna krizi ile birbirlerini destekleyecek, geliştirecek ve tamamlayacak bir niteliğe dönüştürmeye mecbur kalmışlardır. Bu anlamda, Rusya'yı dengeleme politikasının baş aktörleri olarak, mevcut tehdide karşı koordinasyon, iş birliği ve birbirlerinin varlığını kabul temelinde yeni bir çalışma platformu yaratmışlardır. Yapılandırılmasının ilk zamanlarında NATO'nun yapılarını ve çalışma sistematığını taklit eden OGSP, süreç içinde, özerk AB savunmasını geliştirecek üye devletler arasında senkronizasyonu ve standartlaşmayı sağlayacak kendine özgü yapıları yaşama geçirmiştir. Bu özgün yapıların oluşturulmasında NATO'nun iş yapma süreçlerinden ve yapılarından yararlanan OGSP, program ve proje bazlı gelişim süreci ile üye devletlerin ABKS'de yer alan hedefleri gerçekleştirebilecek yeteneklere kavuşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Üye devletlerin silahlı kuvvetlerinin güçlenmesi ve birbirini tamamlar hâle gelmesi NATO'ya da katkı sağlayacaktır.

³⁸⁷ Margriet Drent, Eric Wilms ve Disk Zandee, "Making Sense of European Defence", **Rapor**, -12.2017, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2017-12/Making_Sense_of_European_Defence.pdf, (26.12.2019), s. 10.

AB, OGSP çerçevesinde yarattığı yapılarla, üye devletlerinin silahlı kuvvetlerinin ihtiyaçlarının planlanmasında (CDF), bütçelenmesinde ve desteklenmesinde (EDF), program ve projeler aracılığı ile geliştirilmesinde (PESCO) ve bunların başarma durumunun ve senkronizasyonunun yıllık olarak gözden geçirilmesinde (CARD) ve ihtiyaçların birlikte tamamlanmasında üye devletler arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamada (ASA), stratejik özerklik kazanmayı; böylece, NATO'dan değil ABD'den bağımsız hareket edebilecek yapıya kavuşmayı hedeflemektedir. AB, OGSP ile otonom bir AB silahlı gücünün yaratılması amacıyla üye devletlerin silahlı kuvvetleri arasında standardizasyonu, iş birliğini, birlikte çalışabilmeyi ve birbirini bütünler olmayı artırma ile ABD'nin yeteneklerine olan bağımlılığı azaltmaktadır. Bu yeteneklerin geliştirilmesinde ve elde edilmesinde NATO ile tedarik, araştırma ve geliştirme ve operasyonel alanda iş birliği yürütülmekte; bu kapsamda, siber güvenlik, hibrit tehditler, savunma yetenekleri, savunma sanayi ve araştırma, ortak ülkelerle kapasite geliştirme, tatbikatlar ve terörle mücadele dahil olmak üzere 7 alanda ve 74 projede NATO ile iş birliği yapılmaktadır.

3.4.1. Savunma Yetenekleri Geliştirme Süreci

Somut veya potansiyel bir tehdit devlet ile karşılaşan devletler, bu tehdide birlikte karşı koyacak bir ittifak ya da müttefik ararken, buna paralel olarak savunma yeteneklerini geliştirme yoluna başvuracaklardır. Ekonomik bir maliyet gerektirmesi nedeniyle devletler, savunma yeteneklerinin geliştirmesini bir plan dâhilinde yıllara sâri bir şekilde yürütmektedir. Bu plan, devletlerin iç ve dış politik nihai hedeflerine doğrultusunda stratejik temelde oluşturulan millî güvenlik ve siyaset belgesine dayanmaktadır. Bu belgeden hareketle, bakanlıklar ve tüm kamu kurumları kendi görev ve hedeflerini belirleyerek ihtiyaçlarını tespit ederler. Bu kapsamda, tespit edilen hedeflere ulaşmak amacıyla bütçe ile doğru orantılı olarak kısa, orta ve uzun vadeli savunma, tedarik planları, personel temin ve yetiştirme planları hazırlanarak uygulamaya konmakta ve söz konusu planlar, yıllık olarak hedefine erişme durumu incelenerek revize edilmektedir. Millî Savunma Bakanlıkları da bu sürecin nihai çıktısı, millî hedefleri gerçekleştirecek yetenekte devlet yapısı oluşturulmasını

destekleyecek silahlı kuvvetler yaratmak amacıyla savunma ihtiyaçlarını belirleyerek tedarik etmekte ve buna uygun personel yapısı oluşturmaktadırlar.

Benzer yetenek geliştirme süreçleri AB ve NATO’da da uygulanmaktadır. Üye devletler silahlı kuvvetlerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla millî üretim ve yurt dışı tedarik yöntemlerini tek veya birlikte uyguladığından, AB ve NATO’nun yetenek gelişme sürecindeki rolleri oldukça sınırlıdır. NATO, üyesi devletleri Savunma Planlama Süreci (NDPP) ile NATO’nun Kuvvet Yapısına askerî katkılarını gerçekleştirmedeki performanslarından sorumlu tutarken, AB Yetenek Geliştirme Planı (CDP), üye devletlere geliştirilecek yetenek öncelikleri konusunda bir rehber doküman niteliğindedir.³⁸⁸

NDPP’nin amacı, ulusal ve İttifak savunma planlama faaliyetleri için ortak bir çerçeve sağlamak, üzerinde mutabakata varılmış hedeflere en etkili yolla ulaşmak için ulusal ve NATO savunma planlama faaliyetlerini uyumlandırmak, İttifak’ın tüm görevlerini üstlenmek amacıyla ilişkili askerî ve askerî olmayan yeteneklerin zamanında belirlenmesini, geliştirilmesini ve dağıtımını kolaylaştırmak, ulusal katkıların birlikte çalışabilir ve yeterli hazırlıkta, donatılmış, eğitilmiş ve desteklenmiş olmasını sağlamaktır.³⁸⁹ CDP’nin amacı, üye devletlerin savunma planlamaları arasındaki tutarlılığı artırmak ve Avrupa iş birliğini teşvik etmek için gelecekteki operasyonel ihtiyaçları birlikte ele almak ve ortak AB Yetenek Geliştirme Öncelikleri’ni tanımlamaktır. CDP, uzun vadeli bir bakış açısı ile mevcut yetenek eksikliklerini tanımlamakta, üye devletlerin önceliklerini belirlemesine yardımcı olmakta, gelecekteki teknolojik eğilimler için planlar hazırlamakta, Avrupa iş birliğini sağlamanın yollarını araştırmakta ve AB’nin askerî misyon ve operasyonlarından öğrenilen dersleri ortaya koymaktadır.³⁹⁰ CDP amacını yerine getirmede, AB Genel Kurmayı tarafından Petersberg görevlerini yerine getirmede ihtiyaç duyulan askerî gereksinimlerin belirlendiği ve eksikliklerinin vurgulandığı Yetenek Geliştirme Mekanizması (CDM) sürecinden yararlanmaktadır.³⁹¹

³⁸⁸ Drent, Wilms ve Zandee, s. 11

³⁸⁹ Paweł Fleischer, “NATO Defence Planning Process.Implications for Defence Posture”, **Securitologia**, No:1, Aralık 2015, s. 103.

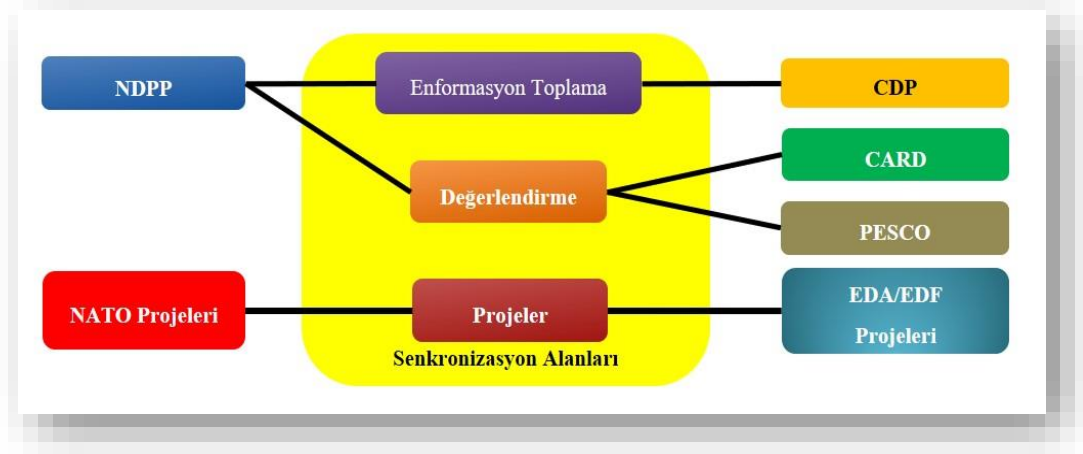
³⁹⁰ European Defence Agency, “Capability Development Plan”, <https://eda.europa.eu/what-we-do/all-activities/activities-search/capability-development-plan>, (02.06.2021).

³⁹¹ Ben Jones, “CSDP Defence Capabilities Development”, 01.01.2020, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/603482/EXPO_IDA\(2020\)603482_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/603482/EXPO_IDA(2020)603482_EN.pdf), (02.06.2021), ss. 9-10.

Müttefiklerin yetenek hedeflerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmaya odaklanan NDPP, yetenek incelemesi ile Minimum Harekât İhtiyacı gereksinimlerine ulaşmada üye devletlerin, nicel ve nitel olarak ihtiyaç duyulan kuvvetleri NATO'ya tahsis etme durumlarını saptamaktadır. Bu bağlamda, üye devletler tek tek değerlendirilir, gereksinimler paylaştırılır ve hedefler (hedef paketleri) belirlenmektedir. CDP ile ise; Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının hedefleri doğrultusunda gerekli ortak harekât ihtiyaçlarının yanı sıra uzun vadeli eğilimler, gelecek teknolojiler ve operasyonlardan alınan dersler ışığında, ulusal savunma planlarının hazırlanmasında üye devletlerin dikkate alacağı CDP yetenek önceliklendirmesi oluşturulmaktadır. CDP, ortak araştırma ve teknoloji projelerinin yürütülmesinde, silahlanma programları veya diğer çok uluslu faaliyetlerin seçilmesinde yararlanılacak bir referans doküman görevi görmektedir. NDPP'nin odak noktası harekâtı icra edecek güçler olurken, CDP'nin odak noktası üyelerin savunma güçlerini uyumlaştıracak proje ve programlardır. Koordineli Yıllık İnceleme (CARD), Daimî Yapılandırılmış İş Birliği (PESCO) ve Avrupa Savunma Fonu (EDF), AB'nin yetenek gelişimi üzerinde etkili, ayrı ama birbiriyle ilişkili ve üye devletler arasındaki savunma iş birliğini artıran girişimlerdir. EDF, PESCO projeleri dâhil tüm projeler için bir finansman aracı iken katılımı isteğe bağlı CARD, AB'ye ilk defa bir değerlendirme sistemi sunmaktadır. Bu bağlamda, AB ve NATO arasındaki yeteneklerin senkronizasyonu üç alanda geliştirilebilecektir. İlk alan, hâlihazırda iki örgüt arasında var olan üye devletlerin silahlı kuvvetleri hakkında bilgi toplamadır. CARD ve PESCO ile yaratılan değerlendirme yeteneği ikinci potansiyel senkronizasyon alanıdır. Son alan, ASA ve NATO personelinin her iki örgütün Ar-Ge, satın alma ve diğer yetenek geliştirme faaliyetlerini uyumlaştırmada gayri resmi olarak bilgi paylaştığı projelerdir.³⁹² Şekil 12, yetenek geliştirmede NATO-AB senkronizasyonun sağlanmasındaki üç potansiyel alanı göstermektedir.

³⁹² Drent, Wilms ve Zandee, s. 12-14.

Şekil 12: Yetenek Geliştirmede Potansiyel Senkronizasyon Alanları

Kaynak: Drent, Wilms ve Zandee, s. 14.

3.4.2. Kriz Sonrası Tehdit Algılamalarındaki Değişim

Devletlerin savunma harcamaları ve askerî personel sayılarındaki artış veya azalış mevcut durumdaki tehdit algılarının şiddetini yansıtmaktadır. Bu önermeden hareketle, NATO ve AB üye devletlerin savunma harcamaları ve askerî personel sayılarındaki değişim oranı, tehdit algılamalarının yorumlanmasına veri sağlayacaktır. Bu doğrultuda, NATO ve AB üye devletlerinin Rusya'yı tehdit olarak algılama durumunu ortaya koyabilmek amacıyla söz konusu devletlerin savunma harcamaları ve askerî personel sayılarındaki değişim oranı; Ukrayna krizi öncesi, "Barış Dönemi" (1991-2014)" ve "Kriz Dönemi (2015-2020)" olarak iki başlık altında incelenmiştir. Devletlerin askerî harcama ve askerî personel değişim oranlarının hesaplanmasında Dünya Bankası ve NATO verileri kullanılmıştır. Askerî harcamalarda 2019 yılı sonrası, askerî personel sayısı verilerinde ise 2018 yılı sonrası veriler yayımlı olmadığından 1991 ile bu yıllar arasındaki veriler kullanılmış ve değişim oranlarının hesaplanmasında ülkelerin AB ve NATO'ya üye oldukları tarihler esas alınmıştır.

Tablo 5'de verilen barış dönemi NATO ve AB üye devletlerin GSYİH'larına göre, tehdit algısının düşük olduğu bir ortamda, genel olarak NATO ve AB üyesi devletlerin savunma harcamalarını azalttığı görülmektedir. Bu dönemde NATO üyesi devletler, savunma harcamalarını %42,9 oranında, AB üyesi devletler ise %39,9 oranında azaltmışlardır.

Tablo 5: Barış Döneminde NATO ve AB Devletlerinin GSYİH'larına göre Savunma Harcama ve Değişim Oranları

Devletler Yıllar	Üyelik Durumu		1991-1994 (Ortalama)	1995-1999 (Ortalama)	2000-2004 (Ortalama)	2005-2009 (Ortalama)	2010	2011	2012	2013	2014	Değişim (%)
	NATO	AB										
Almanya	+	+	1,80	1,44	1,39	1,25	1,32	1,24	1,26	1,20	1,13	-37,2
Avusturya		+	1,12	1,03	0,91	0,84	0,82	0,79	0,77	0,75	0,74	-33,9
Belçika	+	+	1,87	1,48	1,21	1,12	1,08	1,04	1,03	1,01	0,97	-48,1
Birleşik Krallık	+	+	3,34	2,34	2,21	2,22	2,36	2,28	2,18	2,06	1,94	-41,8
Bulgaristan	+	+	2,77	2,45	2,69	1,96	1,64	1,31	1,33	1,46	1,31	-52,7
Çek Cumhuriyeti	+	+	2,33	1,78	1,80	1,46	1,20	1,08	1,07	1,02	0,97	-58,3
Danimarka	+	+	1,87	1,61	1,47	1,33	1,39	1,31	1,35	1,22	1,14	-39
Finlandiya		+	1,82	1,43	1,28	1,42	1,50	1,49	1,53	1,54	1,46	-19,7
Fransa	+	+	2,71	2,33	2,06	1,97	1,96	1,89	1,87	1,84	1,86	-31,3
GKRY		+	6,11	4,10	2,40	1,44	1,85	1,74	1,65	1,61	1,54	-74,7
Hırvatistan	+	+	9,82	7,51	2,45	1,73	1,69	1,77	1,68	1,64	1,84	-81,2
Hollanda	+	+	2,09	1,67	1,42	1,36	1,32	1,28	1,23	1,16	1,15	-44,9
İspanya	+	+	2,04	1,78	4,53	1,36	1,38	1,33	1,42	1,27	1,25	-38,7
İsveç		+	2,38	2,0	1,64	1,27	1,18	1,10	1,13	1,11	1,12	-53,8
İtalya	+	+	1,77	1,59	1,69	1,53	1,50	1,48	1,43	1,40	1,28	-27,6
İrlanda		+	1,17	0,89	0,63	0,54	0,57	0,54	0,51	0,50	0,46	-60,6
Lüksemburg	+	+	0,85	0,66	0,66	0,52	0,51	0,42	0,41	0,41	0,42	-50,5
Macaristan	+	+	2,01	1,34	1,55	1,24	1,03	1,04	1,03	0,94	0,86	-57,2
Malta		+	0,97	0,78	0,64	0,68	0,67	0,58	0,54	0,52	0,50	-48,4
Polonya	+	+	2,29	1,97	1,88	1,87	1,83	1,78	1,79	1,76	1,89	-17,4
Portekiz	+	+	2,35	2,03	1,90	1,93	1,98	1,78	1,79	1,76	1,89	-19,5
Romanya	+	+	3,71	2,72	2,25	1,59	1,25	1,29	1,22	1,28	1,34	-63,8
Slovakya	+	+	1,96	2,34	1,75	1,54	1,27	1,08	1,09	0,98	0,98	-50
Slovenya	+	+	1,70	1,41	1,32	1,49	1,60	1,29	1,16	1,04	0,97	-42,9
Yunanistan	+	+	3,57	3,34	2,97	2,89	2,72	2,47	2,40	2,35	2,33	-34,7
Estonya	+	+	0,90	1,06	1,59	1,60	1,68	1,66	1,88	1,89	1,90	111,1
Letonya	+	+	0,78	0,66	1,33	1,57	1,09	1,04	0,90	0,93	0,94	20,5
Litvanya	+	+	0,65	0,77	1,23	1,12	0,87	0,79	0,76	0,76	0,87	33,8
ABD	+		4,66	2,80	3,50	4,31	4,92	4,84	4,47	4,04	3,69	-20,8
Arnavutluk	+		4,04	1,43	1,31	1,64	1,5	1,52	1,48	1,40	1,34	-66,8
Kanada	+		1,81	1,33	1,11	1,20	1,19	1,19	1,12	1,0	0,99	-45,3
Karadag	+		-	-	-	2,08	1,81	1,74	1,65	1,45	1,47	-29,3
Kuzey Makedonya	+		-	2,18	3,06	1,84	1,38	1,26	1,22	1,16	1,09	-50
İzlanda	+		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Norveç	+		2,77	2,13	1,50	1,49	1,51	1,45	1,40	1,41	1,47	-46,9
Türkiye	+		3,89	3,84	3,40	2,32	2,28	2,04	2,02	1,93	1,88	-51,6
AB			2,03	1,53	1,65	1,49	1,39	1,3	1,28	1,26	1,25	-39,9
NATO			2,49	2,02	2,01	1,68	1,63	1,54	1,51	1,45	1,42	-42,9

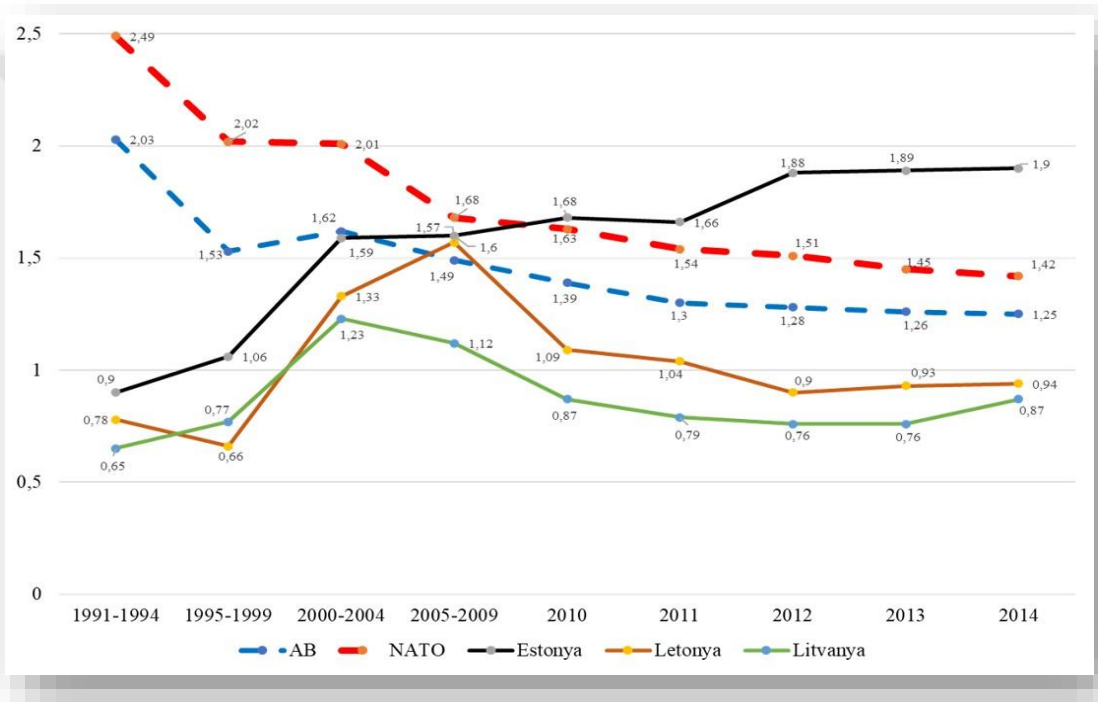
Kaynak: The World Bank, “Military expenditure (% of GDP)”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Bu dönemde hem NATO hem de AB’nin genişlediği dikkate alınırsa, her iki örgüte üye devletlerin savunma bütçelerine ayırdıkları payı oldukça azalttıkları görülmektedir. Bunun istisnası Baltık devletleridir. Estonya dönem içindeki savunma harcamasını %111,1; Letonya %20,5; Litvanya %33,8 oranında artırmıştır.

Şekil 13’de verilen, barış döneminde NATO, AB ve Baltık devletlerinin savunma harcama oranlarının karşılaştırmasına bakıldığında, NATO ve AB üye devletlerinin savunma harcama bütçelerinde düzenli bir azalış, Baltık devletlerinde ise artış görülmektedir. Bu devletlerin NATO üyeliği öncesindeki savunma harcama

bütçelerindeki sert yükseliş, eski Sovyet Cumhuriyeti olan bu devletlerin üyeliğe hazırlanmaları için NATO standardında bir silahlı kuvvetlere sahip olmaları amacıyla acil eksikliklerin tamamlanması için yapılan zorunlu harcamalarla açıklanabilir. Üyelik sonrası savunma harcamalarının azalması, devletlerin silahlı kuvvetleri NATO standardına kavuşturma çalışmalarında belli bir eşiğin aşılması, üyeliğin garanti edilmesinin yanı sıra ekonomik güç ve tehdit algılamaları ile doğru orantılı olduğu ifade edilebilir.

Şekil 13: Barış Döneminde NATO, AB ve Baltık Devletlerinin Savunma Harcama Oranları

Kaynak: The World Bank, “Military expenditure (% of GDP)”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Tablo 6’da barış döneminde NATO ve AB üyesi devlerin askerî personel sayıları verilmiştir. Soğuk savaş sonrası olan bu dönemde, savaş tehdidinin kalkması ile GKRY, Lüksemburg, Malta, Slovenya ve Estonya hariç ülkelerin asker sayılarında bir azalma görülmektedir.

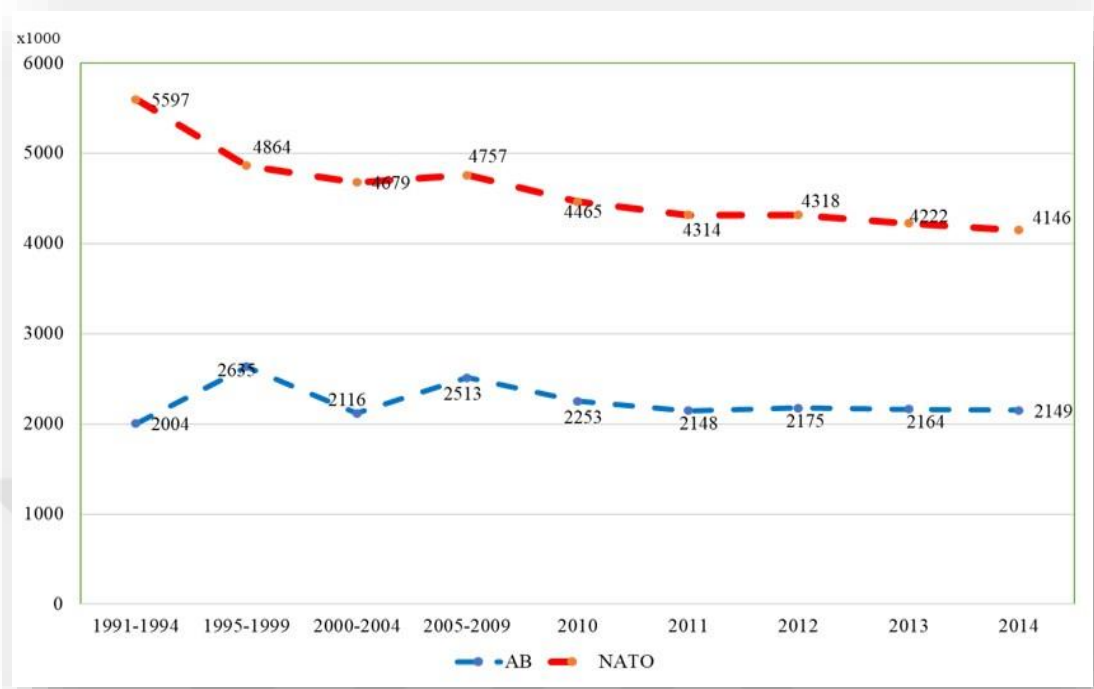
Tablo 6: Barış Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Askerî Personel Sayıları ve Değişim Oranları

Devletler	Üyelik Durumu		1991	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	Değişim (%)
	Yıllar											
	NATO	AB										
Almanya	+	+	457000	365000	221100	285000	251465	196000	186450	181550	178600	-60,9
Avusturya		+	44000	55800	40500	40000	25758	23250	22800	22500	22500	-48,8
Belçika	+	+	101000	47200	39300	37000	35736	34050	30700	37500	37600	-25,5
Birleşik Krallık	+	+	301000	233000	212500	217000	174020	165650	169150	159150	154700	-48,6
Bulgaristan	+	+	107000	135900	113800	85000	65315	47300	47300	47300	47300	-55,7
Çek Cumhuriyeti	+	+	-	92000	63300	28000	28521	26750	26750	24100	24800	-73
Danimarka	+	+	30000	33100	21800	21000	18628	16450	17200	17200	17200	-42,6
Finlandiya		+	32000	34500	35100	31000	24975	25000	25000	25000	25000	-21,8
Fransa	+	+	542000	502400	389400	359000	341967	332250	325600	318400	312350	-42,3
GKRY		+	10000	14000	10800	10750	12750	12750	12750	12750	12750	27,5
Hırvatistan	+	+	-	150000	101000	30000	21600	21600	19550	19550	19550	-86,9
Hollanda	+	+	104000	78000	57100	60000	43279	43300	43300	43300	41900	-59,7
İspanya	+	+	246000	281600	241800	220000	223216	215700	215600	213950	200000	-17,4
İsveç		+	63000	99600	88300	28600	21163	21300	16100	16100	30550	-51,5
İtalya	+	+	473000	585000	503100	445000	359378	367550	359500	359500	356850	-24,5
İrlanda		+	13000	12900	11500	10400	8900	9350	9350	9350	9100	-30
Lüksemburg	+	+	1000	1400	1400	1512	1512	1510	1510	1510	1510	51
Macaristan	+	+	87000	73000	57800	44000	34587	38500	38500	38500	38500	-55,7
Malta		+	2000	1900	2100	2000	2127	2120	2130	2130	2130	6,5
Polonya	+	+	305000	302000	238800	162000	121400	118050	172700	172700	172700	-43,3
Portekiz	+	+	86000	104000	90500	93000	90334	90300	90300	79850	78100	-9,1
Romanya	+	+	201000	296500	282900	177000	153800	151300	151300	151300	151300	-24,7
Slovakya	+	+	-	51000	41200	20000	15799	15850	15850	15850	15850	-68,9
Slovenya	+	+	-	12900	13500	12000	12100	12100	13550	13550	13550	5
Yunanistan	+	+	205000	201800	163200	168000	149647	148350	147350	148950	146950	-28,3
Estonya	+	+	-	5500	7600	8000	5750	5750	5750	5750	5750	4,5
Letonya	+	+	-	11300	8500	5000	4600	5350	5310	5310	5310	-53
Litvanya	+	+	-	8900	16600	29000	25240	23350	23350	21950	27400	207,8
ABD	+		2120000	1635600	1454800	1546000	1569417	1520100	1492200	1433150	1381250	-34,8
Arnavutluk	+		-	86500	67500	22500	14745	14750	14750	8500	8500	-90,1
Kanada	+		86000	75700	68500	71000	65700	65700	66000	65700	70200	-18,3
Karadağ	+		-	-	-	-	13084	12180	12180	12180	12180	-6,9
Kuzey Makedonya	+		-	17900	23500	19000	8000	8000	8000	8000	8000	-55,3
İzlanda	+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Norveç	+		41000	30700	27000	47000	24450	24450	25800	25800	25800	-37
Türkiye	+		804000	690000	827700	617000	612800	612800	612800	612800	612800	-23,7
AB			2004000	2635300	2116600	2513862	2253527	2148730	2175150	2164550	2149800	7,2
NATO			5597000	4864500	4679100	4757512	4465006	4314810	4318120	4222670	4146320	-25,9

Kaynak: The World Bank, “Armed Forces Personnel, Total”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Şekil 14’de barış döneminde NATO ve AB üyesi devletlerin askerî personel sayılarındaki değişim verilmiştir. Tehdidin olmaması nedeniyle savunma harcamalarında kesintiye giden NATO ve AB üyesi devletler, savunma harcamalarında önemli bir maliyet kalemi olan askerî personel sayılarını yeniden belirlemişlerdir.

Şekil 14: Barış Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Askerî Personel Sayıları

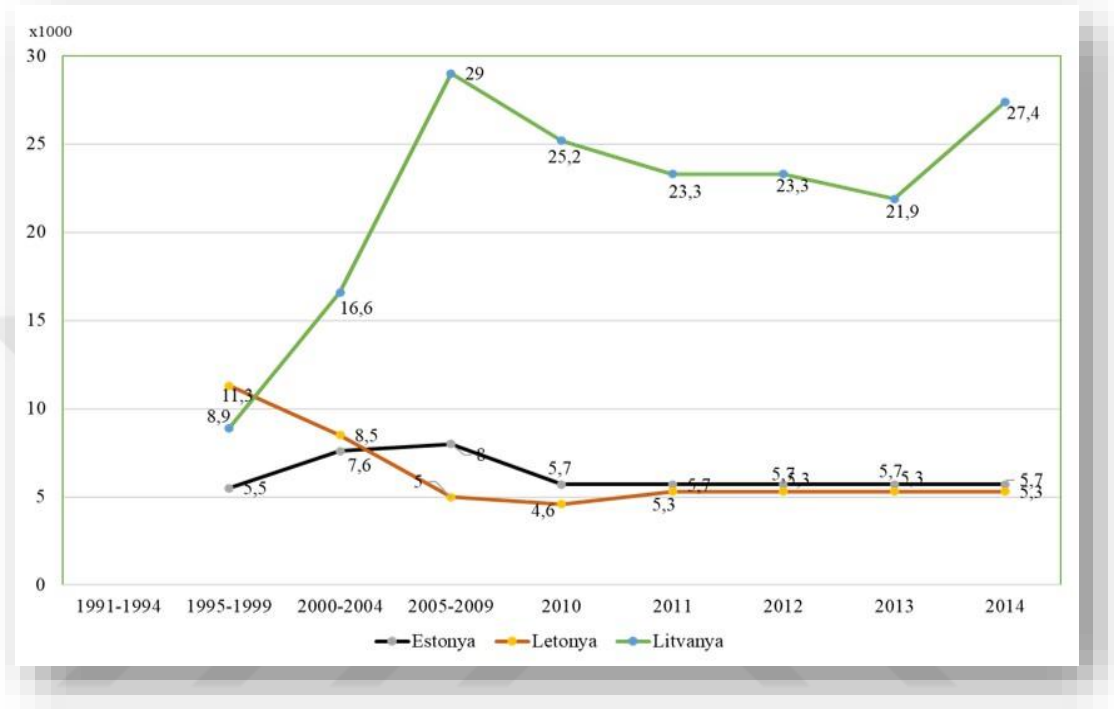
Kaynak: The World Bank, “Armed Forces Personnel, Total”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Bu dönemde, NATO’nun askerî personel sayısında yıllar içinde, %25,9 oranında düzenli bir azalma yaşanırken, AB üyesi devletlerin toplam askerî personel sayılarında %7,2 oranında bir artış görülmektedir. Bunun nedeni, genişlemeler ile AB’ye katılan devletlerdir. Bu dönemde NATO’nun da genişlemesine rağmen, yaşanan azalmanın nedeni, yüksek sayıda askerî personele sahip ABD, Türkiye, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya gibi üye devletlerinin, personel sayılarında yaklaşık %23 ile %60 arasında değişen oranda bir indirime gitmeleridir.

Şekil 15’de görüldüğü gibi, barış döneminde Baltık devletleri; Letonya askerî personel sayısını %53 oranında azaltırken; Estonya %4,5, Litvanya %207,8 oranında artırmıştır. Bunun nedeni, bu devletlerin, kuvvet yapısı planlamalarında çevresel tehdit değerlendirmesini dikkate almaları kadar silahlı kuvvetlerinin NATO standartlarını karşılayacak şekilde yapılandırılması zorunluluğu olarak açıklanabilir. Ayrıca, Rusya karşısında ön cephede yer almaları ve ittifaktaki diğer çoğu devlet gibi coğrafyanın

sağladığı korumadan yararlanamamaları nedeniyle Baltık devletleri, savunmasını oluşturma maliyetine katlanmak zorunda oldukları görülmektedir.

Şekil 15: Barış Döneminde Baltık Devletlerinin Askerî Personel Sayıları

Kaynak: The World Bank, “Armed Forces Personnel, Total”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Kriz dönemi Rusya ile Batı arasında yeniden bir tür soğuk savaşın başladığı söylemlerinin dillendirilmeye başlandığı ve bir tehdit olarak tanımlanan Rusya’ya karşı yaptırım ve önlemlerin yürürlüğe girdiği 2015 ve 2020 arası süreci kapsamaktadır. Rusya, savunma ve güvenlik politikalarında değişikliğe gittiğinin, Avrupa’da Batı tarafından kurulmak istenen statükoyu kabul etmeyeceğinin ve gerektiğinde sert gücünü kullanacağını ilk somut işaretini Ağustos 2008’de Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya’ya yaptığı askerî müdahale ile vermiştir. 2014’de Kırım’ın ilhakı ve Ukrayna’nın doğusuna müdahalesi ile soğuk savaşın bitişinden bu yana devam eden göreceli barış döneminin kapandığını ilan etmiştir.

Tablo 7’de NATO ve AB üye devletlerinin, bu dönemde GSYİH’larına göre yaptıkları savunma harcamaları savunma harcamaları ve değişim oranları verilmiştir.

Tablo 7: Kriz Döneminde NATO ve AB Devletlerinin GSYİH'larına göre Savunma Harcama ve Değişim Oranları

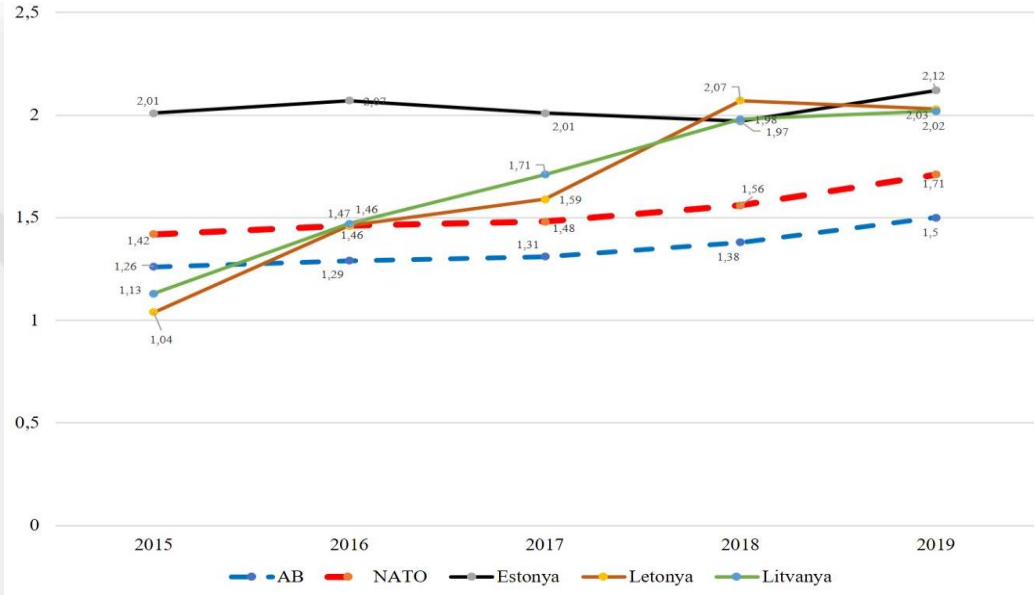
Devletler Yıllar	Üyelik Durumu		2015	2016	2017	2018	2019	Değişim (%)
	NATO	AB						
Almanya	+	+	1,10	1,14	1,16	1,17	1,27	15,4
Avusturya		+	0,69	0,73	0,75	0,74	0,72	4,3
Belçika	+	+	0,92	0,90	0,89	0,91	0,93	1,0
Birleşik Krallık	+	+	1,85	1,81	1,76	1,76	1,74	-5,9
Bulgaristan	+	+	1,25	1,25	1,24	1,47	3,22	157,6
Çek Cumhuriyeti	+	+	0,95	1,0	0,96	1,10	1,19	25,2
Danimarka	+	+	1,11	1,15	1,14	1,29	1,32	18,9
Finlandiya		+	1,45	1,42	1,36	1,37	1,48	2,0
Fransa	+	+	1,87	1,91	1,91	1,85	1,85	1,0
GKRY		+	1,65	1,41	1,58	1,78	1,62	-2,4
Hırvatistan	+	+	1,78	1,62	1,67	1,58	1,66	-6,7
Hollanda	+	+	1,13	1,16	1,15	1,21	1,34	18,5
İspanya	+	+	1,27	1,13	1,23	1,25	1,23	-3,1
İsveç		+	1,06	1,05	1,02	1,03	1,12	5,6
İtalya	+	+	1,21	1,33	1,36	1,34	1,35	11,5
İrlanda		+	0,34	0,33	0,30	0,28	0,28	-17,6
Lüksemburg	+	+	0,48	0,44	0,57	0,56	0,62	29,1
Macaristan	+	+	0,92	1,02	1,05	1,15	1,22	32,6
Malta		+	0,48	0,52	0,50	0,45	0,56	16,6
Polonya	+	+	2,13	1,94	1,89	2,05	2,02	-5,1
Portekiz	+	+	1,78	2,0	1,68	1,85	1,93	8,4
Romanya	+	+	1,45	1,40	1,72	1,81	2,03	40
Slovakya	+	+	1,12	1,11	1,10	1,21	1,75	56,2
Slovenya	+	+	0,93	1,0	0,98	0,98	1,05	12,9
Yunanistan	+	+	2,45	2,54	2,51	2,64	2,57	4,8
Estonya	+	+	2,01	2,07	2,01	1,97	2,12	5,4
Letonya	+	+	1,04	1,46	1,59	2,07	2,03	95,1
Litvanya	+	+	1,13	1,47	1,71	1,98	2,02	78,7
ABD	+		3,47	3,41	3,31	3,31	3,41	-17,2
Arnavutluk	+		1,16	1,10	1,10	1,16	1,27	9,4
Kanada	+		1,15	1,15	1,34	1,32	1,28	11,3
Karadağ	+		1,40	1,41	1,36	1,43	1,64	17,1
Kuzey Makedonya	+		0,99	0,97	0,89	0,94	1,24	25,2
İzlanda	+		0	0	0	0	0	0
Norveç	+		1,50	1,62	1,62	1,62	1,68	12
Türkiye	+		1,82	2,06	2,06	2,54	2,71	48,9
AB			1,26	1,29	1,31	1,38	1,50	19,7
NATO			1,42	1,46	1,48	1,56	1,71	20,4

Kaynak: The World Bank, “Military expenditure (% of GDP)”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Tehdit algısının yeniden yükseldiği bu dönemde, genel olarak NATO üyesi devletlerin savunma harcamalarını %20,4 oranında, AB üyesi devletlerin ise savunma harcamalarını %19,7 oranında artırdığı görülmektedir. Polonya dışında, Rusya ile ön cephede yer alan NATO üyesi devletlerin tamamında dönem başı ve sonu itibari ile savunmaya tahsisli bütçelerde önemli oranda artış görülmektedir. Bu dönemde NATO üye devletlerinin büyük çoğunluğu savunma bütçelerinde artışa gitseler de ABD,

Türkiye, Polonya, Estonya ve Yunanistan dışındaki ülkeler yıllık GSYİH'larının %2'sini savunma bütçesine tahsis etme taahhüdüne uymamışlardır. Şekil 16'da 2015 ve 2020 döneminde NATO, AB ve Baltık devletlerinin yıllık GSYİH'larına göre savunma harcama ve değişim oranları verilmiştir.

Şekil 16: Kriz Döneminde NATO, AB ve Baltık Devletlerinin Savunma Harcamaları

Kaynak: The World Bank, “Military expenditure (% of GDP)”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Şekil 16’da görüldüğü gibi NATO ve AB üye devletlerinin askerî harcamaları yumuşak bir yükseliş trendi gösterirken, Baltık devletlerinden Letonya ve Litvanya’da bu trend sert bir nitelik taşımaktadır. Estonya %5,4 değişim oranı ile bir önceki dönemdeki istikrarlı yükselişini devam ettirerek bu dönemde NATO taahhüdüne erişmiştir. Savunma bütçesinde Letonya, %95 oranında, Litvanya ise %78,8 oranında bir artışa gitmiştir. Bu artışın en önemli nedeni sert gücünü kullanmada giderek daha pervasız olan Rusya’nın kendilerini açıkça tehdit etmesi, ülkelerindeki Rus azınlığa yönelik ayrılıkçı propagandası ve Sovyet deneyimi ile bu devletlerin, Rusya’yı egemenliklerine en ciddi tehdit olarak algılamaları, bunun yanı sıra güvenliklerinin

sigortası olarak kabul ettikleri NATO yardımını garantilemek için ittifak taahhütlerini yerine getirmede kendilerini zorunlu hissetmeleridir.

Tablo 8’de verilen NATO ve AB üyesi devletlerin askerî personel sayıları incelendiğinde; kriz dönemdeki askerî personel sayısında AB üye devletlerinde %29,6 oranında, NATO üyesi devletlerde ise %0,3 oranında azalma görülmektedir.

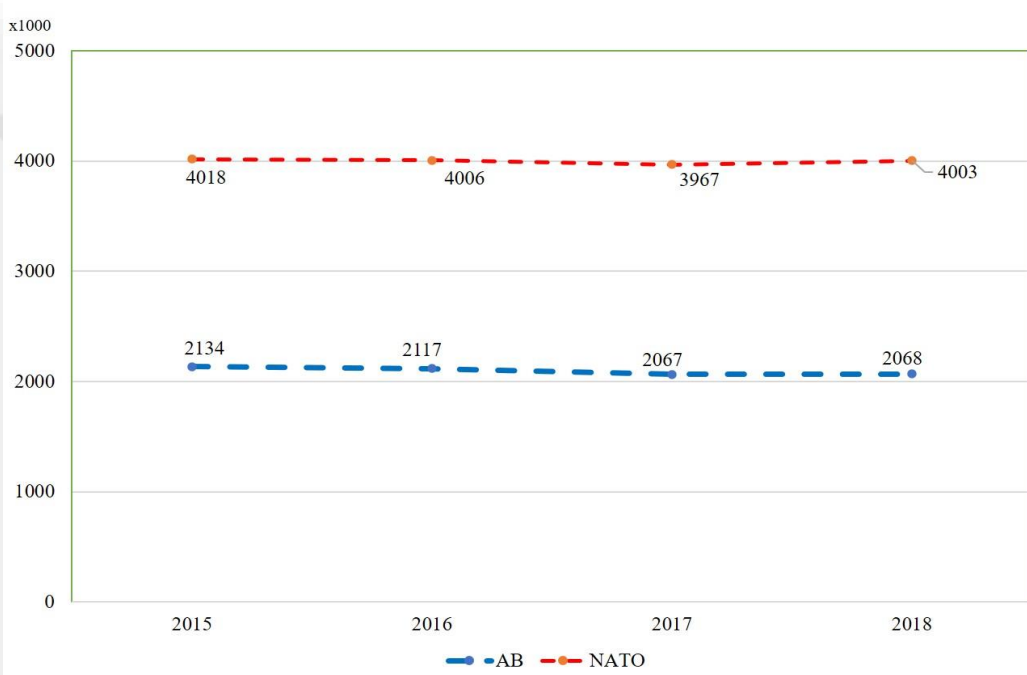
Tablo 8: Kriz Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Askerî Personel Sayıları ve Değişim Oranları

Devletler Yıllar	Üyelik Durumu		2015	2016	2017	2018	Değişim (%)
	NATO	AB					
Almanya	+	+	177300	179100	180000	181400	2,3
Avusturya		+	21350	22400	21000	22850	7
Belçika	+	+	36350	33800	32000	31500	-13,3
Birleşik Krallık	+	+	152350	150250	148000	148450	-2,5
Bulgaristan	+	+	47300	31300	31000	36950	-21,8
Çek Cumhuriyeti	+	+	25050	23200	23000	22245	-11,1
Danimarka	+	+	16600	16100	15000	14500	-12,6
Finlandiya		+	24900	24200	25000	25200	1,2
Fransa	+	+	306350	306100	307000	304800	-0,5
GKRY		+	12750	15750	16000	16000	25,4
Hırvatistan	+	+	18550	18550	18000	18200	-1,8
Hollanda	+	+	41310	41310	41000	41410	0,2
İspanya	+	+	199950	197950	196000	196350	-1,8
İsveç		+	30550	30550	30000	15150	-50,4
İtalya	+	+	356850	356850	347000	341500	-4,3
İrlanda		+	9100	9100	9000	8650	-4,9
Lüksemburg	+	+	1500	1500	2000	1900	26,6
Macaristan	+	+	38500	39800	40000	39800	3,3
Malta		+	2130	2130	2000	1750	-17,8
Polonya	+	+	172700	178400	191000	196700	13,8
Portekiz	+	+	73600	74500	52000	52250	-29
Romanya	+	+	150400	149200	126000	126600	-15,8
Slovakya	+	+	15850	15850	16000	15850	0
Slovenya	+	+	13200	13200	7000	7250	-45
Yunanistan	+	+	146950	145350	146000	147850	0,6
Estonya	+	+	6400	6400	6000	6700	4,6
Letonya	+	+	5310	5310	6000	6900	29,9
Litvanya	+	+	28330	29650	34000	39550	39,6
ABD	+		1347300	1348400	1359000	1379800	2,4
Arnavutluk	+		8500	8500	9000	9000	5,8
Kanada	+		67500	67500	72000	72400	7,2
Karadag	+		12050	12050	12000	12350	2,4
Kuzey Makedonya	+		15600	15600	16000	16000	2,5
İzlanda	+		0	0	0	0	0
Norveç	+		24950	23950	23000	23250	6,8
Türkiye	+		512000	512000	512000	512200	0
AB			2131480	2117800	2067000	2068255	-29,6
NATO			4018600	4001670	3967000	4003655	-0,3

Kaynak: The World Bank, “Armed Forces Personnel, Total”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Şekil 17’de kriz sonrası dönemde NATO ve AB üyesi devletlerin askerî personel sayılarında azalmanın, grafiksel ifadesi görülmektedir. Batı bloğundaki devletlerin hemen hemen tamamında görülen askerî personel sayısındaki bu azalma, tehdit algısının yokluğundan ziyade devletlerin yeni dönem tehditlerine uyum gösterme ve yeni dönem tehditlerle baş edebilecek modern silahlı kuvvetlere sahip olmak maksadıyla yaptıkları düzenleme ve modernizasyondan kaynaklanmaktadır.

Şekil 17: Kriz Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Askerî Personel Sayıları

Kaynak: The World Bank, “Military expenditure (% of GDP)”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Bu varsayım kapsamında, Tablo 9’da verilen NATO ve AB Üyesi Devletlerin savunma harcamalarındaki askerî ekipman yenileme paylarına ve değişim oranlarına bakıldığında, kriz öncesi dönemde savunma harcamalarından, ekipman yenileme ve modernizasyon için ayrılan bütçe payı AB üye devletlerinde %4,84 oranında, NATO üye devletlerinde %6,8 oranında azalırken; kriz sonrası dönemde bu paylar, AB üye devletlerinde %50,13 oranında, NATO üyesi devletlerde ise %49 oranında sert bir artış göstermektedir.

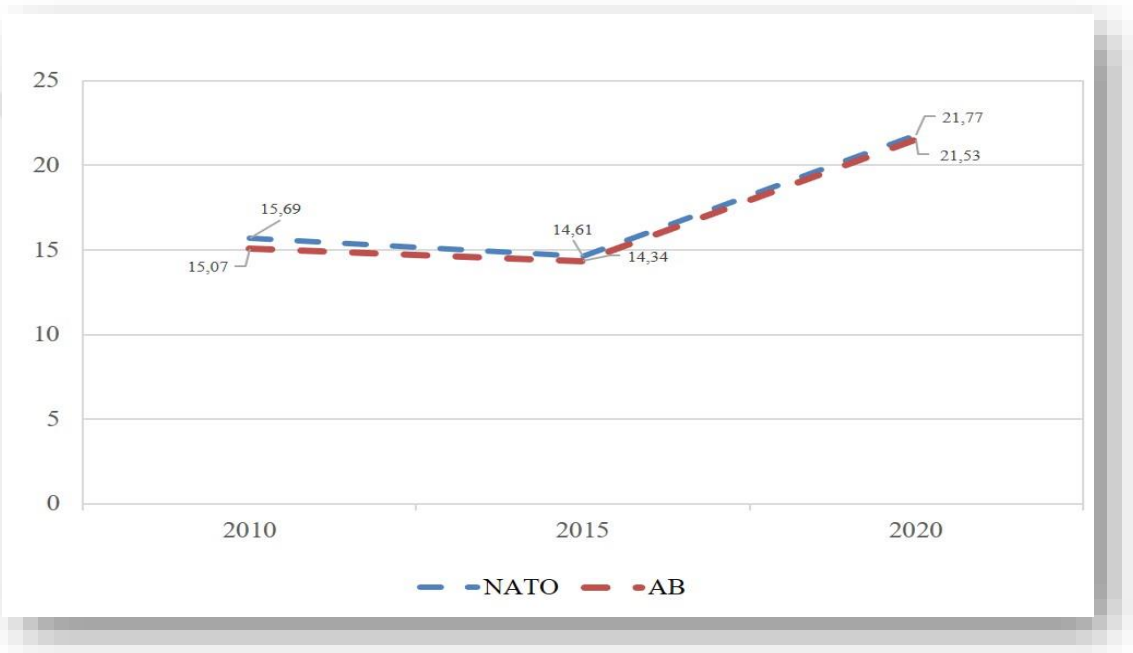
Tablo 9: Kriz Döneminde NATO ve AB Devletlerinin Ekipman Tedariki Payları ve Değişim Oranları

Devletler Yıllar	Üyelik Durumu		2010	2015	2020	Değişim 2010-2015 (%)	Değişim 2015-2020 (%)
	NATO	AB					
Almanya	+	+	11,4	11,93	16,83	4,64	41,42
Avusturya		+	-	-	-	-	-
Belçika	+	+	6,79	3,44	10,36	-49,33	201,16
Birleşik Krallık	+	+	24,47	21,75	22,95	-11,11	5,49
Bulgaristan	+	+	15,41	3,47	19,27	-77,48	455,33
Çek Cumhuriyeti	+	+	12,42	11,76	16,74	-5,31	42,34
Danimarka	+	+	14,10	11,50	22,35	-18,43	94,34
Finlandiya		+	-	-	-	-	-
Fransa	+	+	30,20	25,04	26,50	-17,08	5,83
GKRY		+	-	-	-	-	-
Hrvatistan	+	+	8,12	8,01	9,46	-1,35	18,10
Hollanda	+	+	15,70	11,16	23,22	-28,91	108,06
İspanya	+	+	12,10	14,82	23,25	22,47	56,88
İsveç		+	-	-	-	-	-
İtalya	+	+	10,92	9,72	24,59	-10,98	152,98
İrlanda		+		-	-	-	-
Lüksemburg	+	+	34,45	33,20	37,47	-3,62	12,86
Macaristan	+	+	12,10	9,75	33,60	19,42	244,61
Malta		+	-	-	-	-	-
Polonya	+	+	18,13	33,20	25,75	83,12	-22,43
Portekiz	+	+	13,20	8,70	16,60	34,09	90,80
Romanya	+	+	8,80	19,65	25,61	123,29	30,33
Slovakya	+	+	9,81	18,28	28,91	86,34	58,15
Slovenya	+	+	18,0	1,85	8,70	-89,72	370,27
Yunanistan	+	+	17,98	10,40	12,06	-42,15	15,96
Estonya	+	+	11,88	12,82	17,26	7,91	34,63
Letonya	+	+	15,62	13,60	26,03	-12,93	91,39
Litvanya	+	+	10,0	21,55	26,22	115,5	21,80
ABD	+		24,02	25,41	29,25	5,78	15,11
Arnavutluk	+		15,69	8,92	15,11	-43,14	69,39
Kanada	+		18,5	10,47	17,36	-43,40	66,03
Karadağ	+		3,66	5,43	18,99	48,36	249,72
Kuzey Makedonya	+		-	11,14	11,45	-	2,78
İzlanda	+		-	-	-	-	-
Norveç	+		18,13	21,83	28,78	20,40	31,83
Türkiye	+		27,98	25,13	36,88	-10,18	46,75
AB			15,07	14,34	21,53	-4,84	50,13
NATO			15,69	14,61	21,77	-6,88	49,0

Kaynak: NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017)”, **Basın Açıklaması**, 15.03.2018, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_180315-pr2018-16-en.pdf, (01.05.2021), s. 12 ve NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)”, **Basın Açıklaması**, 16.03.2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210316-pr-2020-30-en.pdf, (08.04.2021), s.13’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Tablo 9'daki verilerden yararlanılarak hazırlanan şekil 18'deki grafikte görüleceği gibi ülkelerin NATO ve AB üyesi devletleri kriz sonrasında savunma bütçelerinden yeni ekipman alımı için ayırdıkları payların oranlarında sert bir yükseliş görülmektedir. Bu bağlamda, Batı bloğu devletlerinin, güvenliklerini sağlamak ve NATO ittifakının gereklerini yerine getirmek, modern ve etkin bir ordu yaratmak maksadıyla silahlı kuvvetlerini reorganize ettikleri ve az sayıda personel gerektiren yeni nesil ekipmanlarla modernize etmeye çalıştıkları ve askerî personel sayılarında azaltmaya gittikleri ifade edilebilir.

Şekil 18: NATO ve AB Devletlerinin Ekipman Tedariki Payları

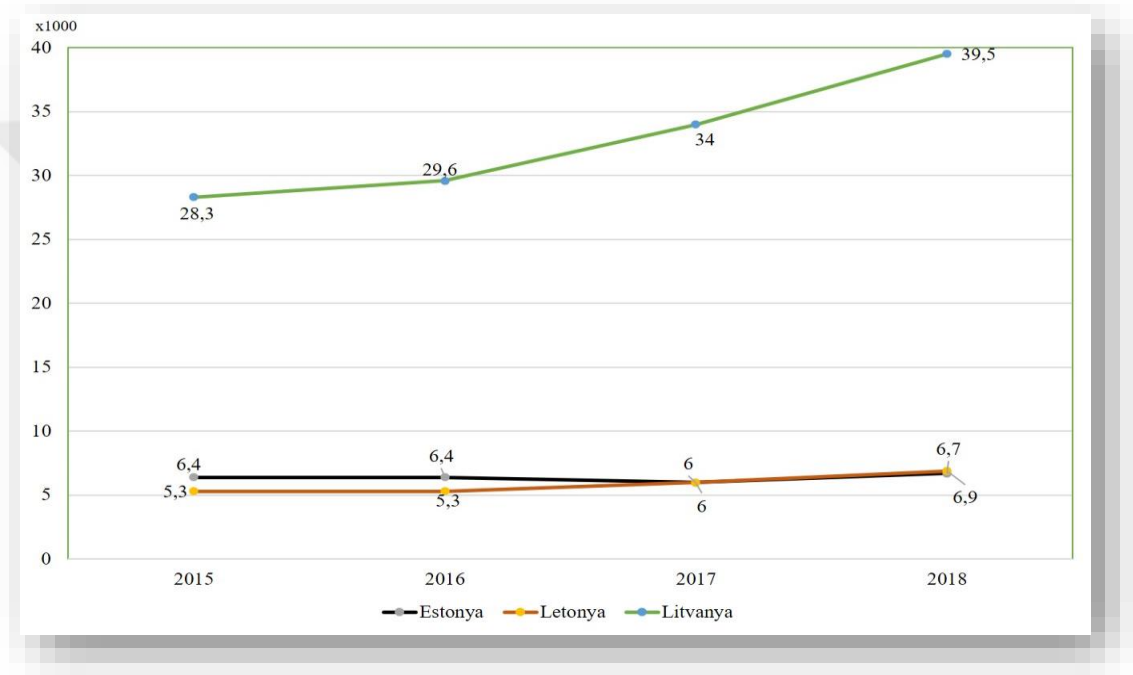

Kaynak: NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017)”, **Basın Açıklaması**, 15.03.2018, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_180315-pr2018-16-en.pdf, (01.05.2021), s. 12 ve NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)”, **Basın Açıklaması**, 16.03.2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210316-pr-2020-30-en.pdf, (08.04.2021), s.13'den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Kriz döneminde Baltık devletlerinin askerî personel sayılarındaki değişim şekil 19'da verilmiştir. Bu dönemde Letonya askerî personel sayısını %29,9; Estonya %4; Litvanya %207,8 oranında artırmıştır. Baltık devletleri arasında Litvanya'nın diğer devletlere oranla fazla askerî personele sahip olması, hem Rusya (Kaliningrad) hem

de Belarus ile sınır komşusu olması nedeniyle Rusya tehdidini yüksek derecede hissetmesi hem de Polonya sınırını oluşturan ve Rusya'nın Baltık denizi kıyısındaki yer alan kara sınırı bulunmayan Kaliningrad yerleşim bölgesi ile Belarus arasında kalan ve Baltık devletlerinin Batı ile kara bağlantısını sağlayan ve herhangi bir savaş durumunda lojistik destek için kritik öneme sahip olacak 90 km genişliğindeki Suwalki Boşluğu'nu (Suwalki Gap) koruma ihtiyacı ile açıklanabilir.

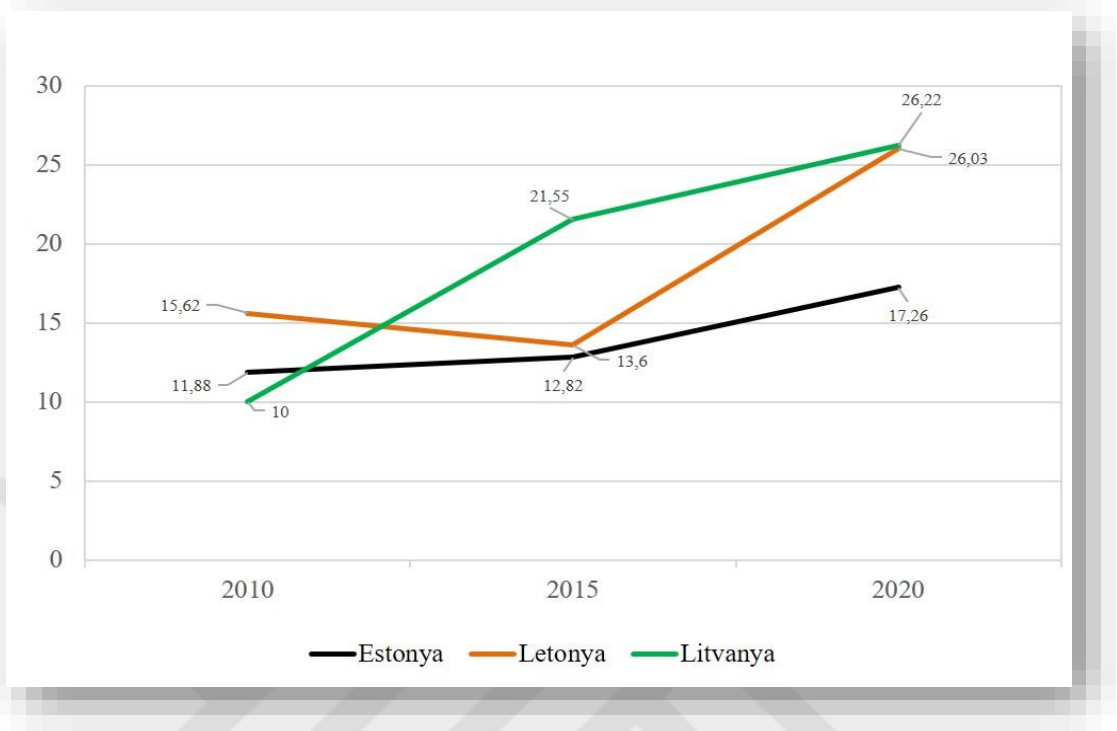
Şekil 19: Kriz Döneminde Baltık Devletlerinin Askerî Personel Sayıları

Kaynak: The World Bank, “Military expenditure (% of GDP)”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?view=chart>, (05.04.2021)’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Şekil 20’deki grafikte görüldüğü gibi barış döneminde Baltık devletlerinin savunma harcamalarındaki ekipman tedarikine ayırdıkları paylarda; Letonya’da %12,93 oranında azalma, Estonya’da %7,91; Litvanya’da ise %115,5 oranında artış görülmektedir. Kriz döneminde savunma harcamalarındaki ekipman tedarikine ayrılan paylarda; Letonya’da %91,39; Estonya’da %34,63; Litvanya’da ise %21,80 oranında artış görülmektedir. Bu verilerden hareketle bu ülkelerin silahlı kuvvetlerini modernize etmeye devam ettiği ileri sürülebilir.

Şekil 20: Baltık Devletlerinin Savunma Harcamalarında Ekipman Tedariki Payları

Kaynak: NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017)”, **Basın Açıklaması**, 15.03.2018, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_180315-pr2018-16-en.pdf, (01.05.2021), s. 12 ve NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)”, **Basın Açıklaması**, 16.03.2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210316-pr-2020-30-en.pdf, (08.04.2021), s.13’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Bütün bunlara ilave olarak dönem içinde AB’nin, ekonomisi güçlü ve lokomotif ülkeleri Almanya ile Fransa’nın savunma harcamaları incelendiğinde; Fransa’nın 2019’a kadar GSYİH’sinin ortalama %1,87’sini savunma harcamalarına ayırdığı; ancak, 2020 yılında bu oranı %2,04’e yükselttiği; askerî personel sayısında ise az miktarda bir azalma olduğu görülmektedir. Almanya’nın ise 2019’a kadar GSYİH’sinin ortalama %1,17’sini savunmaya ayırdığı görülmektedir. Bu oranın 2020’de %1,56 oranına yükseltildiği; askerî personel sayısında ise az miktarda bir

artışın olduğu gözlenmektedir.³⁹³ Fransa'nın, stratejik özerkliğe sahip ve güçlü bir silahlı kuvvetler ile Avrupa'yı savunacak yetenekte ve NATO'dan bağımsız hareket edebilecek bir OGSP yaratma hedefini de göz önüne alarak; savunma bütçesindeki artışın, Rusya'yı direkt tehdit olarak görmekten çok Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile doğan boşluğu kapatmak ve AB'nin tek nükleer gücü olarak askerî liderliğini pekiştirmeyi amaçladığı; ayrıca, OGSP'nin askerî gücüne katkı sağlayacak devletleri yanına alarak Afrika, Akdeniz ve Orta Doğu'da etkinliğini pekiştirerek tekrar küresel ölçekte başat aktörlerden biri olmayı hedeflediği söylenebilir. Almanya'nın 2020 yılı savunma harcamasına tahsis ettiği bütçe oranı ile diğer AB üyesi devletler için tahsis ettiği bütçe oranı karşılaştırıldığında, AB'nin ekonomik devi Almanya 12. sırada yer almaktadır. Almanya'nın Fransa ile benzer olarak askerî açıdan kendini savunabilen ve stratejik özerkliğe sahip bir AB hedeflemesine rağmen, Fransa'nın AB'nin askerî açıdan lider bir güç olmasını engellemek için NATO ile birlikte çalışan bir OGSP istemektedir. Bu açıdan bakıldığında Almanya'nın Avrupa güvenliğinin sağlanmasında OGSP'nin askerî yönünün NATO ile koordineli olarak güçlendirilmesini amaçladığı ve NATO'nun (ABD'nin) başat aktörlüğünden vazgeçmek istemediği, bu çerçevede savunmanın bazı maliyetlerine katlanarak sorumluluk aktarma ve beleşçilik politikasına devam ettiği söylenebilir.

3.5. YENİ BİR AVRUPA GÜVENLİK YAPISI'NA DOĞRU

Kırım'ın yasadışı ilhakı ve Ukrayna'nın istikrarsızlaştırılması sonrası Rus tehdidine karşı koymak, olası bir saldırıyı caydırmak ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla Avrupa güvenlik yapısının köşe taşları olan AB ve NATO hem kendi aralarında hem de Avrupa Güvenlik Yapısının diğer bileşenleri ile koordinasyon içerisinde önlem almışlar ve bunları zaman içerisinde geliştirerek uygulamaktadırlar. Konjonktüre uygun olarak Avrupa Güvenlik Yapısını oluşturan tüm bileşenler (NATO, AB, AGİT, BM ve Avrupa Konseyi) Avrupa savunmasını sağlayacak önlemlere destek vermişlerse de bu çabaların somut ve itici gücünü NATO ve AB oluşturmaktadır. Ukrayna'daki durum, sonrasında AB'de ve dünyada değişen

³⁹³ NATO, "Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)", **Basın Açıklaması**, 16.03.2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210316-pr-2020-30-en.pdf, (08.04.2021), s. 3.

jeopolitik dengeler sonucunda yeni risk ve tehditlerin ortaya çıkması, Avrupa Güvenlik Yapısını da etkileyerek değişime zorlamaktadır. Yaşanan bu değişim NATO, AB ve rakipleri Rusya'nın, ittifaklarını/örgütlerini, müttefiklerini ve aralarındaki ilişkileri yeniden gözden geçirerek düzenlemelerine yol açmaktadır. Sonuçta, tüm bu değişimler Yeni bir Avrupa Güvenlik Yapısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3.5.1. AB ve NATO İş Birliğindeki Gelişmeler

2014 Ukrayna krizi ve sonrasında yaşananlar NATO'nun Avrupa'nın savunmasında kilit taşı olduğunu, AB'nin ancak, normatif ve sivil bir güç olduğunu, askerî bir güç olmadığını bir kez daha kanıtlamıştır. OGSP karar alma sürecinin hükümetlerarasıcılık esasına dayalı olması, güvenlik ve savunma alanında entegrasyonu sağlayarak caydırıcı askerî bir güç yaratacak AB kurumlarının henüz tam oluşturulamaması, mevcut kurumların yönetilmesindeki yetersizlikler ve çoğu AB üyesi devletin Avrupa savunma yapısında başat aktör olarak NATO'yu görmeleri ve OGSP'nin ilerletilmesindeki isteksizlikleri AB'nin askerî açıdan güçsüzlüğünü oluşturan nedenlerdir.

AB ve NATO arasındaki iş birliğinin geliştirmesi çalışmalarına 2001 yılında başlansa da hükümetlerin konuya yeterli önemi vermemesi sebebiyle ciddi bir ilerleme kaydedilememiştir. Kriz ile Rusya'nın tehdit oluşturan yeni güvenlik politikasına karşı durma ihtiyacını doğuran Avrupa güvenlik ortamı, AB ve NATO'nun, üye devletlerin sınırlı kaynakları ve gayretlerinin israf edilmesini önlenmesi ve toplamda daha fazla etki yaratılması hedefiyle, aralarındaki iş birliğinin geliştirmesine yönelik birtakım önlemleri alarak uygulamalarını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda, 08 Haziran 2016'de Varşova'da yapılan AB-NATO ortak deklarasyonu ile güçlü bir AB ile güçlü bir NATO'nun birbirlerini karşılıklı destekleyeceği ifade edilmiş ve aşağıdaki iş birliği alanlarının geliştirilmesi üzerinde uzlaşmıştır:

a. Çok boyutlu, konvansiyonel olan ya da olmayan unsurlara sahip hibrit tehditlerle baş edebilme yeteneğinin ve bunlara karşı dayanıklılığın artırılması; bu tehditlerin analiz edilmesi, önlenmesi, erken tespit edilmesi ve ele alınmasında bilgi paylaşımı da dâhil olmak üzere daha koordineli prosedürlerin geliştirilmesi,

b. Akdeniz'deki faaliyetler dâhil olmak üzere denizlerde ve göç konusunda, operasyonel iş birliğinin, koordinasyonun artırılması ve faaliyetlerin birbirini tamamlar nitelikte olmasının sağlanması,

c. Misyonlar, operasyonlar, tatbikatlar ve eğitimler dâhil olmak üzere savunma ve siber güvenlik alanında koordinasyonun artırılması,

ç. AB üye devletleri ve NATO müttefikleri arasında tutarlı ve birlikte yürütülebilir bir savunma kabiliyetinin ve çok taraflı projelerin geliştirilmesi,

d. Transatlantik bölgesinde savunma alanındaki araştırma ve endüstriyel iş birliğinin geliştirilmesi ve daha güçlü bir savunma sanayinin teşvik edilmesi,

e. Hibrit tehditler de dâhil olmak üzere tatbikatlarda koordinasyonun güçlendirilmesi, bu doğrultuda AB ve NATO'nun birbirine paralel ve koordinasyonlu tatbikatlar icra etmesi,

f. Savunma ve güvenlik yeteneğinin oluşturulması ve AB ile NATO'nun doğusunda ve güneyinde bulunan ortaklarının dayanıklılığını tamamlayıcı şekilde artırılması amacıyla özel projeler geliştirilmesi.³⁹⁴

Bu kararlar doğrultusunda NATO-AB ilişkileri geliştirilse de 2016 Varşova deklarasyonu hedeflerine erişilememiştir. Bu zirveden iki yıl sonra, Temmuz 2018'de Brüksel'de yapılan AB-NATO ortak açıklamasında, 2016'da Varşova'da alınan kararlar doğrultusunda, yetersizliklere dikkat çekilmeksizin AB-NATO iş birliğinde sağlanan ilerlemeler ortaya konularak;

a. Askerî mobilite,

b. Karşı terörizm,

c. Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer risklere karşı dayanıklılığın artırılması,

ç. Kadın barışı ve güvenlik gündeminin ilerletilmesi konularında hızlı ve görünebilir bir gelişmenin sağlanmasını amaçladıkları açıklanmıştır.³⁹⁵

2016-2018 zirveleri ile artan ve somutlaşan NATO-AB ilişkileri önemli ölçüde ivme kazansa da beklentileri karşılamamıştır. Bu durum, 14 Haziran 2021 tarihli

³⁹⁴ European Council, "EU-NATO joint declaration", **Basın Açıklaması**, 08.07.2016, <https://www.consilium.europa.eu/media/24293/signed-copy-nato-eu-declaration-8-july-en.pdf>, (19.05.2020) ss.1-2.

³⁹⁵ NATO, "Joint Declaration on EU-NATO Cooperation", **Basın Açıklaması**, 10.07.2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm, (19.05.2020).

NATO zirvesinde kabul edilen “NATO 2030 Yeni bir Çağ için Birliktelik” başlıklı konseptte, NATO ve AB iş birliğinin geliştirilmesi için ayrıntılı mekanizmalar tasarlanmasına rağmen bunların beklendiği kadar işe yaramadığı vurgulanmaktadır. Bunun nedeni olarak, üzerinde uzlaşılan siyasî antlaşmaların yürürlüğe girmesinde devlet ve hükümetler düzeyindeki isteksizliğin, iş birliğinin artırılmasındaki kilit girişimleri geciktirmesi ve iş birliğindeki kurumsal inisiyatif ve sorumluluk üstlenmenin eksik bırakılması olduğu ifade edilmektedir. Bu konseptte iş birliğinin AB’nin “stratejik özerkliği” çabaları, NATO uyumu ruhu içinde ve iki örgüt arasındaki iş birliğinin temellerine tam saygı duyarak ve bu temeller üzerine inşa edilmesi, küresel tehditler karşısında ortak bir vizyona ulaşmak amacıyla geliştirilmesi ve Batı İttifakı’nın ortak bir transatlantik birlik vizyonu ile aralarındaki ilişkiyi netleştirmek ve belirsizlikleri çözmek için bir ivme oluşturması gerektiği vurgulanmaktadır. İlişkiyi genişletmek için yeni mekanizmalar yerine, iki örgüt arasında uzun vadeli pratik iş birliğini derinleştirmek amacıyla, güven oluşturmak ve mevcut düzenlemelerden ve belirlenen iş birliği alanlarından daha iyi yararlanmak için uyumlu bir çabaya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. AB-NATO ilişkilerinin geliştirilebilmesinde, NATO 2030 konsepti özetle aşağıdaki eylem maddelerini uygulamaya koyma amacındadır:

a. NATO ve AB, güven ve anlayışı en üst düzeyde yeniden canlandırmaya çalışmalı; bu çerçevede, NATO ve AB Devlet ve Hükümet Başkanları resmi olarak bir araya gelerek ilişkinin mevcut durumu gözden geçirmeli ve daha fazla iş birliği alanlarını incelemelidir.

b. NATO ve AB, aralarındaki mevcut mekanizmaların ve düzenlemelerin uygulanmasını sağlamalı, 2016 Varşova ve 2018 Brüksel Zirveleri öncesinde vurgulanan ilkelerin temelini oluşturan yaklaşık yirmi yıl önce iki kuruluş arasında kurulan iş birliğinin temellerine bağlılıklarını teyit etmelidirler. Bu çerçevede,

(1) NATO’nun güçlü toplu savunma için transatlantik çerçeve ve müttefikler arasında güvenlik istişareleri ve kararları için temel forum olduğunun; daha güçlü, daha yetenekli ve daha iyi kaynaklara sahip bir Avrupa savunmasının, daha güçlü bir NATO’ya katkı sağlayacağı ve NATO’nun Avrupa savunma yeteneklerini geliştirmek için devam eden çabaları memnuniyetle karşıladığı,

(2) Mevcut mekanizmalardan etkili bir şekilde yararlanarak NATO ve AB arasında etkili karşılıklı danışma, iş birliği ve şeffaflığı daha da geliştirme ihtiyacı,

(3) İki örgüt arasındaki stratejik ortaklık için çok önemli olan AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin girişimlere tam katılımının kabul edildiği vurgulanmalıdır.

c. NATO ve AB, konsepte mutabık kalınan yetmiş dört ortak odak alanındaki ilerlemeyi yenilemeye çalışmalıdır. Mutabık kalınan bu alanlara ilişkin kayıtları düzenli olarak değerlendirmeli ve iş birliğini derinleştirmek ve genişletmek amacıyla en kritik alanlara odaklanmanın yollarını araştırmalıdır.

ç. NATO ve AB, NATO'nun IS (International Staff) ve EEAS'daki (the European External Action Service) kalıcı bir siyasî irtibat unsuru aracılığıyla iki örgüt arasında kurumsallaşmış bir personel bağlantısı oluşturmalıdır.

d. NATO ve AB, yeterliliğin çakışabileceği alanlarda çatışmayı giderme kapasitelerini geliştirmelidir.

e. NATO ve AB, ortak sorunlar ve endişeler konusunda ara sıra koordineli veya paralel stratejik iletişim kurmayı araştırmalıdır.

f. NATO, daha güçlü ve daha yetenekli bir Avrupa savunma kapasitesine yönelik AB çabalarını; NATO'yu güçlendirdikçe, adaletli bir transatlantik yük paylaşımına katkıda bulundukça ve her iki kuruluşun da kararlaştırdığı gibi AB dışı müttefikleri bu çabalara dâhil ettikçe memnuniyetle karşılamalıdır.³⁹⁶

NATO 2030 konseptinin başarı ile hayata geçebilmesi için karmaşık ve çok uluslu yapıya sahip AB ve NATO gibi çok uluslu örgütler birbirlerine bağlılığı ve karşılıklı bağımlılığı artırmak için kontrol ve özerklik arasında bir denge sağlamaları zorunluluğu bulunmaktadır.³⁹⁷ Bunun başarılmasının yolu, örgüt yapıları ve iş yapma süreçlerinin birbirlerini tamamlar şekilde örtüştürülmesinden geçmektedir. Gelineen noktada, ABD, NATO aracılığıyla AB'ye, Avrupa savunmasında yük paylaşımı

³⁹⁶ NATO, "NATO 2030: United for a New Era, Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General", **Rapor**, 25.11.2020, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf, (15.12.2020), ss. 55-56.

³⁹⁷ Effie Charalampaki, "Conceptualising European Security Post-Brexit: Turbulence, Complexity and Interdependence", **Peace, Security and Defence Cooperation in Post-Brexit Europe, Risks and Opportunities**, (Ed. Cornelia-Adriana Baciu and John Doyle), Springer, Cham, 2019, s. 214.

yapması ve savunma harcamalarını artırmasına yönelik baskı yapmaktadır. ABD, hedeflerine uygun makro düzeyde uluslararası sistem ve mikro düzeyde Avrupa güvenlik yapısı yaratabilmek amacıyla savunma harcamalarını artırmış; bu bağlamda, 2020’de GSYİH’sinin %3,87’si (784.952 milyar ABD doları)³⁹⁸ bütçe ayırmıştır. Ancak; AB üyesi devletlerin çoğu, Rusya’yı durdurulması gereken saldırgan bir tehdit olarak kabul etmelerine rağmen içinde bulundukları ekonomik zorluklarla baş etmek amacıyla savunma harcamalarını, NATO zirvelerinde verdikleri taahhütlerin altında gerçekleştirme politikası izlemektedirler. Bu çerçevede 2020 yılı için, AB’nin ekonomik olarak en gelişmiş ilk üç ülkesi olan; Fransa GSYİH’sinin %2.11’i (50,247 milyar ABD doları), Almanya GSYİH’sinin %1,57’si (56,074 milyar ABD doları), İtalya %1,43’ü (24,853 milyar ABD doları)³⁹⁹ tutarında bütçe ayırmış; diğer üye devletlerin çoğu, %2’nin altında savunma bütçesi planlamışlardır. Bu durum, Avrupa’nın ortaklaşa savunma sorumluluğunun soğuk savaş döneminde olduğu gibi ABD’ye aktarılması ve mümkün olduğunca beleşçilik yapma davranışının, bazı AB üye devletlerinde hâlâ geçerli bir politika olduğunun göstergesidir.

Aslında her iki örgüt, Avrupa ve transatlantik güvenliğin yararı için savunma planlama senkronizasyonunu tam anlamıyla sağlamak amacıyla Avrupa’da OGSP ve NATO’nun hem içinde hem de dışında çift taraflı (bilateral) ve küçük grup (minilateral) güvenlik ve savunma iş birliği kümeleri kurmuşlardır. Avrupa güvenlik iş birliğindeki bu yapılar hem askerî operasyonların yürütülmesine hem de yetenek geliştirme sürecine uygulanmaktadır. NATO ve AB Avrupa’da ortaya çıkan bu güvenlik ve savunma iş birliği kümelerini, kendi yetenek geliştirme ve operasyonel inisiyatiflerine dönüştürmeye yönelik çözümler bulmalıdır. Bunun için öncelikle hangi yeteneklerin ve önceliklerin Avrupa stratejik özerkliğinin operasyonel hale getirilmesinde kilit öneme sahip olduğunun tanımlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.⁴⁰⁰

Buna ek olarak AB’nin, ortak Avrupa savunmasının oluşturulması ile güvenlik

³⁹⁸ Tuba Altunkaya, “NATO üyeleri savunmaya ne kadar harcıyor? GSYİH’nin ne kadarı savunmaya ayrılıyor?”, **Euronews**, 04.12.2019, <https://tr.euronews.com/2019/12/03/nato-uyeleri-savunmaya-ne-kadar-harciyor-gsyihnin-ne-kadar-savunmaya-ayriliyor>, (23.05.2020).

³⁹⁹ NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)”, 21.10.2020, https://www.nato.int/nato-static_files/2014/assets/pdf/2020/10/pdf/pr-2020-104-en.pdf, (20.12.2020), ss. 3, 7.

⁴⁰⁰ Corentin Brustlein ve Luis Simón, “Battle-Ready? Preparing European Military Forces for a More Competitive Environment”, **Focus stratégique**, IFRI Security Studies Center, No. 93, Ekim 2019, ss. 43-44.

ve savunma konularında iş birliği çabalarını tek elden koordine edebilmek, karar sürecinin hızını ve etkinliğini artırabilmek amacıyla OGSP konularında alınacak kararlarda geçerli hükümetlerarasıcılık ilkesini değiştirmeli ve OGSP'yi ulusüstü bir yapıya dönüştürerek yetkili kılmaları gerekmektedir. Ulusüstü bir OGSP yaratılması konusunda üç tartışma alanı vardır. Birinci olarak; kriz yönetimi alanından tüm Avrupa topraklarının savunmasının gerçekleştirilmesine geçildiğinde, üye devletler arasında AB'nin güvenlik aktörü olarak inandırıcılığının tam olmadığı görüşü hâkimdir. İkinci olarak, ortak savunma ve oybirliğinden çoğunluk oylamasına geçiş, küçük devletler için kaçınılmaz olarak kolayca hükmedilme riskini beraberinde getirecektir. Bu nedenle bu ölçekteki devletler için, güvenlik ve savunma alanında bir veto kartına sahip olmak, ulusal çıkarlarının Avrupa düzeyinde savunulmasında önemli bir koruma aracı olarak kabul edilmektedir. Üçüncüsü, devletler kendi güvenlik ve savunmaları için neyin uygun olacağı konusunda karar verme "ulusal özgünlük" yetkisini, ulusüstü bir AB kurumuna devrederek kendi güvenlik ve savunmaları üzerinde karar verme kontrolünü yitirmek istememektedirler.⁴⁰¹ AB'nin bir bütün olarak görünürken, özellikle güvenlik, savunma gibi konularda üye devletlerin uyguladıkları politikalarla, Atlantikçi ve Avrupacı olarak ayrıştığı ve bu konularda kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği, karar vermede hükümetlerarasıcılığın uygulandığı bir yapıda devletlerin güvenliklerini, bir anlamda egemenliklerini ilgilendiren bir konuda sahip oldukları yetkileri AB kurumlarına devretmeleri günümüz koşullarında olası görülmemektedir.

Sonuç olarak, AB ve NATO iş birliğinin geliştirilmesi ile güvenlik ve savunma alanında ilerletilmesine ihtiyaç duyulan hedeflerin tespiti, ortaklanması, projelerin koordinasyonu ve tedariki ile iş yapım süreçlerinin birbirine yakınsanması amaçlanmıştır. Bu iş birliği ile;

- a. AB güvenlik ve savunma yapısının NATO standartlarına yaklaştırılması ve yeni standartların ortaya konulması,
- b. NATO ve AB arasında, komuta kontrol ile sevk ve idarede standartların örtüştürülerek birlikte çalışabilirliğin sağlanması,

⁴⁰¹ Klaus Brummer, "Introduction: The North and ESDP", **The North and ESDP, The Baltic States, Denmark, Finland and Sweden**, (Ed. Klaus Brummer), Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, 2007, s. 6.

c. AB-NATO arasında rol paylaşımının yapılması, yapılanma ve yetenek geliştirilmesi hedeflerinin bu paylaşım doğrultusunda yönlendirilerek, gayretlerde yinelemenin ve kaynak israfının önlenmesi,

ç. Savunma projelerinde ihtiyaçların ortaklanması; bilgi, yetenek ve maliyet paylaşımının sağlanarak zaman ve bütçe tasarrufu yapılması,

d. Savunma sanayisi alanında iş birliğinin geliştirilmesi ile projelere katılım gösteren AB-NATO üyesi devletlerin bu alandaki yeteneklerinin birbirini tamamlar hale getirilmesi sağlanabilecektir.

Ayrıca; başarılı bir AB ve NATO savunma iş birliğinin yaratılması üye devletlerin savunmaya ayırdıkları bütçelerde orta ve uzun vadede düşüşe yol açabilecektir.

3.5.2. Yeni Avrupa Güvenlik Yapısı'nda Olası Risk ve Fırsatlar

AB ve NATO'nun kendisini değişen koşullara göre sürekli yenilemesi AGY'de de değişimine yol açmaktadır. AGY, dış güvenlik tehditleri ve iç sorunlardan kaynaklanan risklerle olduğu kadar fırsatlarla da karşı karşıyadır.

3.5.2.1. Olası Riskler

Avrupa'daki güvenlik algılamalarının değişmesinde bir dönüm noktası olan Ukrayna krizi sonrasında; Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma hakkını kullanması (Brexit) ve Donald Trump'ın Kasım 2016'da başkan seçilmesi sonrasında ABD'nin açıkladığı AB ve NATO'ya ilişkin mesaj ve söylemleri, transatlantik hattında ve özellikle Almanya başta olmak üzere AB üye devletlerinde derin endişeye yol açmıştır. AB, Ukrayna krizi ile karşı karşıya kaldığı dış güvenlik sorunlarını telafi etmeye çalışırken, Brexit ile ciddi bir iç güvenlik ve varlığını devam ettirme sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca, (eski) ABD başkanı Trump'ın savunduğu; üye ülkelerin savunma harcamaları konusunda verdikleri taahhütlere uymamaları durumunda ABD'nin NATO'dan ayrılması ve kendi işini kendi görmesi, Avrupa güvenliğinin sorumluluğunu ve maliyetini Avrupalılara devretme gibi ABD dış politikasında büyük değişikliğe yol açacak bazı politik tasarımları, transatlantik ittifakın bütünlüğüne ve

AB'nin güvenlik ve savunmasına karşı yüksek derecede önem taşıyan bir tehdit olarak algılanmış,⁴⁰² ABD'nin Avrupa güvenlik ve savunmasını sağlama politikasından ve NATO'dan ayrılması çok düşük bir olasılık olarak görülse de AB tarafından, dikkate alınarak önlem geliştirilmesi gereken potansiyel bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Her ne kadar 20 Ocak 2021'de göreve başlayan ABD Başkanı Biden'in, eski Başkan Trump'ın dış politikasında değişikliğe gidileceğini; bu bağlamda, ABD'nin Dünya'daki sorumluluklarını üstleneceğini ve ortak güçlükler konusunda küresel eylemi hızlandırmak için uluslararası düzeyde, ABD katılımını yeniden sağlamak ve liderlik konumunu geri kazanmak amacıyla harekete geçildiğini açıklamasına⁴⁰³ rağmen, AB stratejik özerklik kazanarak kendi savunmasını yapabilecek güce ulaşmaya yönelik çabalarından vazgeçmemiştir.

Avrupa güvenliği ve savunması çerçevesinde AB ile NATO ve dolayısıyla ABD ilişkileri; ABD ile AB arasında genellikle, NATO aracılığıyla sağlanan ittifak ilişkileri dengeleme görünümüne bir tür "peşine takılma" davranışıdır. NATO platformu içerisinde yaklaşık 70 yıldır devam eden müttefiklik ilişkisi, zaman içerisinde bazı değişiklikler gösterse de Sovyet tehdidine karşı, benzer değerleri ve stratejik politikaları savunan devletlerin oluşturduğu transatlantik bir dengeleme bloğu olarak işlev görmüştür. Değişen tehditlere karşı kendini yenileyerek devam eden NATO'nun güncellenen amacı; halihazırda, ABD ile AB'nin tehdit olarak Avrupa'da yeniden

⁴⁰² AB, seçilmesi sonrasında Trump'ın AB'ye yönelik çıkışlarına, en üst düzeyde AB Konseyi Başkanı Donald Tusk ile karşılık vermiştir. Bu karşılıklara bazı örnekler aşağıda sunulmuştur: ABD Başkanı Donald Trump ile Rusya'ya karşı Batı birliğini sağlamanın zor olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Eszter Zalan, "Tusk: Trump Poses Risk for Western Unity on Russia", **EU Observer**, 02.12.2016, <https://euobserver.com/foreign/136117>, (21.05.2020).

Ayrıca, Donald Tusk ABD Başkanı Trump'ı Rusya ve Çin kadar Avrupa'ya bir tehdit olarak tanımlamış, Yeni Amerikan yönetiminin söylemlerinden endişe duyulduğunu ve geleceğinin tahmin edilemez olduğunu belirtmiştir. Bkz. Andrew Rettman, "EU Head Calls Trump a "Threat" to Europe", **EU Observer**, **Makale**, 31.01.2017, <https://euobserver.com/foreign/136742>, (21.05.2020).

Temmuz 2018 Brüksel'deki NATO zirvesinden önce Avrupa Birliği (AB) Konseyi Başkanı Donald Tusk, ABD Başkanı Donald Trump'a "müttefiklerinizin kıymetini bilin, zira sayıları pek fazla değil" uyarısında bulunarak, Trump'ın Avrupa'nın NATO savunma harcamalarına yeterince katkı yapmadığı ve ABD'nin Avrupa'yı tek başına savunduğu eleştirilerine, Avrupa'nın, Rusya'dan daha çok savunmaya harcama yaptığını ifade ederek karşılık vermiştir. Bkz. Arzu Çakır, "AB'den Trump'a Mesaj: "Müttefiklerinizin Kıymetini Bilin", **Amerikanın Sesi**, 10.07.2018, <https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-de-nato-zirvesi-ve-trump-korkusu/4476259.html>, (21.05.2020).

⁴⁰³ White House Briefing Room, "Remarks by President Biden on America's Place in the World", **Konuşma ve Yorumlar**, 04.02.2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/>, (12.02.2021).

yükselen Rusya ile Uzak Doğu’da Çin’i durdurmak ve diğer asimetrik tehditlere (terörizm, siber savaş, gelişen ve yıkıcı teknolojiler, iklim değişikliği vb.) karşı koymak olarak tespit edilmiştir. Her ne kadar NATO karar almada hükümetlerarasıcılık ilkesine dayanan bir dengeleme ittifakı olsa da her üye devletler eşit güçte olmamaları nedeniyle ittifak içinde güçleri nispetinde görünmez bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. NATO’da, ele alınacak öncelikler ve uygulanacak politika ve/veya eylemler, lider devlet ABD ve ittifakın diğer güçlü devletleri (Birleşik Krallık, Fransa, Almanya gibi) arasında bir anlamda, ittifakın güçlü devletleri ile lider devlet arasında seçici konularda politika koordinasyonuna ve karşılıklı çıkarların gözetilerek, özerkliğin korunmasına dayalı sınırlı bir peşine takılma politikası uygulanırken; ABD ile zayıf devletlerin ilişkisi, lider devletin politikalarına koşulsuz uyum gösterme ile tam peşine takılma özelliği göstermektedir. Bu bağlamda, güvenlik ve savunma alanında NATO’ya dolayısıyla ABD varlıklarına bağımlı olması AB’yi, “tuzağa düşürme” (Entrapment)⁴⁰⁴ veya ABD’nin taleplerine cevap vermemesi durumunda “terk etme” (Abandonment)⁴⁰⁵ riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. OGSP’nin geliştirilmesi ile AB, ABD’nin terk etme olasılığına karşı önlem almayı, Avrupa’daki bir krizde ABD’nin harekete geçmemesine karşı bir koruma sağlamayı ve ABD’yi Avrupa’ya bağlı kalmaya ikna etmeyi amaçlamaktadır.⁴⁰⁶ Trump’ın ABD başkanlığı dönemi AB açısından, tuzağa düşürme ve terk etme risklerinin arttığı bir dönem olmuştur. 2018 NATO Zirvesinde ABD, üye ülkelerin verdikleri GSYİH’larının %2’sinin savunma harcamalarına ayrılması taahhütlerine uymamaları

⁴⁰⁴ **Tuzağa Düşürme:** Bir müttefikin paylaşmadığı veya yalnızca kısmen paylaştığı çıkarları üzerinde çatışmaya sürüklenmek anlamına gelir. Müttefiklerin çıkarları genellikle aynı değildir; paylaşıldıkları ölçüde, farklı derecelerde değerlendirilebilirler. Tuzağa Düşürme, ittifakın korunmasına, müttefiklerin çıkarları için savaşmanın maliyetinden daha fazla değer verdiğinde ortaya çıkar. Birisinin desteğine olan güveninden dolayı müttefikin rakiplerle anlaşmazlıklarda uzlaşmaz hale gelmesi daha olasıdır. Böylece, ittifaka olan bağımlılığı arttıkça ve müttefiklere olan bağlılığı arttıkça tuzaklanma riski de artar. Risk aynı zamanda müttefikin içkin pervasızlık veya saldırganlık derecesine göre değişir. Bkz. Glenn H. Snyder, “The Security Dilemma in Alliance Politics”, **World Politics**, Cilt: 36, Sayı: 04, Temmuz 1984, s. 467.

⁴⁰⁵ **Terk Etme:** Genel olarak “kaçınma”dır, ancak çeşitli özel biçimler alabilir: müttefik, rakip ile yeniden ittifak kurabilir; ittifak sözleşmesini yürürlükten kaldırarak yalnızca ayrıştırabilir, açık taahhütlerinde başarılı olmayabilir veya desteğin beklendiği durumlarda beklenmedik olaylarda destek sağlayamayabilir. Müttefiklerin yeniden ittifak düşündüğü şüphesi, önleyici olarak yeniden başka bir ittifaka katılmayı teşvik edebilir. Bkz. Snyder, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 466.

⁴⁰⁶ Robert J. Art, “Europe Hedges Its Security Bets”, **Balance of Power: Theory and Practice in the 21 st Century**, (Ed. Thazha Varkey Paul, James J. Wirtz, and Michel Fortmann), Stanford University Press, California, 2004, s. 197.

durumunda ittifaktan çekilebileceğini açıklaması; ayrıca, ABD'nin Ortak Kapsamlı Eylem Planı (JCPOA) ve Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (INF) gibi çok taraflı enstrümanlar ve silah kontrol antlaşmaları konusundaki isteksizliği, AB'nin itici ülkeleri ile ABD arasındaki transatlantik ilişkilerin yapısını saf peşine takılmadan, sınırlı peşine takılmaya dönüşmesine neden olmuştur.⁴⁰⁷ Başkanlığın el değiştirmesinden sonra ABD dış politikasında, nükleer silahların kontrolü dâhil politika değişikliklerine gitmiştir. ABD'nin Sovyetler Birliği ile 1991'de, Rusya Federasyonu ile 1993'te imzaladığı Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşmalarının (START 1 ve START 2) yerine 5 Şubat 2011'de 10 yıllık süre ile yürürlüğe giren Yeni (New) START Antlaşması,⁴⁰⁸ ABD ile Rusya Federasyonu arasında varılan mutabakat ile 4 Şubat 2026'ya kadar uzatılmıştır.⁴⁰⁹ Bununla birlikte, ABD'nin Avrupa'yı terk etme olasılığını dile getirmesi ve Avrupa'nın da savunmasını ilgilendiren bir konuda pazarlık yapması ve isteksizlik göstermesi AB'nin savunmasını kendi kaynakları ile gerçekleştirmede OGSP'nin güçlendirilmesi ve askerî gücünün yaratılması kararının daha da pekişmesine yol açmıştır.

Avrupa güvenliğinde diğer bir risk alanı yaratan Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması, özellikle AB'nin Baltık ve Doğu Avrupalı devletlerinde endişeye yol açmıştır. Birleşik Krallık'ın ayrılması ile ortaya çıkan güvenlik boşluğunu, Fransa'nın tek başına doldurması oldukça zor görünmektedir. OGSP'nin etkinliğini artırma konusunda farklı önceliklere sahip Almanya ve Fransa, Brexit referandumundan bu yana birliktelik göstermiş olsa da daha görünür ve daha aktif bir Almanya bu güvenlik boşluğunu dolduramayacaktır.⁴¹⁰ Almanya, Birleşik Krallık'ın ayrılmasını ve ABD'nin kararsız politikalarını, dış politikasının iki temel sütunu olan AB ve transatlantik ittifaka karşı varoluşsal bir tehdit olarak algılamıştır. ABD'nin Avrupa güvenlik politikasında değişikliği dillendirmesi Almanya'nın NATO ve ABD ortaklığına karşı Avrupa stratejik bağlılığında bir farkındalık yaratmış, ABD'nin

⁴⁰⁷ Cornelia-Adriana Baciú ve John Doyle, "The Future of Europe-Towards a New Paradigm of European Security and Resilience", **Peace, Security and Defence Cooperation in Post-Brexit Europe, Risks and Opportunities**, (Ed. Cornelia-Adriana Baciú ve John Doyle), Springer, Cham, 2019, s. 220.

⁴⁰⁸ Brittney Washington, "Why 'New START' Nuclear Treaty Split Biden From Trump", **Makale**, 28.01.2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-28/why-new-start-nuclear-treaty-split-biden-from-trump-quicktake>, (12.02.2021).

⁴⁰⁹ US Department of State, "New START Treaty", **Antlaşma**, 11.02.2021, <https://www.state.gov/new-start/>, (12.02.2021).

⁴¹⁰ Jacobs ve Vanhoonacker, ss. 2-3.

Avrupa güvenlik yapısından tamamen çekilmesini bekleme de stratejik otonomiye sahip AB'yi bir zorunluluk olarak görmeye başlamıştır. Ayrıca, ABD'nin terk etme olasılığına karşı AB ile birlikte; Avrupa kriz yönetimi politikasının güçlendirilmesi, stratejik otonominin oluşturulmasında NATO'nun sahip olduğu yeteneklerinin yinelenmesinden kaçınarak NATO'yu daha etkin hale getirme politikası izlemeye başlamıştır.⁴¹¹ Baltık devletlerinin güvenlik konusundaki çıkarları ile Rusya'nın Ukrayna'daki saldırganlığını ve Avrupa'nın kuzey-doğu sınırlarına yönelik tehditlerini Avrupa'nın en acil güvenlik zorluğu olarak ele alan Birleşik Krallık'ın çıkarlarının geniş ölçüde uyumlu olmasından dolayı Baltık devletleri, Brexit'in gerçekleşmesini kendi güvenlikleri açısından ek bir endişe kaynağı görmüş; bu ayrılış ile politikalarının AB düzeyindeki en güçlü ve etkin destekçisini kaybetmişlerdir. NATO'yu güvenliklerinin temel unsuru olarak gören Baltık devletleri AB'nin güvenlik ve savunma alanında daha fazla entegrasyon konusuna şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Baltık devletleri, Brexit sonrasında Almanya-Fransa eksenince yönlendirilecek bir Avrupa savunma yapısının, AB ile Washington arasındaki bağı zayıflatacağı ve OGSP'nin mevcut Rusya tehdidine rağmen güneye odaklanacağı yönünde ayrı bir endişe taşımaktadırlar.

Devletler, ittifaklardaki baskın devlet tarafından terk edilme endişesini bir dereceye kadar gidermek için, büyük ortakla karşılıklı bağımlılıklar kurabilir ve otonomi inşa etmek gibi uygulanabilir alternatifler geliştirebilirler. Sonuç olarak bu davranış, güvenlik ve savunmanın sağlanması için mevcut araç portföyünün çeşitlendirilerek daha fazla güç ve riskten korunma ile sınırlı bir peşine takılma davranışı oluşturmaktır. Bu bağlamda, Almanya'nın yanı sıra AB üye devletlerinin neredeyse tamamı tarafından paylaşılan hareket tarzı yukarıda açıklanan tehditleri savuşturabilmek için AB, NATO ve dolayısı ile ABD ile ortak çıkarları daha da derinleştirerek karşılıklı bağımlılığı artırmaktadır. Buna alternatif olarak ta OGSP, ABD'nin müdahale edemeyeceği veya etmeyeceği krizlerin yönetiminde, bağımsız operasyon yapabilme yeteneğini elde etmek için Avrupa stratejik otonomisi

⁴¹¹ Delphine Deschaux-Dutard, "The French-German Military Cooperation and the Revival of European Defence After Brexit: Between Reality and Political Myth", **Peace, Security and Defence Cooperation in Post-Brexit Europe, Risks and Opportunities**, (Ed. Cornelia-Adriana Baciou and John Doyle), Springer, Cham, 2019, ss. 65, 67.

geliştirmektedir. Böylece OGSP ile daha geniş uluslararası güvenlik ve ortak çıkarlara yönelik bir Avrupa katkısı da sağlayabilecektir.⁴¹²

NATO'nun sağladığı güvenlik kalkanına ve OGSP'ye ek olarak, Brexit ile AB'nin güvenlik ve savunmasında ortaya çıkan boşluğun doldurulması ve gerçekleşmesi zor; ancak, muhtemel bir ABD'siz NATO olasılığına karşı bir önlem amacıyla Birleşik Krallık'ı askerî iş birliği çerçevesinde Avrupa savunma yapısına bağlı tutmak ve Avrupalı ortakları ile irtibatını sağlamak amacıyla AB-Birleşik Krallık iş birliğini sağlanmasına yönelik bir anlaşma zemini yaratacak Avrupa Müdahale Girişimi [European Intervention Initiative, EII (EI2)] önerisi Fransa tarafından, Haziran 2018'de sunulmuştur.⁴¹³ Şu ana kadar 9 Avrupa ülkesinin (Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Estonya, Hollanda, İspanya ve Portekiz) kabul ettiği bu öneri; Avrupalıların birlikte hareket etme yeteneklerini artırma, Avrupa ülkeleri arasında ortak bir stratejik kültür geliştirme, Avrupa'nın askerî güvenilirliğini destekleme, stratejik özerkliğini güçlendirme ve daha adil bir yük paylaşımına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.⁴¹⁴

3.5.2.2. Olası Fırsatlar

AB ülkeleri, Ukrayna krizi sonrasında ortaya çıkan dış tehdit karşısında NATO ile dayanışma ve iş birliğinin artırılması ile önlem almışlardır. Bu krizde Rusya karşısında dengeyi sağlamak amacıyla NATO'nun başat gücü ABD'nin sahip olduğu askerî, politik ve uluslararası sistemdeki etkinliğini kullanmışlardır. Ancak, AB üye devletler arasında çözülmeye yönelik domino etkisi yaratabilecek potansiyele sahip bir iç kriz olan Brexit'in etkisini hafifletmek için üye devletler arasında, özellikle OGSP alanında iş birliği, bağımlılığı ve entegrasyonu artıracak önlemler alınmış; ayrılışın yarattığı şok, beklenenin aksine AB üye devletlerini, ortak kazanımlarını korumak ve güvenliklerini sağlamak amacıyla aralarındaki dayanışma ve uyumu artırmaya sevk

⁴¹² Lee David Turpin, "UK-EU Military Cooperation and Brexit from a Neoclassical Realist Perspective: No Big Deal?", **Peace, Security and Defence Cooperation in Post-Brexit Europe, Risks and Opportunities**, (Ed. Cornelia-Adriana Baciu and John Doyle), Springer, Cham, 2019, s. 7.

⁴¹³ Dutard, ss. 71-72, 74.

⁴¹⁴ Directorate General for International Relations and Strategy, "European Intervention Initiative", 22.06.2021, <https://www.defense.gouv.fr/english/dgris/international-action/l-ieil-initiative-europeenne-d-intervention>, (25.06.2021).

etmiştir. Bu çerçevede karşı karşıya kalınan risk, üzerinde anlaşma sağlanamaması nedeniyle uzun yıllardır uygulama alanına koyulamayan hedeflere ulaşılmasını sağlayacak fırsata dönüşmüştür. Birleşik Krallık'ın veto kartının masadan çekilmesi ile AB güvenlik ve savunmasının geliştirilmesine ilişkin beklemede olan değişiklikler, kabul edilerek uygulama alanına konulmuştur.

Bu değişikliklerin uygulanması ile AB'ye üye devletlerin silahlı kuvvetleri arasında koordinasyon, iş birliği, birlikte çalışabilme, uyum ve birbirlerini tamamlama yeteneğinin geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu değişiklikler bağlamında 2017'de kurulan,

- a. AB Askerî Karargâhı ile otonom askerî planlama ve icra yeteneği kazanılmış,
- b. Gönüllülük esasına dayalı, aynı amaç ve yetenekteki üye devletlerin askerî personel, silah ve teçhizat ile katkıda bulunduğu Devamlı Yapılandırılmış İş Birliği (PESCO) ile Avrupa savunmasını geliştirmesine başlanılmış,
- c. Avrupa Savunma Fonu ile teknolojik inovasyon, savunma araştırma ve geliştirmesi için kaynak tahsis edilmesine başlanılmış,
- ç. Yıllık Koordine Edilmiş Savunma Değerlendirmesi (CARD) ile ulusal savunma harcamalarının gözlemlenmesi, kaynakların bir havuzda toplanarak olasılıkların tanımlanması ve ortak yeteneklerin ilerletilmesinde bir değerlendirme yapısı oluşturulmuştur.⁴¹⁵

Ayrıca, NATO ile iş birliğinin ve uyumun geliştirilmesi ile OGSP silahlı gücünün NATO görevlerinde kullanılabilirliğini sağlayacaktır. Böylelikle çift fonksiyonlu bir AB askerî gücü yaratılacaktır.

Savunma sanayinde yaratılan ortaklıklar, üye devletlerin yeteneklerinin birbirini tamamlayacak şekilde geliştirilmesi, icra edilen tatbikatlar ve yürütülen OGSP görevleri, üye devletler arasında AB'nin askerî gücüne ve OGSP'ye olan güveni artırarak Avrupa savunmasında yer edinilmesini sağlayacaktır.

NATO ve OGSP arasında karşılıklı uyumun ve desteğin sağlanması ile hem savunma harcamalarında azalma hem de güvenliğin sağlanmasında etkinlik artırılabilecektir.

⁴¹⁵ Martill ve Sus, ss. 851-852.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa devletlerinin (Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg), Avrupa’da istikrar ve güvenliğin sağlanması ve iş birliğini artırmak maksadıyla BAO’yu kurması, tehdit dengesi teorisinin, “devletler kendilerine benzer devletlerle ittifak kurarak kendi politik prensiplerini savunurlar” hipotezine; Sovyet tehdidini dengelemek maksadıyla BAO devletleri, ABD, İtalya, Portekiz, Danimarka, Norveç, İzlanda ve Kanada ile birlikte NATO’nun kurulması, tehdit dengesi teorisinin “dış tehdit karşısında devletler, tehdidi yaratan devlete karşı ittifak kurarlar” hipotezine uygundur.

Coğrafi olarak hem Avrupa devletlerine hem ABD’ye komşu Sovyetler Birliği’ne karşı Transatlantik bölgesinin savunması amacıyla NATO’nun kurulması, Walt’ın “güçlü bir devlet ne kadar yakınsa, komşularının ona karşı bir araya gelme eğilimi o kadar büyüktür” hipotezi açıklanabilir. Walt tehdidin bir unsuru olarak tanımladığı coğrafi yakınlığı açıklamakta kullandığı “coğrafi olarak yakın bir devlet uzakta olandan daha fazla tehdit oluşturacaktır” hipotezi ile büyük ölçüde askerî tehdidi kastetmesi nedeniyle eleştirilebilir. Günümüzde uluslararası sistemin üst katmanında yer alan güçlü devletler, sadece sahip oldukları askerî güçlerini değil, küresel ekonomik ve politik güçlerini kullanarak uyguladıkları gizli ve açık ambargolar, gümrük duvarlarını yükseltme, mal varlıklarına el koyma veya dondurma, seyahat yasağı vb. ekonomik ve politik yaptırımlarla coğrafi olarak uzakta olmanın dezavantajından çok fazla etkilenmeden hedef devletlerin ekonomilerini ve siyasal düzenlerini bozmak yoluyla tehdit yaratabilmektedirler. Bu bağlamda, bu hipotezi, “Askerî, ekonomik ve politik gücünü başka bir devlet üzerinde kullanabilme yeteneğine sahip devletlerden coğrafi olarak yakın olanlar, uzakta olanlardan daha fazla tehdit oluşturacaktır” şeklinde geliştirebiliriz.

Avrupa devletlerinin, ABD’nin ve Baltık devletlerinin ittifak tercihleri Tehdit dengesi teorisi ile açıklanabilir. Avrupa devletleri ittifak tercihlerinde, aralarındaki anlaşmazlıkları çözmeye yardımcı olmasından daha başka kendilerini saldırgan bir güce, Rusya’ya karşı koruyacak askerî, ekonomik ve siyasî yeteneğe sahip ABD ile bir araya gelmeyi yeğlemiştir. Bu Walt’ın “Bir devletin toplam yetenekleri ne kadar büyükse, komşularının ona karşı bir araya gelme eğilimi o kadar büyüktür” hipotezine

uygundur. Avrupa devletleri, soğuk savaş süresinde NATO aracılığı ile ABD'nin siyasî, ekonomik ve askerî gücü altında korunma sağlamışlardır. Teori, Avrupa'nın savunma sorumluluğunu NATO'ya devretmesini “sorumluluk aktarma, buck passing” kavramıyla; savunmalarını yardıma gelecek ABD silah ve askerlerine dayandırarak tehdide uygun silahlanma ve ordu oluşturma maliyetinden kaçınmalarını “beleşçilik, free-ride” kavramıyla açıklamaktadır.

NATO çerçevesinde Avrupa'yı savunma sorumluluğunu üstlenen ABD, topraklarına yönelmiş tehdidin yoğunluğunu, ilk olarak Avrupa'da yeni bir cephe açarak azaltmış; cepheyi genişleterek Sovyetler Birliği'ni Amerika ve Avrupa ana karasında dengelemiştir. İkinci olarak, Batı Avrupa'da komünist hareketlerin güçlenerek hükümet olmalarını önlemeyi; üçüncüsü, kendisine yakın Kanada ve Batı Avrupa devletlerinde kendi ideallerini ve kültürünü yayarak bu devletlerin kamuoyunda NATO'yu savunmalarının temel örgütü, ABD'yi ittifakın lider gücü ve özgür dünyanın koruyucusu algısını ve rızasını yaratmayı ve son olarak, NATO aracılığı ile Batı dünyasını kendi stratejik ekonomik ve askerî çıkarları doğrultusunda yönlendirirken rakibinin olası müdahalesini caydırmayı hedeflemiştir. Aslında, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin süper güç konumunu korumak, küresel hedeflerine ulaşmak ve rakibi Sovyetler Birliği'ni geriletme için Batı kampının lideri olmaktan başka seçeneği bulunmamaktaydı. Teoriden hareketle ABD, rakibinin potansiyel genişleme ve etki alanındaki devletleri kendi safında toplayarak hem gücünü artırmış hem de rakibinin güç kazanmasını engellemiştir.

Teori ışığında Baltık devletlerinin ittifak tercihleri, “sonucu çok az etkileyebilmeleri nedeniyle zarar görmemek ve korunmak amacıyla kazanan tarafta olmayı seçmek zorunda olmaları” ve zayıf devletlerin güçlü devlet ile ittifak kurmak eğilimli olmaları ile açıklanabilir.

Ukrayna krizi, Avrupa'daki göreceli barış döneminin bitişi, NATO ve Rusya'nın soğuk savaş dönemine benzer şekilde askerî, ekonomik ve siyasî karşı karşıya gelme döneminin başlangıcıdır. Ekonomik ve siyasî yaptırım ve karşı yaptırımlara ilaveten, askerî tatbikatlar ve sınırlara askerî birlik konuşlandırmalarıyla her iki taraf, birbirine kararlılığını ve olası bir sıcak çatışmaya hazırlık seviyesini göstermektedir.

ABD ve AB ile Rusya'nın; Ukrayna'nın gelecekteki uluslararası siyasî ve ekonomik ilişkileri üzerinde çekişmesi, krize yol açan ana neden olarak gösterilse de

krizin kökenlerinin geçmişe uzandığını söylemek yanlış olmayacaktır. NATO'nun 1999 ve 2004, AB'nin 2004 ve 2007 genişlemeleri ile Sovyetler Birliği'nin eski cumhuriyetleri ile bağdaşıklarına üye statüsü tanınması ve olası yeni genişlemenin Kafkaslara ve Doğu Avrupa'daki diğer ülkelere uzanması krizin köşe taşlarını oluşturmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin etki alanını yeniden elde etmeye çalışan Rusya, AB ve NATO'nun kendi arka bahçesi olarak kabul ettiği bölgelere doğru genişlemesini ve bu bölgelerdeki faaliyetlerini, kendisini çevreleme ve güvenliğine yönelik tehdit olarak algılamaktadır. Bu tehdide cevabı, soğuk savaş boyunca uyguladığı “jeopolitik savunma” yaklaşımı ile yüksek derecede savunma politikasına geri dönmek olmuştur. Bu politikanın sahadaki ilk uygulaması, Batı ile ilişkilerini geliştirmek ve NATO'ya üye olmak isteyen Gürcistan'ın, hukuken kendisine bağlı ancak, tek yanlı bağımsızlığını ilan etmiş Güney Osetya özerk bölgesine 08 Ağustos 2008 tarihinde askerî müdahalesine, Rusya'nın askerî karşılık vermesi ile başlayan ve yine Gürcistan'a bağlı Abhazya özerk bölgesinin de tek yanlı bağımsızlık ilan ederek Rusya lehine dâhil olduğu 2008 Rusya-Gürcistan savaşında görülmüştür. Sonrasında Rusya, Ukrayna'da kendisi ile iş birliği yapan Yanukoviç hükümetinin patlak veren “Turuncu Devrim” benzeri gösterilerle devrilerek, Batı ile entegre olmak isteyenlerin iktidarı ele geçirmesi sonucunda Ukrayna'ya direkt askerî müdahalede bulunarak Kırım'ı yasadışı ilhak etmiş, Ukrayna'nın doğusunda ayaklanan Rusya yanlısı milisler ile Donbas savaşı olarak adlandırılan çatışmalarda örtülü olarak yer almış ve Donetsk ve Lugansk bölgelerinin tek taraflı olarak Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etmelerine yardımcı olmuştur.

Rusya'nın bu müdahaleleri, gelecekte periferisindeki ülkelerde bir NATO genişlemesine izin vermeyeceğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. NATO ve Rusya'nın davranışları Waltçı bir yaklaşımla ele alındığında; Rusya eski SSCB coğrafyasındaki eski ortaklarını ikna ederek ekonomik ve siyasî iş birliğine dayalı yeni bir ittifak kurma politikası izlemektedir. Bu politikayı güvenliğinin sağlanması ve geleceğini garantilemek için yaşamsal önemde görmektedir. Asya'da ve kısmen Kafkasya'da başarılı olan bu politikanın, Merkezi ve Doğu Avrupa'da hedefine ulaşmadığı görülmektedir. Bunun temel nedeni, rakip NATO ittifakı ve ABD karşısındaki savaşı kaybeden Varşova Paketi'nin dağılması ve Rusya'nın (SSCB)

askerî, siyasî ve ekonomik gücündeki zayıflıktır. Walt'ın yorumu ile zayıf devletler genel olarak güçlü ile ittifak ilişkisi kurma eğilimli olmalarından dolayı, büyük ortağın gücündeki göreceli bir zayıflama küçük devletlerin ya tarafsız kalmasına ya da karşı ittifaka geçmesine yol açmaktadır. Rusya'nın yönetsel kaosa girmesi ile Varşova Paketi dağılması ve sonrasında Rusya hariç tüm üyelerinin zaman içerisinde “düşman” NATO ittifakına katılmaları bu hipotezi doğrulamaktadır. Bunun nedeni, zayıflayan ve yönetim ideolojisini terk eden Rusya'nın, eski bağdaşıkları ile ideolojik bağının ortadan kalkması, kendisine bağlı sivil ve askerî yönetici elitleri koruyamaması ve sonucunda bu devletler üzerindeki nüfuzunu yitirmesidir. Galip NATO (ABD) ise, yıkılması sonrası rakip ittifakın eski üyeleri ile bağımsızlıklarını ilan etmiş eski Sovyet Cumhuriyetlerini kendi safına çekme ve Rusya'yı ehlileştirme politikası izlemektedir. Bu politika, Asya'da başarılı olamasa da büyük ölçüde Avrupa'da ve kısmen Kafkasya'da başarılı olmuştur. ABD, Avrupa'da kendisine rakip bir ittifakın oluşmasını ve çıkarlarını tehdit edecek güçlü bir Rusya'nın yükselmesini önlemek istemekte ve NATO aracılığı ile yeni ortaklar kazanarak gücünü artırmayı ve nüfuzu altındaki coğrafyayı genişletmeyi hedeflemektedir.

Walt'ın “tehdit ile karşılaşan devlet, bir yandan tehdiye karşı koymasına yardımcı olacak kendisi ile benzer tehdit algısı taşıyan müttefik veya ittifak ararken diğer yandan askerî gücünü artırmaya çalışacaktır” hipotezinden hareketle; Rusya tehdidinin AB, NATO ve Baltık devletlerinin güvenlik algısında değişim yaratıp yaratmadığı barış dönemi (1995-2014) ve kriz döneminde (2015-2020) karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu kapsamda, kriz ile somutlaşan Rusya tehdidi karşısında AB, NATO ve Baltık devletlerinin savunma harcamalarını artırdıkları görülse de harcama oranlarındaki farklılık ve NATO'nun %2'lik kararına uyum derecesi, Batı ittifakındaki her devletin Rusya'yı tehdit olarak algılama derecesi ile güvenlik kaygılarının benzer olmadığını ortaya koymaktadır.

Özellikle 90'lı yıllarda İttifakının büyük ortağı ABD'nin Avrupa'daki üs ve asker bulundurma sorularını sorgulanarak Avrupa'nın savunmasının Avrupalılar tarafından yapılması görüşü güçlü bir şekilde dillendirilse ve bu yönde girişimlerde ilerleme sağlansa da NATO ve ABD'nin Avrupa Güvenlik Yapısı'ndaki başat konumu değişmemiştir. Bunun nedeni, tüm soğuk savaş dönemi boyunca savunmasının sorumluluğunu NATO aracılığıyla ABD'ye aktaran ve beşerilik yaparak ABD'nin

silah ve askerî gücünden yararlanan Avrupa devletlerinin, kendi savunmalarını tek başına veya bir bütün olarak gerçekleştirecek hem güçten hem koordine edecek yapıdan hem de liderlikten yoksun olmalarıdır. 72 yıl boyunca devam eden ve derinleşen ittifak ilişkileri nedeniyle NATO üyesi devletler sadece askerî değil aynı zamanda ekonomik ve politik olarak da birbirlerine bağlanmışlardır. Soğuk savaş süresince ABD, her hegomonik devletin yaptığı gibi, kendine yakın askerî ve sivil elitler yaratma yoluyla ittifak ortaklarının sosyal, ekonomik ve askerî katmanlarında kritik noktalara yerleşerek nüfuz etmiştir. Bu çerçevede, büyük ortak ABD müttefiklerine sınırlı askerî yetenek geliştirme imkânı sağlarken, NATO ittifakındaki konumunu sorgulatacak ve/veya zayıflatacak politika geliştirilmesine izin vermemiştir.

İttifak'ın güçlü devletleri arasında karşılıklı, küçük devletleri ile büyük ortak arasında tek yönlü ekonomik, politik ve askerî bağımlılığın devam etmesi nedeniyle dağılmamıştır. Bu bağlamda, ittifakının büyük ortağı ve güçlü devletlerinin ortak çıkarları devam ettiği sürece NATO'nun işlevselliğinin devam edeceğini ileri sürülebilir. Tehdit dengesi teorisi, ittifaklarda süreç içerisinde yaratılan karşılıklı ekonomik ve siyasî bağımlılığı dikkate almadığı ve ittifakları büyük ölçüde askerî bir amaca yönelik bir birliktelik olarak algılaması nedeniyle eleştirilebilir. Walt'ın "savaş süresince şekillenen ittifaklar, düşman yenildiğinde dağılacaktır" önermesi, "savaş süresince şekillenen ittifaklar savaş sonrası galiplerin çıkarlarının uyuşması hâlinde devam edecek, yenilen ittifak dağılarak üyeleri galip tarafa geçmek için yol arayacaklardır" şeklinde geliştirilebilir.

Müttefiklik ilişkileri zaman içerisinde bazı değişiklikler gösterse de NATO, benzer değerleri ve stratejik politikaları savunan devletlerin ortak tehditlere karşı bir araya gelmesi ile oluşturulmuş bir dengeleme bloğudur. Değişen konjonktüre ve gelişen tehditlere karşı soğuk savaş dönemi boyunca kendini askerî konvansiyonel ve nükleer tehdide karşı konumlandırmışken soğuk savaş sonrasında asimetrik tehditlere karşı koyabilecek şekilde kendisini yenileyebilmiştir. Büyük ortağı ABD'nin gücü ve uluslararası sistemdeki etkisi nedeniyle çekim merkezi olan soğuk savaşın Galibi NATO, Avrupa'daki eski rakipleri Komünist devletleri ve bazı bağımsız eski Sovyet Cumhuriyetlerinin ittifaka kabul ederek genişlemiştir. Bu davranış Walt'ın, "Bir devlet

ne kadar güçlü ise ve bu özelliğini ne kadar çok açık olarak sergiliyorsa, diğer devletler o kadar büyük olasılıkla onunla ittifak kuracaklardır” hipotezi ile açıklanabilmektedir.

Ukrayna krizi sonrasında NATO ve AB üyesi devletlerin, Rusya’yı tehdit olarak algılama derecelerinde farklılıklar olsa da ortak tavır ve kabul, Rusya’nın Batı değerlerine ve sistemine bir tehdit yarattığıdır. Bu tehdidi caydırmak ve buna karşı bir denge oluşturmak için alınan önlemler; NATO ittifak yapısında, NATO AB ilişkilerinde ve AB üye devletlerinin özellikle Kuzey ve Doğu Avrupalı devletler ile Baltık devletlerinin savunma ve güvenlik politikalarında değişikliklere yol açmıştır.

Kriz sonrasında, özellikle Rusya’ya karşı ön cepheyi oluşturan üyelerine güvenlik taahhütlerini yenileyen NATO, bu devletler ile karşılıklı çalışma alanlarını geliştirmek ve herhangi bir saldırıya uygun karşılık verebilmek amacıyla İttifak’ın komuta yapısında değişiklik yapma, yeni karargâhlar ve yeni kuvvetler kurarak NATO dayanışmasını konsolide ederek artırma gayretine devam etmektedir.

Ukrayna Krizi sonrasında AB Küresel Stratejisi’nin kabul edilmesi ile canlandırılan OGSP, Birleşik Krallık’ın AB üyeliğinden ayrılması, ABD’nin terk etme olasılığı ve bunun NATO’nun geleceğinde oluşturduğu belirsizlik gibi olayların yanı sıra Avrupa güvenliğinde derin endişe yaratan Ukrayna krizinin çatışmadan savaşa dönüşme olasılığı bu canlandırmaya ivme kazandırarak ortak savunmanın sağlanmasını, üye devlet gündemlerinin ilk sırasına yerleştirmiştir.

ABKS, stratejik özerklik temelli tam spektrumlu kara, hava, uzay ve deniz yeteneklerinin kazanılması hedefi ile hem yatırımlar hem de üye devletler arasındaki iş birliğini derinleştirerek ulusal kaynakların kullanımını optimize etmede kilit bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, ASA’nın sorumluluğunda katılımcı üye devletlerle birlikte hazırlanan ve AB’nin gelecekteki stratejik askerî yetenek ihtiyaçlarına genel bir bakışı sağlayan kapsamlı ve stratejik planlama aracı Yetenek Geliştirme Planı ile üye devletlerin ulusal savunmaları ile Avrupa güvenliğinin sağlanması arasında tutarlılık sağlanması amaçlanmaktadır. ABKS ile vurgulanan ulusal savunma planlama döngülerinin ve yetenek geliştirme uygulamalarının kademeli senkronizasyonu ve karşılıklı uyarlanması ihtiyacı, Koordineli Yıllık Savunma İncelemesi’ni (CARD) yaratmıştır. Ayrıca, AB savunma sanayii tabanını desteklemek amacıyla araştırma ve teknoloji finansmanı ve yeteneklerin ortak geliştirilmesi için Avrupa Savunma Fonu’nun (EDF) kurulması; tutarlı bir Avrupa yetenek ortamı

oluşturmak amacıyla kademeli olarak derinleştirecek bir çerçeve sunan DYİ'nin (PESCO) hayata geçirilmesi ile katılımcı AB üye devletleri arasındaki savunma iş birliğindeki etkinlik artırılmıştır. Bu iş birliğinin çerçevesini PESCO, EDF ve CARD'ın eşgüdümlü işletilmesi tamamlamaktadır. Bu kapsamda AB, NATO ile iş birliği içinde Avrupa topraklarını savunacak, ABD'nin direkt desteğine ihtiyaç duymayan özerk bir Avrupa askerî yeteneğini geliştirme çalışmalarına hız vermiştir.

Ukrayna krizinin sonuçlarından bir diğeri, Rusya tehdidinin yeni nesil savaş taktikleri ile donatılmış olarak canlanması sonucu NATO hem asimetrik hem de konvansiyonel askerî tehditlere karşı koymada gerekli tedbirleri almaya devam etmesidir. Bu çerçevede, Rusya'nın uygulamaya koyduğu yeni güvenlik politikası, AB ve NATO arasındaki iş birliğinin kaynakların ve gayretlerin israf edilmesini engelleyecek ve geliştirmesini sağlayacak bir yapıda yürütülmesini zorunlu kılmıştır.

2016 ve 2018'deki Ortak AB-NATO Deklarasyonları ile iki örgüt arasında tutarlı, tamamlayıcı ve birlikte çalışabilir savunma yetenekleri geliştirmede, yeni iş birliği konseptinin çerçevesi çizilmiştir. Böylece, örgütler arasındaki iş birliğinin oturacağı mekanizmalarının belirlenmesi, AB ile NATO arasında iş yapma usul ve süreçlerin yakınlaştırılması, koordinasyonun sağlanması ve çakışmaların önlenmesi amaçlanmıştır.

Bu zirvelerde alınan kararlar ile iki örgüt arasındaki iş birliğinde ve yetenek geliştirme süreçlerinde ciddi gelişmeler sağlansa da amaçlanan seviyeye ulaşamamıştır. 14 Haziran 2021 tarihli NATO Brüksel Zirvesi'nde kabul edilen NATO 2030 stratejisinde, AB ve NATO ilişkilerini ilerletmek ve derinleştirmek amacıyla yenilerinin oluşturulması yerine mevcut mekanizmaların etkin çalıştırılmasına ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. Bu çerçevede, iki örgüt arasında güven tesis edilmesinin ve hâlihazırda kurulu düzenlemeler ile çerçevesi çizilmiş iş birliği sahalarından daha fazla fayda sağlanabilmesi maksadıyla çabaların uyumlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, AB ve NATO arasındaki iş birliğinden hedeflenen yararın sağlanamamasının nedeni olarak, anlaşmaların uygulanmasında devletlerin isteksizliği ve iş birliği alanlarında sorumluk üstlenmekten kaçınmaları olduğunun altı çizilmiştir. İlaveten, AB ve NATO arasındaki iş birliğinde etkinliğin sağlanması için, iş birliğindeki ilerlemelerin devlet ve hükümet başkanları seviyesinde periyodik olarak değerlendirilmesi ve ilişkilerdeki tikanıkların aşılacak derinleştirilmesi amacıyla iki

örgütte kurulacak siyasî irtibat unsuru ile kurumsal ilişkinin yaratılması ihtiyacı belirtilmiştir.

Krizin bir başka sonucu, bu günkü koşullar altında, NATO'nun Avrupa Güvenlik Yapısı'nın kilit taşı olduğunun, askerî ve politik gücü ile ABD'nin bu yapının itici gücünü oluşturduğu gerçeğinin ve Avrupa güvenliği için stratejik özerkliğe sahip bir OGSP'nin yaratılarak askerî yeteneklerinin geliştirilmesi ihtiyacının zorunluluk olduğunun tüm partnerler tarafından kabul edilmesidir. ABD askerî ve siyasî yeteneklerinin kapasitesi ile NATO üyesi devletler arasındaki koordinasyon ve dayanışmanın devamını sağlayarak Rusya tehdidine karşı Avrupalı müttefiklerin korumasını sağlarken AB; PESCO, EDF ve CARD gibi OGSP ile araçlarını kullanarak üyeleri arasında savunma bağımlılığı yaratma ve birbirini tamamlar ortak bir askerî yetenek oluşturma çalışmalarını devam ettirmektedir.

Bir diğer sonuç ise, OGSP'nin gelecekteki yapısı konusunda üye devletler arasındaki görüş farklılıklarının görünür hâle gelmesidir. Atlantikçi kanat, sınırlı bir OGSP'ye ve NATO ile daha çok entegrasyona sıcak bakarken Almanya ve Fransa'nın başını çektiği AB'nin Avrupalı kanadı, OGSP'yi Avrupa'da güvenliğin sağlanmasında belirleyici rol oynamasını ve bu amaçla üye devletler arasındaki savunma iş birliğinin derinleştirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak, Almanya ve Fransa arasında OGSP'nin özerkliğinin çerçevesi açısından görüş ayrılıkları bulunmaktadır. AB'nin birincil askerî gücü ve başta gelen ekonomik aktörlerinden biri olan Fransa, kendini savunacak güçte bir askerî kuvvetle desteklenen stratejik özerkliğe ve NATO'dan bağımsız hareket edebilme yeteneğine sahip bir OGSP'yi hedeflerken AB'nin ekonomik lideri Almanya ise NATO ile uyum içinde askerî açıdan kendini savunma gücü ile desteklenmiş stratejik olarak özerk bir OGSP'yi savunmaktadır. Atlantikçi kanat ise, NATO'nun ve ABD'nin Avrupa Güvenlik Yapısı'nın ayrılmaz parçası olduğunu savunarak NATO'nun varlığında OGSP askerî gücünün oluşturulmasına ayrılacak kaynakların transatlantik bağların derinleştirilmesinde kullanılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu devletler, kendi savunmalarının merkezine NATO'yu yerleştirme ve ABD'nin peşine takılma ile savunmalarının sorumluluğunu NATO'ya ve ABD'ye aktarmakta, NATO ve ABD silahları ile savunmalarını inşa ederek beleşçilik politikasına devam etmektedirler.

Ayrıca, Fransa'nın liderliğinde başlatılan Avrupa Müdahale İnisiyatifi (EI2) her ne kadar OGSP ve NATO'ya yardımcı bir girişim olarak sunulsa da OGSP'yi sadece program ve proje temelli bir oluşum olarak bırakarak askerî güç oluşturma yeteneğini zayıflatacağı muhakkak görünmektedir. Britanya'nın da kabul ettiği bu oluşumun şimdilik NATO'ya alternatif yaratmak için değil NATO'nun katılamayacağı bölgelere müdahalede Fransa liderliğinde bir Avrupa askerî gücünün oluşturulmasına yönelik olduğu görülmektedir.

AB ile NATO ve dolayısıyla ABD ilişkilerine Avrupa güvenliği ve savunmasına Waltçı bir bakış açısı ile yaklaşıldığında, ABD ile AB üye devletleri arasında NATO aracılığıyla sağlanan ittifak ilişkileri genellikle “peşine takılma” davranışını içermektedir. NATO bir dengeleme ittifakı olsa ve karar alanda hükümetlerarasıcılık ilkesi uygulansa da eşit güce sahip olmamaları nedeniyle üye devletler, ittifak içinde güçleri nispetinde görünmez bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. NATO'da, ele alınacak öncelikler ve uygulanacak politika ve/veya eylemler hakkındaki teklifler, lider devlet ABD ve ittifakın diğer güçlü devletler (Birleşik Krallık, Fransa, Almanya gibi) arasında açık ya da gizli müzakerelerle karara bağlanırken; bir anlamda, ittifakın güçlü devletleri ile lider devlet arasında seçici konularda politika koordinasyonuna ve karşılıklı çıkarların gözetilerek, özerkliğin korunmasına dayalı sınırlı bir peşine takılma politikası uygulanırken; ABD ile zayıf devletlerin ilişkisi, lider devletin politikalarına uyum gösterme, tam bir peşine takılma özelliği göstermektedir. ABD'nin 2018 NATO Zirvesi'nde üye ülkelerin taahhütlerine uymamaları durumunda ittifaktan çekilebileceğini ve Avrupa'yı terk etme olasılığını dile getirmesi; ayrıca, ABD'nin Ortak Kapsamlı Eylem Planı (JCPOA) ve Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (INF) gibi çok taraflı enstrümanlar ve silah kontrol antlaşmaları konusundaki isteksizliği ile Avrupa'nın savunmasını ilgilendiren bir konuda Rusya ile pazarlık yapması sonucunda ABD'ye AB'nin itici motoru olan ülkeler ile ABD arasındaki transatlantik ilişkilerin yapısındaki güven azalmasına yol açmıştır. ABD, 2020'de dış politikasında değişikliğe gitse de AB, savunmasını kendi kaynakları ile gerçekleştirme yolunda OGSP'nin güçlendirilmesi ve askerî bir güç yaratılması konusundaki kararlılığında bir değişiklik olmamıştır.

Kriz sonrasında gelişen iş birliği, AB ve NATO'yu rekabetten uzaklaştırarak karşılıklı olarak güçlendirmektedir. Ancak, AB açısından bu güçlendirme kriz

yönetimi görevlerinin yerine getirilmesi ile sınırlandırılmıştır. NATO ve ABD, OGSP'nin gelişerek bir Avrupa Ordusu'na dönüşmesine sıcak bakmamaktadırlar. Bu çerçevede; ABD, soğuk savaş bitiminde güçlerini azalttığı Avrupa'ya Rusya tehdidine karşı daha güçlü bir biçimde geri dönmektedir. ABD, önceliğini Hint-Pasifik bölgesine verse de Avrupa savunmasını yerine getirmede Britanya desteği ve NATO aracılığı ile yoğunluklu olarak Kuzey, Baltık, Merkez ve Doğu Avrupa'da Rusya'ya karşı konuşlanmakta ve bu ülkelerdeki sivil ve askerî elit üzerindeki nüfuzunu artırarak NATO ve ABD'nin başat güç konumunu perçinlemektedir. Bu bağlamda, Fransa ya da Almanya'nın tek başına veya birlikte OGSP'yi Avrupa Ordusu'na dönüştürerek Rusya tehdidini önleyecek güçte askerî bir oluşum yaratması ve NATO'nun yerine Avrupa savunmasını üstlenmesi, bugünün koşullarında olanaksız görülmektedir.

NATO'nun yakın gelecekte Rusya tehdidini kullanarak özellikle kuzey, merkezi ve doğu Avrupalı üyelerinin savunmasında tek belirleyici olması büyük bir olasılıktır. Ayrıca; NATO, özellikle bu devletler ile kurduğu ilişkiler aracılığıyla OGSP'nin askerî yeteneklerinin gelişimini takip edecek, OGSP içindeki NATO'lu üyelerle iki örgütün birbirini tamamlar hâle getirilmesi, görece özerk ama NATO'ya tabi bir OGSP yapısının yaratılmasına çalışacaktır. Buna karşın AB, NATO'yu dışarıda tutmaksızın askerî yeteneklerini ve üye devletler arasındaki savunma birliğini pekiştirmeye çalışacak, yeteneklerini ve tecrübesini artırmak için yakın coğrafyadaki ve özellikle Afrika'daki sorunlu bölgelerde barışı koruma ve kriz yönetimi görevlerini üstlenmeye devam edecektir. Askerî açıdan daha güçlü hâle gelse dahi OGSP, Rusya tehdidi devam ettiği sürece Avrupa savunmasının sorumluluğunu üstlenmeyecek ve NATO'nun AGY'daki başat konumunu değiştirmeye yeltenmeyecektir. Bu anlamda, büyük krizler karşısında sorumluluk aktarma ve beşşçilik politikasını kısmen sürdürecektir.

Yeni AGY, iki örgüt arasındaki örtülü rekabetten ziyade iş birliğine dayanacak ilişkiler kapsamında gelişecektir. AB yine NATO aracılığı ile ABD'nin askerî gücünden yararlanacak, ABD ve NATO ise AB'yi OGSP görevlerini yerine getirecek bir askerî güç oluşturacak kadar destekleyecek, kriz yönetimi ve çatışma önleme alanını tamamen AB'ye bırakmak istemeyeceklerdir. AB ise stratejik özerkliğini sağlama yolunda silah geliştirmeye ve OGSP ile üye devletler arasındaki koordinasyonu ve iş birliğini artırma çabalarına devam edecektir. Tehdit ortamı devam

ettiği sürece, özellikle Kuzey, Baltık, Merkezi ve Doğu Avrupalı AB üyesi devletler, NATO'nun ve ABD'nin Avrupa Güvenlik Yapısındaki başat rolünü zayıflatacak bir girişime izin vermeyeceklerdir.

KAYNAKÇA

Al-Rodhan, Nayef. “The Future of International Relations: A Symbiotic Realism Theory”, **Makale**, 2013, <https://www.bbvaopenmind.com/wp-content/uploads/2013/03/BBVA-OPenMind-The-Future-of-International-Relations-A-Symbiotic-Realism-Theory-Nayef-Al-Rodhan.pdf.pdf>, (15.10.2018).

Açıkmeşe, Sinem Akgül ve Cihan Dizdaroğlu. “NATO-AB İlişkilerinde İş Birliği ve Çatışma Dinamikleri”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40, (Kış 2014), ss. 145-148.

Adam, Rudolf G.. **Brexit: Causes and Consequences**, Springer, Cham, 2020.

Akdemir, Erhan. “Avrupa Birliği’nin Dış İlişkileri ve Politikası: Avrupa Birliği’nin Bütünleş(eme)mesi Üzerine Bir İnceleme”, **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:17, No: 2, 2018, s. 201.

Akses, Selen, Emre Ataç, Ahmet Ceran, Sema Çapanoğlu, Çisel İleri, İlge Kıvılcım, Çiğdem Nas, Deniz Servantie, ve Yeliz Şahin. **Britanya Referandumu ve Sonrası: AB Entegrasyon Sürecinin Geleceği ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2016.

Alaca, A. İnci Sökmen. “Bölgesel ve Uluslararası Güvenlik Açısından İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden Ayrılması (Brexit)”, **BREXIT – Elveda Avrupa İngiltere’nin AB’den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler**, (Ed. Erol Esen ve Duygu Şekeroğlu), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2017.

Alakbarov, Naib. **Brexit’in Politik Ekonomisi**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2018.

Albright, Madeleine K.. “The Right Balance Will Secure NATO’s Future”, **From St-Malo to Nice, European Defence: Core Documents**, (Ed. Maartje Rutten), Chaillot Paper 47, The Institute for Security Studies of Western European Union, Paris, 2001.

Altunkaya, Tuba. “NATO Üyeleri Savunmaya Ne Kadar Harcıyor? GSYİH’nin Ne Kadarı Savunmaya Ayrılıyor?”, **Euronews**, 04.12.2019, <https://tr.euronews.com/2019/12/03/nato-uyeleri-savunmaya-ne-kadar-harciyor-gsyihn-nin-ne-kadar-savunmaya-ayriliyor>, (23.05.2020).

Andžāns, Māris. “Patching the Shield: The Baltic States on the Road towards Practical NATO Guarantees”, **The Polish Quarterly of International Affairs**, No. 1, 2016, ss. 19-20.

Apodaca, Clair. “Foreign Aid as Foreign Policy Tool”, **Makale**, 26.04.2017, <http://politics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-332?print=pdf>, (14.10.2018).

Arı, Tayyar. **Uluslararası ilişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 3. Baskı, Alfa, İstanbul, 2004.

Art, Robert J. “Europe Hedges Its Security Bets”, **Balance of Power: Theory and Practice in the 21 st Century**, (Ed. Thazha Varkey Paul, James J. Wirtz, ve Michel Fortmann), Stanford University Press, California, 2004.

Aybet, Gülnur. **A European Security Architecture after the Cold War, Questions of Legitimacy**, Macmillan Press, Londra, 2000.

Aydın, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, s. 36.

Baciu, Cornelia-Adriana ve John Doyle. “The Future of Europe—Towards a New Paradigm of European Security and Resilience”, **Peace, Security and Defence**

Cooperation in Post-Brexit Europe, Risks and Opportunities, (Ed. Cornelia-Adriana Baciú ve John Doyle), Springer, Cham, 2019.

Bailes, Alyson J. K.. “The European Security Strategy, An Evolutionary History”, **SIPRI Policy Paper**, Sayı: 10, 2005, ss. 1, 9-11.

Bailes, Alyson J. K. ve Graham Messervy-Whiting. **Death of An Institution: The End for Western European Union, a Future for European Defence?**, Akademia Press, Gent, 2011.

Baylis, John. “European Security in The Post Cold War Era: The Continuing Struggle Between Realism and Utopianism”, **European Security**, Cilt: 7, 1998, s. 19.

Belkin, Paul, Derek E. Mix ve Steven Woehrel. “NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe”, **Report**, Congressional Research Service, 31 Temmuz 2014, ss. 2-3.

Bentzen, Naja. “A UN Peacekeeping Mission in Eastern Ukraine”, **Makale**, 08.03.2018,
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/614737/EPRS_ATA\(2018\)614737_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/614737/EPRS_ATA(2018)614737_EN.pdf), (11.01.2020).

Bilinsky, Yaroslav. **Endgame in NATO's Enlargement: the Baltic States and Ukraine**, Praeger Publishers, Westport, 1999.

Bindi, Federiga. “European Union Foreign Policy: A Historical Overview”, **The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World**, (Ed. Federiga Bindi ve Irina Angelescu), 2. Basım, The Brookings Institution, Washington, D.C., 2012.

Biscop, Sven. **The European Strategy, A Global Agenda for Positive Power**, Ashgate, Hants, 2005.

Björkdahl, Annika. “Norm Advocacy: a Small State Strategy to Influence the EU”, **Journal of European Public Policy**, Ocak 2008, s. 142.

Bock, Andreas ve Ingo Henneberg. “Why Balancing Fails: Theoretical Reflections on Stephen M. Walt's, Balance of Threat Theory”, **University of Cologne International Politics and Foreign Policy Working Paper**, 2013, s. 10.

Bock, Andreas. “Balancing for (In)Security: An Analysis of the Iranian Nuclear Crisis in the Light of the Cuban Missile Crisis”, **Perceptions**, Cilt: XIX, No: 2, Yaz 2014, s. 115.

Bock, Andreas ve Saskia Eschenbacher. “The Social Construction of Threats. The Iran Nuclear Crisis as a Textbook Example for Jack Mezirow’s Transformative Learning Theory”, **Adult Education Research Conference**, Kansas State University Libraries, New Prairie Press, Harrisburg, PA, 2014, ss. 75, 76-78.

British Sea Fishing.co.uk, “Brexit and Britain’s Fisheries”, **Makale**, (-.01.2021), <https://britishseafishing.co.uk/brexit-and-britains-fisheries/>, (21.03.2021).

Brown, Chris ve Kirsten Ainley. **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, çev. Arzu Oyacıoğlu, 2. Baskı, Yayın Odası Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Brunsdan, Jim. “EU to Seek More Time to Ratify Trade Deal with UK”, **Financial Times**, 22.01.2021, <https://www.ft.com/content/a093a913-b230-4559-80a2-8b5a55bf81c3>, (23.01.2021).

Brummer, Klaus (Ed.). **The North and ESDP: The Baltic States, Denmark, Finland and Sweden**, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, 2007.

Brustlein, Corentin ve Luis Simón. “Battle-Ready? Preparing European military forces for a more competitive environment”, **Focus Stratégique**, No. 93, Ekim 2019, ss. 43-44.

Brzezinski, Zbigniew. **Büyük Satranç Tahtası, Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, İnkilap Kitapevi, İstanbul, 1997.

Brzozowski, Alexandra. “Ukraine’s Government and pro-Russian Separatists Agree Ceasefire Deal”, **Euroactiv**, 23.07.2020, <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/ukraines-government-and-pro-russian-separatists-agree-ceasefire-deal>, (20.10.2020).

Bull, Terrance ve Richard Dagger. **Political Ideologies and The Democratic Ideal**, 2. Basım, Harper Collins, New York, 1995.

Buitelaar, Tom, Joris Larik, Aaron Matta ve Bart de Vos. “The EU’s New Global Strategy: Its Implementation In A Troubled International Environment”, **Rapor**, - .10.2016, https://www.academia.edu/31429538/The_EUs_New_Global_Strategy_Its_Implementation_in_a_Troubled_International_Environment (10.05.2019).

Camşen, Efkan. “Sovyetler Birliği’nden Rusya Federasyonu’na Doğru Değişimin Yan Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 24, Aralık 2011, s. 80.

Carden, Richard “Brexit: Fishing for Reality”, **Makale**, 05.01.2021, <https://fedtrust.co.uk/brexit-fishing-for-reality/>, (23.01.2021).

Carr, Edward H.. **The Twenty Year’s Crises, 1919-1939**, Palgrave Macmillan, Londra, 2016.

Cebeci, Münevver. “AB’nin Güvenlik ve Savunma Politikalarında Güncel Tartışmalar”, **Hukuki, Siyasî ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB ilişkileri**, (Ed. Sanem Baykal, Sinem Akgül Açıkmeşe, Belgin Akçay ve Çağrı Erhan), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2018.

Center for International Peace Operations, “The Common Security”, **Brifing**, <https://present5.com/center-for-international-peace-operations-the-common-security/> (20.03.2020).

Chadwick, Lauren. “Lithuania Follows Latvia in Banning Russian Broadcaster RT”, **Euronews**, 09.07.2020, <https://www.euronews.com/2020/07/09/lithuania-follows-latvia-in-banning-russian-broadcaster-rt>, (27.08.2020).

Charalampaki, Effie. “Conceptualising European Security Post-Brexit: Turbulence, Complexity and Interdependence”, **Peace, Security and Defence Cooperation in Post-Brexit Europe, Risks and Opportunities**, (Ed. Cornelia-Adriana Baciú ve John Doyle), Springer, Cham, 2019.

Chong, Ja Ian. “Revisiting Responses to Power Preponderance: Going Beyond The Balancing Bandwagoning Dichotomy”, **Institute of Defence and Strategic Studies**, Singapur, Kasım 2003, s. 5.

Christensen, Thomas J. ve Jack Snyder. “Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, **International Organization**, Cilt: 44, Sayı: 2, İlkbahar 1990, s. 138.

Cladi, Lorenzo ve Andrea Locatelli. “Keep Calm and Carry On (Differently): NATO and CSDP after Brexit”, **Global Policy**, Cilt: 11, Sayı: 1, Şubat 2020, ss. 8-9.

Cohrs, Patrick O.. “Pax Americana”: the United States and the Transformation of the 20th Century’s Global Order”, **Rev.Bras.Polit.Int.**, Cilt: 61, No: 2, Kasım 2018, ss. 2-3.

Cooper, Helene. “Biden Freezes Trump’s Withdrawal of 12,000 Troops From Germany,” 04.02.2021, **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2021/02/04/us/politics/biden-germany-troops-trump.html>, (07.02.2021).

Council of the EU, “Preparatory bodies: Political and Security Committee”, 09.11.2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/political-security-committee/>, (05.06.2019).

Council of the EU, “Preparatory bodies: Committee for Civilian Aspects of Crisis Management”, 09.11.2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/committee-civilian-aspects-crisis-management/>, (05.06.2019).

Council of the EU, “Timeline - EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine”, 21.06.2021 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>, (22.06.2021).

Council of the EU, “Illegal Annexation of Crimea and Sevastopol: EU Renews Sanctions by One Year”, **Basın Açıklaması**, 18.06.2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/06/18/illegal-annexation-of-crimea-and-sevastopol-eu-renews-sanctions-by-one-year/>, (27.08.2020).

Council of the EU, “Russia: Council Renews Economic Sanctions over Ukrainian Crisis for Six More Months”, **Basın Açıklaması**, 17.12.2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/12/17/russia-the-eu-prolongs-economic-sanctions-for-another-six-months/>, (04.03.2021).

Council of the EU, “EU Restrictive Measures in Response to The Crisis in Ukraine”,
Sonuç Bildirgesi, 20.04.2015,
<https://www.consilium.europa.eu/media/21888/european-council-conclusions-19-20-march-2015-en.pdf>, (22.03.2021), s. 4.

Council of the EU, “EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine”,
Politikalar, 23.05.2021,
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/>, (25.06.2021).

Council of the European Union,” Preparatory bodies: Politico-Military Group (PMG),
09.11.2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/politico-military-group/#>, (05.06.2019).

Council of the EU, “EU sanctions against Russia over Ukraine”, 22.06.2021,
<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine/>, (25.06.2021).

Council of the EU, EU-UK Trade and Cooperation Agreement: Council Adopts Decision on Conclusion”, **Basın Açıklaması**, 29.04.2021,
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/04/29/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement-council-adopts-decision-on-conclusion/>, (30.04.2021).

Council of the EU, “Russia’s Illegal Annexation of Crimea and Sevastopol: Council Renews Sanctions For a Further Year”, **Basın Açıklaması**, 21.06.2020,
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/21/russia-s-illegal-annexation-of-crimea-and-sevastopol-council-renews-sanctions-for-a-further-year/>, (24.06.2021).

Cutler, Robert M. ve Alexander Von Lingen. “The European Parliament and European Union Security and Defence Policy”, **European Security**, Cilt: 12, Yaz 2003, ss. 10-11.

Çakır, Arzu. “AB’den Trump’a Mesaj: ‘Müttefiklerinizin Kıymetini Bilin’ ”, **Amerikan’ın Sesi**, 10.07.2018, <https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-de-nato-zirvesi-ve-trump-korkusu/4476259.html>, (21.05.2020).

Çurku, Kadir. “Ukrayna, NATO uçaklarını Ukrayna semalarında müşterek devriye gezmeye çağırıyor”, **Ukrhaber**, 02.04.2021, <https://www.ukrhaber.com/blog/ukrayna-nato-ucaklarini-ukrayna-semalarinda-musterek-devriye-gezmeye-cagiriyor/#.YH1iBugzZPY>, (19.04.2021).

CVCE, “Petersberg Declaration Made by the WEU Council of Ministers (Bonn, 19 June 1992)”, **Deklarasyon**, 22.10.2012, https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/16938094-bb79-41ff-951c-f6c7aae8a97a/publishable_en.pdf, (11.04.2021), ss. 2, 6, 8-10.

CVCE, “The need for German rearmament”, https://www.cvce.eu/en/obj/the_need_for_german_rearmament-en-be64df30-92d8-4e3c-bd97-d870e3d6a121.html, (19.06.2019).

CVCE, “The plan for an EDC”, https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/29a4e81c-c7b6-4622-915e-3b09649747b8/Resources#4996601d-bd87-49e8-a5ff-f69cb86a7309_en&overlay, (19.06.2019).

Dedman, Martin J.. **The Origins and Development of the European Union 1945–95, A History of European Integration**, 2. Basım, Routledge, New York, 2001.

Deschaux-Dutard, Delphine. “The French-German Military Cooperation and the Revival of European Defence After Brexit: Between Reality and Political Myth”, **Peace, Security and Defence Cooperation in Post-Brexit Europe, Risks and Opportunities**, (Ed. Cornelia-Adriana Baciuc ve John Doyle), Springer, Cham, 2019.

DiCicco, Jonathan M. ve Jack S. Levy. **“The Power Transition Research Program: A Lakatosian Analysis”**, **Progress in International Relations Theory**, (Ed. Colin Elman ve Miriam Fendius Elman), MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2003.

Didili, Zoe. “Zelensky Bans Three Pro-Russian TV Channels”, **NewEurope**, 03.02.2021, <https://www.neweurope.eu/article/zelensky-bans-three-pro-russian-tv-channels/>, (19.04.2021).

Directorate General for International Relations and Strategy, “European Intervention Initiative”, 22.06.2021, <https://www.defense.gouv.fr/english/dgris/international-action/l-ieil-initiative-europeenne-d-intervention>, (25.06.2021).

Döner, Ayhan. **İnsan haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.

Dudley, Leonard. “Foreign Aid and the Theory of Alliances”, **The Review of Economics and Statistics**, Cilt: 61, Sayı: 4, Kasım 1979, s. 571.

Dugin, Aleksandr. **Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım**, çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul, 2003.

Duke, Simon. **The Elusive Quest for European Security, from EDC to CFSP**, Macmillan Press Ltd., Londra, 2000.

Duke, Simon. **Will Brexit Damage our Security and Defence? The Impact on the UK and EU**, Palgrave Macmillan, Cham, 2017.

Duic, Dunja. “EU Global Strategy on Foreign And Security Policy and The Role of High Representative of The Union for Foreign Affairs and Security”, **16th International Scientific Conference on Economic and Social Development The Legal Challenges of Modern World**, Split, 1-2 Eylül. 2016, ss. 291-292.

Dumlupınar, Nihat. **Avrupa Güvenliği Kapsamında Ukrayna Krizi**, ANKASAM Yayınları, Ankara, 2017.

Dumoulin, André. “The Development of Western European Union”, 08.07.2016, https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/72d9869d-ff72-493e-a0e3-bedb3e671faa/dfe9eac4-4fe8-4ae1-af1e-3060f8031126/Resources#eeac85a9-30fe-434a-9137-c55016b156e2_en&overlay, (05.01.2019) ss. 1-5.

Dunnett, Chris. “Why The Economies Of Ukraine and Russia Are Nearly Inseparable”, <https://medium.com/@Hromadske/why-economies-of-ukraine-and-russia-are-almost-inseparable-783834461dd5>, (20.04.2021).

Drake, Helen. “France, Britain and Brexit”, **Brexit and Beyond: Rethinking the Futures of Europe**, (Ed. Benjamin Martill ve Uta Staiger), UCL Press, Londra, 2018.

Drent, Margriet. Eric Wilms ve Disk Zandee. “Making Sense of European Defence”, **Rapor**, -12.2017, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2017-12/Making_Sense_of_European_Defence.pdf, s. 10.

EDA, “Mission”, <https://www.eda.europa.eu/Aboutus/Missionandfunctions>, (05.06.2019).

European Defence Agency, “Capability Development Plan”, <https://eda.europa.eu/what-we-do/all-activities/activities-search/capability-development-plan>, (02.06.2021).

Edgington, Tom. “Brexit: What are the key points of the deal?”, **BBC**, 30.12.2020, <https://www.bbc.com/news/explainers-55180293>, (23.01.2021).

Eliassen, Kjell A.. **Foreign and Security Policy in the European Union**, Sage Publication Ltd., Londra, 1998.

Eralp, Atilla. “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Ed. Atilla Eralp), 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Erçin, Erhan. **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İKV:170, İstanbul, 2002.

EUR-Lex, “Treaty of Amsterdam Amending The Treaty On European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts”, **Antlaşma**, 10.11.1997 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>, (29.05.2021), ss. 12-13.

EU ISS, “About us”, <https://www.iss.europa.eu/about-us>, (05.06.2019).

European Commission, “Reflection Paper On The Future Of European Defence”, **Yansıtma Kâğıdı**, 07.07.2017, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-defence_en.pdf, (14.05.2020).

European Council, “EU-NATO joint declaration”, **Basın Açıklaması**, 08.07.2016, <https://www.consilium.europa.eu/media/24293/signed-copy-nato-eu-declaration-8-july-en.pdf> , (19.05.2020).

European Council, “Declaration By The Heads Of State Or Government Of The Member States Of The European Union On The Ratification Of The Treaty Establishing A Constitution For Europe”, **Basın Açıklaması**, 18.07.2005, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/85325.pdf, (06.04.2020).

European External Action, “EU Operations Centre Horn of Africa & Sahel”, **Bilgi Notu**, 23.06.2015, http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/structures-instruments-agencies/eu-operations-centre/docs/factsheet_eu_opcen_23_06_2015.pdf, (05.06.2019).

European External Action Service, “Permanent Structured Cooperation (PESCO)” **Yansıtma Kâğıdı**, 20.11.2020, [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/34226/Permanent%20Structured%20Cooperation%20\(PESCO\)%20%20Factsheet](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/34226/Permanent%20Structured%20Cooperation%20(PESCO)%20%20Factsheet), (25.11.2017).

European External Action Service, “The European Union Military Staff” (EUMS), [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5436/The%20European%20Union%20Military%20Staff%20\(EUMS\)](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5436/The%20European%20Union%20Military%20Staff%20(EUMS)), (05.06.2019).

European External Action Service, “The Civilian Planning and Conduct Capability (CPCC)”, [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5438/The%20Civilian%20Planning%20and%20Conduct%20Capabilit%20\(CPCC\)](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5438/The%20Civilian%20Planning%20and%20Conduct%20Capabilit%20(CPCC)), (05.06.2019).

European External Action Service, “Eastern Partnership Panel on CSDP Facilitates the Participation by Partner Countries in the EU-Led Missions and Operations”, 28.08.2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/8478/eastern-partnership-panel-csdp-facilitates-participation-partner-countries-eu-led-missions-and_de, (05.06.2020).

European External Action Service, “Military and Civilian Missions and Operations”, **Politika ve Faaliyet**, 05.03.2019, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en, (20.03.2020).

European External Action Service, “EU-NATO cooperation - Factsheets”, 17.06.2020, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/28286/eu-nato-cooperation-factsheet_en, (26.12.2019).

European External Action Service, “European Union Military Committee (EUMC), Mission”, [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5428/European%20Union%20Military%20Committee%20\(EUMC\),](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5428/European%20Union%20Military%20Committee%20(EUMC),) (05.06.2019).

European External Action Service, “The Crisis Management and Planning Directorate (CMPD)”, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/5433/node/5433_en, (05.06.2019).

European Parliament, “Cologne European Council 3-4 June 1999, Conclusions of The -Presidency, Annex III - Declaration of the European Council and Presidency Report on Strengthening The European Common Policy on Security and Defence”, **Başkanlık Sonuç Değerlendirmesi**, http://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm#an3, (19.03.2019).

European Parliament, “Annex 1 to Annex IV Presidency Progress Report to The Helsinki European Council on Strengthening The Common European Policy on Security and Defence”, **İlerleme Raporu**, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel2_en.htm#IVa, (05.05.2019).

European Parliament, “Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 Presidency Conclusions, II. Common European Security and Defence Policy”, **Başkanlık Değerlendirme Raporu**, http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm?textMode=on#2, (05.05.2019).

European Parliament, “The European Security and Defence Policy: from the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups”, **Bilgi Notu**, 12.09.2006, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede030909noteesdp/_sede030909noteesdp_en.pdf, (05.05.2019).

European Parliament, “Treaty of Lisbon”, **Bilgi Formu** http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.5.pdf, (24.11.2017).

European Parliament, “Brexit Deal: how new EU-UK relations will affect you”, **Haber**, 07.01.2021, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20201203STO93023/brexit-deal-how-new-eu-uk-relations-will-affect-you>, (23.01.2021).

European Parliament, “Helsinki European Council 10 and 11 December 1999, Presidency Conclusions. Annex 1 to Annex IV, Presidency Progress Report to The Helsinki European Council on Strengthening The Common European Policy on Security and Defence”, **Ekler**, https://www.europarl.europa.eu/summits/hel2_en.htm#IVa, (26.05.2021).

European Union, Delegation to the Russian Federation, “EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine”, **Basın Açıklaması**, 29.03.2019, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_restrictive_measures_in_response_to_crisis_in_ukraine_en_0.pdf, (23.12.2019).

European Union Military Committee, “EUMC Chairman’s E – Newsletter Issue n. 2”, **Bülten**, -01.2014, https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5428/european-union-military-committee-eumc_en, (18.03.2020).

Fleischer, Pawel. “NATO Defence Planning Process. Implications for Defence Posture”, **Securitologia**, No:1, Aralık 2015, s. 103.

Foreign Policy Research Institute Ukraine, “FPRI BMB Ukraine: Minsk peace talks may abandon Minsk, **bne Intelnews**, 12.04.2021, <https://intellinews.com/fpri-bmb-ukraine-minsk-peace-talks-may-abandon-minsk-207838/>, (19.04.2021).

France: President of the Republic, “Paris ‘Normandie’ Summit”, **Haber**, 09.12.2019, <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2019/12/09/paris-normandie-summit>, (15.04.2021).

Freire, Maria Raquel. "The European Security and Defence Policy History, structures and capabilities", **European Security and Defence Policy, An Implementation Perspective**, (Ed. Michael Merlingen and Rasa Ostrauskaite), Routledge, New York, 2008.

Gabel, Matthew J.. "European Union (EU)", **Makale**, <https://www.britannica.com/topic/European-Union>, (05.03.2019).

Galbreath, David J.. **The Organization for Security and Co-operation in Europe**, Routledge, New York, 2007.

Gheciu, Alexandra. **Securing Civilization? The EU, NATO, and the OSCE in the Post-9/11 World**, Oxford University Press Inc., New York, 2008.

Gilpin, Robert. **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, New York, 1981.

Gilpin, Robert. "The Theory of Hegemonic War", **The Journal of Interdisciplinary History**, Cilt: 18, Sayı: 4, İlkbahar 1988, ss. 591-613.

Giegerich, Bastian. ve William Wallace, "Not Such a Soft Power: The External Deployment of European Forces", **Survival Global Politics and Strategy**, Cilt: 46, Sayı: 2, 2004, s. 176.

Gladysz, Marianna. "Security of the Baltic States: Effectiveness of the EU Common Security and Defence Policy and Influence of the Ukrainian Crisis", **Political Science Review**, Sayı: 3, 2016, s. 192.

Gov.UK., "The Integrated Operating Concept 2025", 30.09.2020, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/922969/20200930_-_Introducing_the_Integrated_Operating_Concept.pdf, (02.02.2021).

Gönlübol, Mehmet. **Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, 4. Baskı, Attila Kitapevi, Ankara, 1993.

Gündüz, Rahmi. “Putin, Rus vatandaşlığına geçmek isteyen Ukrayna ve diğer ülke vatandaşlarının listesini genişletti”, **Euronews**, 01.05.2019, <https://tr.euronews.com/2019/05/01/putin-rus-vatandasligina-gecmek-isteyen-ukrayna-ve-diger-ulke-vatandaslarinin-listesini-ge>, (19.01.2021).

Griffiths, Martin, Terry O’Callaghan ve Steven C. Roach. **International Relations: The Key Concepts**, 2. Basım, Routledge, Newyork, 2008.

Grigas, Agnia, Andres Kasekamp, Kristina Maslauskaitė ve Liva Zorgenfrei. “The Baltic States in the EU: Yesterday, Today and Tomorrow”, **Study&Report**, Notre Europe - Jacques Delors Institute, Temmuz 2013, Paris, ss 17-19.

Haas, Ernst B.. “The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda”, **World Politics**, Cilt: 5, No: 4, Temmuz 1953, ss. 448-449, 457-458.

Hanska, Jan. “The Role of The Baltic Region for The United States”, **The Finnish Insitute of International Affairs**, Nisan 2015, s. 15.

Herz, John. “The Territorial State Revisited-Reflections on the Future of the Nation State”, **International Relations in the Twentieth Century**, (Ed. Marc Williams), Palgrave Macmillan, Londra, 1990.

Holsti, Kalevi. **A Pioneer in International Relations Theory, Foreign Policy Analysis, History of International Order, and Security Studies**, Springer, Cham, 2016.

Hofmann, Stephanie. ve Christopher Reynold, “EU-NATO Relations: Time to Thaw the ‘Frozen Conflict’ ”, **SWP Comments**, 12, June 2007, ss. 8-9.

House of Commons Library, “The UK-EU Trade and Cooperation Agreement: Summary and Implementation”, **Brifing**, 30.12.2020, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9106-2/>, (23.01.2021).

Howorth, Jolyon. “The European Security Strategy and Military Capacity: The First Significant Steps”, **The EU and the European Security Strategy: Forging a Global Europe**, (Ed. Sven Biscop ve Jan Joel Andersson), Routledge, New York, 2008, ss. 91-92.

Howorth, Jolyon. “European Defence Policy Between Dependence and Autonomy: a Challenge of Sisyphean Dimensions”, **The British Journal of Politics and International Relations**, Cilt: 19, 2017, s. 22.

Højberg, Anne-Else. “The European Security Structure. A Plethora of Organizations?”, **NATO Review**, Web Basımı, No: 6, Cilt: 43, Kasım 1995, ss. 30-35. <https://www.nato.int/docu/review/1995/9506-7.htm> (12.05.2019).

Jacobs, An ve Sophie Vanhoonacker. “EU–UK Cooperation in CSDP After Brexit: Living Apart Together?” **Makale**, 01.08.2018, <https://www.dahrendorf-forum.eu/wp-content/uploads/2018/08/EU%E2%80%93UK-Cooperation-in-CSDP-After-Brexit.pdf>, (08.05.2020).

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Tek Senedi**, çev. Meltem Cansever, IKV: 43, İstanbul, 1987.

Information Analysis Center, “Military Situation: MAP JFO – 24.07.2020”, **Askerî Durum**, 24.07.2020, <http://mediarnbo.org/2020/07/24/military-situation-map-jfo-24-07-2020/?lang=en>, (13.12.2020).

Interfax-Ukraine., “Zelensky endorses Ukraine’s Military Security Strategy”, KyivPost, 26.03.2021, <https://www.unian.info/politics/ukraine-defense-zelensky-approves-military-security-strategy-11366383.html>, (19.04.2021).

Kaljurand, Riina, Tony Lawrence, Pauli Järvenpää ve Tomas Jermalavičius. **Brexit and Baltic Sea Security**, International Centre for Defence and Security, Talin, 2016.

Kaplan, Lawrence S.. **NATO and the UN, A Peculiar Relationship**, University of Missouri Press, Columbia, 2010.

Kaufman, Robert G.. “To Balance or To Bandwagon? Alignment Decisions in 1930s Europe”, **Security Studies**, Cilt:1, No: 3, İlkbahar 1992, ss. 418-420, 438.

Karacan, Derya Büyüktanır. “Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği’nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Antlaşması”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 27, Güz 2010, ss. 102, 104-105.

Kariman, Rabia Arabacı. “Russo-Baltic Relations After The The Soviet Union”, **International Journal of Russian Studies**, No. 4/2, Temmuz 2015, ss. 177-178.

Kasekamp, Andres. **A History of the Baltic States**, Palgrave Macmillan, London, 2010.

Kasekamp, Andres ve Viljar Veebel, “Overcoming doubts: The Baltic States and European Security and Defence Policy”, **Estonian Foreign Policy Year Book 2007**, (Ed. Andres Kasekamp), Estonian Foreign Policy Institute, Talin, 2007.

Kasekamp, Andres ve Viljar Veebel. “The Baltic States and ESDP”, **The North and ESDP: The Baltic States, Denmark, Finland and Sweden**, (Ed. Klaus Brummer), Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, 2007.

Kaya, Ayşegül Sarıkamış. “The EU-NATO Relations in The Post-Cold War Security Context”, **ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, Ekim 2017, s. 109.

Kaya, Taylan Özgür. ve Aslıgül Sarıkamış Kaya, “Saint-Malo Sonrası Dönemde Avrupa Birliği’nin Uluslararası Kimliği: Bir Sivil Güçten Daha Fazlası Mı?”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 29, 2017, ss. 291, 294.

Keep, Matthew “The UK's contribution to the EU Budget”, **Bilgi Kağıdı**, 04.01.2021, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7886/CBP-7886.pdf>, (15.02.2021), s. 6.

Kegley, Charles W. ve Gregory A. Raymond. “The Long Cycle of Global War and the Transformation of Alliance Norms”, **Journal of Peace Research**, Cilt: 26, Sayı: 3, 1989, ss. 265-284

Keohane, Robert O. “Alliances, Threats, and the Uses of Neorealism”, **International Security**, Cilt: 13, Sayı: 1, Yaz 1988.

Kleppmann, Ulrich. “EU and NATO, Strategic Partnership or Alliance for a Purpose”, **Political Thoughts**, Yayın No:17, Haziran 2007.

Kielmansegg, Graf. “Article 46, Permanent Structured Cooperation”, **The Treaty on European Union (TEU)**, (Ed. Hermann-Josef Blanke ve Stelio Mangiameli), Springer Heidelberg, New York, 2013.

King, Gundar J. ve David E. McNabb. **Nation-Building in the Baltic States Transforming Governance, Social Welfare, and Security in Northern Europe**, CRC Press, Boca Raton, 2015.

Kissinger, Henry. **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, 10. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Knodt, Michèle ve Sebastian Princen. **Understanding the European Union’s External Relations**, Routledge, Londra, 2005.

Kocamaz, Sinem. “Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Geleceği”, **Ege Akademik Bakış**, 10 (3), 2010, ss. 955-957, 960, 969.

Konak, Ali. “Kırım’ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri”, **Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, Haziran 2019, ss. 85-86.

Koppa, Maria Eleni. “The relationship between CSDP and NATO after Brexit and the EU Global Strategy”, **İnceleme**, 19.05.2019, https://www.feps-europe.eu/attachments/content/relationship_cspd_nato_after_brexit.pdf, (14.05.2020).

Kratochvíl, Petr. “The Balance Of Threat Reconsidered: Construction Of Threat In Contemporary Russia”, **Konferans Bildirisi**, 5. Pan-European Konferansı, Lahey/Hollanda, Eylül 9-11, 2004, s. 13.

Kuik, Cheng-Chwee. “The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore’s Response to a Rising China”, **Contemporary Southeast Asia**, Cilt: 30, Sayı: 2, 2008, ss. 168-169.

Kühn, Ulrich. **Preventing Escalation in the Baltics**, Carnegie Endowment for International Peace Publications, Washington DC, 2018.

Küntay, Burak ve Yusuf Ertuğral. “Birleşik Krallık’ın AB’deki Geleceği ve İskoçya Sorunu”, **EURO Politika**, Sayı 2017 Özel Sayı, 2017, s. 92.

Labs, Eric J. “Do Weak States Bandwagon?”, **Security Studies**, Cilt: I, No. 3, İlkbahar 1992, s. 386.

Larik, Joris. “The EU’s Global Strategy in the Age Of Brexit And “America First””, The Leuven Centre for Global Governance Studies, **Çalışma Raporu**, Sayı: 193, Aralık 2017, s. 12.

Larot, Pascal. **Baltık Ülkeleri**, çev. Hüsnü Dilli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Larrabee, F. Stephen, Peter A. Wilson ve John Gordon IV. **The Ukrainian Crisis and European Security, Implications for the United States and U.S. Army**, RAND Corporation, Santa Monica, 2015, s. 32.

Larson, Deborah Welch. “**Bandwagon Images in American Foreign Policy: Myth or Reality?**”, **Dominoes and Bandwagons, Strategic Beliefs and Great Power Competition In The Eurasian Rimland**, (Ed. Robert Jervis ve Jack Snyder), Oxford University Press, New York, 1991.

Elena Lazarou ve Michael Littlehale, “EU-NATO Cooperation and European Defence after The Warsaw Summit”, **Brifing**, 15.12.2016, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595855/EPRS_BRI\(2016\)595855_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595855/EPRS_BRI(2016)595855_EN.pdf), (20.01.2020), ss. 2-3.

Liska, George. **Nations in Alliance: The Limits of Interdependence**, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1962.

Maass, Anna-Sophie. “The Actorness of the EU’s State-Building in Ukraine-Before and after Crimea”, **Geopolitics**, Cilt: 25, No: 2, 2020, ss. 401-402.

Mahmood, Kazi. “How Will CANZUK and Britain Impact The Rest of The World?”, **Makale**, 04.02.2021, <https://medium.com/illuminations-mirror/how-will-canzuk-and-britain-impact-the-rest-of-the-world-866c80ecb280>, (07.02.2021).

Malici, Akan. **The Search for a Common European Foreign and Security Policy: Leaders, Cognitions, and Questions Of Institutional Viability**, Palgrave Macmillan, New York, 2008.

Map of Europe, “Map of the EU 2020”, <https://mapofeurope.com/eu-map-2020/>, (16.04.2021).

Maskaliūnaitė, Asta. “Editör’ Note”, **Journal on Baltic Security**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2016, s. 4.

Martill, Benjamin ve Monika Sus. “Post-Brexit EU/UK Security Cooperation: NATO, CSDP+, or “French connection”?”, **The British Journal of Politics and International Relations**, Cilt: 20, Sayı: 4, 2018, ss. 848-849.

Martirosyan, Lucy. “Baltic Ban on Kremlin-Tied RT Step Toward Dismantling “Machinery of Disinformation,” Says Media Expert”, **The World**, 10.07.2020, <https://www.pri.org/stories/2020-07-10/baltic-ban-kremlin-tied-rt-step-toward-dismantling-machinery-disinformation-says>, (27.08.2020).

Matlary, Janne Haaland. **European Union Security Dynamics, In the New National Interest**, Palgrave Macmillan, New York, 2009.

Matthijs, Matthias. “What’s in the EU-UK Brexit Deal?”, **Brifing**, 28.12.2020, <https://www.cfr.org/in-brief/whats-eu-uk-brexit-deal>, (23.01.2021).

Mayes, Joe. “It’s Not Over: Major Issues the Brexit Deal Leaves Unresolved”, **Makale**, 28.12.2020, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-12-28/it-s-not-over-major-issues-the-brexit-deal-leaves-unresolved>, (23.01.2021).

McCray, Matthew. “Rapid Reaction Capability of the European Union: Taking that Last Big Step”, **Connections** , Cilt: 13, No: 4, Sonbahar 2014, ss. 6-7.

Mearsheimer, John J. **The Tragedy of Great Power Politics**, W.W. Norton & Company, Inc., New York, 2001.

Mesquita, Maria José Rangel de. “Common Foreign and Security Policy After Brexit”, **Brexit and the Future of EU Politics**, (Ed. Ingolf Pernice ve Ana Maria Guerra Martins), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden, 2019.

Mérand, Frédéric. **European Defence Policy: Beyond the Nation State**, Oxford University Press, New York, 2008.

Mills, Claire. “EU Defence: the realisation of Permanent Structured Cooperation (PESCO)”, **Brifing**, 19.09.2019, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8149/>, (26.01.2021).

Mills, Claire ve Ben Smith. “End of Brexit Transition: Implications for Defence and Foreign Policy Cooperation”, **Brifing**, 19.01.2021, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9117/>, (23.01.2021).

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, “PROTOCOL on the results of consultations of the Trilateral Contact Group (Minsk, 05/09/2014)”, **Haber**, 08.09.2014, <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/news/27596-protocolon-the-results-of-consultations-of-the-trilateral-contact-group-minsk-05092014>, (09.02.2021).

Miskimmon, Alister. **Germany and the Common Foreign and Security Policy of the European Union, Between Europeanisation and National Adaptation**, Palgrave Macmillan, New York, 2007.

Mission of Ukraine to the European Union, “Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group (Minsk 05/08/2014)” **Protokol**, 08.09.2014, <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/news/27596-protocolon-the-results-of-consultations-of-the-trilateral-contact-group-minsk-05092014>, (10.01.2021).

Modelske, George ve William R. Thompson. The “Long Cycle of World Leadership”, Seapower in Global Politics, 1494-1993, The Macmillan Press Ltd., Londra, 1988.

Molis, Arūnas. “The Role and Interests of Small States in Developing European Security and Defence Policy”, **Baltic Security & Defence Review**, Cilt: 8, 2006, ss. 87-89.

Molis, Arūnas. “Baltic military Cooperation: Past, Present and the Future”, **Foreign Policy Research Center**, Sayı: 22, 2009, s. 29.

Morgenthau, Hans J. **Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace**, 5. Basım, Alfred A. Knopf, New York, 1978.

Morgenthau, Hans J. “A Political Theory of Foreign Aid”, The **American Political Science Review**, Cilt: 56, No: 2, Haziran 1962, ss. 301, 308-309.

Murrin, David. “Now or Never, The Global Forecaster UK Strategic Defence Review 2020”, https://globalbritain.co.uk/wp-content/uploads/2020/11/Now_or_Never_Global_Forecaster_UK_Strategic_Defence_Review_2020-1.pdf, (17.01.2021).

NATO, “Wales Summit Declaration”, **Basın Açıklaması**, 05.09.2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (03.02.2020).

NATO, “NATO 2030: United for a New Era, Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General”, **Rapor**, 25.11.2020, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf, (15.12.2020), ss. 55-56.

NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017)”, **Basın Açıklaması**, 15.03.2018, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/201803_15_180315-pr2018-16-en.pdf, (01.05.2021).

NATO, “Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)”, **Basın Açıklaması**, 16.03.2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210316-pr-2020-30-en.pdf, (08.04.2021).

NATO Public Diplomacy Devision, “Defence expenditures data for 2014 and estimates for 2015, Financial and Economic Data Relating to NATO Defence, **Basın Açıklaması**, 22.06.2015, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_06/20150622_PR_CP_2015_093-v2.pdf, (22.01.2020).

NATO, “Declaration of the Heads of State and Government (the Brussels Summit Declaration)”, **Basın Açıklaması**, 11.01.1994, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease, (01.03.2021).

NATO, “London Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019”, **Basın Açıklaması**, 04.12.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm, (01.09.2020).

NATO, “Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and/or Government” **Basın Toplantısı**, 04 Aralık 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_171554.htm?selectedLocale=en, (01.09.2020).

NATO, “Development of The European Security and Defence Identity (ESDI) Within NATO”, **Bilgilendirme**, <https://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/05esdi.pdf>, (18.03.2019).

NATO, “Ministerial Meeting Of The North Atlantic Council in Berlin- Final Communiqué”, **Sonuç Bildirisi**, 03.05.1996,

https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_ministerial_meeting_of_the_north_atlantic_council_on_building_a_european_security_and_defence_identity_berlin_3_june_1996-en-5aebb26b-573e-43ad-b020-66b305889cba.html, (01.03.2021) ss. 2-4.

NATO, “A short history of NATO”, https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_139339.htm, (14.04.2019).

NATO, “Warsaw Summit Communiqué”, **Basın Açıklaması**, 09.06.2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, (22.01.2020).

NATO, “Final Communiqué”, **Basın Açıklaması**, 03.05.1996, <https://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, (05.04.2021).

NATO, “Joint Declaration on EU-NATO Cooperation”, **Basın Açıklaması**, 10.07.2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm, (19.05.2020).

NATO, “Enhanced Forward Presence-Map”, 26.04.2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, (18.05.2021).

Nováky, Niklas. “The EU’s Permanent Structured Cooperation in defence: Keeping Sleeping Beauty from Snoozing”, **European View**, Cilt: 17 (1), 2018, ss. 97-98, 103.

Niblett, Robin “Global Britain, Global Broker: A Blueprint for the UK’s Future International Role”, **Araştırma Raporu**, 11.01.2021, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-01/2021-01-11-global-britain-global-broker-niblett.pdf>, (01.02.2021), s. 65.

Santopinto, Federico ve Lou Villafranca Izquierdo. “CSDP after Brexit: the way forward”, **Etüd**, 22.05.2018,

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603852/EXPO_STU\(2018\)603852_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603852/EXPO_STU(2018)603852_EN.pdf), (05.05.2020).

SatCen, “Mission, Users and Partners”, <https://www.satcen.europa.eu/who-we-are/our-mission>, (05.06.2019).

Schmidt, Gustav. “From London to Brussels: Emergence and Development of a Politico-Administrative System”, **NATO’s Post-Cold War Politics The Changing Provision of Security**, (Ed. Sebastian Mayer), Palgrave Macmillan, Londra, 2014.

Schweller, Randall L. “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, **International Security**, Cilt: 19, Sayı: 1, Yaz 1994, s. 81.

Schweller, Randall L. “New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz’s Balancing Proposition”, **American Political Science Review**, Cilt: 91, Sayı: 4, Aralık 1997, s. 928.

Seely, Bob ve James Rogers. **Global Britain: a Twenty-First Century Vision**, The Henry Jackson Society, Londra, 2019.

Shea, Jamie. “The UK and European defence: Will NATO be Enough?”, **Makale**, 16.12.2020, <https://fpc.org.uk/the-uk-and-european-defence-will-nato-be-enough/>, (02.02.2020).

Smith, Hazel. **European Union Foreign Policy, What it Is and What it Does**, Pluto Press, Londra, 2002.

Snyder, Glenn H.. “Alliances, Balance, and Stability”, **International Organization**, Cilt: 45, No: 1 Kış 1991, ss. 128-130.

Snyder, Glenn H.. “The Security Dilemma in Alliance Politics”, **World Politics**, Cilt: 36, Sayı: 04, Temmuz 1984, ss. 466, 467.

Sokullu, Ebru Canan. “Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB’nin Geleceği”, **Euro Politika**, Sayı: 2017, Özel Sayı, Mayıs 2017, ss. 30-32.

Sönmezoğlu, Faruk, Ülke Arıboğan, Gülden Ayman ve Beril Dedeoğlu. **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4. Baskı, DER Yayınları, İstanbul, 2005.

Sönmezoğlu, Faruk. **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 2. Basım, DER Yayınları, İstanbul, 2005.

Sprecher, Christopher and Volker Krause. “Alliances, Armed Conflict, and Cooperation: Theoretical Approaches and Empirical Evidence”, **Journal of Peace Research**, Cilt: 43, Sayı: 4, 2006, s. 363.

Sputnik Türkiye, “Ukrayna Devlet Yetkilisi: Washington’un Kiev’in Stratejik Partneri” **Sputnik**, 13.02.2021, <https://sptnkne.ws/Ftmr>, (19.04.2021).

Sputnik Türkiye, “Ukrayna Devlet Başkanı: Donbass’taki savaşı sadece NATO üyeliğimiz bitirir”, **Sputnik**, 06.04.2021, <https://sptnkne.ws/FR23>, (19.04.2021).

Sputnik Türkiye, “Kremlin: Ukrayna’nın NATO üyeliği Donbass’taki durumu kötüleştirir”, **Sputnik**, 06.04.2021, <https://sptnkne.ws/FR26>, (19.04.2021).

Sputnik Türkiye, “Lavrov’dan AGİT Dönem Başkanlığı’nı yürüten İsveç’e: Kiev’in Donbass’taki yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayın”, **Sputnik**, 14.04.2021, <https://sptnkne.ws/FWqb>, (19.04.2021).

Sputnik Türkiye, “Ukrayna Hükümet Güçleri, Donetsk’teki Yerleşim Yerlerine Silah Yerleştiriyor”, **Sputnik**, 18.04.2021, <https://sptnkne.ws/FYjm>, (19.04.2021).

Sputnik Türkiye, “Putin ile Merkel telefonda Donbass, Suriye ve Libya’daki durumu görüştü”, **Sputnik**, 08.04.2021, <https://sptnkne.ws/FSKX>, (19.04.2021).

Sputnik Türkiye, “Rusya, Kuzey Kafkasya’daki Askerî Birliklerini Kırım’a Aktardı”, **Sputnik**, 16.04.2021, <https://sptnkne.ws/FX2g>, (19.04.2021).

Sputnik Türkiye, “Rusya, Karadeniz’e 15 savaş gemisi gönderdi”, **Sputnik**, 13.04.2021, <https://sptnkne.ws/FV5c>, (19.04.2021).

Sweeney, Simon ve Neil Winn. “Without a Strong Strategic Security Partnership, Brexit will Undermine EU and UK Security” **Makale**, 21.01.2021, <https://theloop.ecpr.eu/without-a-strong-strategic-security-partnership-brexit-will-undermine-eu-and-uk-security/>, (03.02.2021).

Organski, Abramo Fimo Kenneth. **World Politics**, 2. Basım, Alfred A. Knopf Inc, New York, 1968.

Özlük, Erdem. “Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek”, **Akademik Bakış**, Cilt: 10, Sayı: 20, Yaz 2017, ss. 234-235.

Pagani, Fabrizio. “A New Gear in the CFSP Machinery, Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union”, **European Journal of International Law**, Cilt: 9, Sayı: 4, Ocak 1998, ss. 738-739.

Parson, Robert, Jennifer Greengrass ve Iris Kyriazi, “What to Expect from the EU-UK Trade and Cooperation Agreement in the Future”, **Makale**, 04.03.2021, <https://www.clydeco.com/en/insights/2021/03/what-to-expect-from-the-eu-uk-trade-and-cooperatio>, (21.03.2021).

Peace Maker, “Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements”, **Antlaşma**, 12.02.2015, <https://peacemaker.un.org/ukraine-minsk-implementation15>, (18.04.2021).

Peters, Dirk. **Constrained Balancing: The EU’s Security Policy**, Palgrave Macmillan, New York, 2010.

Person, Robert. "Balance of threat: The domestic Insecurity of Vladimir Putin", **Journal of Eurasian Studies**, Cilt: 8, 2017, ss. 48-49.

Piatkiewicz, Danielle. "Brexit, now what? Examining the future of Central and Eastern European security post-Brexit", **Makale**, 03.02.2020, <http://europeum.org/data/articles/eumondp.pdf>, (02.05.2020).

Polat, Doğan Şafak. "NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Özel Sayı, Nisan 2017, s. 55.

Ponniiah, Kevin. "5 milyon nüfuslu Finlandiya dev komşusu Rusya ile iyi geçinmeyi nasıl başarıyor?", **BBC**, 28.07.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40739459>, (09.02.2021).

Post, Svenja. **Toward a Whole-of-Europe Approach: Organizing the European Union's and Member States' Comprehensive Crisis Management**, Springer, Wiesbaden, 2015.

Pusca, Anca. **European Union, Challenges and Promises of a New Enlargement**, International Debate Education Association, New York, 2004.

RadioFreeEurope/RadioLiberty, "NATO Grants Ukraine 'Enhanced Opportunities Partner' Status", **Haber**, 12.06.2020, <https://www.rferl.org/a/nato-grants-ukraine-enhanced-opportunities-partner-status/30667898.html>, (19.04.2021).

Raik, Kristi ve Pauli Järvenpää, "New Era of EU-NATO Cooperation: How to Make the Best of a Marriage of Necessity", **International Centre for Defence and Security**, Mayıs 2017, ss. 8, 10.

Rehrl, Jochen. **Handbook on CSDP The Common Security and Defence Policy of The European Union**, 3. Basım, Armed Forces Printing Centre, Viyana, 2017.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, “Council of Europe”, <http://www.mfa.gov.tr/council-of-europe.en.mfa>, (05.03.2019).

Rettman, Andrew. “EU Head Calls Trump a “Threat” to Europe”, **Makale**, 31.01.2017, <https://euobserver.com/foreign/136742>, (21.05.2020).

Rieker, Pernille (Ed.). “Understanding the EU’s crisis response toolbox and decision-making processes”, **Rapor**, 30.09.2016, <https://nupi.brage.unit.no/nupi-xmlui/bitstream/handle/11250/2599525/EUNPACK-Report-2016-09-30.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, (19.03.2020), s. 11-12.

Roberts, Andrew. **A History Of The English-Speaking Peoples Since 1900**, Harper Collins Publishers, New York, 2007.

Tanrısever, Oktay F. “Güç”, **Devlet ve Ötesi, Uluslararası ilişkilerde Temel Kavramlar**, (Ed. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

RT, “NATO’s Defense Plan for Poland & Baltics Put into Action After Ankara Drops Objections – Officials”, **Haber**, 02.07.2020, <https://on.rt.com/akuv>, (01.09.2020).

T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, Ofset Fotomat, Ankara, 2011.

T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, “Ukrayna Ülke Profili”, <https://ticaret.gov.tr/data/5f07144813b87611d894d163/Ukrayna%20%C3%9C%20Profili.pdf>, (26.05.2021), s. 5.

Terpan, Fabien. “Tasks and Instruments for Implementing the CSDP”, **The Treaty on European Union (TEU)**, (Ed. Hermann-Josef Blanke ve Stelio Mangiameli), Springer Heidelberg, New York, 2013.

Tezkan, Yılmaz **Jeopolitikten Millî Güvenliğe**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2005.

The EU in brief, “Goals and values of the EU”, https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en, (01.01.2019)

The World Bank, “Military expenditure (% of GDP)”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?view=chart>, (05.04.2021).

The World Bank, “Armed Forces Personnel, Total”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?view=chart>, (05.04.2021).

Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992, “TITLE V, Article J.4”, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EN>, (08.03.2019).

Treaty of Amsterdam Amending The Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities And Certain Related Acts. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN>, (18.03.2019).

Trenin, Dmitri. **The Ukraine Crisis and The Resumption of Great Power Rivalry**, Carnegie Moscow Center, Moskova, 2014.

Tumer, Musa. “Integration of EU Common Security and Defence Policy (CSDP) with NATO”, **Makale**, 07.10.2017, <https://www.behorizon.org/integration-eu-csdp-nato/>, (02.01.2020).

Turpin, Lee David. “UK-EU Military Cooperation and Brexit from a Neoclassical Realist Perspective: No Big Deal?”, **Peace, Security and Defence Cooperation in Post-Brexit Europe, Risks and Opportunities**, (Ed. Cornelia-Adriana Baciuc ve John Doyle), Springer, Cham, 2019.

Türke, András István. “The EU and The NATO Relations”, **Regional and Bilateral Relations of the European Union**, (Ed. Zoltán Gálík ve Anna Molnár), Dialog Campus, Budapeşte, 2019, s. 243.

UK Parliament Commons Chamber, “Integrated Review”, **Konuşma**, 19.10.2020, <https://hansard.parliament.uk/commons/2020-11-19/debates/CA347B2B-EE02-40DF-B5CE-1E8FAA07139E/IntegratedReview>, (17.01.2021).

Ullah, Zahra. Anna Chernova ve Eliza Mackintosh. “Russia Pulls Back Troops After Massive Buildup Near Ukraine Border”, 23.04.2021, **CNN**, <https://edition.cnn.com/2021/04/22/europe/russia-military-ukraine-border-exercises-intl/index.html>, (27.04.2021).

UN Security Council Report, “The UN Security Council Handbook: A User’s Guide to Practice and Procedure”, **El Kitabı**, 2019, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/the-un-security-council-handbook-by-scr-1.pdf>, (24.02.2021), ss. 1-2.

United Nations, “What We Do”, <http://www.un.org/en/sections/what-we-do/index.html> (08.06.2019).

United Nations, “Where we operate”, <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>, (08.06.2019).

US Department of State, “New START Treaty”, **Antlaşma**, 11.02.2021, <https://www.state.gov/new-start/>, (12.02.2021).

Vasquez, John A. "The Realist Paradigm and Degenerative versus Progressive Research Programs: An Appraisal of Neotraditional Research on Waltz's Balancing Proposition", **The American Political Science Review**, Cilt: 91, No: 4, Aralık, 1997, ss. 904-905.

Verola, Nicola. "The New EU Foreign Policy under the Treaty of Lisbon", **The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World**, (Ed. Federiga Bindi ve Irina Angelescu), Second Edition, The Brookings Institution, Washinton, D.C., 2012.

Vilson, Maili. "The Foreign Policy of the Baltic States and the Ukrainian Crisis: A Case of Europeanization?", **New Perspectives**, Cilt: 23, Sayı: 2, 2015, ss. 58-59.

Viotti, Paul R. ve Mark V. Kauppi. **International Relations Theory**, 5. Basım, Logman, Pearson Education, Inc. New York, 2012.

Vukasović, Dejana M. ve Višnja Stančić. "NATO I EU U Vojnow Upravljanju Krizama: Komplementarnost Ili Suparnistvo?", **Cris Management Days Conference Book of Papers**, University of Applied Sciences Velika Gorica, Hırvatistan, 24-26 Mayıs 2017, s. 147.

Walt, Stephen M.. "Alliance Formation and the Balance of World Power", **International Security**, Cilt: 9, No: 4, İlkbahar 1985, ss. 4-6, 8-9, 11, 15, 17-21.

Walt, Stephen M.. "Testing Theories of Alliance Formation: the Case of Southwest Asia", **International Organization**, Cilt: 42, No: 2, İlkbahar 1988, ss. 277, 278-279.

Walt, Stephen M.. **Origins of Alliances**, Cornell University Press, Ithaca ve Londra, 1990.

Walt, Stephen M.. "Alliances, Threats, and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs", **Security Studies**, Cilt: 1, Sayı: 3, İlkbahar 1992, s. 473.

Walt, Stephen M.. **Revolution and War**, Cornell University Pres, Ithaca and Londra, 1997.

Walt, Stephen M.. “Keeping the World Off Balance: Self Restraint and U.S. Foreign Policy”, **America Unrivaled: The Future of the Balance of Power**, (Ed. G. John Ikenberry), 5. Basım, Cornell University Pres, Ithaca ve Londra, 2002.

Walt, Stephen M.. “EU Global Strategy Expert Opinion No.01”, **Makale**, 20.01.2016, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/EUGS_Opinion_1_Walt_0.pdf, (01.07.2020).

Walt, Stephen M.. “Would You Die for That Country?”, **Makale**, 24.03.2014, <https://foreignpolicy.com/2014/03/24/would-you-die-for-that-country/>, (01.08.2020).

Walt, Stephen M.. “International Relations: One World, Many Theories”, **Foreign Policy**, No. 110, Özel Basım: Bilginin Sınırları, İlkbahar 1998, s. 30.

Walt, Stephen M.. “NATO Isn’t What You Think It Is”, **Makale**, 26.07.2018, <https://foreignpolicy.com/2018/07/26/nato-isnt-what-you-think-it-is/>, (07.08.2020).

Waltz, Kenneth N.. **Theory of International Politics**, Addison-Wesley Publishing Company, Massachusetts, 1979.

Waltz, Kenneth N.. “The Origins of War in Neorealist Theory”, **Journal of Interdisciplinary History**, XVIII:4, İlkbahar 1988, ss. 616-617.

Waltz, Kenneth N.. “Evaluating Theories”, **The American Political Science Review**, Cilt: 91, No: 4 Aralık, 1997, ss. 915-916.

Warner, Jason and Mark Dietzen. "Balancing Threat: The United States and The Middle East", **Yale Journal of International Affairs**, Cilt: 5, Sayı: 2, İlkbahar/Yaz 2010, s. 10.

Washington, Brittney. "Why 'New START' Nuclear Treaty Split Biden From Trump", **Makale**, 28.01.2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-28/why-new-start-nuclear-treaty-split-biden-from-trump-quicktake>, (12.02.2021).

Watts, Duncan. **The European Union**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008.

Weber, Christoph S.. "The Euro crisis: Causes and Symptoms" **Estudios Fronterizos**, Cilt: 16, No: 32, Temmuz/Aralık 2015, ss. 249, 254.

Webber, Mark, James Sperling ve Martin A. Smith. **NATO's Post-Cold War Trajectory, Decline or Regeneration?**, Palgrave Macmillan, Londra, 2012.

Weinstein, Eugene A. ve Paul Deutschberger. "Some Dimensions of Altercasting", **Sociometry**, Cilt: 26, Sayı: 4, Aralık 1963, ss. 454-466.

Western European Union, "Platform on European Security Interests", 27.10.1987, https://www.cvce.eu/content/publication/2002/1/29/444f642c-62ed-4fd9-8136-a129d2de3783/publishable_en.pdf, (17.04.2019).

White House Brifing Room, "Remarks by President Biden on America's Place in the World", **Konuşma ve Yorumlar**, 04.02.2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/>, (12.02.2021).

Wieslander, Anna. "NATO, the U.S. and Baltic Sea Security", **The Swedish Institute of International Affairs**, Ulpaper, No: 3, 2016, s. 5.

Winn, Neil. "CFSP, ESDP, and the Future of European Security: Whither NATO?", **The Brown Journal of World Affairs**, Cilt: 9, No: 2, Kış/İlkbahar 2003, s. 154.

Winter, Andreas ve David A. Anderson. "Implications of the Lisbon Treaty on the European Union's Common Security Defense Policy and the Emerging Strategic Partnership Between NATO and the EU", **Strategic Insights**, Cilt: 10, Sayı: 3, ss. 72-73.

Xavier, Ana Isabel. "The Impact Of Brexit On Security And Defence Multilateralism: More Cooperation or Overlapping Interests?", **Marmara Journal Of European Studies**, Cilt: 26, No: 1, 2018, ss. 112-113.

Yetiv, Steve. "The Travails of Balance of Power Theory: The United States in the Middle East", **Security Studies**, Cilt:15, No: 1, Şubat-Mart 2006, ss. 101-105.

Zalan, Eszter. "Tusk: Trump Poses Risk for Western unity on Russia", **EU Observer**, 02.12.2016, <https://euobserver.com/foreign/136117>, (21.05.2020).

Zihnioğlu, Özge. "Brexit Anlaşması: Sonun Başlangıcı", **Makale**, 15.01.2021, <https://www.perspektif.online/brexit-anlasmasi-sonun-baslangici/>, (15.01.2021).

Zhussipbek, Galym. "2007 Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak AB'nin Nitelikleri", **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 8, No:1, 2009.

Zyla, Benjamin. **The End of European Security Institutions? The EU's Common Foreign and Security Policy and NATO After Brexit**, Springer, Cham, 2020.

Zyga, Ioanna-Nikoletta. "The Ukraine Crisis has brought the EU and NATO Closer", **Makale**, 14.09.2015, <https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/the-ukraine-crisis-has-brought-the-eu-and-nato-closer/> (25.12.2019).

EKLER

EK 1: 1948-2017 Arası BM Barışı Koruma Operasyonları

LIST OF PEACEKEEPING OPERATIONS 1948 - 2017

ACRONYM	MISSION NAME	START DATE	END DATE
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organization	May 1948	Present
UNMOGIP	United Nations Military Observer Group in India and Pakistan	January 1949	Present
UNEF I	First United Nations Emergency Force	November 1956	June 1967
UNOGIL	United Nations Observation Group in Lebanon	June 1958	December 1958
ONUC	United Nations Operation in the Congo	July 1960	June 1964
UNSF	United Nations Security Force in West New Guinea	October 1962	April 1963
UNYOM	United Nations Yemen Observation Mission	July 1963	September 1964
UNFICYP	United Nations Peacekeeping Force in Cyprus	March 1964	Present
DOMREP	Mission of the Representative of the Secretary-General in the Dominican Republic	May 1965	October 1966
UNIPOM	United Nations India-Pakistan Observation Mission	September 1965	March 1966
UNEF II	Second United Nations Emergency Force	October 1973	July 1979
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force	June 1974	Present
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon	March 1978	Present
UNGOMAP	United Nations Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan	May 1988	March 1990
UNIIMOG	United Nations Iran-Iraq Military Observer Group	August 1988	February 1991
UNAVEM I	United Nations Angola Verification Mission I	January 1989	June 1991
UNTAG	United Nations Transition Assistance Group	April 1989	March 1990
ONUCA	United Nations Observer Group in Central America	November 1989	January 1992
UNIKOM	United Nations Iraq-Kuwait Observation Mission	April 1991	October 2003
MINURSO	United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara	April 1991	Present
UNAVEM II	United Nations Angola Verification Mission II	June 1991	February 1995
ONUSAL	United Nations Observer Mission in El Salvador	July 1991	April 1995
UNAMIC	United Nations Advance Mission in Cambodia	October 1991	March 1992
UNPROFOR	United Nations Protection Force	February 1992	March 1995
UNTAC	United Nations Transitional Authority in Cambodia	March 1992	September 1993
UNOSOM I	United Nations Operation in Somalia I	April 1992	March 1993
ONUMOZ	United Nations Operation in Mozambique	December 1992	December 1994
UNOSOM II	United Nations Operation in Somalia II	March 1993	March 1995
UNOMUR	United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda	June 1993	September 1994
UNOMIG	United Nations Observer Mission in Georgia	August 1993	June 2009
UNOMIL	United Nations Observer Mission in Liberia	September 1993	September 1997
UNMIH	United Nations Mission in Haiti	September 1993	June 1996
UNAMIR	United Nations Assistance Mission for Rwanda	October 1993	March 1996
UNASOG	United Nations Aouzou Strip Observer Group	May 1994	June 1994
UNMOT	United Nations Mission of Observers in Tajikistan	December 1994	May 2000
UNAVEM III	United Nations Angola Verification Mission III	February 1995	June 1997
UNCRO	United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia	May 1995	January 1996

ACRONYM	MISSION NAME	START DATE	END DATE
UNPREDEP	United Nations Preventive Deployment Force	March 1995	February 1999
UNMIBH	United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina	December 1995	December 2002
UNTAES	United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium	January 1996	January 1998
UNMOP	United Nations Mission of Observers in Prevlaka	January 1996	December 2002
UNSMIH	United Nations Support Mission in Haiti	July 1996	July 1997
MINUGUA	United Nations Verification Mission in Guatemala	January 1997	May 1997
MONUA	United Nations Observer Mission in Angola	June 1997	February 1999
UNTMIH	United Nations Transition Mission in Haiti	August 1997	December 1997
MIPONUH	United Nations Civilian Police Mission in Haiti	December 1997	March 2000
UNCPSG	UN Civilian Police Support Group	January 1998	October 1998
MINURCA	United Nations Mission in the Central African Republic	April 1998	February 2000
UNOMSIL	United Nations Observer Mission in Sierra Leone	July 1998	October 1999
UNMIK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo	June 1999	Present
UNAMSIL	United Nations Mission in Sierra Leone	October 1999	December 2005
UNTAET	United Nations Transitional Administration in East Timor	October 1999	May 2002
MONUC	United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo	November 1999	June 2010
UNMEE	United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea	July 2000	July 2008
UNMISSET	United Nations Mission of Support in East Timor	May 2002	May 2005
MINUCI	United Nations Mission in Côte d'Ivoire	May 2003	April 2004
UNMIL	United Nations Mission in Liberia	September 2003	Present
UNOCI	United Nations Operation in Côte d'Ivoire	April 2004	June 2017
MINUSTAH	United Nations Stabilization Mission in Haiti	June 2004	October 2017
ONUB	United Nations Operation in Burundi	June 2004	December 2006
UNMIS	United Nations Mission in the Sudan	March 2005	July 2011
UNMIT	United Nations Integrated Mission in Timor-Leste	August 2006	December 2012
UNAMID	African Union-United Nations Hybrid Operation in Darfur	July 2007	Present
MINURCAT	United Nations Mission in the Central African Republic and Chad	September 2007	December 2010
MONUSCO	United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo	July 2010	Present
UNISFA	United Nations Organization Interim Security Force for Abyei	June 2011	Present
UNMISS	United Nations Mission in the Republic of South Sudan	July 2011	Present
UNSMIS	United Nations Supervision Mission in Syria	April 2012	August 2012
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali	April 2013	Present
MINUSCA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic	April 2014	Present
MINUJUSTH	United Nations Mission for Justice Support in Haiti	October 2017	Present

EK 2: AGİT Üyesi Ülkeler

1. ABD	2. Hollanda	3. Moğolistan
4. Almanya	5. İngiltere	6. Moldova
7. Andorra	8. İrlanda	9. Monako
10. Arnavutluk	11. İspanya	12. Norveç
13. Avusturya	14. İsveç	15. Özbekistan
16. Azerbaycan	17. İsviçre	18. Polonya
19. Belarus	20. İtalya	21. Portekiz
22. Belçika	23. İzlanda	24. Romanya
25. Bosna-Hersek	26. Kanada	27. Rusya Federasyonu
28. Bulgaristan	29. Karadağ	30. San Marino
31. Çek Cumhuriyeti	32. Kazakistan	33. Sırbistan
34. Danimarka	35. Kırgızistan	36. Slovakya
37. Ermenistan	38. Letonya	39. Slovenya
40. Estonya	41. Lihtenştayn	42. Tacikistan
43. Finlandiya	44. Litvanya	45. Türkiye
46. Fransa	47. Lüksemburg	48. Türkmenistan
49. GKRY	50. Macaristan	51. Ukrayna
52. Gürcistan	53. Makedonya	54. Vatikan
55. Hırvatistan	56. Malta	57. Yunanistan

EK 3: Maastricht Antlaşması, Madde J.4

1. Ortak dış ve güvenlik politikası, zamanla ortak bir savunmaya yol açabilecek ortak bir savunma politikasının nihai çerçevesi dahil olmak üzere, Birliğin güvenliğiyle ilgili tüm soruları içerecektir.

2. Birlik, kendi gelişiminin ayrılmaz bir parçası olan Batı Avrupa Birliği'nden (BAB), Birlik'in savunma ile ilgili sonuçları olan kararlarını ve eylemlerini detaylandırmasını ve uygulamasını talep eder. Konsey, BAB kurumlarıyla mutabık kalınarak, gerekli pratik düzenlemeleri kabul eder.

3. Bu madde kapsamında ele alınan, savunma ile ilgili sonuçları olan konular, madde J.3'te belirtilen prosedürlere tabi olmayacaktır.

4. Birlik'in bu maddeye uygun politikası, belirli üye devletlerin güvenlik ve savunma politikasının özel niteliğine hâlel getirmeyecek ve belirli üye devletlerin Kuzey Atlantik Antlaşması kapsamındaki yükümlülüklerine saygı gösterecek ve bu çerçevede oluşturulan ortak güvenlik ve savunma politikası ile uyumlu olacaktır.

5. Bu maddenin hükümleri, iki veya daha fazla üye devlet arasında, BAB ve Atlantik İttifakı çerçevesinde ikili düzeyde daha yakın iş birliğinin geliştirilmesini engellemeyecektir. Bu tür bir iş birliği, bu başlıkta belirtilenlere ters düşmez veya bunu engellemez.

6. Bu Antlaşma'nın amacına ulaşmak amacıyla ve Brüksel Antlaşması'nın XII. Maddesi bağlamında 1998 tarihi göz önünde bulundurarak, bu maddenin hükümleri, 1996 yılında Konsey tarafından Avrupa Konseyi'ne sunulan ve o zamana kadar sağlanan ilerlemenin ve kazanılan deneyimin değerlendirmesini içeren rapor temelinde madde N(2)'de öngörüldüğü şekilde revize edilebilir.